

08. var.
8. feb

HANNES GEBHARD

**SMÅBRUKET I
SKANDINAVIEN**



==== **I DISTRIBUTION HOS:** =====

HELSINGFORS: BOKSPEDITIONS A. B.

STOCKHOLM: C. E. FRITZES BOKFÖRLAGS A. B.

KÖPENHAMN: AUGUST BANGS BOGHANDEL

KRISTIANIA: GRÖNDAHL & SONS BOGHANDEL

På svenska språket har professor Gebhard bl. a.
utgivit:

**Statistisk undersökning av socialekonomiska
förhållanden i Finlands landskommuner
år 1901:**

- I. Jordbruksbefolkningen. 151 sid. text och
127 sid. tabeller. 4:o.
- II. Bostadsförhållandena. 79 sid. text och 145
sid. tabeller. 4:o.
- III. Den odlade jordarealen och dess fördelning.
145 sid. text och 373 sid. tabeller. 4:o.
- V. Arbetarfamiljernas bostads- och lantbruks-
ekonomiska förhållanden. 34 sid. text och
211 sid. tabeller. 4:o.

**Socialstatistisk Atlas över Finlands lands-
kommuner.** 35 sid. text och 55 kartor.

**Huvuddragen av andelsverksamheten i Fin-
land.** 153 sid.

360247
Av sistnämnda arbete hava dels utvidgade, dels för-
kortade upplagor utgivits jämväl på finska, engelska,
tyska, franska, ryska, estniska och lettiska språken.

HANNES GEBHARD

g. I.

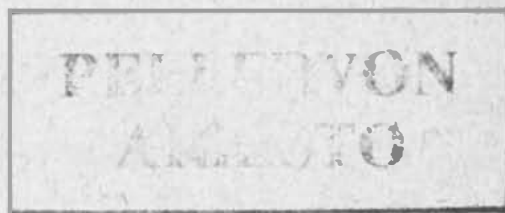
9557

SMÅBRUKET I SKANDINAVIEN

ÖVERSÄTTNING FRÅN FINSKA

63 BILDER

TRYCKT MED BIDRAG AV KUNGL. LANTBRUKS-
AKADEMIEN I SVERIGE, DET KGL. SELSKAP
FOR NORGES VEL M. FL.



1903

HELSINGFORS: BOKSPEDITION A. B.
STOCKHOLM: C. E. FRITZES BOKFÖRLAGS A. B.
KÖPENHAMN: AUGUST BANGS BOGHANDEL
KRISTIANIA: GRØNDAHL & SONS BOGHANDEL

HELSINGFORS 1923
YHTEISKIRJAPAINO
OSAKEYHTIÖ

Till läsaren.

Författaren av denna bok tjänstgjorde åren 1919 och 1920 såsom Finlands regerings ombud för lantbruksfrågor uti bl. a. de skandinaviska länderna. Under denna min verksamhet översände jag till Lantbruksministeriet i Finland 28 tjänsterapporter, i vilka behandlades sådana lantbruksekonomiska spörsmål, vilka jag ansåg kunna vara Finlands administration till nytta. Men ju närmare jag lärde känna de skilda ländernas lantbruksförhållanden och agrarpolitik ävensom de strävanden, som göra sig gällande på detta område, desto mera levande blev den övertygelsen hos mig, att en betydande del av det arbete, som för närvarande i Finland pågår för torparnas och backstugusittarnas självständiggörande, kommer att medföra besvikelser såväl för dessa som för staten, såvida icke med det första skrides till ett sådant mera än förut planmässigt och mera än förut intensivt arbete för småbrukarklassens höjande och ökande av småbrukens produktionsförmåga, vilket jag i Skandinavien lärt känna. Jag beslöt fördenskull ägna min sista resa uteslutande åt undersökningar av denna fråga.

Denna undersökning skulle emellertid blivit mycket bristfällig, såvida jag icke haft tillfälle att efteråt förfullständiga och förnya mitt material genom en rätt omfattande korrespondens med ett icke ringa antal ämbetsverk, organisationer och sakkunniga personer i Skandinavien. Trots alla dessa ansträngningar och trots ifrågavarande institutioners och enskilda personers outtröttliga beredvillighet att bistå mig med upplysningar finnas i arbetet såväl föråldrade som bristfälliga punkter, vilkas avhjälpande berett mig oöverbärliga hinder. Å andra sidan har jag icke längre velat uppskjuta bokens utgivande, i all synnerhet då jag med dess utarbetande icke åsyftat någon tjänstebefordran, utan uteslutande

haft såsom ögonmärke att praktiskt gagna Finlands lantushållning och särskilt dess småbrukarklass.

Förutom en inledning omfattar detta arbete tvänne skilda delar.

I den första redogör jag för lantbrukets utvecklingslinjer i de skilda länderna från 1870-talet och till världskrigets början ävensom för småbrukets andel i denna utveckling samt anställer i slutet av varje kapitel jämförelser mellan Finland och de övriga nordiska länderna. Härvid har jag sökt att finna de spår, enligt vilka vi i Finland borde börja leda småbrukets framstegssträvanden. Man kan måhända med skäl invända emot denna framställning, att det varit väl djärvt att företaga sig dessa jämförelser emellan länder med så pass olika geografiska betingelser för lantbruket som de fyra nordiska, isynnerhet då statistiken i de skilda länderna är så olik och i många avseenden ojämn och bristfällig som den visat sig vara. Jag medger gärna, att svårigheterna varit stora, ofta t. o. m. oövervinnliga och att arbetet därav oerhört försvårats, men jag vågar likväl tro, att det varit den möda värt det givit mig.

I den andra delen åter har jag sökt att giva en systematisk framställning av småbrukspolitiken i de skilda skandinaviska länderna för att på detta sätt finna de metoder erfarenheten därstädes ådagalagt vara de ändamålsenligaste.

Det ligger i sakens natur — och här ovan har jag ock redan antytt detta — att en dylik undersökning av förhållanden i främmande länder, som icke i någon nämnvärd mån kunnat stödja sig på tidigare forskningar, tvungit mig att i en synnerligen stor utsträckning besvära såväl respektive myndigheter och organisationer som även enskilda sakkunniga i de skilda länderna. Den besvärande känslan av att på detta sätt nödgas bereda andra arbete och möda har emellertid hos mig lättats genom att jag på de mest skilda håll under denna boks tillblivelse mött ett utomordentligt vänligt och beredvilligt tillmötesgående.

Särskilt känner jag behov att med tacksamhet nämna följande personer:

I Danmark främst professorn vid Landbohøjskole O. H. LARSEN, kontorschefen vid Det Statist. Departement HENRIK PEDERSEN samt husmansorganisationernas konsulenter JENS NIELSEN på Jylland och H. P. NIELSEN på Själland, men vid sidan av dem jämväl professorerna vid Landbohøjskole LARS FREDERIKSEN och A. M. T. WESTERMANN, kanslichefen vid Lantbruksministeriet G. H. WAAGE, statskonsulenterna P. A. MÖRKEBERG och W. A. KOCK, föreståndaren för Landbohøjskoles laboratorium för lantbruksekonomiska försök N. O. HOFMAN-BANG.

I Sverige i främsta rummet statskonsulenten för det mindre jordbruket, numera statskonsulenten för egnahemsväsendet AUG. ÖSTERGREN och byråchefen i K. Statistiska Centralbyrån, dr ERNST HÖIJER samt förutom dessa professorerna NILS WOHLIN och NILS HANSSON, f. överdirektören vid Lantbruksstyrelsen WILH. FLACH, föreståndaren för Sveriges Allmänna Lantbruks-sällskaps driftstatistiska byrå LUDVIG NANNESON, statskonsulenterna E. J. EKELUND och N. O. C. INSULANDER ävensom ingenjören CARL HALLING.

I Norge i främsta rummet lantbruksdirektören T. BJANES, sekreteraren i Selskapet for Norges Vel OLE HERSAUG och chefen för Statistiska Centralbyråns lantbruksstatistiska afdeling S. SKAPPEL samt jämte dessa förre stats- och lantbruksministern GUNNAR KNUDSEN, förre praeces i Selskapet for Norges Vel, godsägaren KAI MÖLLER, småbrukskonsulenten INGEBR. FIVE samt chefen för driftstatistiska byrån vid Selskapet for Norges Vel NILS KROSBY.

Vad Finland beträffar har jag att framföra min tacksamhet främst till godsägarna, fil. dr J. JÄNNES, agronomen AKE LÖNNBERG och fil. mag. VÄINÖ WUOLIJOKI för det stora stöd jag, som icke är agronomiskt utbildad, av dem erhållit vid utarbetandet av denna bok, som i så mycket tangerar tekniken.

Slutligen har jag behov att med tacksamhet omnämna, att detta arbete aldrig skulle kunnat utgivas i svensk dräkt utan det

VIII

stora intresse för en jämförande undersökning av denna art, som tagit sig uttryck i de tryckningsbidrag, vilka tilldelats mig av Kungl. Lantbruksakademien i Sverige, Det Kgl. Selskap for Norges Vel, chefen för firman Moritz Fraenckel i Göteborg herr Gösta Frænckel ävensom en för småbrukarfrågan intresserad person i Finland, vilken vill förbliva onämnd.

Helsingfors i september 1923.

HANNES GEBHARD.

INNEHALL.

Inledning.

	sid.
Småbrukets betydelse	1
1. Småb uket ur nationalekonomisk synpunkt	2
2. Småbruket ur privatekonomisk synpunkt.....	11

FÖRSTA DELEN.

Huvuddragen av lantbrukets utveckling i Skandinavien och småbrukets andel däri	21
---	----

I. K a p i t l e t.

Antalet jordbrukslägenheter av olika storlek i Skandinavien de senaste årtiondena	23
<i>A. Danmark</i>	23
<i>B. Sverige</i>	28
<i>C. Norge</i>	30
<i>D. Jämförelser mellan de nordiska länderna</i>	33

II K a p i t l e t.

Jordarealens användning i Skandinavien de senaste årtiondena.	40
<i>A. Danmark</i>	40
<i>B. Sverige</i>	43
<i>C. Norge</i>	45
<i>D. Jämförelser mellan de nordiska länderna</i>	46

III K a p i t l e t.

sid.

Åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter i Skandinavien de senaste årtiondena	50
<i>A. Danmark</i>	<i>50</i>
1. Allmän överblick	50
2. Detaljuppgifter om åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter	54
<i>B. Sverige</i>	<i>67</i>
1. Allmän överblick	67
2. Detaljuppgifter om åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter	70
<i>C. Norge</i>	<i>81</i>
1. Allmän överblick	81
2. Detaljuppgifter om åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter	82
<i>D. Jämförelser mellan de nordiska länderna</i>	<i>86</i>

IV K a p i t l e t.

Skörden av de viktigaste kulturväxterna i Skandinavien och dess ökning de senaste årtiondena	91
<i>A. Danmark</i>	<i>91</i>
1. Historisk överblick	91
2. Skörden av de viktigaste kulturväxterna i kg per ha.	93
3. Totalskörden av de viktigaste kulturväxterna i miljoner kg	69
4. Skörden beräknad i foder- och skördeenheter	98
5. Skördemängden på lägenheter av olika storlek	102
6. Omständigheter, som inverkat på skördeökningen ..	103
<i>B. Sverige</i>	<i>107</i>
1. Skörden av de viktigaste kulturväxterna i kg per ha	107
2. Totalskörden av de viktigaste kulturväxterna i miljoner kg	109
3. Skörden beräknad i foder- och skördeenheter	111
4. Omständigheter, som inverkat på skördens storlek.	114
5. Skördemängden på småbruk	116

	sid.
<i>C. Norge</i>	120
1. Korntal i Norge	120
2. Skörden i kg per ha	121
3. Totalskörden i miljoner kg	122
<i>D. Jämförelser mellan de nordiska länderna</i>	124
1. Skörden av de viktigaste kulturväxterna i kg per ha vid krigets början i skilda länder	124
2. Totalskörden av de viktigaste kulturväxterna i de nordiska länderna åren före kriget	127
a) Företrädesvis till människoföda erhållen skörd ...	129
b) Företrädesvis till kreatursfoder erhållen skörd ...	130
3. Totalskörden i 1,000 skördeenheter i de nordiska länderna åren före kriget	132
4. I de nordiska länderna använda gödselmängder	134

V Kapitel.

Kreatursbeståndet i Skandinavien de senaste årtiondena ...	137
<i>A. Danmark</i>	137
1. Kreatursbeståndets utveckling	137
2. Antalet husdjur i förhållande till åkerareal och folkmängd	145
3. Omständigheter, som inverkat på den starka ökningen av kreatursbeståndet	147
4. Antalet husdjur på lägenheter av olika storlek	149
<i>B. Sverige</i>	150
1. Kreatursbeståndets utveckling	150
2. Antalet husdjur i förhållande till åkerareal och folkmängd	151
<i>C. Norge</i>	152
1. Kreatursbeståndets utveckling	152
2. Antalet husdjur i förhållande till åkerareal och folkmängd	154
3. Antalet husdjur på lägenbeter av olika storlek	155
<i>D. Jämförelser mellan de nordiska länderna</i>	156

VI K a p i t l e t.

Mjölproduktionen i Skandinavien de senaste årtiondena	161
<i>A. Danmark</i>	161
1. Mjölproduktionens utveckling	161
2. Omständigheter, som inverkat på mjölproduktionens ökning	165
<i>B. Jämförelser mellan de nordiska länderna</i>	170
1. Ökningen av kornas medelmjölkmängd	170
2. Omständigheter, som inverkat på resultatet	175

VII K a p i t l e t.

Mjölproduktionen på jordbrukslägenheter av olika storlek	187
<i>A. Danmark</i>	187
<i>B. Sverige</i>	194
<i>C. Norge</i>	196
<i>D. Finland</i>	197
Slutord till första delen	200

ANDRA DELEN.

Sid.

Åtgärder för småbrukarklassens och småbrukets höjande	205
--	------------

I Kapitlet.

Småbrukarnas egna fackorganisationer	206
<i>A. Danmark</i>	<i>206</i>
<i>B. Sverige</i>	<i>219</i>
<i>C. Norge</i>	<i>220</i>

II Kapitlet.

Åtgärder för höjande av småbrukarnas fackutbildning	226
I. Småbruksläarskolan i Norge	226
II. Småbrukarskolor	232
<i>A. Danmark</i>	<i>232</i>
<i>B. Sverige</i>	<i>240</i>
<i>C. Norge</i>	<i>242</i>
III. Kortvariga kurser för småbrukare och deras hustrur	247
<i>A. Danmark</i>	<i>247</i>
<i>B. Sverige</i>	<i>249</i>
<i>C. Norge</i>	<i>251</i>
IV. Ambulerande småbruksinstruktörer	252
<i>A. Danmark</i>	<i>252</i>
<i>B. Sverige</i>	<i>253</i>
<i>C. Norge</i>	<i>253</i>

	sid.
V. Studieresor för småbrukare	256
A. Danmark	256
B. Sverige	261
C. Norge	264

III K ap i t l e t.

Åtgärder för höjande av småbrukens produktion	266
I. Allmänna åtgärder till fromma för småbruket ...	266
1. «Småbrukarrådet» i Norge	266
2. Särskild statskonsulent för det mindre jordbruket	267
A. Sverige	267
B. Norge	270
3. Premiering av småbrukares lantbruk	271
A. Danmark	271
B. Sverige	274
C. Norge	280
4. Främjande av småbrukarnas kunskaper i bokförelse	281
A. Danmark	281
B. Sverige	282
C. Norge	282
II. Åtgärder för främjande av småbrukens åkerväxt- och trädgårdsodling	283
A. Danmark	283
a. Premiering av åkerväxt- och trädgårdsodlingar	284
b. Försöksverksamhet	284
c. Demonstrationsfält och -trädgårdar	285
d. Utställningar av odlingsväxter	285
e. Försöksodling av utsäde	285
B. Sverige	286
a. Fruktodlarföreningar och fruktträdsskötare	286
b. Ambulerande trädgårdsinstruktörer	287

	sid.
c. Skolträdgårdar	287
d. Premiering av småbrukares trädgårdar	287
C. Norge	288
a. Kommunala trädgårdsinstruktörer	288
b. Statsanslag för småbrukares kooperativa maskinför- eningar	290
III. Åtgärder för främjande av småbrukens husdjurs- skötsel	291
1. Nötkreatursskötseln	291
A. <i>Danmark</i>	291
B. <i>Sverige</i>	294
C. <i>Norge</i>	297
2. Svinskötseln	298
A. <i>Danmark</i>	298
B. <i>Sverige</i>	304
C. <i>Norge</i>	309
3. Får- och getskötseln	311
A. <i>Danmark</i>	311
B. <i>Sverige</i>	312
C. <i>Norge</i>	317
4. Fjäderfäskötseln	320
A. <i>Danmark</i>	320
B. <i>Sverige</i>	324
C. <i>Norge</i>	330
5. Biskötseln	332
A. <i>Danmark</i>	332
B. <i>Sverige</i>	332
C. <i>Norge</i>	334
Slutord till andra delen	335

Inledning.

Småbrukets betydelse.

Med småbruk avses i detta arbete överhuvud ett sådant lantbruk på egen eller arrendemark, varifrån en familj kan erhålla åtminstone sin huvudsakliga utkomst utan att nämnvärt använda främmande arbetsfolk. Småbrukens åkerareal är således från c. 2—3 till 10, ja ända till 15 ha, någon gång till och med större.

Då man talar om småbrukspolitik, användes detta ord i tvänne särskilda betydelser: antingen menar man därmed upprättandet av nya småbruk eller också åtgärder för höjandet av redan förefintliga småbruks produktionsförmåga.

Det förstnämnda av dessa syftemål fäster främst den stora allmänhetens och politikens uppmärksamhet vid sig.

Sålunda genomföres också i Finland som bäst en stor jordreform gående ut på frigörelse av torp och backstuguområden, varigenom i detta land under en kort tidrymd kommer att skapas ett större antal självständiga jordlägenheter än vad många i historien omnämnda stora agrarreformer kunnat åstadkomma. Och under förberedelse äro ytterligare stora agrarreformer, genom vilka man har för avsikt att därutöver avsevärt öka antalet småbruk i Finland.

I arbetet för upprättandet av nya småbruk är Finland för närvarande ingalunda ensamt. Såsom känt drives under dessa tider samma politik i alla såväl nya som gamla stater kring Östersjön. I alla dessa länder inser man den stora betydelsen för samhällets sunda utveckling däruti, att obesuttna personer, som leva i små omständigheter och för den skull äro missnöjda med samhället, göras till ägare av jordlägenheter, vilka kunna bereda brukarna en tillräcklig utkomst.

Denna småbrukspolitik har dock på flera håll väckt tvivel. Jag har i Finland hört särskilda storbrukare framhålla, att en politik av detta slag vore ägnad att medföra skada för landet i nationalekonomiskt avseende därigenom, att ett storbruk, även om dess jord befinner sig i god växtkraft, utparcellerat i småbrukarhänder komme att giva mindre skördar än förut, enär småbrukarna icke i tekniskt avseende förmå tävla med storbrukarna, samt att småbrukarna till följd härav hela sitt liv komme att föra en tynande tillvaro. De hänvisa till de sorgliga erfarenheter vi hava fått från landbondelägenheter, vilka frigjordes i medlet av senaste århundrade i Viborgs län. De visa även på den förstörelse, som inträffat i Estland, varest de stora godsens frantogos de tyska baronerna, snabbt parcellerades i småbruk och överlätos åt obesuttna, vilka icke förmått anskaffa erforderliga byggnader, redskap och boskap och av vilka en del sålunda faktiskt sköter sin jord mycket sämre än fallet var under baronernas tid.

Så hava — påstå tvivlarna — dessa stora reformåtgärder medfört och komma även framdeles att medföra stora besvikelser såväl för de statsmän, vilka arbetat härpå, som jämväl för småbrukarna själva.

Jag skyndar mig att medgiva, att dessa tvivel i någon mån äro grundade, och att jag ingalunda anser småbruket under alla förhållanden vara det bästa, utan att jag är av den åsikten, att småbruket har *möjlighet* att höja sig framom andra, såvida tillfälle härtill beredes detsamma. Härav härleder sig ock den fordran, att vi i detta land måste ägna tillräckligt intelligens, energi och medel för småbrukarklassens höjande och för skapandet av sådana förhållanden, att densamma beredes möjlighet att visa sin överlägsenhet. Förmå vi icke detta, komma dessa storbrukarnas tvivel att ånyo besanna sig och jämväl denna vår tids stora jordreform att delvis misslyckas, måhända t. o. m. i lika hög grad som landböndernas frigörelse i Viborgs län.

Å andra sidan hava socialistiska teoretiker, redan Marx och under vår tid särskilt Kautsky, motarbetat statens åtgärder för upprättandet av småbruk bl. a. på den grund, att dessa icke förmå producera livsmedel nämnvärt mera än små-

brukarfamiljen själv konsumerar och att det sålunda endast är de större jordegendomarna, som förmå anskaffa livsmedel åt stads- och fabriksbefolkningen. Denna åsikt framfördes med ny kraft under världskriget i Tyskland och även annorstädes. Och det förefaller som om även andra vore benägna att tro härpå, icke allenast de socialistiska teoretikerna.

Under dessa förhållanden har det sålunda varit skäl att ånyo taga småbruksfrågan under granskning och framhålla de resultat och erfarenheter man särskilt under senaste tid gjort samt de medel och åtgärder, som anlåtats för ernåendet av ett gott resultat.

1. Småbruket ur nationalekonomisk synpunkt.

Småbrukets nationalekonomiska betydelse kan mätas på många olika sätt.

Först och främst har det redan länge varit bevisat, att på en jord, som är delad i små lägenheter, är ett betydligt större antal invånare bosatt än vad fallet är på samma område, då detta utgöres av en enda stor lägenhet. Detta påvisades bland annat i en år 1913 publicerad omfattande undersökning rörande kolonisationsverksamheten i Preussen. Ur denna undersökning framgår, att på några år 1900 parcellerade stora egendomsområde, där folkmängden under de föregående decennierna regelbundet minskats, bodde 10 år efter parcelleringen 84% mera folk än under parcelleringsåret.

Samma resultat har nåtts även inom Finlands kolonisationsverksamhet under senare tid. År 1916 offentliggjorde dåvarande kolonisationsinspektören *Elfving* resultatet av en undersökning beträffande de rön man intill år 1913 gjort vid statens kolonisationsverksamhet. Den omfattar bl. a. de c. 600 småbruk, vilka staten åren 1899—1907 utstyckat från 13 stora gods. Av undersökningen framgår, att på dessa lägenheters totalområde bodde före parcelleringen icke fullt 6,000 personer, men redan år 1913 över 11,000 eller således omkring 84 % mera än före parcelleringen.

En annan omständighet, som redan tidigare varit ägnad att belysa olika stora lägenheters nationalekonomiska betydelse,

är den mängd boskap, som på dem födes i förhållande till den odlade arealen.

Ur Finlands senaste statistik över kreatursstocken i landet (år 1920) framgår t. ex. att mjölkkor funnos per 100 ha åker:

å storbruk	32
» bondgårdar	36
» småbruk	64
» dvärgbruk	139

På det ovannämnda kolonisationsområdet i Preussen steg inom loppet av 10 år efter parelleringen på de förra storbruksområdena mjölkornas antal 3-falt. Av ovannämnda undersökningar i Finland framgår, att före parcelleringen funnos på tidigare nämnda område inalles 3,767 kor, men år 1913 5,762 eller således 53 % mera än före parelleringen. Såsom jag redan framhållit, hava dessa fakta redan tidigare varit för faekmän kända.

Men alldeles nyligen hava i skilda länder utförts nya undersökningar ¹⁾ beträffande olika stora jordbrukslägenheters nationalekonomiska betydelse, oeh dessa undersökningar äro gjorda ur nya synpunkter. Ifrågavarande undersökningar hava utförts å de statistiska byråer, vilka upprättats för att undersöka lantbrukets räntabilitet. Sådana byråer hava under senaste tid uppstått i flera länder, bl. a. i Skandinavien oeh även i Finland. I dessa undersökes visserligen endast enskilda lägenheters räntabilitet, men jämsides härmed har man under senare år verkställt en del jämförelser mellan olika stora lägenheters nationalekonomiska betydelse, vilka jämförelser äro ägnade att väcka särskild uppmärksamhet. Undersökningarna grunda sig i varje särskilt land på uppgifter från hundratal i olika delar av landet belägna oeh från olika storleksklasser valda lägen-

¹⁾ *Ernst Laur*, Untersuchungen betreffend die Rentabilität der schweizerischen Landwirtschaft 1917—1921. — *O. H. Larsen og Ivar Dokken*, Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold I—IV. Regnskabsresultater fra danske Landbrug 1916—1920. — *Ludvig Nannesson*, Räkenskapsresultat från svenska jordbruk I—V. Bokföringsåren 1913/14—1918/19. — *J. E. Sunila*, Undersökning av lantushållningens räntabilitet i Finland. I—VII åren 1912—1919.

heters bokföring. Den första undersökningen beträffande jordbrukslägenheter av olika storlek nationalekonomiska betydelse är utförd i Schweiz. Sedermera hava dylika undersökningar gjorts bl. a. i Danmark, Sverige och Finland. Under sådana förhållanden står nu till vårt förfogande resultatet av enligt samma metod gjorda undersökningar beträffande lägenheter av olika storlek nationalekonomiska betydelse i flera skilda länder. Man har visserligen gjort — och med skäl kan jämväl göras — rätt allvarsamma anmärkningar gentemot ifrågavarande undersökningsmetod. Synbarligen är den ieke ens fullt enhetlig i olika länder. Men då undersökningarna fört till resultat, som varit förvånansvärt lika i olika länder, och då dessa undersökningar därtill ytterligare befästa den uppfattning om småbrukets betydelse i nationalekonomiskt avseende, vilken tidigare undersökningar ådagalagt, måste de anses värda uppmärksamhet.

Resultatet av undersökningarna har jag, såvitt de belysa småbrukets nationalekonomiska betydelse, samlat i närmast följande tabeller I—III.

De i tabellernas vänstra kant befintliga romerska siffrorna beteckna jordbrukslägenheternas olika storlekskategorier enligt deras odlade jord i hektar.

I betecknar den minsta kategorin, vilken i Schweiz omfattar lägenheter om 3—5 ha och i andra länder lägenheter under 10 ha, V (och VI) betecknar de största lägenheternas kategori, vilken i Schweiz omfattar lägenheter över 30 ha och i andra länder sådana med över 100 ha odlad jord.

Av den första tabellen framgår jordbrukslägenheter av olika storlek bruttoavkastning i penningar, beräknad per ha odlad jord (100 Fmk år 1918 = 38 Kronor = 53 Franes).

Tabell I. Bruttoavkastningens penningvärde per ha odlad jord å lägenheter av olika storlek omkring år 1918 i skilda länder.

Jordbrukslägenheter- nas storlekskategori	<i>Schweiz</i> Franes	<i>Danmark</i> Kronor	<i>Sverige</i> Kronor	<i>Finland</i> Mark
I	1,866	1,133	998	1,413
II	1,629	916	752	1,307
III	1,418	882	728	1,022
IV	1,396	805	(821)	944
V	1,153	757	612	886
VI	—	712	—	—

Härav framgår att jordbrukslägenheternas bruttoavkastning i penningar per ha odlad jord är i alla undersökta länder störst på de minsta lägenheterna och att den regelbundet gradvis nedgår allt eftersom man övergår till större storleks-kategorier. Det enda undantaget utgör i Sverige IV storleks-kategorin, men den naturliga orsaken härtill är den, att till ifrågavarande kategori hör i Sverige ett jämförelsevis litet antal lägenheter och att av dem en till följd av sitt läge och sin odlingsmetod utgör ett så pregnant undantag, att den störande inverkar på undersökningen. I detta sammanhang är det icke skäl att jämföra olika länders resultat med varandra, enär dessa i Danmark erhållits från räkenskapsåret 1918—19, i andra länder från året 1917—18, varförutom penningvärdets växlingar i olika länder och kursfluktuationerna länderna emellan även omöjliggöra sådana jämförelser.

Resultaten, som framgå av tabellen, äro helt säkert ägnade att hos mången uppväcka tvivel på ifrågavarande undersökningars tillförlitlighet — så framstående visa sig nämligen småbruken vara jämförda med de övriga. Denna företeelse har dock sin naturliga förklaring. Och den ligger däruti, att de större jordbrukslägenheterna producera jämförelsevis mera säd, som har ett mindre penningvärde, då däremot de mindre producera mera kreatursprodukter, vilkas penningvärde är högre. För den skull äro också driftskostnaderna på mindre lägenheter jämförelsevis mycket större, på vilken omständighet det dock icke är skäl att här ingå, då ju nu endast är fråga om jordbrukslägenheternas av olika storlek nationalekonomiska betydelse.

Det är sålunda möjligt, att om till måttstock för jämförelsen använts lantbruksprodukternas Kalorivärde, skulle småbruken måhända icke visat sig så framstående som i denna jämförelse, där måttstocken utgöres av lantbruksprodukternas penningvärde.

Men detta vore dock icke ägnat att förändra det faktum, till vilket denna jämförelse fört beträffande småbruken såsom varande mera framstående. Ty befolkningen behöver till sin föda såväl spannmål som kreatursprodukter. Det är lättare

att få säd än kreatursprodukter från utlandet. Med fästat avseende härå kan det sålunda sägas, att småbruket ur folknärings-synpunkt är viktigare än storbruket. Och då småbrukets bruttoavkastning i anseende till sitt penningvärde är mycket större per ha odlad jord, måste man sålunda komma till den slutsatsen, att småbruket ur denna synpunkt sett i national-ekonomiskt avseende står framom storbruket.

Det må medgivas, att småbruken i själva verket äro i stånd att producera å sitt lilla område mera livsmedel per ha än större lägenheter — så framhålla de, som ej vilja tro på småbrukets överlägsenhet — men trots detta har småbruket icke samma betydelse ur folknärings-synpunkt som storbruket, ty småbrukarfamiljen konsumerar själv större delen av sin gårds produkter, då däremot de större jordbruken leverera större delen av sina produkter till salu och äro således de, vilka i främsta rummet anskaffa livsmedel åt stads- och fabriksbefolkningen. Detta påstående framföres isynnerhet från socialistiskt håll. Men i belysning av nyare forskningar håller icke heller detta påstående sträck. Detta framgår av nedanstående sammanställning.

Tabell II. Den till försäljning överblivna delens av bruttoavkastningen penningvärde i % av hela avkastningen å lägenheter av olika storlek omkring år 1918 i skilda länder.

Jordbrukslägen- heternas stor- lekskategori	<i>Schweiz</i>	<i>Danmark</i>	<i>Sverige</i>	<i>Finland</i>
I	69	86	78	50
II	75	88	86	57
III	77	90	88	63
IV	81	91	(91)	64
V	81	92	89	(76)
VI	—	93	—	—

Det är naturligt, att småbruket i denna jämförelse kommer att stå efter det större jordbruket. Dock är det förvånansvärt,

att skiljaktigheterna mellan de minsta och de största lägenheterna icke äro desto större än vad av tahellen framgår (Finland utgör ett undantag). Särskilt ägnade att väcka förvåning äro siffrorna från Danmark, där från småbruken icke mindre än 86 % av lägenhetens avkastning blir över till försäljning och där skillnaden mellan de minsta och de största endast utgör 7 %. Så är också fallet med Sverige och Schweiz, där 70—78 % av småbrukens avkastning kan försäljas, och där skillnaden mellan de minsta och de största icke stiger högre än till 11—12 %. Finland utgör ett undantag i tvänne avseenden: däruti att på jordbrukslägenheterna i Finland i allmänhet konsumeras mycket mera hemmaproducerade livsmedel än i de andra under jämförelse varande länderna, liksom även däruti, att småbrukets produktivitet står betydligt efter de större lägenheternas. Dessa omständigheter äro bevis på att vårt lantbruk för närvarande i stort sett är föga utvecklat och svagt i jämförelse med övriga länders.

Om vi sålunda här måste göra ett undantag för Finland, finna vi emellertid att småbruken själva icke konsumera mera än 14—31 % av sin avkastning, beräknad i penningar, och att de sålunda förmå leverera till avsalu den ojämförligt största delen därav.

Vid bedömandet av den omständigheten, att vid denna jämförelse småbruket kommit i en något sämre ställning än övriga storlekskategorier, måste man taga i betraktande, att detta, såsom redan tidigare (sid. 3) framgick, ger utkomst åt mycket mera folk i förhållande till jordarealen än större lägenheter. Sett ur folknäringssynpunkt är det naturligtvis likgiltigt, var konsumenterna bo, på jordbrukslägenheter eller i städerna, och för den skull kan denna jämförelse icke bliva till nackdel för småbruket.

En rättvisare måttstock för bedömandet av lägenheters av olika storlek betydelse ur folknäringssynpunkt lämnar undersökningen av huru stor den del av bruttoavkastningens penningvärde är per ha odlad jord, vilken lägenheter av olika storlek icke själva konsumera. Detta framgår av följande statistiska sammanställning.

Tabell III. Den till försäljning överbilvna delens av bruttoavkastningen penningvärde per ha odlad jord å lägenheter av olika storlek omkring år 1918 i skilda länder.

Jordbrukslägen- heternas stor- lekskategori	<i>Schweiz</i> Francs	<i>Danmark</i> Kronor	<i>Sverige</i> Kronor	<i>Finland</i> Mark
I	1,306	972	838	773
II	1,282	810	737	781
III	1,092	792	718	678
IV	1,130	733	(756)	664
V	934	696	644	(724)
VI	—	664	—	—

Om i betraktande icke tagas undantagsresultaten i Sverige (IV kategorin) och i Finland (V kategorin), vilken vidlåder samma bristfällighet som tidigare framhölls beträffande Sverige, befinnes det, att lägenheterna i den minsta kategorin förmått av sina produkter sälja, då denna salumängd beräknas per odlad ha, betydligt mera än lägenheterna i de andra storlekskategorierna, och att salumängden nedgår någorlunda jämnt vid övergång till större lägenhetskategori. Det mest märkbara undantaget härifrån utgör den minsta kategorin i Finland, men detta undantag har sin redan tidigare omnämnda naturliga förklaring. I Finland är lantbruket i allmänhet ännu svagt; det producerar så litet livsmedel, att en jämförelsevis stor del därav åtgår till egen konsumtion, och detta inom alla storlekskategorier, isynnerhet inom de små.

Dessa resultat, som från alla andra länder äro så övertygande enhetliga, kullkasta således den tidigare nämnda socialistiska teorin och giva ett nytt, synnerligen vägande bevis på småbrukets nationalekonomiska överlägsenhet över övriga storlekskategorier — i den mån resultaten nämligen äro erhållna från sådana förhållanden, i vilka småbruket haft möjlighet att utvecklas.

De nyaste forskningarna hava framfört ännu en tredje viktig bekräftelse på småbrukets nationalekonomiska överlägsenhet.

Särskilda statistiska byråer för undersökning av lantbrukets räntabilitet hava nämligen på senare tid begynt bl. a. beräkna jordbrukslägenheternas s. k. *nationalekonomiska inkomst*. Härmed avses summan av de olika utgiftsposter, vilka från lägenheten betalas åt envar, som på ett eller annat sätt i ekonomiskt avseende står densamma nära. Till dessa utgifter höra:

1. Arbetslön till den egna familjen inclusive driftsledarlön.
2. Arbetslön till legal arbetskraft.
3. Ränta på eget i driften nedlagt kapital jämte eventuell företagarevinst.
4. Ränta på lånat lantbrukskapital.
5. Skatter till stat, kommun och kyrka.

Summan av dessa poster eller lägenheternas »national-ekonomiska inkomst» steg på lägenheter av olika storlek i nedannämnda länder till belopp, vilka framgå ur följande sammanställning.

Tabell IV. Nationalekonomisk inkomst från lägenheter av olika storlek per ha odlad jord omkring år 1918 i skilda länder.

Jordbrukslägenheternas storlekskategori	Schweiz	Danmark	Södra Sverige	Finland
	Francs	Kronor	Kronor	Mark
I	1,317	833	614	1,213
II	1,185	658	459	1,136
III	1,009	620	446	896
IV	961	566	(506)	809
V	753	525	342	755
VI	—	502	—	—

Denna statistiska sammanställning utvisar sålunda likformigt från alla länder, att småbruket i här framställda förhållande står märkbart över andra lägenheter och att den nationalekonomiska inkomsten per ha steg för steg sjunker vid övergång till större kategori.

Härav framgår, att de senaste undersökningarna lett till värdefulla nya bevis därpå, att småbruket i nationalekonomiskt avseende står framom andra. Det torde sålunda få anses bevisat, att småbruket faktiskt i nationalekonomiskt hänseende är överlägset det medelstora och det stora jordbruket överallt, där lantbruket utvecklats sig högt och där småbruket har samma möjligheter som jordbrukslägenheter av större kategori.

2. Småbruket ur privatekonomisk synpunkt.

De, som medgiva, att småbruket i nationalekonomiskt avseende står främst, hava icke desto mindre velat hävda, att småbruket i allmänhet ger en så ringa *privatekonomisk avkastning*, att det i detta avseende icke kan tävla med de större jordbruken, samt att det av sin utövare kräver så stora ansträngningar, jämförda med andras, att det är tvivel underkastat, huruvida det med tiden kan tillfredsställa brukaren. Åt dessa påståenden har en forskare¹⁾ nyligen trott sig kunna på grund av sina undersökningar giva ett vetenskapligt stöd. Då detta spörsmål har en synnerligen stor betydelse och emedan man, ifall detta påstående hade fog för sig, måste draga i tvivelsmål ändamålsenligheten av att nya småbruk, trots deras överlägsenhet i nationalekonomiskt avseende, upprättas med stora uppoffringar för staten, är det skäl att närmare undersöka denna fråga.

Nannesson påstår, att ehuru småbruken uppnå en större bruttoavkastning än större lägenheter, äro deras produktionskostnader så mycket större än storbrukens, att den nettoavkastning de lämna samt de på grund därav beräknade lönerna åt familjemedlemmarna jämte räntorna på kapitalet bliva mindre än från storbruken. Det måste visserligen medgivas, att produktionskostnaderna på småbruken i själva verket äro jämförelsevis större än på storbruken. Detta härleder sig delvis därav, att mindre lägenheter hava förhållandevis mycket mera byggnader och boskap än större; delvis också därav, att

¹⁾ *L. Nannesson*, Lantbrukets räntabilitet under krisåren. Landtmannen år 1920, pag. 663 o. s. v.

de mindre ofta hava även en relativt större arbetsstyrka och att denna arbetsstyrka (=familjemedlemmarna) i allmänhet icke arbetar åt främmande under sin från jordbruksarbete lediga tid, men i stället utför längre arbetsdagar och intensivare arbete, då sådant kräves. Allt detta måste erkännas.

Men å andra sidan måste framställas frågan: stiga dessa småbrukets produktionskostnader så oproportionerligt högt, att nettoavkastningen verkligen blir mindre än på större lägenheter? För att klargöra denna fråga sammanställas här till en början tvänne tabeller, ur vilka framgår nettoavkastningen från lägenheter av olika storlek, grundade på ovannämnda undersökningar rörande jordbrukslägenheteres räntabilitet i olika länder. Den ena tabellen utvisar nettoavkastningen i % av det i lägenheten nedlagda kapitalet (d. v. s. förräntningsprocent), i den andra är nettoavkastningen beräknad per ha odlad jord.

Tabell V. Nettoavkastning¹⁾ från lägenheter av olika storlek omkring år 1918 i skilda länder, beräknad i % av lantbrukskapitalet (förräntningsprocent).

Jordbruks- lägenhe- ternas stor- lekskate- gori	<i>Schweiz</i>		<i>Danmark</i>		<i>Sverige</i>		<i>Finland</i>	
	år 1917/18	år 1916/17	år 1917/18	år 1913/19	Medelt.	Medelt.	Medelt.	Medelt.
I a)	8,0 %		6,5 %		3,8 %		—	—
b)	10,1 †		11,4 †		7,9 †		5,3 %	33,9 %
II	9,9 †	10,2 %	9,6 %		6,7 †		4,9 †	46,1 †
III	10,9 †	9,3 †	9,1 †		7,2 †		4,2 †	40,2 †
IV	11,7 †	8,6 †	9,3 †		(8,3) †		4,3 †	35,0 †
V	—	8,8 †	9,3 †		7,0 †		3,6 †	35,8 †

¹⁾ Då man studerar de resultat, till vilka de senaste undersökningarna i detta ämne kommit, och enligt vilka småbruket i allmänhet uppnått en lägre nettoavkastning än större lägenheter, måste man komma till den övertygelsen, att undersökningsmetoderna ännu måste utvecklas. Detta har jämväl redan delvis observerats såväl i Sverige som i Danmark, varest specialundersökningar gjorts beträffande den uppnådda nettoavkastningen från lägenheterna i den minsta kategorin. Denna har sålunda indelats i tvänne underavdelningar, nämligen: a) lägenheter med en åkerareal under 6 ha, och b) lägenheter med 6—10 ha åkerareal. Denna fördelning har tagits i betraktande vid uppgörande av ovanstående tabeller V och VI.

I denna tabell skiljer sig klassindelningen från de föregående däruti, att för Danmark, Schweiz och Sverige I kategorin är delad i tvänne: a) lägenheter med en åkerareal under 6 ha och b) lägenheter med 6—10 ha åkerareal. I enlighet härmed har i Schweiz till kategorin I a) förts de föregående tabellernas kategori I (lägenheter 3—5 ha), till kategorin I b) de föregåendes kategori II (lägenheter 5—10 ha), till kategori II de föregåendes III (lägenheter 10—20 ha) o. s. v. Detta har gjorts av orsaker, som framgå ur nedanstående anmärkning under iakttagande av *Nannesons* i Sverige gjorda intressanta undersökning i Landtmannen år 1920 samt prof. *O. H. Larsens* i Danmark för föreliggande arbete utförda motsvarande forskning. Undersökningarna i Finland hava i allmänhet icke omfattat lägenheter under 6 ha.

Ur tabellen framgår, att lägenheterna med en åkerareal under 5—6 ha givit en mindre förräntningsprocent än lägenheterna i varje annan storlekskategori, men att i stället lägenheterna med en åkerareal av 5 (6)—10 ha hava givit den bästa

Men icke ens denna indelning är vetenskapligt noggrann, ty den lägsta storlekskategorin hade bort begränsas nedåt, så att utanför densamma hade lämnats de minsta lägenheterna, vilka icke giva odlaren hans huvudsakliga utkomst, utan endast giva honom en biinkomst; så har förfärits i Schweiz. Därtill borde antalet undersökta lägenheter i de minsta kategorierna ökas, varigenom den störande inverkan på slutresultatet av allehanda tillfälliga omständigheter kunde undvikas, vilka nu till oeh med kunna förorsaka helt och hållet missvisande resultat. Så t. ex. förekonuner i Sverige bland de undersökta minsta lägenheterna såväl sådana, som ej giva någon förräntning, som också sådana, vilka giva en högre ränta än lägenheterna i varje annan kategori. Dessutom borde vid valet av dessa lägenheter ovillkorligen tillses, att de minsta lägenheterna i anseende till sitt läge och sin jordmån äro lika fördelaktiga som de större lägenheter, med vilka deras nettoavkastning jämföres.

I Sverige har det nämligen befunnits, att de i ifrågavarande undersökning behandlade små lägenheterna såväl i avseende å sitt ekonomiska läge som också beträffande fruktbarheten av sin jord vid uppskattning erhållit ett mycket lägre poängtal än övriga storlekskategorier. Professor *Larsen* meddelar detsamma från Danmark, enär undersökningsbyrån hittills haft att behandla småbruk så gott som uteslutande på Jylland, där jordmänen är mycket sämre än på öarna, varemot till de större

förräntningsprocenten samt att resultatet i allmänhet blir sämre i den mån lägenheterna bliva större. Detta resultat är överensstämmande för alla länder, dock med ett par undantag, nämligen för IV kategorin i Sverige, som redan tidigare observerats såsom ett undantag, samt för kategori I b) år 1917—18 i Finland.

Tabell VI. Nettoavkastning från lägenheter av olika storlek omkring år 1918 i skilda länder, beräknad per ha odlad jord.

Jordbruks- lägenheter- storle- kate- gori	<i>Schweiz</i>	<i>Danmark</i>		<i>Sverige</i>	<i>Finland</i>	
	år 1917/18	år 1916/17	år 1918/19	Medelt. år 1913/19	Medelt. år 1912/14	år 1917/18
I a)	630 Fr.	186 Kr.		116 Kr.	—	—
b)	666 „	276 „		232 „	87 Fmk.	531 Fmk.
II	588 „	268 Kr.	329 Kr.	206 „	59 „	651 „
III	594 „	229 „	315 „	207 „	47 „	536 „
IV	491 „	205 „	298 „	(214) „	39 „	474 „
V	—	198 „	282 „	161 „	(44) „	(479) „

kategorierna erhållits jämförelsevis flera lägenheter från öarna. I dessa bägge länder synas dessutom torp och backstuguområden, ur vilka nutidens småbruk uppstått, hava grundlagts i avlägset belägna trakter på karga sand- och stenbackar, medan de större lägenheterna tidigare erövrat de bästa odlingsmarkerna — alldeles som i Finland.

I övrigt är jag böjd att tro, att småbrukarnas byggnader och boskap i de hittills utförda undersökningarna värderats alltför högt, utan att man tagit i betraktande att byggnaderna uppföras och boskapen uppfödes av eget folk, och att byggnaderna även i övrigt icke bliva förhållandevis lika dyra som på större lägenheter. Slutligen vill jag även påpeka, att en viss orätt begåtts mot smålägenheterna jämväl däruti, att åt småbrukaren beräknats s. k. driftsledarlön på samma sätt som åt storbrukaren, oavsett att åt honom naturligtvis även beräknats full arbetarlön. Att på storbruk en viss lön beräknas för driftsledaren, liksom för varje arbetare, är klart. Men då ingen särskild driftsledare finnes på en liten lägenhet och för dess enda arbetare beräknas full lön, så måste riktigheten av att belasta dess konto med lön för en obefintlig ledare ifrågasättas. Småbrukaren handhar ju driftsledarbefattningen samtidigt som han utför sitt kroppsarbete; därunder planlägger han sitt arbete, övervakar detsamma, utför kalkyler o. s. v. Härtill kommer ännu, att denna lön i mångt land beräknas förhållandevis högre för småbrukaren än för storbrukaren.

Resultatet av även denna tabell är, att de minsta (under 5 (6) ha) lägenheternas nettoavkastning är svag, i Danmark och Sverige svagare än lägenheternas inom de övriga kategorierna, i Schweiz svagare än lägenheternas inom närmast större kategori. Likaså utvisar denna tabell, liksom även den föregående, att storlekskategorin 5 (6)—10 ha uppnått utmärkta resultat. I Schweiz, Sverige och Finland äro dessa resultat för åren 1912—14 ovillkorligen bättre än i någon annan storlekskategori. Även från Danmark framgår, att resultaten i denna kategori mycket överträffa de minsta lägenheternas resultat. Däremot finna vi, att till och med i Danmark på samma sätt som i andra länder avkastningen, räknad från den andra kategorin, minskas i den mån lägenheterna bliva större; dock uppträda här några undantag. Resultaten av undersökningarna i Finland torde man tillsvidare nödgas behandla med en viss försiktighet.¹⁾

I belysningen av Schweiz', Sveriges och Danmarks statistik har det sålunda framgått, att inom den storlekskategori av jordbrukslägenheter, som i allmänhet anses såsom den speciella småbruksgruppen (lägenheter med 3—10 ha), finnas tvänne från varandra skarpt åtskilda grupper, nämligen lägenheterna under 5 (6) ha oeh lägenheterna 5 (6)—10 ha, samt att av dem den förenämnda, såvitt det av hittills företagna undersökningar kan bedömas, ger jämförelsevis svaga privatekonomiska resultat, men den senare däremot i allmänhet synnerligen goda.

Om resultaten av dessa undersökningar således finge betraktas såsom slutliga, funnes intet skäl att uppmana arbetaren att förskaffa sig en lägenhet med mindre än 6 ha odlad och odlingsbar jord samt intet skäl håller för staten att skapa lägen-

¹⁾ Att i Finland förräntningsprocenten år 1917—1918 i verkligheten skulle varit nära 10 gånger så stor som åren 1912—14 förefaller mindre trovärdigt, utan torde denna uppgift vara följden av att man år 1917—18 ej i tillräcklig mån höjt förmögenhetens värde. Dessutom torde även den omständigheten inverka störande, att man godtyckligt minskat de naturliga ängarnas areal vid förvandlandet av densamma till åkervärde.

heter av mindre omfång. Atminstone i Finland förefinnes intet skäl härtill, när detta lands klimat, kommunikationer m. m. dyl. i allmänhet betinga större lägenheter än i Schweiz, Danmark och Södra Sverige.

Men resultaten av de hittills utförda undersökningarna kunna icke, såsom nämnts, anses slutgiltiga, med fästade avseende vid deras bristfälligheter. Om politiken intogs ovanförda ståndpunkt, vore möjligen detta lika felaktigt och för samhället fördärligt som det betraktelsesätt i England, vilket i slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet föranledde statsmakterna att förordna sammanslagning av bondelägenheter till större egendomar av den orsak, att lantbrukstekniken stod högst på storbruken, medan vid denna tidpunkt bondgårdarna förde ett föråldrat, tynande liv.

Då vi alltså invänta resultaten av nya undersökningar, vid vilka tillämpas förbättrade undersökningsmetoder, utan att taga för godo Nannesons i förtid uttalade förkastelsesdom över småbrukets privatekonomiska räntabilitet, hava vi härtill många skäl.

Från Nannesons egna undersökningar har framgått, att redan nu i Sverige finnas små lägenheter, som på sitt lantbrukskapital givit större ränta än lägenheterna i vilken annan storlekskategori som helst. Och man bör taga i betraktande, att småbrukarna därstädes ännu icke blivit delaktiga av den mångsidiga omsorg, som dem enligt andra delen av detta arbete visats i Danmark såväl från statens som från organisationernas sida, samt att småbrukarna icke håller ännu kunnat i alla avseenden utnyttja Kooperationen. Till iakttagandet av en avvaktande ståndpunkt uppmanas vi även därav, att vi i alla länder och under de mest olikartade förhållanden finna små lägenheter, som givit goda resultat och vilkas brukare äro synnerligen tillfredsställda och tillitsfullt se framtiden an.

Å andra sidan måste även den viktiga omständigheten tagas i betraktande, att den största utgiften inom lantbruket utgöres av arbetskostnaderna och att dessa stiga proportionsvis per ha odlad jord i den mån lägenheternas storlek avtager, så att de i de minsta lägenheternas kategori äro störst. Detta

är den naturliga följderna därav, att småbruken skötas med användande av mera arbete än de större, men delvis även därav, att på småbruken ofta finnes alltför mycket arbetsfört folk (då barnen växa upp eller i gården bosätter sig en svärson o. s. v.), åt vilket man vid undersökningarna torde beräkna lön även för den del av dagen och för de dagar de icke äro i arbete. Men det är icke något bevis för småbrukets sämre räntabilitet, att gårdens husbondefolk då och då njuter en vilostund hellre än att gå på arbetsförtjänst hos andra.

Ett slutligt omdöme om småbrukets betydelse torde i intet fall kunna fällas enbart på grund av dess privatekonomiska räntabilitet, utan måste på den *psykologisk-samhälleliga* och *nationalekonomiska synpunkten* läggas större vikt. Om man frågar en småbrukare, som fått tillräckligt jord och för sina produkter har normala försäljningsmöjligheter, huruvida han ville utbyta sin 12-, emellanåt 16-timmars arbetsdag med sämre förtjänst på egen jord mot 8 timmars arbetsdag med bättre förtjänst i en fabrik, behöver man ej tvivla på svaret. Och spørsmålets nationalekonomiska sida har i det föregående på grund av nyaste forskningarna erhållit en sådan belysning, att dessa fakta måste innebära en uppmaning för såväl stat som organisationer att offra mera än hittills på undersökningar över småbrukets livsvillkor och att i enlighet med resultaten av dessa undersökningar skrida till åtgärder för ökandet av småbrukets produktionsförmåga.

Avsikten med detta arbete är att erbjuda åt oss i Finland ökad inblick i småbrukets utvecklingsmöjligheter enligt de riktlinjer man i Skandinavien inslagit ävensom i de åtgärder man där tillgripit för att öka småbrukets produktionsförmåga.

FÖRSTA DELEN

Första delen.

Huvuddragen av lantbrukets utveckling i Skandinavien och småbrukets andel däri.

I det följande har jag för avsikt att med statistikens tillhjälp söka klargöra, i vilken riktning och huru långt lantbrukets viktigaste grenar utvecklats under senaste halvsekel i de skandinaviska länderna samt i vilken mån småbruket förmått följa med denna utveckling. Lantbruksstatistiken är dock i dessa länder ännu mer eller mindre bristfällig, vadan denna framställning tyvärr i många avseenden kommer att bliva mycket ofullständigare än jag hoppats, då jag började med arbetet. Trots dessa brister vågar jag tro, att vi i Finland kunna draga nytta av en dylik framställning, då vi söka svar på frågan, *i vilken riktning strävandena att leda småbruket böra gå*, för att detta må kunna utveckla sin produktionsförmåga så högt som möjligt.

Då Danmarks lantbruk under de senaste decennierna gått främst i utvecklingen, närmast följt av Sverige, medan Norge står sist i ledet, har jag ansett det naturligt att vid min framställning följa denna ordning.

För varje land framställer jag först statistiskt antalet jordbrukslägenheter av olika storlek, varigenom en inblick i småbrukets omfattning i varje land erhålles. Härefter redogöres för lantbrukets utveckling på olika områden i varje särskilt land. Efter att hava följt utvecklingen på varje särskilt område söker jag, från 1870-talet intill världskrigets början, i den mån de statistiska uppgifterna det tillåta, att utreda, i vilken mån små-

bruket kunnat följa den allmänna utvecklingen vid jordbruket eller möjligen påskynda densamma. Sist skall jag försöka jämföra lantbrukets ställning i de skilda länderna vid världskrigets början, i den mån detta är möjligt. I dessa jämförelser har jag medtagit Finland, då det förefintliga statistiska materialet tillåtit detta.

I Kapitlet.

Antalet jordbrukslägenheter av olika storlek i Skandinavien de senaste årtiondena.

A. Danmark.

Med jordbrukslägenhet (»brukningsdel») förstås här en sådan del av ett lands odlade areal, som brukas såsom en helhet för ett hushålls räkning. En jordbrukslägenhet kan alltså vara antingen odlarens egendom eller av honom arrenderad, den kan vara så liten, att dess bebrukande endast ger sin odlare en biförtjänst, eller också så stor, att i dess bebrukande många skilda hushåll deltaga, av vilka ett sköter densamma för egen räkning, under det de övriga stå i dess tjänst.

Det är med stor tvekan jag gått till uppgiften att klargöra frågan om antalet jordbrukslägenheter av olika storlek i Skandinavien under skilda tider, enär den officiella statistiken härutinnan i allmänhet är mycket bristfällig och osäker.

I de flesta kulturländer har under senare tider uppgjorts statistik över jordbrukslägenheter av olika storlek, emedan en dylik statistik är ägnad att giva en föreställning om landsbygdens sociala förhållanden. I en del länder finnes det dock från äldre tider att tillgå särskilda statistiska uppgifter, med vilkas tillhjälp en föreställning om jordegendomarnas antal och storlek kan vinnas och vilka sålunda i någon mån kunna ersätta bristen på statistik över i landet förefintliga jordbrukslägenheter (brukningsdelar). Så är fallet i Danmark. Där hava nämligen för fastighetsbeskattningen utförts värderingar av landets jordegendomar för åren 1850, 1885 och 1905. Med stöd av dessa beskattningsgrunder har för nämnda år utarbetats statistik

över jordegendomarna i Danmark och framgå resultaten av denna undersökning i följande tabell.

Tabell VII. Jordegendomar av olika storlek i Danmark åren 1850, 1885 och 1905.

Storlekskategori	År 1850		År 1885		År 1905	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
1. Husmansgårdar:¹⁾						
Mindre.....	27,474		36,860		62,152	
Medelstora	21,286		46,364		51,927	
Större	49,408		68,733		69,131	
Summa	98,168	58,5	151,957	67,0	183,210	70,5
2. Bondgårdar:						
Mindre.....	33,971		44,376		47,425	
Medelstora	29,049		24,636		23,327	
Större	4,828		3,953		3,765	
Summa	67,848	40,4	72, 5	32,1	74,517	28,7
3. Herrgårdar:						
Mindre.....	?		1,145		1,174	
Större	?		896		919	
Summa	1,829	1,1	2,041	0,9	2,093	0,8
Summa jordegendomar	167,845	100	226,963	100	259,820	100
Därav utarrenderade	68,824	41,0	26,085	11,5	18,859	7,3

¹⁾ Om Danmarks s. k. husmansgårdar har man hos oss ofta en oriktig föreställning. Ursprungligen förstods med benämningen husmansgård ingenting annat än en liten, på arrenderad jord befintlig tomt jämte boningshus. För närvarande finnas i Danmark huvudsakligen tvänne slag av husmansgårdar, nämligen av arbetare innehavda bostadslägenheter med tillhörande små odlingslotter, samt sådana jordbrukslägenheter, från vilka småbrukaren främst med tillhjälp av sin familj hämtar sitt huvudsakliga uppehälle.

Då det numera är fråga om Danmarks husmansklass, husmansskolor, husmansexkursioner o. s. v., avses härmed uteslutande de sistnämnda eller småbrukare, som hava från 2—3 ända till 10—15 ha åker. Dock är att märka, att det även finnes lika små bondgårdar, d. ä. av gammalt skattlagda egendomar, vilkas ägare icke räkna sig till husmansklassen. Ingen tydlig storleksgräns finnes således emellan husmans- och bondgårdar, utan man påträffar ofta bondgårdar, som äro mindre än 15 ha, liksom också emellanåt husmansgårdar, som äro större än 15 ha. Husmän, som odla sådana lägenheter, äro numera i allmänhet jämväl ägare av dem, om också lägenheterna icke äro skattlagda.

Härav framgår först, att jordegendomarnas totalantal i Danmark ökats under åren 1850—1885 med närmare 60,000 eller c. 1,700 årligen samt under åren 1885—1905 med c. 32,000 eller närmare bestämt 1,600 per år. Då vi därefter undersöka växlingarna uti jordegendomarnas antal i de olika storlekskategorierna, finna vi först, att herrgårdarnas antal under den första perioden, som var herrgårds-jordbrukets blomstringstid och under vilken i Danmark upptogs mycket nyodlingar, ökades med c. 200 och att deras antal även under den andra perioden något tillväxte. Likaså har även bondgårdarnas totalantal vuxit, om också jämförelsevis svagt. Denna svaga tillökning förorsakas därav, att i denna kategori de största och medelstora lägenheternas antal i kännbar grad nedgått. Denna minskning har främst inträffat under åren 1850—1885, då antalet större och medelstora bondgårdar minskades med över 5,000. I stället har antalet mindre bondgårdar under samma tidsperiod (åren 1850—1885) stigit med mera än 10,000 och under därpå följande period med 3,000.

Då vi härefter granska växlingarna uti antalet husmansgårdar, finna vi först, att deras sammanlagda antal åren 1850—1885 ökats med 53,000 eller med över 1,500 per år och åren 1885—1905 med 31,000 eller med c. 1,600 per år. Denna ökning har dock varit mycket olika i olika storlekskategorier: de större husmansgårdarnas antal steg under den första tidsperioden, då det var goda tider för lantbruket, med nära 20,000, men under den senare perioden, då tiderna för lantbruket voro sänre, med endast 400; på samma sätt steg de medelstora husmansgårdarnas antal under den första perioden med 25,000, men under den andra med endast 5,500; däremot uppstodo mindre husmansgårdar, vilka huvudsakligen äro bostadstomter, under den förra perioden endast 9,000 eller 260 per år, men under den senare perioden över 25,000 eller 1,250 per år.

Denna ökning av antalet mindre husmansgårdar under perioden 1885—1905 berodde därpå, att, då de större husmansgårdarna blivit befriade från dagsverksskyldighet till stamlägenheten, började på landsbygden uppstå en ny arbetarklass, som behövde bostäder.

Genom en dylik utveckling inom de skilda lägenhetskategorierna har sålunda i all stillhet en stor samhällsomvälvning ägt rum under ifrågavarande period på den danska landsbygden. I stället för att det år 1850 fanns herrgårdar 1,1 %, bondgårdar 40,4 % och husmansgårdar endast 58,5 %, fanns det år 1905 endast 0,8 % herrgårdar och blott 28,7 % bondgårdar, men 70,5 % husmansgårdar. Värdesatt efter antalet lägenheter av olika storlek har sålunda storbrukens sociala betydelse i någon mån och bondgårdarnas kännbart nedgått, men i stället de mindre lägenheternas betydelse i hög grad stigit. Detta framgår även av en annan omständighet: år 1850 voro av totalantalet lägenheter omkring 68,800 eller 41 % utarrenderade, men år 1905 endast 15,154 eller knappa 6 %. Då arrendelägenheterna till största delen varit husmans- och mindre bondgårdar, är också denna utveckling ett bevis på stegringen av småbrukarklassens sociala styrka och betydelse under ifrågavarande tidsperiod.

Såsom redan nämnades, finnas icke att tillgå motsvarande statistiska uppgifter från senare tid, med stöd av vilka man kunde följa denna utveckling efter år 1905, vilken tid särskilt för det danska småbruket varit dess ekonomiska utvecklings storhetstid. Däremot hava vi tillgång till statistik över jordbrukslägenheterna (brukningsdelarna) från åren 1903 och 1919; ur dessa kunna vi få följande sammanställning.

Tabell VIII. Jordbrukslägenheter av olika storlek i Danmark åren 1903 och 1919.

Jordbrukslägenheternas storlekskategori	År 1903		År 1919	
	Antal	%	Antal	%
0,55—5 ha	60,091	35,1	63,489	33,1
5—15 »	44,635	26,2	63,378	33,1
15—30 »	34,140	20,0	40,178	21,0
30—60 »	24,266	14,2	20,120	10,5
60—240 »	7,176	4,2	3,937	2,1
över 240 »	589	0,3	397	0,2
Summa	170,897	100	191,549	100

Denna tabell kan naturligtvis icke jämföras med föregående (på sid. 24), då den förra omfattar jordegendomar, denna brukningsdelar. Dessutom ha här nämligen icke, såsom i den föregående, medtagits lägenheter under 0,55 ha, och dylika lägenheter funnos i Danmark år 1919 c. 99,000. Jordbrukslägenheter nas hela antal var således i Danmark år 1919 över 290,000, och framgår härav, att det under perioden 1905—1919 vuxit med c. 30,000, om uppgifterna i sista kolumnen av föregående tabell äro fullständiga. Det vore synnerligen missvisande att anse, det antalet större lägenheter under perioden 1905—1919 skulle ökats, såsom man kunde antaga vid en jämförelse mellan dessa tvänne tabeller, ty sådana lägenheter, som enligt tab. VIII år 1919 böra räknas till storbruk (över 60 ha), äro i tab. VII år 1905 delvis räknade till bondgårdar.

Men om ock jämförelser på grund av dessa tvänne tabeller äro omöjliga, finna vi dock, att utvecklingen under perioden 1903—1919 i huvudsak varit likadan som under föregående period. Om vi år 1919 sammanräkna de minsta (under 0,55 ha), sådana enligt Danmarks officiella statistik funnos 99,000, med de större lägenheterna, erhålla vi en summa av 290,565 lägenheter. Om en jämförelse mellan detta tal och motsvarande uppgift från år 1905 i tab. VII finge anställas, vilket icke torde vara alldeles oberättigat, komme härav att framgå, att ökningen av antalet lägenheter under denna period var över 30,000 eller omkring 2,000 per år, i stället för att årstillskottet under perioden 1850—1885 var omkring 1,700 och under perioden 1885—1905 omkring 1,600. På grund härav torde det vara berättigat att draga den slutsatsen, att ökningen under de senaste 15 åren ej försiggått långsammare än under närmast föregående årtionden.

Gcnom att granska utvecklingen endast på grund av den absoluta ökningen av antalet lägenheter få vi dock ingen bild av småbrukets växande betydelse i Danmark. Låtom oss därför granska utvecklingen av lägenheternas storlekskategorier åren 1903—1919.

Vi finna då först, att den absoluta tillväxten i de minsta kategori (0,55—5 ha) varit jämförelsevis liten och att den procen-

tuellt till och med direkte nedgått. Men i stället finna vi, att den egentliga småbruksgruppen (5—15 ha) vuxit med nära 19,000 eller med nästan 1,200 per år samt att denna grupps relativa betydelse tillvuxit ännu kraftigare. Likaså har antalet mindre bondgårdar även nu tillvuxit betydligt i likhet med vad under föregående tidsperiod var fallet. Däremot utvisar tabellen på ett i ögonenfallande sätt, att antalet större bondgårdar och isynnerhet storbruk kännbart minskats, och att deras relativa betydelse, jämförd med äldre tider, blivit mycket mindre. Denna utveckling får sin förklaring genom det storartade intellektuella, tekniska och ekonomiska uppsving, som småbruket i Danmark har att uppvisa efter år 1903, vilket kommer att framgå ur de olika kapitlen i denna framställning.

Såsom ett resultat av den i föregående tabeller framställda utvecklingen har samhället i Danmark i vår tid en i förhållande till andra länder särdeles kraftig konstruktion, som orubbligt förmår stå emot tidens omstörtande krafter.

Det är vidare av intresse att lägga märke till den omständigheten, att denna utveckling försiggått till största delen utan statshjälp och på frivillighetens väg. Enligt den sista tabellen har nämligen under åren 1903—1919 de 0,55—30 ha stora lägenheternas antal ökats med nära 28,000, men genom statens direkta åtgärder hava i Danmark åren 1900—1920 uppstått endast 9,264 småbruk, till vilka då hänförts lägenheter även under 0,55 ha. Härtill komma de jämförelsevis små lån, som staten givit åt s. k. utstyckningsföreningar.

B. Sverige.

I Sverige har under äldre tider (åtminstone från år 1866) uppgjorts statistik över jordbrukslägenheter (brukningsdelar), som omfattar endast i mantal satta och andra i jordregistret upptagna jordegendomar brukningsdelar, klassificerade enligt sin areal odlad jord, men icke arrenderade torp och backstuguområden, vilka endast upptagas i en summa i särskild kolumn. Dessutom äro dessa uppgifter från äldre tider så bristfälliga, att deras tillförlitlighet av sakkännare anses rätt ringa. Enligt

samma källor för senare tider kunna vi erhålla följande bild av förekomsten av jordbrukslägenheter (brukningsdelar) av olika storlek i Sverige.

Tabell IX. Jordbrukslägenheter av olika storlek i Sverige åren 1895—1911.

År	Antal i mantal satta lägenheter, vilkas åkerareal var ha					Summa i mantal satta lägenheter	Torp- och backstugulägenheter	Summa lägenheter
	und. 2	2—20	20—100	ö. 100	okänd areal			
1895	71,258	215,479	32,553	3,154	9,235	331,679	167,984	499,663
1905	88,827	223,186	33,552	3,257	4,075	352,897	158,989	511,886
1911	88,967	230,477	33,189	3,163	4,075	359,871	138,677	498,548

Enligt detta har sålunda de i mantal satta lägenheternas antal under åren 1895—1911 stigit från 331,679 till 359,871 eller således med 28,000, men under samma tid har torpens och backstuguområdenas antal minskats från 167,984 till 138,677 eller med nära 30,000, vadan således lägenheternas totalsumma något nedgått. Dr *E. Höijer* har meddelat, att man av antalet torp och backstugor kan beräkna c. 40 % såsom tillhörande storlekskategorin 2—20 ha och föra återstoden huvudsakligen till kategorin under 2 ha. Om vi sålunda addera antalet torp och backstugor till motsvarande storlekskategorier av i mantal satta lägenheter, får sammanställningen följande utscende:

	under 2 ha	2—20 ha	20—100 ha	över 100 ha
1895	172,000	282,000	32,553	3,154
1905	184,000	287,000	33,552	3,257
1911	172,000	286,000	33,189	3,163

Då dessa tal jämföras med varandra, finna vi, att under tidsperioden 1895—1911 inga nämnvärda förändringar i en eller annan riktning ägt rum.

En fullständig lägenhetsstatistik över jordbrukslägenheter (brukningsdelar) i Sverige uppgjordes första gången först år 1917 och andra gången redan år 1919, men då resultaten från den förra anses opålitliga, framställas här endast resultaten för år 1919. Ur denna lägenhetsstatistik ha dvärgbruken under

0,26 ha uteslutits, men från Sveriges Statistiska Centralbyrå har meddelats, att sådana under sagda år funnits till ett antal av omkring 118,000. Genom att inräkna dessa i statistiken för år 1919 får denna följande utseende:

Jordbruks- lägenheter	under 0,26 ha	c. 118,000
„	0,26—2,00 „	120,788
„	2,00—20,00 „	270,511
„	20—100 „	34,883
„	över 100 „	2,576
		Summa	546,758

Då man försöker jämföra dessa tal med ovan för år 1911 framställda, fås följande sammanställning:

Jordbrukslägenheter i Sverige	år 1911	år 1919
under 2 ha	172,000	239,000
2—20 „	286,000	270,000
20—100 „	33,000	35,000
över 100 „	3,163	2,576

Den mest anmärkningsvärda omständigheten i denna sammanställning är den, att antalet lägenheter under 2 ha under de 8 åren skulle hava ökats med 67,000, vilket icke är möjligt, utan torde detta böra förklaras så, att i äldre statistik icke medtagits små trädgårdslägenheter, vilka tillhöra villor och arbetarbostäder nära städer och fabriker. Andra skiljaktigheter är det svårt för en främling att förklara.

I varje fall framgår av denna statistik, att i Sverige icke någon anmärkningsvärd utveckling i någon riktning i detta avseende försiggått; åtminstone framträder icke här samma jämna, kraftiga tillökning av småbrukarklassen som vi funnit i Danmark.

C. Norge.

Beträffande antalet av Norges* jordegendomar har av Norges Statistiska Centralbyrå för detta arbete uppgjorts följande tabell.

Tabell X. Antalet jordegendomar i Norge åren 1870—1917.

År	Skattlagda egendomar		Icke-skattlagda egendomar	Summa
	i eget bruk	arrenderade		
1870	118,230	(17,000)	(60,000)	195,230
1890	134,488	14,366	(65,000)	214,286
1900	150,088	11,885	(60,000)	226,953
1907	169,303	11,258	52,239	232,800
1917	197,547	9,893	40,585	248,025

Bland skattlagda egendomar ingår i denna tabell, enligt vad jag kunnat förstå, att avsevärt antal skogslotter, av vilka samma ägare kan inneha flere. Bland »icke-skattlagda egendomar» åter förekommer ett betydande antal s. k. »husmansplatser». Av tabellen framgår, att totalantalet »egendomar» under perioden 1870—1917 ökats oavbrutet, med inalles över 50,000. Antalet jordegendomar i eget bruk har härunder ökats med mera än 80,000, medan antalet arrenderade skattlagda ävensom antalet husmansbruk har oavbrutet minskats. I Norge har sålunda ett fast och jämnt framåtskridande ägt rum och samtidigt även en viktig samhällsförbättring däruti, att arrenderätten snabbt utbyts till äganderätt. Nedgången i antalet husmansgårdar i Norge har dock icke uteslutande berott av att de från arrendelägenheter övergått till självägande. Det framhålles nämligen, att isynnerhet åren 1865—1875 en stor mängd innehavare av husmansgårdar återlämnade sina lägenheter åt jordägaren och emigrerade till Amerika. På detta sätt har en avsevärd mängd arrendelägenheter upphört att existera och sammansmultit med huvudgården, vadan antalet större lägenheter under denna period ökats. Då husmansgårdarnas i Norge odlade jord uppgives varicra mellan 16—54 ar med en medelstorlek av endast 35 ar och då å andra sidan även stomlägenheterna i Norge i allmänhet äro rätt små, har detta husmansgårdarnas införlivande med huvudgårdarna icke samma betydelse som t. ex. i Danmark och i Finland under äldre tider. Det måste tvärtom sägas, att även denna utveckling varit till nytta för Norges lantbruk.

Beträffande förekomsten av lägenheter av olika storlek i Norge kunna uppgifter hämtas ur tvänne skilda källor. Först och främst erhålles ur skattelängderna uppgift om de skattlagda egendomarnas odlade areal åren 1865 och 1907. Med odlad jord förstås i dessa uppgifter åker och inom heminhägnaderna förefintliga naturliga ängar, vilka sistnämnda i allmänhet icke äro stora. Enligt dessa källor funnos i Norge skattlagda jord-egendomar av olika storlek i följande antal:

Storlekskategori	år 1865	år 1907
under 2 ha	34,200	54,300
2—20 „	91,500	114,500
20—50 „	7,400	8,500
över 50 „	800	900
	Summa 133,900	178,200

Antalet jordegendomar av den minsta storlekskategorin har sålunda tillvuxit mycket mera än antalet lägenheter inom övriga storlekskategorier, eller med omkring 20,000. Detta förefaller troligt, då man vet, att arrenderade husmansgårdar allmänt inköpts till egna. Men även inom andra storlekskategorier har antalet skattlagda egendomar stigit: egendomarna med 2—20 ha med 23,000, de större i mindre grad. Inalles har sålunda de skattlagda egendomarnas antal under tidsperioden 1865—1907 tillvuxit från 133,900 till 178,200, således med c. 45,000 eller 33 %. Och då denna tillväxt huvudsakligen inträffat inom de mindre storlekskategorierna, utan att de medelstoras grupper försvagats, måste det sägas, att landskommunernas i Norge sociala förhållanden även i detta avseende utvecklats i sund riktning.

I Norge företogs år 1907 dessutom den första statistiska undersökningen beträffande den odlade jordarealen och antalet brukningsdelar. En andra sådan verkställdes år 1917. Enligt denna fanns i Norge år 1917 följande antal jordbrukslägenheter (brukningsdelar) av olika storlek.

Storlekskategori	Summa brukningsdelar
under 0,50 ha	87,942
0,50— 2 »	80,786
2— 5 »	43,151
5— 10 »	20,783
10— 20 »	11,143
20— 50 »	3,952
50— 70 »	185
70—100 »	57
över 100 »	26
	<hr/>
	Summa 248,025

Av detta framgår, att den odlade jorden i Norge är styckad i oerhört små delar. Detta är främst en följd av detta lands geografiska förhållanden. De allra minsta lägenheterna förekomma främst på kusten emellan bergen, där fiskare och sjömän från dem förskaffa sig en biinkomst, dels uppe i fjällen, där inbyggarna få sitt uppehälle huvudsakligen genom boskapens betesgång, dels även i skogstrakterna, där skogsarbetarna från sina små åkerlappar erhålla en del av sin föda. Samma geografiska förhållanden hava i största delen av landet omöjliggjort den odlade jordens samlande i få händer, enär fjällen och vattendragen icke lämna rum för vidsträckta åkerfält annat än inom relativt begränsade bygder.

D. Jämförelser mellan de nordiska länderna.

En klar uppfattning om ett lands förhållanden kan icke vinnas endast genom att granska den historiska utvecklingen av detta lands förhållanden. En större klarhet, ofta ytterst lärrik, nås genom jämförelser mellan motsvarande förhållanden i andra länder. För ernående av en sådan inblick har i slutet av detta och följande kapitel gjorts försök att, i den mån tillgängliga statistiska uppgifter sådant tillåtit, sammanställa tabeller, med stöd av vilka jämförelser kunna anställas icke allenast mellan de skandinaviska ländernas utan även med Finlands förhållanden, sådana de framträda i statistiken.

Tabell XI. Antalet jordbrukslägenheter av olika storlek i de nordiska länderna i början av 1900-talet.

Land	Året för uppgifterna	Summa lägenheter	Därav				Landsbygdsinsynsantal per lägenhet	Lägenheternas medelstorlek i ha
			dvärgbruk under 2 ha	småbruk 2—20 ha	medelst. lägenhet. 20—50 ha	storbruk över 50 ha		
Danmark	1919	290,565	113,953	126,914	40,398	9,300	6,0	8,8
Sverige...	1919	546,758	238,788	270,511	29,528	7,931	7,8	6,9
Norge....	1917	248,025	168,728	75,077	3,952	268	7,4	3,0
Finland..	1920	305,166	120,322	161,064	20,008	3,772	9,0	6,6
<i>Detsamma i %.</i>								
Danmark	1919	100	39,2	43,7	13,9	3,2	—	—
Sverige..	1919	100	43,6	49,5	5,4	1,5	—	—
Norge...	1917	100	68,0	30,3	1,6	0,1	—	—
Finland..	1920	100	39,4	52,8	6,6	1,2	—	—

Den förelagda uppgiften har emellertid visat sig erbjuda vida större svårigheter än vad antagas kunde. Detta av den orsak, att statistiken i de skilda länderna ännu uppgöres i så hög grad olika, att dylika jämförelser icke utan särskilda ansträngningar äro möjliga, ja, de vore riktigtast sagt delvis till och med omöjliga att utföra, såvida icke forskaren därvidlag vedervågade en viss grad av egenhandsrätt.¹⁾

1) Vad särskilt beträffar ovanstående tabell XI, vari en jämförelse anställes mellan antalet lägenheter av olika storlek i de nordiska länderna, har utarbetandet av densamma storligen försvårats av den omständigheten, att statistiken över jordbrukslägenheter (brukningsdelar) i de skilda länderna icke klassificerats på samma sätt. Man har icke ens kunnat enas om vad statistiken bör upptaga såsom lägenhet (brukningsdel): Danmarks statistik betraktar såsom lägenhet sådana, som hava över 0,55 ha odlad jord, i Sverige är statistikens lägsta gränstal 0,28 ha, i Finland och Norge 0,50 ha. Då författaren på privat väg från vederbörande statistiska ämbetsverk erhållit upplysning om, att i Danmark fanns 99,000 lägenheter under 0,55 ha, i Sverige 118,000 lägenheter under 0,28 ha och i Norge 88,000 lägenheter under 0,50 ha, har det förefallit mest ändamålsenligt att i jämförelsen medtaga även de minsta brukningsdelarna, ehuru det måste medgivas, att en dylik jämförelse ur lantbruksekonomisk synpunkt ej är riktig. Från Finland kan i en summa uppgift erhållas om hushåll, som hava mindre än 0,50 ha odlad jord, ävensom om sådana, som visserligen ej hava odlad jord, men väl något husdjur. Totalsumman utgör 84,420 och har densamma för nu förelagda ändamål minskats med den

Men trots sina bristfälligheter framställer denna jämförelse enligt min övertygelse en något så när riktig bild av de nordiska länderna och därur framgå många anmärkningsvärda omständigheter.

Granska vi till en början totalantalet jordbrukslägenheter i olika länder, stå vi inför det egendomliga sammanträffandet, att detta antal är något så när lika stort i det lilla Danmark som i det vidsträckta Finland. Att antalet i det i jämförelse med Finland lilla Norge är mycket mindre, är naturligt. I Sverige är det ungefär lika stort som i Finland och Norge sammanlagt. Kasta vi i detta sammanhang en blick på den näst sista kolumnen i tabellen, finna vi, att Danmark är det land, där landsbygdens invånarantal per lägenhet är minst (endast 6,0), Finland däremot det, där det är störst (9,0), samt att skillnaden mellan å ena sidan Finland och å andra sidan de övriga nordiska länderna (7,4—7,6) är mycket stor.

Då det ännu tages i betraktande, att industri- o. a. befolkning på landsbygden i de andra länderna är jämförelsevis stor, utvisar detta, att i Finland en relativt större del av jordbruksbefolkningen är utan jord än i dess grannländer.

kalkylerade siffran 30,000, vilken antages representera hushåll utan brukningsdel, men med husdjur.

Men härned äro dock icke alla svårigheter lösta. Såsom gräns mellan dvärg- och småbruk hade 3 ha kanske varit riktigare än 2 ha, vilket upptagits i tabellen, men det senare gränstalet har av nödtvång använts, enär statistiken i Sverige och Norge har 2 ha. Därtill kommer ännu att i Danmark motsvarande klassgräns är 1,75 ha (och icke 2 ha), vadan således i denna tabell detta lands småbrukskategori framträder större än vad i verkligheten är fallet.

På samma sätt äro även gränserna för de högre kategorierna i de skilda ländernas officiella statistik så olika, att de försvårat tabellens uppgörande. Såsom högsta gräns för småbruksgruppen hade det varit önskvärt att få 15 och icke 20 ha, men detta omöjliggjordes ånyo genom klassificeringen i Norges och Sveriges officiella statistik, som icke använder gränsen 15 ha, utan endast 20. Visserligen är å andra sidan ifrågavarande gräns i Danmark och Finland 15 ha, men för att få statistiken enhetlig visade det sig vara lättare att göra vissa av förhållanden krävda förskjutningar från en klass till en annan i Danmark och Finland än i Sverige och Norge. Sålunda ha i Danmarks statistik överförts 15,000 lägenheter från dvärg-

Skiljaktigheterna i tabellens sista kolumn, varur framgår lägenheternas medelstorlek i olika länder, äro synnerligen anmärkningsvärda. Vi finna, att lägenheternas medelstorlek är störst, nämligen närmare 9 ha, i Danmark, varest klimatet, de stora försäljningsmöjligheterna och den höga bildningsståndpunkten gjort jorden mera produktiv än i något av de övriga länderna. Minst (3 ha) är lägenheternas medelstorlek i Norge, där lantbruket för ett betydande antal är en binäring och öfverhuvud svagare än i de övriga nordiska länderna. Däremellan stå Sverige och Finland, i vilka lägenheternas medelstorlek utgör 6—7 ha, sålunda väsentligt mindre än i Danmark. Synnerligen liten förefaller i denna belysning lägenheternas medelstorlek i Finland, då ju en avsevärd del av Sverige är i klimatologiskt avseende nästan lika fördelaktigt ställd som Danmark och då lantbrukstekniken i Sverige i en stor del av landct står betydligt högre än i Finland.

Då vi gå att granska lägenheternas olika storlekskategorier, kunna vi göra följande iakttagelser.

Dvärgbruk förekomma såväl vad totalantalet (114,000) vidkommer som även procentuellt (39 %) minst i Danmark, vilket dock allmänt anses såsom det speciella småbrukslandet. Närmast Danmark står i detta avseende Finland med 120,000 lägenheter eller 39,4 %. Dylika smärre lägenheter finnas i Sverige i lika stor mängd som i Finland och Danmark sammanlagt (239,000), men procentuellt icke nämnvärt mera än i dessa länder (43,6 %). Norge intager bland de nordiska länderna en särskild undantagsställning däruti, att därstädes 68 % av lägenheterna tillhör gruppen dvärgbruk.

bruks- till småbrukskategorin, medan i Finlands statistik kategorin 15—25 ha delats i tvänne, i det att därifrån öfverförts 10,000 lägenheter till småbrukskategorin och 8,884 till kategorin för medelstora gårdar.

Slutligen är gränsen även mellan medelstora och storbruk i de skilda ländernas statistik olika, varför även här kräves en liknande öfverföring för att tabellen skall kunna giva en något så när riktig bild av förhållandena. I de övriga nordiska länderna, med undantag av Danmark, begagnar den officiella statistiken gränsen 50 ha, vadan denna även i nu ifrågakarande tabell tagits till användning. Detta föranledde en öfverföring i Danmarks statistik av 5,000 lägenheter till storbrukens kategori.

Denna Norges undantagsställning i småbrukskategorin har till följd, att det i hela denna jämförelse blir ställt på ett alldeles annat plan än de övriga nordiska länderna.

Då de andra länderna hava att uppvisa 44—53 % *småbruk*, finnas sådana i Norge endast till ett antal av 30 %. En annan företeelse, som i småbrukskategorin väcker uppmärksamhet, är, att Danmark näst efter Norge är det land, där småbruk förekomma minst både i anseende till totalsumman som också till procenttalet. Då Danmark även har att uppvisa det minsta antalet dvärgbruk, göra vi således här den märkliga iakttagelsen, att detta rike, som allmänt anses vara ett speciellt småbruksland, i själva verket icke är detta, åtminstone icke i samma grad som Sverige och Finland. Detta är däremot fallet främst med Sverige (270,000), som hos oss framhålles såsom ett storbruksland; även i Finland finnes betydligt mera småbruk än i Danmark (161,000) och procentuellt finnes av dem mera i Finland än i något annat land (nära 53 %). Denna Danmarks särställning i detta avseende framträder ännu starkare, då man gör sig hemmastadd med följande storlekskategorier av lägenheter:

Medelstora lägenheter finnas nämligen i det lilla Danmark till ett antal av över 40,000 eller c. 14 %, men i det vidsträckta Sverige endast 29,500 eller 5,4 %. I Finland uppgår deras antal till 20,000 eller 6,6 % samt i Norge till endast 3,950 eller blott 1,6 %. Likaså finnas

Storbruk i det lilla Danmark till ett antal av 9,300 eller 3,2 % och i Sverige 7,931 eller 1,5 %, men i Finland blott 3,772 eller 1,2 % och i Norge endast 268 eller 0,1 %.

Härav framgår således, att Danmark i anseende till sina jordbrukslägenheter storlek i själva verket är det mest framträdande storbrukslandet bland de nordiska länderna. Detta framgår ännu tydligare, om vi ur tabell XI summera å ena sidan dvärg- och småbruken samt å andra sidan de medelstora och storbruken, såsom i nedanstående sammanställning förfarits.

Det framgår av denna koncentrerade tabell, att i det lilla Danmark finnas 12,000 medelstora och storbruk *mera* än i det vidsträckta Sverige och 26,000 *mera* än i det till arcalen mycket

L a n d	Dvärg- och småbruk		Medelstora och storbruk	
		%		%
Danmark	240,867	82,9	49,698	17,1
Sverige	509,299	93,1	37,459	6,9
Norge	243,805	98,3	4,220	1,7
Finland	281,386	92,2	23,780	7,8

större Finland. Men ännu märkligare är, att i Danmark finnes sammanlagt endast 83 % dvärg- och småbruk, medan däremot sådana i Sverige och Finland finnas till ett antal av 92—93 % och i Norge 98 %. Å andra sidan utgör de medelstora lägenheternas och storbrukens sammanlagda %-tal i Danmark över 17, men i Sverige och Finland endast c. 7—8 och i Norge blott dryga 2. Vi finna härav, att landsbygdens sociala konstruktion, sedd endast i belysning av jordbrukslägenheternas storlek, i stora drag är densamma i Finland och Sverige, att den i Danmark är betydligt mera balanserad än i de förstnämnda länderna och å andra sidan i Norge åter mycket ensidig.

Här måste likväl ytterligare påpekas, att dessa statistiska jämförelser emellan olikartade länder äro mycket bristfälliga. Ovanstående jämförelser äro gjorda uteslutande på grund av jordbrukslägenheternas åkerareal. Såsom av senare jämförelser (II Kapitlet) framgår, äro i Danmark arealerna av naturlig äng och betesmarker obetydliga, däremot i de övriga nordiska länderna och isynnerhet i Finland betydande, och de kompensera ju i viss mån de små åkerarealerna.

Men å andra sidan måste man vid denna jämförelse taga i betraktande, att en stor del av dvärgbruken i Danmark odlas såsom trädgårdsjord, men att detta i Finland är fallet endast till en ringa grad, samt att småbruken i Danmark, såsom av Inledningen sid. 7 o. f. framgår, kunna producera stora mängder livsmedel till avsalu och att de härigenom göra av sina brukare välmående och med sin lott tillfredsställda medborgare, varemot i Finland största delen av småbruken producera endast knapphändigt livsmedel för odlarnas eget behov, medan dessa förskaffa större delen av sin utkomst genom arbete eller

fraktkörslor utanför hemmet. Härav framträder på ett tydligt sätt, huru fattigt landsbefolkningens i Finland flertal är.

Detta förklarar jämväl, varför i Finland i motsats till Danmark en så stor del av småbrukarna har proletarietets instinkter och proletärens livssyn, vilket inverkat så olyckligt på landets sociala och politiska liv. Detta borde kräva av vår politik en vida större uppmärksamhet än hittills, först och främst däruti, att småbrukare, som hava alltför litet odlad och odlingsbar jord, men vilka vilja ägna sig helt åt jordbruket, beredes möjlighet att göra detta, samt för det andra, att hos oss måste vidtaga en sådan planmässig och intensiv verksamhet för småbrukarklassens höjande och för stegrandet av småbrukets avkastningsförmåga, som redan skett i Danmark, Sverige och Norge, och för vilken redogöres i andra delen av detta arbete.

Av vad som ovan framgått manas vi även till en försiktig politik gentemot våra återstående storbruk, för såvitt dessa skötas rationellt, enär dessa ovedersägligen hava en såväl social som nationalekonomisk uppgift att fylla i samhället.

II Kapitlet.

Jordarealens användning i Skandinavien de senaste årtiondena.

A. Danmark.

Fastän Danmark är litet och ett jämförelsevis gammalt kulturland, varav en relativt stor del är odlad, och ehuru det för många områden har att uppvisa en utmärkt statistik, synes det omöjligt att erhålla en noggrann överblick över användningen av Danmarks jordareal ens från en så pass sen tid som från 1860-talets hörjan. Jag har dock trots alla svårigheter vågat utarbета nedanstående tabell XII i syfte att framställa användningen av Danmarks jordareal åren 1866—1919. För detta ändamål äro uppgifterna dels samlade från olika slags statistiska undersökningar, dels kalkylerade (de sistnämnda försedda med frågetecken).

Tabell XII. Jordarealens användning i Danmark åren 1866—1919.

År	Totalareal ha	Därav ha				
		Trädgård	Aker	Naturlig äng	Skog	Impedimenter m. m.
1866	3,840,411	?	2,090,937(?)	239,203	176,000(?)	1,334,271(?)
1876	»	?	2,309,927	227,970	200,000(?)	1,102,514(?)
1888	»	28,286	2,534,187	229,407	226,837	821,694(?)
1896	»	32,844	2,583,942	227,877	269,370	726,378(?)
1907	»	51,870	2,580,175	222,930	324,242	661,194(?)
1912	»	58,402	2,584,047	221,142	332,979	643,841(?)
1919	»	69,176	2,554,239	220,618	347,386	648,992(?)
<i>Detsamma i %.</i>						
1866	100	—	54,5	6,2	4,6	34,7
1888	100	0,7	66,0	6,0	5,9	21,4
1912	100	1,5	67,3	5,8	8,7	16,7
1919	100	1,8	66,5	5,7	9,0	17

Av tabellen framgår först, att *trädgårdsarealen* i Danmark, över vilken uppgifter finnas från år 1888, mycket snabbt ökats. Särskilt var ökningen under åren 1896—1907 mycket kraftig, med nära 2,000 ha årligen. En annan, ännu kraftigare tillväxt i trädgårdsarealen har inträffat åren 1912—1919, således såsom i allmänhet i de flesta europeiska länder under och efter kriget. Denna ökning i Danmarks trädgårdsareal har under senare tider ägt rum främst på bondgårdar och småbruk och under krigsåren även på stadsbornas villaområden samt på arbetarnas i närheten av städerna befintliga trädgårdsparceller. På stora egendomar ha nämligen redan från äldre tider funnits stora trädgårdar, vilka icke senare torde utvidgats.

Men statistiken i denna tabell giver icke ännu en tillräcklig inblick i utbredningen av trädgårdsodlingen i Danmark. I ifrågavarande statistiska uppgifter hava nämligen icke inräknats de åkerarealer, vilka tagits i bruk för odling av sådana växter, som tidigare odlades uteslutande i trädgårdar, såsom t. ex. morot (år 1900 5,300 ha), cikoria (1,300 ha) och andra köksväxter (3,800 ha), ävensom för trädgårdsfrödling (2,800 ha). Om dessa arealer hänföras till de egentliga trädgårdarna, uppgå trädgårdsarealerna i Danmark år 1919 till över 82,000 ha eller över 2 % av hela landets areal, vilket utvisar en synnerligen hög kultur.

På frågan, i vilken mån jordbrukslägenheter av olika storlek idka trädgårdsodling, har jag för år 1919 erhållit följande meddelanden. Den egentliga trädgårds- och köksväxtarealen (således med undantag av ovannämnda åkerarealer, å vilka utvidgad köksväxtodling bedrives) uppgick i % av den odlade jordarealen på de största lägenheterna (30—240 ha och därutöver) till 2,3—2,4 %, på medelstora lägenheter (10—30 ha) till 2,6—3,0 %, på småbruk (3,3—10 ha) till 3,6—4,8 % och på dvärgbruk (0,55—3,3 ha) till 7,8—22,3 %. Trädgårdsarealen tillväxer således i proportion i den mån lägenheterna bliva mindre. Härav framgår, att trädgårdsodlingen i Danmark redan utbrett sig i förhållandevis mycket högre grad på bondgårdar och småbruk än på storbruk.

Danmarks *åkerareal* tillväxte under åren 1866—1896 genom

nyodlingar med cirka 440,000 ha samt därigenom, att under denna period e. 600,000 ha täckdikades, med e. 50,000 ha eller således sammanlagt med e. 490,000 ha. Härefter har åkerarealen icke nämnvärt ökats. Statistiken utvisar tvärtom, att åkerarealen under krigstiden t. o. m. skulle nedgått med e. 30,000 ha. Därav har en del tagits i bruk för trädgårdar och troligtvis en annan del i statistiken upptagits såsom naturlig äng eller betesmark. Åkerarealen utgjorde av Danmarks hela jordareal år 1866 e. 2 milj. ha eller 55 % och år 1912 2,6 milj. ha eller e. 67 %, således $\frac{2}{3}$ av Danmarks hela jordareal.

Naturlig äng har däremot i Danmark under hela denna tidsperiod funnits jämförelsevis litet: år 1866 endast 239,000 ha och år 1919 220,000 ha, vilket av åkerarealen år 1919 icke ens utgör $\frac{1}{10}$ del.

Av hela jordarealen upptog den naturliga ängen i Danmark år 1919 endast 5,7 %.

Uti omstående tabell har emellertid gjorts en viss orättvisa gentemot Danmarks ängsareal, i det att arealerna av fælleder, overdrev, kaerjorder og moser samt torvemoser icke hänförts till äng, utan till impedimenter, ehuru de användas till bete. Detta har skett emedan de statistiska uppgifterna beträffande dessa arealer äro mycket osäkra, t. o. m. olika i olika källor.

I Danmark är jämväl *skogsarealen* i jämförelse med åkerarealen märkbart liten. Den utgjorde år 1866 icke fullt 200,000 ha eller mindre än $\frac{1}{10}$ del av åkerarealen, men den har tillvuxit jämnt under hela tidsperioden genom att hedar upptagits för skogsbruk; år 1919 steg den till omkring 347,000 ha eller e. 9 % av hela jordarealen.

Bland *impedimenterna* äro dels fælleder, moss- och sumpmarker, dels hedar. Dessas arealer äro rätt obestämbara. Arealen av fælleder, mossmarker m. m. anges för år 1881 till över 200,000 ha, år 1907 till dels 160,000, dels 115,000 ha och år 1912 till 86,578 ha. Hedar funnos år 1866 till en utsträckning av över en miljon ha, varav, såsom tidigare framhållits, upptagits till åker under tidernas lopp c. 440,000 ha och till skogsodling e. 60,000 ha, vadan de sålunda minskats

med sammanlagt c. 500,000 ha. Impedimenternas areal har sålunda nedgått till omkring 600,000 ha eller, med andra ord, då de på 1860-talet ännu utgjorde 35 % av hela jordarealen, var motsvarande siffra år 1919 c. 17 %.

Danmarks lantbefolkning har sålunda på detta område under andra hälften av senaste århundrade utfört ett kulturhistoriskt arbete av den allra största betydelse.

B. Sverige.

Jordarealens användning i Sverige och förändringarna uti densamma under tidsperioden 1865—1915 framgår av nedanstående tabell.

Tabell XIII. Jordarealens användning i Sverige åren 1865—1915.

År	Totalareal ha	Därav ha				
		Trädgård	Aker	Naturlig äng	Skog	Impedimenter
1865	41,119,488	20,923	2,333,058	1,925,040	15,450,000(?)	21,390,467(?)
1875	•	28,320	2,736,783	1,929,904	16,441,283	19,983,198
1888	•	34,273	3,213,405	1,751,452	17,792,779	18,327,579
1895	•	35,447	3,423,710	1,492,913	19,410,066	16,757,352
1900	•	37,661	3,519,881	1,460,504	20,707,117	15,394,325
1905	41,101,193	40,895	3,592,640	1,394,263	21,210,165	14,863,230
1915	41,049,266	47,533	3,723,210	1,297,155	22,616,914	13,364,454
1919	41,056,813	49,212	3,781,824	1,069,945	24,018,038	12,139,794
<i>Detsamma i %.</i>						
1865	100	0,05	5,7	4,7	37,6	52,0
1888	100	0,08	7,8	4,2	43,3	44,8
1905	100	0,10	8,7	3,4	51,6	36,2
1915	100	0,12	9,1	3,1	55,1	32,6
1919	100	0,12	9,2	2,6	58,5	29,6

Denna översikt visar främst, att *trädgårdsarealen* i Sverige tillväxte snabbt åren 1865—1888, från c. 21,000 ha till c. 34,000 ha. Synbarligen måste denna till synes så snabba utveckling emellertid till någon del tillskrivas en noggrannare uppgjord statistik. Från år 1888 ökas nämligen denna areal långsamt, tilldess världskriget giver fart åt utvecklingen, så att Sverige år 1919 hade 49,212 ha trädgård, vilket redan är en aktningsbjudande areal. Av hela jordarealen omfattade trädgårdsarealen trots detta blott 0,05 % år 1865 och 0,12 %

år 1919. Till den år 1919 redovisade trädgårdsarealen bör dock läggas den del av åkern, varå odlas trädgårdsväxter, eller 3,628 ha, varigenom arealen för trädgårdsodlingar ökas till 52,840 ha.

Akerarealen tillväxer snabbt under hela tidsperioden. Tabellen utvisar dock, att den egentliga tillväxten eller nyodlingsperioden i Sverige inträffade åren 1865—1888, således i det närmaste samtidigt som i Danmark. Men ökningen var i Sverige ännu märkligare än i Danmark. Då man nämligen i Danmark genom nyodling under tidsperioden 1866—1896 erhöll omkring 440,000 ha ny åker, ökades åkerarealen i Sverige åren 1865—1888 dubbelt eller med c. 880,000 ha. Efter detta har åkerarealen visserligen fortfarande ökat, men mycket långsammare än tidigare, trots att Sverige fick tullskydd för sin lantbruksnäring år 1888. Icke ens världskriget kunde i detta avseende få till stånd mera än 43,000 ha, oaktat från statens och organisationernas sida gjordes stora ansträngningar. Inalles har dock åkerarealen under hela tidsperioden vuxit med c. 1,450,000 ha, vilket i jämförelse med de övriga nordiska länderna är ett storartat resultat. Sålunda steg åkerarealens %-tal av hela jordarealen från 5,7 år 1865 till 9,2 år 1919.

En minskning i den *naturliga ängens areal* vidtager från år 1875 och är minskningen i början snabbare, men från år 1895 långsammare, tilldess den under de senaste åren återigen går snabbare. Inalles minskades arealen för naturlig äng under hela tidsperioden från 1,925,000 ha till 1,068,000 ha eller med c. 857,000 ha — synbarligen huvudsakligen till förmån för åkerarealen.

Särskild uppmärksamhet väcker *skogsarealens* storartade ökning under ifrågavarande period, i det den stiger från 15,5 miljoner till 24 milj. ha eller i förhållande till hela jordarealen från 37,6 till 58,6 %. Detta innebär återigen, ifall statistiken är pålitlig, ett synnerligen storartat kulturarbete och en betydande ökning av nationalförmögenheten. Och denna ökning har varit nästan lika jämn och kraftig under hela tidsperioden, dock så att den årliga tillväxten åren 1888—1900 var åtminstone dubbelt snabbare än dessförinnan eller därefter.

Det är dock att märka, att man på sakkunnigt håll i Sverige är böjd för antagandet, att ökningen i skogsarealen till stor del kan tillskrivas statistikens bristfällighet under äldre tider, samtidigt som man dock medgiver, att i Sverige avsevärda arealer impedimenter vunnits för skogsodling isynnerhet i landets västra delar.

Då på ovan framställt sätt övriga jordarealer hava ökats, har naturligtvis impedimenternas minskning gått parallellt härmed, enär rikets hela jordareal i huvudsak förblivit oförändrad. Sålunda har impedimenternas areal under hela tidsperioden nedgått från c. 21 miljoner till c. 12 miljoner ha eller från 52 till 30 %.

C. Norge.

Den statistik, som utvisar användningen av Norges jordareal, vidtager först år 1907. Den därpå följande statistiken uppgjordes år 1917.

Tabell XIV. Jordarealens användning i Norge åren 1907—1917.

År	Totalareal ha	Därav ha				
		Trädgård	Aker	Naturlig äng och betesmark	Skog	Impedimenter
Cirka 1865	—	—	541,027	—	—	—
1907	30,979,053	10,054	740,683	1,622,538	6,911,387	21,694,391
1917	30,941,053	9,713	692,917	1,692,528	7,105,468	21,440,427

Enligt tabellen skulle således Norges totala jordareal under tidsperioden 1907—1917 minskats, ehuru detta faktiskt icke skett. För det andra skulle enligt tabellen såväl trädgårds- som även åkerarealen hava minskats, men norska sakkännare anse det synnerligen troligt, att den svåra tiden år 1917 föranledde lantbrukarna att uppgiva en del av sin trädgårdsareal såsom åker, en del av åkerarealen såsom naturlig äng och en del av den naturliga ängen såsom betesmark. Vi kunna således icke på grund av denna statistik göra några som helst slutledningar om den riktning man i Norge gått beträffande jordarealens användning.

D. Jämförelser mellan de nordiska länderna.

Följande tabell har till uppgift att underlätta en jämförelse mellan användningen av jordarealen i de nordiska länderna på grund av senaste statistiska uppgifter.

Tabell XV. Jordarealens användning i de nordiska länderna vid Ingången av detta århundrade.

Land	Året för uppgifterna	Totalareal ha	Därav ha				
			Trädgård	Aker	Naturlig äng och betesmark	Skog	Impedimenter m. m.
Danmark	1912	3,840,411	58,402	2,584,047	307,720 ¹⁾	332,979	643,841
Sverige	1915	41,049,266	47,533	3,723,210	1,297,155	22,616,914	13,384,454
Norge	1917	30,941,053	9,713	692,917	1,692,528	7,105,468	21,440,427
Finland	1920	33,227,000	6,000	2,015,000	1,216,000 ²⁾	18,589,000	11,401,000
<i>Detsamma i %.</i>							
Danmark	—	100	1,5	67,3	7,0	8,7	15,5
Sverige	—	100	0,1	9,1	3,2	55,1	32,5
Norge	—	100	0,03	2,2	5,5	23,0	69,3
Finland	—	100	0,02	6,1	3,7	55,9	34,3
<i>Detsamma per 100 invånare.</i>							
	Invånarantal						
Danmark	2,921,362	131	2	88	11	11	19
Sverige	5,712,740	719	0,8	65	23	396	234
Norge	2,611,287	1,185	0,4	27	65	272	821
Finland	3,350,000	992	0,2	60	36	555	340

Även denna jämförelse erbjuder mycket anmärkningsvärt. För att rätt förstå jämförelsen måste man framför allt hålla i minnet, att Sverige, Finland och Norge i avseende å sin totalareal äro någorlunda jämförbara (31—41 milj. ha), varemot Danmarks areal icke uppgår till fullt 4 miljoner ha; Danmark motsvarar till arealen Vasa eller Kuopio län och är mycket mindre än Uleåborgs län.

Av de nordiska ländernas totalareal användes för *trädgård* i Danmark 58,400 ha eller 1,5 %, i Sverige 47,500 ha eller blott 0,1 %, men i Norge blott 10,000 ha eller 0,03 % och i Finland

¹⁾ Se texten sid. 42. ²⁾ Tidigare har i Finlands statistik ingen skillnad gjorts mellan växande skogsmark och impedimenter. Ifrågasvarande skillnad har av professor *A. K. Cajander* uppskattats år 1920 och har han godhetsfullt ställt sina uppgifter till förfogande för detta arbete.

endast 6,000 ha eller 0,02 %. Per 100 invånare var i Danmark 2 och i Sverige 0,8 ha, men i Norge blott 0,4 och i Finland 0,2 ha använd till trädgård. Redan dessa siffror visa, hurusom i avseende å jordens intensivaste brukning ett stort svalg förefinnes mellan Danmark och Sverige å ena sidan samt Norge och Finland å den andra.

Åker finnes i Danmark närmare 2,600,000 ha eller över 67 %, i Sverige något över 3,700,000 ha eller c. 9 %, i Finland över 2,000,000 ha eller 6,1 % och i Norge blott 693,000 ha eller endast 2,2 %. I detta avseende skiljer sig sålunda Danmark helt och hållet från de övriga nordiska länderna, vilka det lämnar långt efter sig i odling, då ju mera än $\frac{2}{3}$ av dess totalareal utgöres av åker, trots det att åkerns totalareal i Sverige är c. 50 % större än i Danmark och icke ens Finlands absoluta åkerareal står långt efter Danmarks. Norge är i detta avseende mycket svagare än de övriga.

Om åkerarealen jämföres med de skilda ländernas invånarantal, finner man, att i Danmark per 100 invånare komma 88 ha åker, i Sverige 65 och i Finland 60 ha, men i Norge blott 27 ha. I detta avseende äro således Sverige och Finland någorlunda likställda och stå icke mycket efter Danmark, men däremot avslöjas det norska lantbrukets svaghet här ganska tydligt.

Naturlig äng och *egentliga betesmarker* har Norge mest av alla: nästan 1,7 miljoner ha eller 5,5 % av den totala jordarealen; därefter komma Sverige och Finland, som hava över 1,2 miljoner ha dylika marker eller respektive 3,2 och 3,7 %. Från dessa länder, vilka i detta avseende i någon mån äro varandra lika, skiljer sig Danmark märkbart däruti, att där för närvarande icke finnes mera än 307,000 ha naturlig äng och betesmark, om ock detta representerar 7 % av landets totalareal. I förhållande till åkerarealen är ängsarealen i Norge mycket stor. Även i Finland är ängsarealen mera än hälften, men däremot i Sverige icke mera än $\frac{1}{3}$ och i Danmark blott $\frac{1}{8}$ av åkerarealen. Då man jämför den naturliga ängens och den egentliga betesmarkens areal med invånarantalet, finner man, att per 100 invånare finnas sådana marker mest i Norge eller 65

ha, däremot i Finland 36 ha; Sverige stannar mycket efter dessa, med endast 23 ha, och Danmark intager också i detta avseende en undantagsställning: 11 ha.

Växtlig *skogsmark* har Sverige naturligtvis allra mest — inalles 22,8 miljoner ha — enär ju redan detta lands totalareal är c. 8 miljoner ha större än Finlands och omkring 11 miljoner större än Norges, för att icke tala om Danmark. Men arealskillnaden mellan Sveriges och Finlands *skogsmark* är dock icke så stor som man skulle väntat, ty även Finland har 18,8 miljoner ha växtlig *skogsmark* eller 55,9 % av totalarealen, under det motsvarande tal i Sverige är 55,1 %. Ehuru Norges totalareal icke är nämnvärt mindre än Finlands, har Norge endast 7 miljoner ha växtlig *skogsmark* (endast 23 % av totalarealen). Danmarks *skogsmarksareal* utgör endast 333,000 ha eller knappa 9 % av totalarealen, vadan skogarna i detta land sålunda endast upptaga en liten bråkdel av åkerarealen, då de däremot i alla övriga nordiska länder äro mångdubbelt större än åkerarealen, i Finland och Norge nästan 10 gånger. I förhållande till folkmängden finnes i Finland allra mest *skogsmark* eller 555 ha per 100 invånare, under det motsvarande tal i Sverige är knappt 400, i Norge under 300 och i Danmark endast 11 ha.

Impedimenter har Norge mest av alla att uppvisa — de öde fjällen — nämligen 21,4 miljoner ha eller 70 %, vilket är mera än $\frac{2}{3}$ av landets totalareal; därefter kommer Sverige, som har 13,4 miljoner ha eller 32,5 % *impedimenter*, således $\frac{1}{3}$ av landets totalareal. Först härefter följer Finland, av vars areal ej fullt 12 miljoner ha (dock över 34 %) utgöras av *impedimenter*. Sist kommer Danmark med 557,000 ha eller 15,5 % *impedimenter*. I förhållande till folkmängden hade Norge per 100 invånare 821 ha, Finland 340, Sverige 234 och Danmark blott 19 ha *impedimenter*.

Av det föregående finna vi således, huru Finland och Sverige även beträffande användningen av jordarealen i många avseenden erinra om varandra; de skilja sig märkbart å ena sidan från Danmark med sin stora odlade areal och å andra sidan från Norge med sina jämförelsevis små odlingsbara arealer.

Vid anställande av dessa jämförelser böra vi emellertid alltid ihågkomma, att statistiken isynnerhet på detta område är ett klumpigt redskap, att således skillnaden kan vara mycket stor t.ex. emellan åker och åker, mellan skogsmark och skogsmark, till och med delvis mellan olika slags impedimenter. Ty skillnaden är ju oerhört stor mellan t. ex. Danmarks välbrukade och kraftigt gödslade åkrar och Finlands åkrar; likaså torde vår växtliga skogsmark vara i väsentlig grad svagare än Sveriges. Men om man också håller detta i minnet vid jämförelsen mellan arealerna, sådana de i statistiken uppträda, måste man vid granskningen av ovanstående tabell säga, att den för oss i Finland är rätt fördelaktig. Vi hava icke så mycket impedimenter som Norge och Sverige, men vi hava i stället nästan lika mycket växtlig skogsmark som det stora Sverige och många gånger mera än Norge, för att icke ens tala om Danmark. Finland har vidare naturlig äng och betesmark i nästan lika stor utsträckning som Sverige och icke mycket mindre än Norge, medan Danmark i detta avseende intar en plats för sig. Finland har till och med nästan 3 gånger så mycket åker som Norge och kommer i detta avseende redan till och med Danmark ganska nära. Då vi veta, att våra åkrar med säkerhet kunna avkasta mycket större skördar än de för närvarande göra och att vi å våra vidsträckta naturliga ängar, växtliga skogsmarker och till och med å en del av impedimenterna kunna utvidga våra åker- och trädgårdsarealer i ännu omätligt omfång, måste vi medgiva, att den finska skaldens ord: »vårt land är gott», som sjöngos redan för tjugo år sedan, kunna tillämpas jämväl på vårt lantbruks framtidsmöjligheter, då vi söka bedöma dem i belysningen av den nyaste statistiken.

III Kapitlet.

Åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter i Skandinavien de senaste årtiondena.

I det föregående har givits en summarisk överblick över den totala jordarealens användning i de skandinaviska länderna. I det följande gå vi att närmare granska, huru åkerjorden är fördelad på skilda kulturväxter, i vilken riktning utvecklingen härutinnan gått samt huru förhållandena i detta avseende gestaltat sig i de skilda länderna på jordbrukslägenheter inom olika storlekskategorier.

A. Danmark.

1. Allmän överblick.

En allmän överblick över växlingarna i åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter i Danmark under tidsperioden 1866—1919 giver tabell XVI.

Härav framgår åkerarealens fördelning: a) på säd, b) på rotfrukter, c) på särskilda andra åkerväxter, d) på hö samt e) på träda. I denna samt i närmast följande tabeller framställes utvecklingens gång först i absoluta tal och därefter samma utveckling, men för färre år, i procent av den totala åkerarealen, samt gives slutligen en procentuell framställning av odlingen av skilda kulturväxter vid lägenheter av olika storlek.

I tabellen framträder först den i *säd* odlade arealen. Denna var år 1866 972,000 ha och den ökades långsamt ända till år 1896, men därefter har den hållit sig nästan oförändrad — när man nämligen följer de absoluta talen. Vid en granskning av utvecklingen i %-tal befinnes det, att den procentuella sädesarealen i någon mån nedgick åren 1866—1907, men att

Tabell XVI. Överblick över åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter i Danmark åren 1866—1919.

År	Hela åkerarealen ha	Därav ha				
		Säd	Rotfrukter	Särskilda andra åkerväxter	Vall	Träda
1866	2,091,937	972,072	40,478	82,079	802,937	194,371
1876	2,309,727	1,054,412	51,673	67,651	887,853	248,138
1888	2,534,187	1,146,630	105,169	61,196	959,057	262,135
1896	2,583,942	1,164,003	139,809	34,031	971,351	274,748
1901	2,590,904	1,145,676	211,652	35,261	982,125	216,190
1907	2,580,175	1,122,762	308,535	27,074	891,391	230,413
1912	2,584,047	1,149,977	356,357	28,153	846,576	202,984
1919	2,554,239	1,129,315	427,085	55,272	805,025	137,542
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>						
1866	100,0	46,5	1,9	3,9	38,4	9,5
1888	100,0	45,2	4,2	2,4	37,8	10,4
1907	100,0	43,5	12,0	1,0	34,5	9,0
1912	100,0	44,5	13,8	1,1	32,8	7,8
1919	100,0	44,2	16,7	2,2	31,5	5,4
<i>% å lägenheter av olika storlek år 1919.</i>						
Jordbrukslägenheternas storlekskategori						
0,55—1,7	100	41,9	25,3	3,0	28,1	1,7
1,7 —3,3	100	45,1	21,7	1,2	29,0	3,0
3,3 —5	100	45,4	20,6	1,0	29,4	3,8
5—10	100	44,7	19,3	0,9	30,7	4,4
10—15	100	44,3	17,9	1,1	31,7	4,9
15—30	100	44,0	16,7	1,7	32,3	5,3
30—60	100	43,7	15,8	2,2	32,7	5,8
60—120	100	43,3	15,0	3,3	32,5	5,9
120—240	100	45,8	15,0	5,1	27,4	6,7
240—	100	47,2	13,7	6,7	24,4	8,0

den därefter tillväxer så, att den år 1919 utgjorde 44,2% av den totala åkerarealen, vilket är ett mycket anmärkningsvärt procenttal för Danmark, där inga skyddstullar för sädesodlingen förekommit och där boskapsskötseln i så hög grad behärskar lanthushållningen.

Under hela nu ifrågakommande tidsperiod har sädesarealens %-tal icke undergått nämnvärda förändringar.

Då vi sedermera gå att granska, på vilket sätt lägenheter av olika storlek år 1919 förhålla sig till sädesodlingen, finna vi, att härvidlag inga nämnvärda skiljaktigheter existera mellan dem.

Till och med de minsta, dvärgbruken (0,55—1,7 ha), hålla närmare 42 % av sin åker i säd, på samma sätt som lägenheterna 30—120 ha hava 43—44 %. Lägenheterna 1,7—10 ha hålla c. 45 %, liksom lägenheterna 120—240 ha. De allra största lägenheterna (över 240 ha) odla mera säd än lägenheterna inom någon annan kategori (47,2 %).

Medan den för sädesodling använda arealen i allmänhet under denna tidsperiod i Danmark hållit sig oförändrad, har *rotfruktsodlingen* snabbt erövrat sig område. År 1866 omfattade den endast c. 40,000 ha, men i slutet av tidsperioden eller år 1919 över 400,000 ha eller mera än 10-dubbelt. Rotfruktsarealens %-tal har i förhållande till den totala åkerarealen vuxit från 1,9 till 16,7 %.

Då man i detta avseende jämför lägenheter av olika storlek med varandra, finner man, att storbruken tilldelat rotfruktsodlingen 13,7—15 %, de medelstora gårdarna c. 16 %, men småbruken 18—20 % av åkerarealen.

Med »*ärskilda andra åkerväxter*» förstås i denna statistik främst bovete, baljväxter, s. k. handelsväxter (hampa, lin, kumin, sparris; eget nog icke nämnvärt tobak) samt fröodling.

Alla dessa växter upptogo sammanlagt redan år 1866 en rätt stor åkerareal, över 82,000 ha, eller nära 4 % och alltså dubbelt mera än vad rotfrukterna upptogo vid den tiden. Men från denna tid har ifrågavarande areal jämnt såväl absolut som procentuellt minskats under årtiondena 1866—1907, så att den år 1907 ej utgjorde mera än 27,000 ha eller 1 %; under åren 1912—1919, således till följd av världskriget, har en obetydlig stegring ägt rum.

Då man i detta avseende jämför lägenheter av olika storlek med varandra, finner man, att storbruken tilldela dessa växter den jämförelsevis största arealen och att procenttalet sjunker mycket jämnt från de största lägenheternas kategori (6,7 %) till den kategori, som omfattar en odlad areal av 3,3—15 ha, för vilken %-talet endast utgör 1. Härefter stiger det igen, så att de minsta lägenheterna hava 3 %.

Vallarna förfogade vid tidsperiodens början över c. 800,000 ha eller 38,4 % av den totala åkerarealen, således i det närmaste

lika mycket som säden. Härefter började vallarealen stadigt tillväxa och gjorde detta jämförelsevis starkt ända till år 1901, då den omfattade 982,000 ha (37 %). Vi finna, att i den mån Danmarks jordbrukare genom nyodlingar ökade sin åkerareal, använde de denna areal i främsta rummet till att å ena sidan odla mera rotfrukter, å andra sidan odla mera gräs. Men efter år 1901 inträffar en tydlig omsvängning. Den för grönfoder och gräs använda arealen börjar från denna tid att snabbt avtaga, så att den år 1919 endast var 800,000 ha eller c. 31,5% av hela åkerarealen — detta av den orsak, att jordbrukarna samtidigt började intensivare än förut utvidga rotfruktsodlingen.

Vid en granskning av huru olika lägenheter i detta avseende förhålla sig, förmärkes, att de lägenheter, vilkas storlek är 15—120 ha, hava lagt den jämförelsevis största delen av sin åker (32—33%) i vall, och att detta %-tal minskas såväl då lägenheterna bliva större (de största hava 24,4%) som ock i den mån de bliva mindre, så att de minsta lägenheterna hava 28,1% av sin åker i vall. Skiljaktigheterna mellan lägenheter av olika storlek äro således icke framträdande.

I *träda* läto Danmarks jordbrukare år 1866 ligga endast något över 194,000 ha eller 9,3% av hela åkerarealen. Denna för den tiden anmärkningsvärt obetydliga areal började dock tillväxa och gjorde det ända till år 1896, alltså lika länge som åkerarealen utvidgades genom nyodling, och utgjorde då nära 275,000 ha (c. 10%). Efter denna tid minskas trädesarealen till den grad, att år 1919 endast 137,500 ha eller 5,4% av den totala åkerarealen upptogs av träda. På detta sätt hava Danmarks jordbrukare åren 1896—1919 kunnat öka sina odlingar med 137,000 ha.

På lägenheter av olika storlek växlar trädesarealens %-tal sålunda, att det är högst (8%) på de största lägenheterna och sjunker regelbundet i och med avtagande storlekskategori, så att procenttalet t. ex. för 3,3—5 ha stora lägenheter endast är 3,6 samt för de minsta utgör blott 1,7%. Men man bördå hålla i minnet, att detta utvisar endast medeltalet för hela landet, och att, då medeltalet för småbruket är så pass litet, man härav kan draga den slutsatsen, att trädesbruket redan helt och hållet försvunnit från en avsevärd del av Danmarks småbruk.

Tabell XVII. Sädesarealens fördelning på skilda sädeslag i Danmark åren 1866—1919.

År	Hela sädesarealen ha	D ä r a v h a				
		Vete	Råg	Korn	Havre	Blandsäd
1866	972,072	52,877	228,734	301,515	364,574	24,372
1876	1,054,412	61,936	253,774	308,459	381,451	48,792
1888	1,146,630	48,547	280,917	298,057	426,070	93,039
1896	1,164,003	34,400	290,676	279,730	439,456	119,741
1901	1,145,676	40,955	272,862	265,711	427,795	138,353
1907	1,122,762	40,512	276,009	233,713	402,940	169,588
1912	1,149,977	54,044	245,785	241,408	428,387	180,353
1919	1,129,315	51,801	235,869	236,987	403,108	201,550
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>						
1866	46,5	2,6	10,9	14,4	17,4	1,2
1888	45,2	1,9	11,1	11,8	16,8	3,6
1907	43,5	1,6	10,7	9,1	15,6	6,5
1912	44,5	2,1	9,5	9,3	16,6	7,0
1919	44,2	2,0	9,2	9,3	15,8	7,9
Jordbrukslägenheter- nas storleks- kategori ha	<i>% å lägenheter av olika storlek år 1919.</i>					
0,55—1,7	41,9	0,4	6,2	9,4	9,4	16,5
1,7 —3,3	45,1	0,8	8,7	9,9	11,0	14,7
3,3 —5	45,4	0,9	9,6	9,0	13,8	12,1
5—10	44,7	0,9	10,5	7,4	15,9	10,0
10—15	44,3	1,3	10,5	7,7	16,4	8,4
15—30	44,0	1,8	9,8	8,7	16,1	7,6
30—60	43,7	2,2	9,2	9,4	16,0	6,9
60—120	43,3	2,6	8,0	10,0	15,7	7,0
120—240	45,8	3,8	6,5	13,2	15,5	6,8
240—	47,2	6,0	4,8	16,2	14,8	5,4

2. Detaljuppgifter om åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter.

a. Sädeslagen.

Av ovanstående tabell XVII framgår, huru den för sädesodling upplätta åkerarealen i Danmark fördelats på skilda sädeslag under olika tider samt år 1919 på lägenheter av olika storlek.

Därav synes först, att:

Vetet i Danmark i allmänhet upptager en jämförelsevis liten areal, endast omkring 50,000 ha eller blott ett par procent av

den totala åkerarealen. Denna obetydliga vetereal är anmärkningsvärd med fästare avseende vid att Danmarks klimat för denna växt är jämförelsevis gynnsamt liksom också jordmånen på öarna rätt god. Dessutom framgår att veterealen kännbart avtog åren 1876—1896, men därefter igen tillväxer svagt, så att den vid slutet av perioden är ungefär densamma som vid dess början eller c. 50,000 ha. Den med råg besådda arealen har tvärtom ökat åren 1866—1896 från 229,000 ha (c. 11 %) till 290,000 ha; detta förorsakades därav, att med råg besåddes en del av de nyodlingar, som upptogs vid denna tid. Senare har rågarealen jämnt minskats, så att också den, på samma sätt som veterealen, vid tidsperiodens slut var i det närmaste lika stor som vid dess början, utgörande 9,2 % av den totala åkerarealen.

Beträffande lägenhetens av olika storlek andel i odlingen av brödsäd, finna vi först, att, ifall vi icke medräkna de allra minsta, dvärgbruken, alla storlekskategorier haft en proportionellt nästan lika stor del eller cirka 9—10 % av sina åkrar upplåten för brödsäd (vete och råg). Något större, över 11 %, har brödsädesarealen varit på lägenheterna med 5—60 ha, således hos den egentliga bondebefolkningen och småbrukarna. Märkbart mindre eller omkring 6,8 % hade de minsta, dvärgbruken, och de allra största storbruken, c. 5,4 %. Den märkbara skillnaden förefinnes dock emellan storlekskategorierna, att veteodlingen tillväxer i samma mån som lägenheterna bliva större, så att småbrukarna icke hava fullt 1 % av sina åkrar i vete, medan de största godsägarna hava 6 %, samt att rågarealen tvärtom jämnt sjunker från 5—15 ha stora lägenheter, som för råg hava 10,5 %, i den mån lägenheterna bliva större, så att de största endast hava 4,8 %.

Härav framgår således, att småbrukarna i Danmark nöja sig med rågbröd, men dock icke köpa råg, såsom de våra före kriget, utan själva tillgodose sitt behov genom odling å egen åker.

Kornet, som delvis odlades för export och omfattade vid tidsperiodens början över 300,000 ha, har under hela perioden långsamt men jämnt minskats, så att dess areal år 1919

endast utgjorde 237,000 ha. Procentuellt är denna minskning ännu skarpare, ty år 1866 var den med korn besädda åkerarealens %-tal 14,4, men år 1919 endast 9,3 av hela åkerarealen. I våra ögon är även denna areal jämförelsevis stor, enär man i Danmark ej odlar korn nämnvärt till brödsäd, såsom hos oss är fallet på grund av klimatologiska orsaker i de nordliga delarna av landet. Den stora kornodlingen i Danmark är en följd av att där användes mycket korn i ölbryggerierna, vilka för kornet betala ett rätt gott pris, och att man i Danmark med framgång kan odla och redan börjat odla huvudsakligen tvåradskorn, som giver en mycket bättre skörd än det hos oss använda sexradiga. Delvis odlas i Danmark korn även till svinföda.

Korn odlas mest av storbrukare (16,2 %) och minst (7—8 %) av lägenhetsinnehavarna med 5—15 ha, således de egentliga småbrukarna.

Havrearealen tillväxte, på samma sätt som rågarealen, under tidsperioden 1866—1896, då genom nyodling stora jordarealer vunnos för kulturen. Den utgjorde år 1866 365,000 ha eller 17,4 %, men år 1896 439,000 ha. Därefter går den något nedåt och utgjorde år 1907 blott 403,000 ha eller 15,8 % av hela åkerarealen. Från denna tid börjar den återigen något tillväxa utan att doek procentuellt kunna nå sin tidigare ståndpunkt.

Å lägenheter av olika storlek odlas havre jämförelsevis mest (över 16 %) på gårdar med 10—60 ha, de största lägenheterna uppvisa en siffra av 14,8 % och de minsta lägenheterna 10—11 %.

Med *blandsäd* förstås i Danmark dels havre, korn och ärter, dels på senare tider även blott havre och ärter, som odlas till mognad i och för tröskning och som gröpas för utfodring åt kreatur. Blandsädesarealen tillväxer snabbt under hela perioden, utgörande år 1866 blott 24,000 ha eller 1,2 %, men år 1919 redan 201,000 ha eller 7,9 % av åkerarealen.

Blandsäd odlas mest på de minsta lägenheterna (12—16 %) och jämförelsevis minst på de största (5,4 %).

Tabell XVIII. Rotfruktsarealens fördelning i Danmark åren 1866—1919.

År	Hela rotfruktsarealen ha	D ä r a v h a								
		Potatis	Podrotfrukter sammantlagt	Därav ha				Andra rotfrukter sammantlagt	Därav ha	
				Morötter	Roderbetor	KARötter	Turnips		Sockerbetor	Clkoria
1866	40,478	37,426	3,052	—	—	—	—	—	—	—
1876	51,673	42,280	9,058	1,8	2	4,642	2,574	335	304	31
1888	105,169	52,262	45,723	6,093	18,484	2,162	18,984	7,18	6,883	301
1896	139,809	52,398	74,269	6,196	30,319	6,474	31,280	13,142	12,675	467
1901	211,652	54,017	142,366	6,882	48,571	27,242	59,671	15,269	14,421	848
1907	308,535	54,076	237,657	8,732	83,956	75,524	69,445	16,802	16,012	790
1912	356,357	61,141	261,844	8,003	83,751	102,580	67,510	33,372	32,370	1,002
1919	427,085	94,378	289,774	5,597	113,923	110,239	60,015	42,933	41,629	1,304
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>										
1866	1,9	1,8	0,1	—	—	—	—	—	—	—
1888	4,2	2,1	1,8	0,9	0,7	0,1	0,7	0,9	0,9	(0,01)
1907	12,0	2,1	9,2	0,3	3,3	2,9	2,7	0,7	0,7	(0,08)
1912	13,8	2,4	10,1	0,3	3,2	4,0	2,6	1,3	1,3	(0,04)
1919	16,7	3,7	11,3	0,2	4,5	4,3	2,3	1,7	1,6	0,1
Jordbrukslägenbeternas storlekskategori ha	<i>% å lägenheter av olika storlek år 1919.</i>									
0,55—1,7	25,3	10,6	12,3	0,2	9,2	1,9	1,0	2,4	2,4	—
1,7—3,3	21,7	5,7	14,5	0,2	9,5	3,0	1,8	1,5	1,5	—
3,3—5	20,6	5,2	14,3	0,3	7,8	3,8	2,4	1,1	1,1	—
5—10	19,3	5,0	13,3	0,4	5,3	4,6	3,0	1,0	1,0	—
10—15	17,9	4,4	12,4	0,3	4,7	4,5	2,9	1,1	1,1	—
15—30	16,7	3,6	11,7	0,2	4,6	4,4	2,5	1,4	1,4	—
30—60	15,6	3,2	10,8	0,2	3,9	4,5	2,2	1,6	1,6	—
60—120	15,0	3,2	9,6	0,1	2,9	4,5	2,1	2,2	2,1	0,1
120—240	15,0	2,7	9,0	—	3,3	4,0	1,7	3,3	3,2	0,1
240—	13,7	1,8	8,2	0,1	3,6	3,2	1,3	3,7	3,7	—

b. Rotfrukterna.

I vilken mån rotfrukterna i Danmark fördela sig på olika slag, därom giver tabell XVIII en utförlig beskrivning.

Främst springer i ögonen den ökade omfattning potatisodlingen har att uppvisa under denna tidsperiod, från 37,000 ha eller 1,8 % år 1866 ända till 94,000 ha eller 3,7 % år 1919. Synnerligen snabb har denna tillväxt varit efter år 1907. Potatisodlingen har på senare tid stimulerats å ena sidan av potatisexporten till utlandet, för vars främjande en särskild kooperativ organisation grundats, å andra sidan av försöks-

och förädlingsverksamheten, vilken åstadkommit en väsentlig stegring i potatisskördarna, samt av införandet av potatisupptagningsmaskiner. En förutsättning för ifrågavarande sakförhållande har naturligtvis varit den, att Danmarks jordmån och isynnerhet dess klimat hava befunnits gynnsamma för potatisodling.

Lägenheter av olika storlek förhålla sig till potatisodlingen på så sätt, att de största lägenheterna endast hava 1,8% av den odlade jorden i potatis, men att detta procenttal tillväxer jämsides med att lägenheterna bliva mindre, så att på 5—10 ha stora lägenheter redan 5 % och inom den minsta kategorin 10,8 % av arealen är upplåten för potatis.

Det är emellertid *foderrotfruktsodlingen*, som under ifrågavarande tidsperiod åstadkommit den största omvälvningen inom det danska jordbruket. Foderrotfrukterna upptogo nämligen år 1866 endast 3,000 ha eller 0,1 %, men år 1919 redan 290,000 ha eller 11,3 % av hela åkerarealen. Stegringen var högst åren 1896—1907 eller strax efter att det stora nyodlingsarbetet slutförts.

I vad vidkommer förhållandena å lägenheter av olika storlek, är det inom kategorin 1,7—5 ha, som rotfrukterna upptaga den relativt största delen (över 14 %) av åkerjorden; därpå följa kategorierna 5—30 ha (med 12—13 %); sedan minskas rotfruktsarealen i den mån lägenheterna bliva större och detta rätt kännbart, så att inom de störstas kategori endast 8,2% av den odlade jorden upptages av rotfrukter. Detta är dock icke någon obetydlig mängd, enär sålunda t. ex. en 100 ha stor egendom i Danmark i medeltal har 8—9 ha i foderrotfrukter.

Beträffande de olika foderrotfruktsslagen finner man, att *morotsodlingen*, som redan år 1888 syntes omfatta över 6,000 ha, icke därefter nämnvärt ökats, utan tvärtom under krigstiden väsentligt minskats. Samma är fallet med *turnipsen*. Dess areal tillväxte ända till år 1907, då den var omkring 70,000 ha, men nedgick därefter, så att den år 1919 icke omfattade mera än 60,000 ha eller 2,3 % av åkerarealen. Däremot hava *foderbetan* och *kålroten* snabbt vunnit terräng, så att den förstnämnda år 1919 innehade 113,000 ha eller 4,5 % och den senare 110,000 ha eller 4,3 %. Denna företeelse,

morots- och turnipsodlingens tillbakagång samt foderbets- och kålrotsodlingens samtliga snabba tillväxt, föranledes därav, att sistnämnda växter giva i förhållande till sitt fodervärde betydligt större skördar än de förstnämnda, såsom vi framdeles komma att finna. Av rotfrukterna odlas morötter proportionsvis mest (0,3—0,4 % av åkerarealen) på de egentliga småbruken (3,3—15 ha) och minst på storbruken; även foderbetor, de bästa foderrotfrukterna, odlas proportionsvis mest (över 9 % av åkerarealen) på de minsta lägenheterna och procenttalet för dem minskas gradvis vid övergång till större kategori, så att de största lägenheterna för denna växt använda endast c. 3 % av åkern. Kålrot åter odlas jämförelsevis minst på de minsta och de största lägenheterna samt mest (4,8 %) på lägenheter med 5—10 ha; samma är fallet med turnipsen.

Arealen för övriga rotfrukter, d. v. s. för *sockerbeta* och *cikoria*, har även tillvuxit, om icke lika snabbt som för potatis och foderbeta, även detta ett bevis för den danska jordbrukarens kallt beräknande verksamhet. Särskilt är att märka, att dessa växters areal före kriget under åren 1896—1907 var så liten som sammanlagt 13,000—17,000 ha och att först därefter vidtager en intensivare utveckling på sockerbetsodlingens område, så att arealen uppgick till 41,000 ha eller 1,6 % år 1919, varemot cikorieodlingen icke under denna tid nämnvärt utbredd sig, utan stannat vid c. 1,000 ha.

Sockerbetor odlades år 1919 mest på de minsta och de största lägenheterna samt minst på 3,3—15 ha stora. Den huvudsakliga odlingen äger rum på gårdar med över 120 ha, som använda mycket mera jord för sockerbeta än för potatis.

Cikorierot odlas enligt statistiken icke på andra lägenheter än å de med 60—240 ha och också på dem endast på 0,1 % av hela åkerarealen.

Vi finna således, att det är storbruket i Danmark, som producerar vete, korn (för ölbryggerierna), havre, socker och cikoria, såvitt man i Danmark överhuvudtaget odlar sistnämnda växt, varemot de främsta kulturväxterna vid småbruket äro råg, blandsäd, potatis och de bästa foderrotfruktsslagen.

c. *Särskilda andra åkerväxter.*

Vid en undersökning av arealomfattningen för de till denna grupp hörande kulturväxterna i Danmark (tabell XIX) finner man, att *bovete*odlingen, som under början av nu ifrågasvarande tid upptog en areal av c. 20,000 ha eller 0,9 % av den odlade arealen, från 1890-talet till den grad blivit undanskjuten, att dess areal före kriget endast utgjorde 2,400 ha eller 0,1 %; under kriget kan en viss stegring förmärkas, men knappast för någon längre tid. På samma sätt har det gått med *baljväxterna*.

Tabell XIX. Arealens fördelning på särskilda andra åkerväxter i Danmark åren 1866—1919.

År	Hela arealen för dessa växter ha	Dä r a v h a				
		Bovete	Baljväxter	Handelsväxter	Köksväxter	Fröodling
1866	82,079	19,842	36,905	21,144	1,000	3,188
1876	67,651	21,971	36,286	3,826	2,059	3,509
1888	61,196	22,655	17,276	2,737	15,363	3,165
1896	34,031	11,771	9,220	2,606	7,526	2,908
1901	35,261	11,417	8,905	8,185	4,254(?)	2,500(?)
1907	27,074	6,019	9,477	4,637	4,557	2,384
1912	28,153	2,422	4,013	2,794	3,157	15,767
1919	55,272	3,807	9,527	2,828	3,775	35,335
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>						
1866	3,9	0,9	1,6	1,0	(0,04)	0,2
1888	2,4	0,9	0,7	0,1	0,6	0,1
1907	1,0	0,2	0,4	0,2	0,2	(0,09)
1912	1,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,6
1919	2,2	0,2	0,4	0,1	0,1	1,4
<i>% å lägenheter av olika storlek år 1919.</i>						
Jordbrukslägenheternas storlekskategori ha						
0,55—1,7	3,0	—	1,3	0,2	1,2	0,3
1,7—3,3	1,2	—	0,2	—	0,6	0,4
3,3—5	1,0	—	0,2	0,1	0,4	0,3
5—10	0,9	0,1	0,2	—	0,2	0,4
10—15	1,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,5
15—30	1,7	0,2	0,4	0,1	0,1	0,9
30—60	2,2	0,2	0,4	0,1	0,1	1,4
60—120	3,3	0,1	0,5	0,1	0,2	2,4
120—240	5,1	—	0,6	0,2	0,1	4,2
240—	6,7	—	0,6	0,2	0,1	5,8

Baljväxterna upptogo år 1866 37,000 ha eller 1,8 %, men denna areal minskas snabbt till den grad, att den år 1912 endast utgjorde 4,000 ha eller 0,2 %; under kriget har också denna något ökats. *Handelsväxter* (hampa, lin, kummin m. m.) hava även tidigare i någon mån odlats i Danmark, men från år 1907 hava också de skjutits å sido, så att de år 1919 endast omfattade 0,1 % av åkerarealen; icke ens krigstiden har förmått stimulera odlingen av dem. På samma sätt har det även gått med i åkern odlade *köksväxter*, vilka år 1888 upptogo 15,000 ha eller 0,6 % av åkerarealen, men år 1919 blott 3,700 ha eller 0,1 %. Man bör dock komma ihåg, att gränsen mellan å åker och i trädgård odlade handels- och köksväxter är obestämd och att i Danmark trädgårdsarealen samtidigt betydligt utvidgats.

Måne det icke vore skäl att hos oss taga i övervägande, varför en så framstående jordbrukare som dansken frångått nu ifrågavarande växters odling, trots att hans land för dem antagligen är lika förmånligt om icke förmånligare än vårt land?

En helt annan är *fröodlingens* historia i Danmark. Fröodling bedrevs därstädes år 1866 endast på 3,000 ha; denna areal utvidgades icke förrän efter år 1907, men från denna tid har den också ökats i den grad, att den redan år 1912 upptog 16,000 ha och år 1919 över 35,000 ha. Allmänt hör man också i Danmark förutsägas, att denna odlingsareal ännu kommer att avsevärt ökas. Av ovannämnda areal användes år 1919 för höfrö 17,500 ha, för rotfruktsfrö 14,000 ha och för trädgårdsväxters frö 2,800 ha.

På lägenheter av olika storlek odlas nu ifrågavarande växter i följande mängd: Bovete odlas varken på de minsta eller på de största lägenheterna och förhållandevis mest på lägenheterna med 15—60 ha. Baljväxter odlas relativt mest på de allra minsta (1,3 %) och de allra största lägenheterna (0,6 %), minst på lägenheterna med 1,7—15 ha. Handelsväxter hava odlats minst på lägenheter med 1,7—5 ha och mest på de allra minsta och största lägenheterna. Köksväxter å åker odlade mest de allra minsta lägenheterna (1,2 %) och minst de lägenheter, som hade en areal av över 10 ha. Fröodling bedrivs minst på lägenheter under 5 ha (0,3—0,4 %); därefter tillväxer fröodlings-

arealens %-tal jämsides med stigande åkerareal, så att de största lägenheterna redan hava 5,8 % av sina åkrar använda för fröodling.

d. *Gräsväxterna.*

Den danskalantbruksstatistiken indelar jämväl gräsväxterna i olika grupper. I tabell XX finna vi härför 3 kolumner, av vilka den första omfattar grönfoder och luzern tillsammans, den andra vallar, från vilka skörden utfodrades grön samt användes såsom bete, och den tredje vallar, varifrån hö inbär-gades.

Tabell XX. Foderväxtarealens fördelning i Danmark åren 1866—1919.

År	Hela foder-växtarealen ha	D ä r a v h a		
		Grönfo-der och luzern	Vallar för grönutfodring och ständigt bete	Hövallar
1866	802,937	21,680	635,701	145,556
1876	887,853	24,062	703,777	160,014
1888	959,057	42,180	734,790	182,087
1896	971,351	26,457	682,014	262,880
1901	982,125	54,328	666,717	261,080
1907	891,391	25,813	568,215	297,363
1912	846,576	34,216	575,167	237,193
1919	805,025	35,105	574,543	195,377
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>				
1866	38,4	1,0	30,4	7,0
1888	37,8	1,7	28,9	7,2
1907	34,5	1,0	22,0	11,5
1912	32,8	1,3	22,3	9,2
1919	31,5	1,3	22,5	7,7
<i>% å lägenheter av olika storlek år 1919.</i>				
Jordbrukslägen- heternas storleks- kategori ha				
0,55—1,7	28,1	1,9	16,3	9,9
1,7 —3,3	29,0	2,1	17,1	9,8
3,3 —5	29,4	1,9	18,5	9,0
5—10	30,7	1,5	20,9	8,3
10—15	31,7	1,4	22,5	7,8
15—30	32,3	1,3	23,5	7,5
30—60	32,7	1,3	23,8	7,8
60—120	32,5	1,1	24,1	7,3
120—240	27,4	1,8	19,0	6,8
240—	24,4	1,4	17,1	5,9

Av tabellen framgår, att den del av Danmarks åker, som burit *grönfoder* och *luzern*, omfattade år 1866 över 20,000 ha eller 1 %, vilket icke är mycket; denna areal varierar oavbrutet, ökas redan år 1901 till 54,000 ha, men nedgår igen för att år 1919 stanna vid 35,000 ha.

På lägenheter av olika storlek odlades av dessa växter år 1919 följande mängder: Grönfoder odlades på de minsta lägenheterna relativt mest (c. 1½ %) och denna areal minskas gradvis i den mån lägenheterna bliva större, så att de största endast hade 0,5 %. Luzern odlas i Danmark i allmänhet ännu ganska litet, men är odlingen av denna såsom grön utfodrade utomordentligt kraftiga foderväxt, som giver många skördar under sommaren, år för år stadd i ökning. Tillsvidare odlas luzern procentuellt minst (0,3 %) på 5—15 ha stora lägenheter och mest (0,9 %) på de största lägenheterna.

Märkas bör, att dessa tal endast utvisa landets medeltal. Det är även skäl att observera, att grönfoder i Danmark icke längre torkas, utan får det antingen mogna (se vad tidigare skrivits om blandsäd) eller utfodras såsom grönt, varvid det avmejas flera gånger under sommarens lopp, således på samma sätt som förfares med luzernen.

Så hade till exempel de 5 småbruk på Själland, vilka särskilt studerats för detta arbete, år 1920 23 % av hela sin åkerareal lagd till grönfoder och luzern. Småbrukarorganisationens konsulent i samma landskap meddelade undertecknad, att hans mål i närmaste framtid var att få alla andra foderväxter att försvinna från småbrukarnas åkrar och att få c. 30 % av åkern insådd med enbart luzern att utfodra grön.

Vallarealerna för färsk utfodring voro i Danmark år 1866 636,000 ha eller 30 % av den totala åkerarealen; arealen växte till 735,000 ha år 1888, men har efter detta minskats så snabbt, att den år 1919 utgjorde endast 575,000 ha eller knappa 22,5 %.

På lägenheter av olika storlek är sakförhållandet följande: Vallar, avsedda för sommarutfodring (gröna), finnas mest på 15—120 ha stora lägenheter (c. 24 %); från denna siffra går %-talet för denna åkerareal ned såväl inom de mindre som inom de större storlekskategorierna, så att såväl de minsta som de största lägenheterna hava endast 16—17 %.

Även den åkerareal, som användes för odling av gräs att skördas såsom hö, ökades under ifrågavarande tidsperiods början ända till år 1907 från 145,550 ha till 297,363 ha eller från 7 % till 11,5 %, vilket $\%$ -tal icke är högt för ett land, där boskapsskötseln är huvudnäring.

Det är därför desto mera egendomligt att lägga märke till, hurusom denna odling från år 1907 allt mer och mer minskas, så att jordarealen för densamma år 1919 endast omfattade 195,500 ha eller 7,7 % av hela åkerarealen. En dylik minskning av arealen för gräs, avsett att skördas såsom hö, samtidigt som kreatursstammen kraftigt ökas, såsom vi senare komma att finna, är en av de mest anmärkningsvärda företeelserna i det danska jordbrukets senare utveckling.

Då i detta avseende en jämförelse anställes mellan lägenheter av olika storlek i Danmark, finner man, att arealen för — det torde vara kortast att säga — hö är procentuellt störst (10—9 %) på lägenheter med mindre än 5 ha, men att detta procenttal grad för grad nedgår i den mån lägenheterna bliva större, så att på de största lägenheterna icke mera än 6 % av åkerarealen upptages av denna odling. Att döma härav skulle således storbruken på detta område gått i spetsen för utvecklingen. Det är att märka, att Danmarks storbruk i allmänhet äro belägna på öarna, å vilka lantbruket står högst, oeh att en stor del av de smärre lägenheterna ligga på Jylland, där lantbrukets utveckling icke nått lika långt.

e. *Trädesarealen.*

Danmarks lantbruksstatistik är även därutinnan sällsynt belysande, att den tudelar trädan i halvträda och helträda, såsom av tabell XXI sid. 65 framgår. Med *halvträda* förstås sådan åker, i vilken på försommaren odlas någon växt, som skördas innan jorden besås med höstsäd. I Danmark sås t. ex. om våren grönfoder så tidigt, att av detsamma tagas t. o. m. två skördar före höstsådden, eller oek utnyttjas detta grönfoder på så sätt, att det inplöjes i åkern till gödsel. Av tabellen framgår, att halvträdans användning under ifrågavarande tidsperiod varierat oregelbundet; under krigstiden har den

Tabell XXI. Trädesarealens fördelning i Danmark
åren 1866—1919.

År	Hela trädes- arealen ha	D ä r a v h a	
		Halvträda	Helträda
1866	194,371	—	194,371
1876	248,138	60,216	187,922
1888	262,135	65,930	196,205
1896	274,748	81,274	193,474
1901	216,190	71,392	144,798
1907	230,413	124,901	105,512
1912	202,984	69,564	133,420
1919	137,542	73,727	63,815
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>			
1866	9,3	—	9,3
1888	10,4	2,8	7,8
1907	9,0	4,9	4,1
1912	7,8	2,7	5,1
1919	5,4	2,9	2,5
Jordbrukslägen- heternas storlek- kategori ha	<i>% å lägenheter av olika storlek år 1919.</i>		
0,55—1,7	1,7	1,2	0,5
1,7 —3,3	3,0	2,4	0,8
3,3 —5	3,8	2,8	0,8
5—10	4,4	3,2	1,2
10—15	4,9	3,4	1,5
15—30	5,3	3,1	2,2
30—60	5,8	2,9	2,9
60—120	5,9	2,3	3,4
120—240	6,7	2,0	4,7
240—	8,0	1,5	6,3

något ökat, så att halvträdan år 1919 redan var något större än helträdan, utgörande den förra 73,700 ha eller 2,9 % av åkerarealen.

Halvträdan är procentuellt störst på 5—15 ha stora gårdar (3,2—3,4 %) och nedgår därifrån småningom men jämnt i den mån lägenheterna antigen bliva mindre eller större, så att den på de största lägenheterna ej är större än 1,5 %, men t. ex. på gårdarna med 3,3—5 ha 2,8 %.

I *helträdesbruket* har däremot en mycket tydlig och konsekvent utveckling ägt rum från år 1888. Då låg nämligen ännu 196,000 ha eller 7,8 % av Danmarks åkerjord i helträda,

men från denna tid, eller ännu mera tydligt efter det man upphörde med nyodlingsarbeten (år 1896), börja de danska jordbrukarna utvidga sina odlingar genom att icke längre lägga jorden i träda; år 1919 upptog trädan endast 63,800 ha eller 2,5 % av åkerarealen. På de största lägenheterna upptog helträdan år 1919 ännu 6,5 % av den odlade arealen; detta procenttal nedgår jämnt i den mån lägenheterna bliva mindre, tills det på t. ex. gårdar med 5—10 ha endast utgör 1,2 och på de allra minsta blott 0,5 %. Men dessa %-tal, må vi komma i håg det, utvisa endast landets medeltal. Man kan av det förhållandet, att de äro så oerhört små, med en viss säkerhet sluta sig till, att på största delen småbruk i Danmark åkern alls icke numera trädas. Så t. ex. hade av de 10 småbruk, som för detta arbete särskilt studerats, endast ett enda helträda och också denna påstods vara tillfällig.

Ovanstående framställning av utvecklingen i användningen av Danmarks åkerjord lämnar i många avseenden märkliga resultat.

Ur densamma framgår först och främst, att i Danmark under tidsperioden 1866—1919 ägt rum en storartad omvälvning på växtodlingens område. Danskarna hava nämligen under denna tid *ökat* sin åkerareal genom nyodling med c. 440,000 ha, genom täckdikning med c. 50,000 ha och genom att avskaffa trädesbruket med c. 57,000 ha, sammanlagt således med c. 547,000 ha eller c. 26 % av 1866 års åkerareal. Här till hava de danska lantbrukarna under denna tidsperiod *på ett i ögonenfallande sätt företagit en omläggning* i användningen av sin åkerjord i den riktning, att de till stor del upphört att odla allehanda specialväxter, såsom ärter, lin och hampa, och även i hög grad minskat odlingen av gräs till hö, medan de i stället slagit sig på att mera än förut odla säd till foder och isynnerhet rotfrukter, främst foderrotfrukter.

För det andra framgår av det föregående, i vilken omfattning lägenheter av olika storlek tagit del i denna mäktiga omvälvning inom Danmarks växtodling. Vi hava funnit, hurusom utvecklingen gått ut på att minska kornodlingen och hurusom

småbruket härutinnan gått framom andra; vi hava sett, huru blandsädesodlingen snabbt ökats och hurusom småbruket även häruti ovillkorligen står framom andra storlekskategorier; lika-så, huru potatisodlingen utvidgats i hög grad och att även på detta område småbruket går främst; huru foderrotfruktsodlingen utvidgats i högre grad än odlingen av alla andra växter, även här med småbruket i främsta ledet; hurusom balj- och handelsväxtodlingen i allmänhet minskats och huru småbruket också i detta avseende leder utvecklingen; och slutligen, huru helträdan märkbart minskats samt huru småbruket jämväl häruti går främst.

Storbruket i Danmark står framom småbruket å ena sidan i odlingen av vete, korn och baljväxter, varuti den allmänna riktningen av utvecklingen gått mot minskning, och å andra sidan i odlingen av sockerbetor och luzern samt i fröodling ävensom i minskningen av arealen för gräsodling till hö, på vilka områden åter storbruket gått i spetsen för den allmänna utvecklingen.

B. Sverige.

1. Allmän överblick.

En allmän överblick över åkerarealens i Sverige fördelning på skilda kulturväxter under tidsperioden 1871—1919 gives i tabellen å sid. 68.

Sammanställningen visar först, att *sädesodlingen*, som år 1871 upptog en areal av 1,246,000 ha eller 48,6 % av sädesarealen, till en början eller ända till 1890-talet snabbt vinner terräng i Sverige och sedermera fortfarande stiger ända till krigets början, omfattande år 1915 1,678,000 ha. Denna tillökning förmår dock icke procentuellt upptaga tävlan med ökningen av övriga växtarealer, ty procenttalet för sädesarealen sjunker under denna period från 48,6 till 43,7. Den omständigheten är ägnad att väcka uppmärksamhet, att sädesodlingen tillväxte snabbast innan Sverige år 1888 införde skyddstullar för säd, men därefter vida långsammare.

På lägenheter av olika storlek odlas säd i följande omfattning: Lägenheter med under 2 ha hålla i medeltal 41,5% av sin

Tabell XXII. Överblick över åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter i Sverige åren 1871—1919.

År	Hela åkerarealen ha	D ä r a v h a				
		Säd	Rot- frukter	Särskilda andra åkerväxter	Föder- växter	Träda
1871	2,563,143	1,245,755	154,707	74,083	699,685	388,913
1875	2,736,783	1,319,551	162,526	71,953	778,926	403,827
1888	3,213,405	1,563,801	174,679	63,320	1,003,737	407,868
1895	3,423,710	1,641,543	196,157	58,412	1,106,674	420,924
1900	3,519,881	1,661,127	203,575	51,047	1,190,226	413,906
1905	3,592,640	1,664,671	216,653	44,915	1,264,419	401,982
1915	3,723,210	1,678,396	261,522	38,658	1,411,554	333,080
1919	3,781,824	1,653,588	291,333	59,503	1,454,829	322,571
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>						
1871	100	48,60	6,04	2,89	27,30	15,17
1888	100	48,66	5,44	1,97	31,24	12,60
1905	100	46,34	6,03	1,25	35,19	11,19
1915	100	45,08	7,02	1,04	37,91	8,95
1919	100	43,72	7,70	1,57	38,47	8,54
Jord- brukslä- genhet. storleks- kategori ha	<i>% å lägenheter av olika storlek år 1919.</i>					
under 2	100	41,5	14,1	1,0	40,5	2,9
2—10	100	43,3	7,9	1,0	41,8	6,0
10—50	100	44,4	7,3	1,6	37,2	9,5
50—100	100	43,8	6,7	2,2	36,0	11,3
över 100	100	42,4	7,6	2,6	36,8	10,6

åkerareal i säd, lägenheter med 2—10 ha 43,3 %, lägenheter med 10—50 ha 44,4 % eller mera än någon annan storlekskategori, storbruken åter 42,4 %. Liksom i Danmark äro skiljaktigheterna på detta område mellan olika storlekskategorier även här små.

I början av denna tidsperiod stod Sverige i avseende å *rotfruktsodling* mycket framom Danmark (år 1875 162,000 ha mot i Danmark blott 52,000 ha), men under det att Danmarks rotfruktsodling härefter mycket raskt vinner terräng, går utvecklingen i Sverige på detta område jämförelsevis långsamt framåt ända till år 1905, först därefter snabbare. Sålunda omfattade Sveriges rotfruktsareal år 1919 endast 291,000 ha,

medan Danmarks redan hade uppnått 427,000 ha. Rotfruktsarealens procentiska andel av hela åkerarealen steg i Sverige från 6,04 till 7,70 %, men i Danmark från 1,9 till 16,7 %.

Rotfruktsodlingen upptog på de minsta lägenheterna i Sverige år 1919 14,1 % av åkerarealen, inom den följande storlekskategorin (2—10 ha) 7,9 %, minst (6,7 %) hade lägenheterna med en areal av 50—100 ha, storbruken 7,6 %.

Särskilda andra åkerväxter, huvudsakligen baljväxter, odlades i Sverige på 1870-talet ungefär lika mycket som i Danmark (c. 70,000 ha); i bägge länderna minskas denna areal under perioden, till dess världskriget gav uppslaget till en antagligen tillfällig, i bägge länderna proportionellt ungefär lika stor ökning, så att Sverige år 1919 hade c. 60,000 ha upplåtna för dessa växter. Även vad procenttalen beträffar, går bägge ländernas utveckling på detta område någorlunda jämsides. I Sverige upptaga dessa växter år 1871 2,89 % av hela åkerarealen, år 1915 blott 1,04 % och år 1919 återigen 1,57 %. Ifrågavarande växter odlades minst på de minsta lägenheterna (1 % av åkerarealen) och mest på de största (2,6 %), såsom också i Danmark var fallet.

Beträffande *gräsodlingen* stod Danmark vid tidsperiodens början mycket framom Sverige, enär det förra landet på 1870-talet odlade gräs på 888,000 ha eller på c. 38 % av åkerarealen, medan Sverige använde endast 700,000 ha eller 27,3 % för gräsodling. År 1888 hade Sverige redan, tack vare sina vidsträckt nyodlingar, distanserat Danmark och hade då kommit till en höareal av 1 milj. ha, vilket Danmark under hela tidsperioden icke uppnått, av den orsak att det började intressera sig för rotfruktsodling. I stället för att i Danmark höarealen efter år 1888 år för år nedgår, växer densamma i Sverige under hela perioden så, att den år 1919 utgjorde 1,455,000 ha eller 38,47 %, under det Danmarks motsvarande %-tal endast var 31,5.

I avseende å gräsarealen skilja sig i Sverige lägenheternas olika storlekskategorier icke mycket från varandra (procenttalen av hela åkerarealen variera mellan 36,0—41,8). Den egentliga småbrukarklassen (2—10 ha) odlar gräs å sina åkrar proportions-

vis mest av alla eller på nära 42 % av åkerarealen och lägenheterna med 50—100 ha minst (36 %). Skiljaktigheterna mellan lägenheter av olika storlek äro, såsom synes, icke håller i detta avseende alltför stora.

I Sverige har under hela tiden hållits en mycket större areal i träda än i Danmark: på 1870-talet 389,000 ha eller 15,17%, i Danmark 248,000 ha eller e. 9 %. I bägge länderna tillväxte trädesarealen under nyodlingsperioden (ända till 1890-talet), i Sverige till 421,000 ha, och i bägge länderna minskas den därefter år för år väsentligt, i Sverige till respektive 323,000 ha och 8,5 %. Särskilt stark är i Sverige trädesarealens minskning efter år 1905 (e. 80,000 ha) eller ungefär lika mycket som rotfruktsarealens samtidiga ökning.

Sveriges statistik gör ingen åtskillnad mellan helträda och halvträda förrän år 1919, då helträdesarealen uppgives till 294,000 ha eller 7,8 % av åkerarealen och halvträdesarealen till blott 29,000 ha eller 0,8 %; i nationalekonomiskt avseende betyda sistnämnda siffror således icke mycket.

Beträffande trädans storlek skilja sig i Sverige, såsom också för Danmark var fallet, lägenhetskategorierna av olika storlek tydligt från varandra. De minsta lägenheterna hade i träda endast 2,9 % av åkern, de 2—10 ha stora lägenheterna 6 %, den därpå följande storlekskategorin 9,5 % och följande storlekskategori 11,3 %.

2. Detaljuppgifter om åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter.

a. Sädesslagen.

Av tabell XXIII framgår, i vilken utsträckning olika sädeslag i Sverige under nu ifrågavarande tid fått sig tilldelade åkerareal. Tabellen visar, att *vetet* på 1870-talet upptog 57,000 ha eller 2,23 % av åkerarealen, således ungefär lika mycket som i Danmark under samma tid. Men i stället för att *vetet* i Danmark år 1919 hade tilldelats en något mindre areal än år 1876, tillväxte Sveriges *veteareal* väsentligt under hela

Tabell XXIII. Sädessarealens fördelning på skilda sädesslag i Sverige åren 1871—1919.

År	Hela sädessarealen ha	D ä r a v h a				
		Vete	Råg	Korn	Havre	Blandsäd
1871	1,245,755	57,132	355,558	229,051	527,705	76,309
1875	1,319,551	66,717	353,063	238,623	581,995	79,153
1888	1,563,801	73,817	380,302	221,865	786,384	101,433
1895	1,641,543	71,141	403,514	219,587	827,430	119,871
1900	1,661,127	77,888	411,078	217,541	824,854	129,766
1905	1,664,671	83,260	410,363	208,010	821,834	141,204
1915	1,678,396	127,452	387,699	169,986	802,972	190,287
1919	1,653,588	140,903	372,169	166,847	712,902	260,767
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>						
1871	48,80	2,23	13,87	8,94	20,59	2,97
1888	48,88	2,30	11,83	6,90	24,47	3,18
1905	46,34	2,32	11,42	5,79	22,88	3,93
1915	45,08	3,42	10,41	4,58	21,57	5,12
1919	43,72	3,73	9,84	4,41	18,85	6,88
Jordbrukslägenheternas storlekskategori ha	<i>% å lägenheter av olika storlek år 1919.</i>					
under 2	41,5	1,6	9,2	7,7	18,1	4,9
2—10	43,3	2,4	10,0	5,5	21,1	4,3
10—50	44,4	3,9	10,2	3,9	19,1	7,4
50—100	43,8	4,9	9,4	3,8	16,3	9,6
över 100	42,4	5,7	8,5	4,1	14,5	9,6

tiden och isynnerhet efter år 1905, så att den år 1919 uppgick till 141,000 ha eller nästan tre gånger så mycket som i Danmark. Denna ökning av veteodlingen i Sverige har åter procentuellt varit så kraftig, att den med vete odlade åkerarealens procenttal tillväxer från 2,2 till 3,7.

Vad åter vidkommer veteodlingen på lägenheter av olika storlek, finner man, att de minsta lägenheterna odla vete procentuellt minst (1,6 % av hela åkerarealen), de flesta ingenting alls, och att vetearealen tillväxer jämsides med stigande lägenhetsareal, så att de största gårdarna hava 5,7 % av sina åkrar i vete. Här förekommer således samma företeelse som i Danmark.

Rågen upptog i Sverige år 1871 355,000 ha eller 13,9 % av hela åkerarealen, och denna areal tillväxte långsamt i den

mån nyodlingarna utvidgades, så att den år 1900 utgjorde 411,000 ha, från vilken omfattning den åter småningom nedgår, så att år 1919 endast 372,000 ha voro besådda med råg. Utvecklingen är således återigen densamma som i Danmark. Rågarealens procenttal minskas hela tiden jämnt från 13,8 till 9,8 %.

Råg odlas i Sverige på t. o. m. de minsta lägenheterna (1—2 ha) och i de allra flesta härad jämförelsevis mycket (i medeltal 9 %), i många härad procentuellt märkbart mera än på de större lägenheterna. Störst är rågarealen på lägenheter med 10—50 ha, varefter den gradvis går nedåt i den mån lägenheterna bliva större. Det finns härad, där småbruken beså 24—36 % av åkerns hela areal med råg, i de flesta är procenttalet dock icke högre än 10. På storbruk varierar dock detta %-tal mest mellan 5—8.

Kornarealen utgjorde i Sverige år 1871 229,000 ha (9 %), vilket var betydligt mindre än i Danmark (302,000 ha, 14,4 %), och den minskas under ifrågavarande tidsperiod ganska jämnt, så att den år 1919 endast var 167,000 ha, 4,4 %, medan den i Danmark ännu uppgick till respektive 237,000 ha och 9,3 %. Denna minskning torde i Sverige förorsakats därav, att det tvåradiga kornet, som i Danmark odlas allmänt, tack vare sin stora avkastningsförmåga, icke ännu i Sverige blivit allmänt och törhända icke håller går till i landets nordligare delar.

Kornodlingen synes vara mycket ojämn i skilda delar av Sverige. Där finnas trakter, varest korn odlas endast obetydligt och i detta fall i någorlunda lika utsträckning på lägenheter av olika storlek. Men det finns andra trakter (söderut), i vilka kornodlingen är fullständigt bannlyst från småbruken eller i vilka den minskats till en obetydlighet, medan åt densamma på stora lägenheter givits en areal av 10—15—20 % av hela åkerarealen. Det förekommer emellertid andra trakter (i norr), i vilka småbruken använda för korn 5—7 % av sin åker och storbruken 0—2 %. De minsta lägenheterna odla korn i medeltal av hela landet proportionellt mest (7,7 % av åkerarealen) och 50—100 ha stora lägenheter minst (3,6 %).

Beträffande *havre*arealen förekommer åter en viss likformighet med det danska jordbruket: först en kraftig stegring

under nyodlingsperioden, från 528,000 ha år 1871 till 827,000 ha år 1895 och därefter en långsam men jämn nedgång till 713,000 ha år 1919. Procenttalen voro 20,⁶ år 1871 och 18,⁹ år 1919.

Havre odlas i en stor del av landet procentuellt lika mycket på lägenheter av olika storlek. Där skiljaktigheter förekomma, äro de icke av nämnvärd betydelse och gå oftast i den riktning, att småbruken odla mera havre än de stora lägenheterna, om det ock i en del trakter är tvärtom. Det finns trakter, där man för havren icke upplåter mera än 5—8—10 % av åkerarealen, men det förekommer även många sådana trakter, i vilka havren t. o. m. på småbruk erhåller 28—32, ja 40—50 % av åkerarealen. I medeltal av hela landet odlas havre mest på 2—10 ha stora lägenheter, nämligen 21,¹ % av åkerarealen, och på storbruken allra minst (14,⁵ %).

Även *blandsädesodlingen* utvisar i Sverige en med Danmark likartad utvecklingsriktning: i början av tidsperioden en långsam, men emot dess slut en kraftigare stegring. Dock förmärkas även skiljaktigheter: i Danmark upptog blandsäden vid periodens början blott 24,000 ha, medan Sverige redan hade tre gånger så mycket eller 76,000 ha. Efter denna tid gick Danmark förbi Sverige, så att det år 1907 kunde uppvisa 170,000 ha, då Sverige samtidigt hade 141,000 ha. Men vid periodens slut ökade Sverige ånyo sin blandsädesareal kraftigt eller med 120,000 ha, Danmark blott med 32,000 ha, vadan Sverige slutligen år 1919 stod framom Danmark. Detta har synbarligen inträffat dels av den orsak, att Sverige ej ökat sin rotfruktsodling i samma omfattning som Danmark, dels av den orsak, att Sveriges nyodlingar hade en mycket större omfattning än Danmarks. Procentuellt har Danmark dock ökat sin blandsädesodling starkare, från 1,2 % till 7,⁹ %, då däremot för Sverige motsvarande tal utgjorde 2,⁹⁷ % år 1871 och 6,⁸⁹ % år 1919.

Även i Sverige odla småbruken i allmänhet mera blandsäd än de större bruken, om också skiljaktigheterna mellan jordbrukslägenheternas storlekskategorier i samma trakt icke äro stora; det finns trakter, där i detta avseende alls ingen diffe-

rentiering kan iakttagas. Däremot äro skiljaktigheterna i detta avseende mellan olika trakter mycket märkbara. I Sverige finns det nämligen bygder, i vilka man knappt alls odlar blandsäd, medan åter i andra bygder småbrukarna med blandsäd beså 15—20, ja 30—40 % av sin åkerareal, och storbruken 11—15—18 samt till och med 28 %. Men småbruken (2—10 ha) i Sverige uppvisa dock i medeltal av hela landet även i detta avseende siffror, som stå efter de större gårdarnas, ty småbruken hade år 1919 endast 4,3 % av sin åker i blandsäd; detta tal tillväxer i den mån lägenheterna bliva större, så att storbruken hade 9,6 %.

b. *Rotfrukterna.*

Potatisarealen, som redan år 1871 uppgick till 143,000 ha eller 5,6 % av hela åkerarealen, således många gånger större än i Danmark, steg något under nyodlingsperioden eller till år 1895, men började därefter sjunka, till dess världskriget ånyo fick till stånd ett sådant uppsving, att potatis år 1919 odlades på närmare 164,000 ha. I motsats mot vad fallet varit beträffande andra rotfrukter har potatisarealen så gott som hela tiden procentuellt minskats och var år 1919 endast 4,3 % av den totala åkerarealen.

Bland lägenheterna av olika storlek odlade de största förhållandevis minst potatis eller å 2,6 % av åkerarealen, och procenttalen för de olika kategorierna bilda en synnerligen jämnt fallande serie från de mindre kategorierna till de större, så att lägenheter med 2—10 ha hade 5,7 och de minsta 12,2 % av sin åker bevuxen med denna växt.

Foderrotfrukter odlades i Sverige år 1871 redan på närmare 11,000 ha eller 0,43 %, vilket denna tid representerade en rätt stark foderrotfruktsodling, men därefter har denna areal jämförd med Danmarks ökats mycket långsamt, så att den så sent som först år 1905 uppgick till 34,000 ha. Efter denna tid har ökningen visserligen varit kraftigare, men det oaktat innehade foderrotfrukterna år 1919 en areal av endast 91,000 ha eller 2,4 %, under det motsvarande siffror för Danmark voro respektive 290,000 ha och 11,3 % av hela åkerarealen.

Tabell XXIV. Rotfruktsarealens fördelning i Sverige åren 1871—1919.

År	Hela rotfruktsarealen ha	D ä r a v h a		
		Potatis	Foderrotfrukter	Sockerbeter
1871	154,707	143,186	10,921	c. 600
1875	162,526	151,019	10,907	c. 600
1888	174,679	153,946	17,733	c. 3,000
1895	196,157	158,531	18,983	18,643
1900	203,575	154,645	20,357	28,513
1905	216,653	154,052	33,991	28,610
1915	261,522	152,292	79,630	29,600
1919	291,333	163,694	91,000	36,639
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>				
1871	6,04	5,59	0,43	0,02
1888	5,44	4,79	0,55	0,10
1905	6,03	4,29	0,94	0,80
1915	7,02	4,09	2,14	0,79
1919	7,70	4,30	2,40	1,00
<i>% å lägenheter av olika storlek år 1919.</i>				
Jordbrukslägenheternas storlekskategori ha				
under 2	14,1	12,2	1,5	0,4
2—10	7,9	5,7	1,9	0,3
10—50	7,3	3,7	2,5	1,1
50—100	6,7	2,6	2,6	1,5
över 100	7,8	2,6	3,3	1,7

Sveriges statistik gör ingen åtskillnad mellan olika foderrotfrukter, vadan man i detta avseende icke kan klargöra utvecklingen.

I fullkomlig motsats till vad fallet är i Danmark odlas i Sverige foderrotfrukter procentuellt mest på storbruken (3,3 % av åkern), minst på de minsta gårdarna (1,5 %). Så förhålla sig medeltalen av hela landet. Dock äro förhållandena även i detta avseende mycket olika i landets olika delar. Man påträffar nämligen trakter, där de minsta gårdarnas rotfruktsareal uppgår ända till 5,7—8,1—11,1 % av åkerarealen, medan de största gårdarnas rotfruktsareal är minst; i andra trakter åter hava de största gårdarna 5 % av sin åkerareal i foderrotfrukter, medan å andra sidan t. o. m. sådana trakter finnas, i vilka storbruken alls icke odla foderrotfrukter.

Sockerbetor odlades i Sverige år 1871 enligt uppskattning på c. 600 ha; denna areal börjar tillväxa först på 1880-talet, uppgående år 1895 till c. 20,000 ha och i början av kriget till närmare 30,000 ha eller 0,8 % av hela åkerarealen. Krigstiden åstadkom sedermera en ökning av denna areal till 36,600 ha eller 1 % av hela åkerarealen. Sverige har sålunda ännu icke på detta område kommit i jämbredd med Danmark.

Storbruken odla sockerbetor procentuellt mest (1,7 %) i Sverige, såsom också i Danmark är fallet. Detta procenttal minskas i den mån lägenheterna avtaga i storlek, och lägenheter med 2—10 ha odla icke denna växt mera än å 0,3 % av åkern. Då förhållandena i landets olika delar i detta avseende närmare skärskådas, kunna naturligtvis mycket stora skiljaktigheter observeras. I största delen av landet odlas alls icke sockerbetor, medan å andra sidan trakter finnas, varest sockerbetan erhållit 10—20 % av åkerarealen.

c. *Särskilda andra åkerväxter.*

Det första, som beträffande dessa växter tilldrager sig uppmärksamhet, är, att i Sverige alls icke förekommer *bovete*-odling, vilken allt ännu bedrives i Danmark.

Baljväxter odlades i Sverige vid periodens början på 54,000 ha eller 2,11 % av åkerarealen, således mera än i Danmark. På samma sätt som i Danmark sjunker baljväxtarealen ända till krigets utbrott, då den något stiger. Men denna minskning var i Sverige dock mycket försiktig, så att arealsiffrorna vid periodens slut voro respektive 45,000 ha och 1,18 %. I Danmark åter försiggick minskningen mycket snabbare. Av baljväxterna upptogo i Sverige ärterna den avgjort största arealen; vickern förfogade över en mycket mindre och bönorna över en helt obetydlig del av åkern.

Då man i anseende till baljväxtodlingens utsträckning jämför lägenheter av olika storlek med varandra, gör man den upptäckten, att differenserna i allmänhet äro små, nästan obefintliga; de gå dock i den riktningen, att denna växt på storbruken fått sig tilldelad en jämförelsevis större del av åkern, i

medeltal 1,8 %, men på andra ställen 3, t. o. m. 5 %. Å andra sidan påträffar man dock härad, där småbruket nått lika högt.

Vad särskilt odlingen av ärter vidkommer, voro förhållandena i skilda trakter synnerligen olika: av undersökta 26 härad voro 11 sådana, i vilka ärter alls icke odlades eller ock blott på 0,1 % av åkerarealen.

Tabell XXV. Arealens fördelning på särskilda andra åkerväxter i Sverige åren 1871—1919.

År	Hela arealen för dessa växter ha	D ä r a v h a			
		Baljväxter	Handelsväxter	Köksväxter	Fröodling
1871	74,083	54,013	20,070	—	—
1875	71,953	55,483	16,470	—	—
1888	63,320	55,351	7,969	—	—
1895	58,412	52,263	6,149	—	—
1900	51,047	46,186	4,861	—	—
1905	44,915	41,773	3,142	—	—
1915	38,658	36,024	2,634	—	—
1919	59,503	44,774	6,692	3,628	4,409
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>					
1871	2,89	2,11	0,78	—	—
1888	1,97	1,72	0,25	—	—
1905	1,25	1,16	0,09	—	—
1915	1,04	0,97	0,07	—	—
1919	1,57	1,18	0,18	0,10	0,11

Av handelsväxterna stå i Sverige *spånadsväxterna* (lin och hampa) främst, upptagande i periodens början c. 16,000 ha och ännu på 1880-talet 10—12,000 ha, men därefter minskas denna areal så snabbt, att den före världskriget, eller vid den tidpunkt, då man i Finland började arbeta för återupptagandet av denna odling, endast utgjorde c. 1,000 ha; under kriget ökades linodlingen åter till 2,500 ha. *Tobak* odlades på 1880-talet så mycket, att därav skördades c. 1,000,000 kg, och en lika stor tobaksskörd togs ännu år 1908, men härefter minskas tobaksodlingen till den grad, att den år 1918 endast uppgick till hälften av vad som odlades tio år tidigare.

Såsom härav framgår, hava lantbrukarna i Sverige allt mera börjat uppgiva odlingen av s. k. handelsväxter, vadan också i detta avseende utvecklingens tendens är likartad med vad fallet är i Danmark.

Några uppgifter om dessa växters odling på lägenheter av olika storlek finnas icke.

d. *Foderväxterna.*

Sveriges statistik för äldre år skiljer icke mellan arealer, som äro insådda till grönfoder, och andra foderväxtarealer, utan hänför alla dessa till samma kolumn som vallarealer, vilka avbetas. Ur statistiken (tabell XXVI) framgår, att de *för bete avsedda vallarnas och grönfodrets areal* i början av denna tidsperiod utgjorde endast 134,000 ha eller 5,25 % av åkerarealen, då den i Danmark var 636,000 ha eller 30 %. Men i stället för att ifrågakvarande areal i Danmark tillväxte endast i början av tidsperioden (till år 1888) och sedan sjönk till 575,000 ha, har nämnda åkerareal i Sverige småningom tillvuxit ända till år 1919, då den upptog 279,000 ha eller 7,38 % av åkerarealen, vilket var väsentligt mera än vid seklets början.

Tabell XXVI. Foderväxtarealens fördelning i Sverige åren 1871—1919.

År	Hela foder- växtarealen ha	D ä r a v h a	
		Foderväxter för grönutfodring och bete	Hövallar
1871	699,685	134,467	565,218
1875	778,926	137,896	641,030
1888	1,003,737	158,088	845,649
1895	1,106,674	157,334	949,340
1900	1,190,226	160,791	1,029,435
1905	1,264,419	155,703	1,108,716
1915	1,411,554	¹⁾ 184,571	1,226,983
1919	1,454,829	¹⁾ 279,229	1,175,600
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>			
1865	27,30	5,25	22,05
1888	31,24	4,92	26,32
1905	35,19	4,33	30,86
1915	37,91	4,96	32,95
1919	38,47	7,38	31,09

¹⁾ Härav för grönfoder 54,304 ha år 1915 och 111,978 ha år 1919.

De lokala undersökningarna beträffande utbredningen av dessa växters odling giva tillfälle till följande observationer, varvid är att märka, att uppgifter kunna erhållas om arealer, som odlats i och för utfodring av gräs, och arealer, som odlats för utfodring av grönsäd (antingen råg eller blandsäd). Bägge hava odlats i alla undersökta härad; dock påträffas 9 sådana härad, där vallar avbetas i mycket liten skala, endast 0,1—0,9 %. Å andra sidan finnas även härad, där sådan odling försiggår i stor skala, 7—9—11—16 % av åkerarealen, och äger detta förnämligast rum i Södra Sverige. I en del av Södra Sveriges härad var 7—9—10 % av åkerarealen upplåten för säd, avsedd att utfodras såsom grönfoder, men i de flesta andra härad endast 1—2—3—4 %.

Vid jämförelse av lägenheter av olika storlek med varandra finner man, att icke håller på detta område förekommer i Sverige någon tydlig differens mellan små och stora. I de flesta härad använde de små lägenheterna procentuellt mest av åkerarealen för dessa växter, men det gives även ett stort antal härad, i vilka de medelstora gårdarna gå framom alla andra, och även ett par härad, i vilka storbruket går i spetsen.

I Sverige har arealen för odling av *gräs till hö*, som redan på 1870-talet utgjorde 565,000 ha eller 22 % av hela åkerarealen, vilket vill säga många gånger mera än i Danmark, under hela perioden jämnt vuxit ända till krigsutbrottet. Under kriget kan en anmärkningsvärd tillbakagång skönjas, så att höarealen år 1919 utgjorde 1,175,600 ha eller 31,1 % av den totala åkerarealen, medan den i Danmark sistnämnda år blott var 7,7 %.

I skilda delar av landet var höarealens omfattning mycket olika. Av de undersökta häradsdelarna voro 10 sådana, i vilka åt denna odling endast unnats 10—20 % av åkerarealen, i de andra 10 offrades åt densamma 30—40 % och i sex härad 20—30 %.

Lägenheter av olika storlek förete ingen större olikhet i detta avseende. Dock kan det sägas, att i 11 härad storbrukarna odla procentuellt mest hö å sina åkrar, 30—40 och t. o. m. 52 %, medan åter i 6 härad småbruken uppvisade det största %-talet (25—40 %).

e. *Trädesarealen.*

De lokala undersökningarna av trädesarealens storlek i Sverige giva anledning till följande iakttagelser: Av 26 undersökta härad voro 11 sådana, i vilka ännu 10—16 % av åkern låg i träda, i två härad varierade detta %-tal mellan 5—10, i de övriga höll det sig under 5. Beträffande lägenheter av olika storlek kunna följande sammanställningar göras: i 16 härad hade storbruken i träda mera åker än andra storlekskategorier (6—16 %), i 9 var trädan störst på de medelstora gårdarna (4—15 %), och i ett förekom i detta avseende ingen nämnvärd skillnad mellan lägenheter av olika storlek. För lägenheter med under 5 ha steg ifrågavarande tal icke ens till 1 % i 10 härad, och höll sig i 9 under 10. Beträffande trädesbrukets omfattning kan således i Sverige, liksom även i Danmark, en bestämd riktning konstateras, nämligen den, att småbruket härutinnan går i spetsen för utvecklingen, så att småbruken redan i en väsentlig del av landet så gott som helt och hållet avskaffat trädan.¹⁾

I de flesta andra avseenden kan Sverige icke uppvisa lika tydliga och fasta riktlinjer beträffande åkerjordens användning som Danmark. Nästan varje kulturväxts odling uppvisar en obeständig och ojämn utveckling. Detta är delvis en följd av dessa bägge länders olika naturförhållanden: hela Danmark ligger i stora drag på samma meridian och äger samma havsklimat, varemot Sverige sträcker sig från samma breddgrad som Danmark ända till närheten av Ishavet. Men avsaknaden av en klar och bestämd utvecklingslinje i Sverige står även i samband med den omständigheten, att delar av Sverige ännu står i begynnelsen av den nydaningsperiod på lantbrukets område, i vilken Danmark redan nått synnerligen långt.

¹⁾ De mera i detalj gående uppgifter om åkerjordens användning i skilda delar av Sverige och på lägenheter av olika storlek, som i det föregående lämnats, äro hämtade ur dr *Ernst Höjers* synnerligen intressanta studie »Undersökningar av det större och mindre jordbrukets produktion» (Stockholm 1919). Sina undersökningar har förf. utfört med stöd av de statistiska specialundersökningar, som i Sverige pågått från år 1913 och som årligen omfattat $\frac{1}{8}$ av varje hushållningssällskaps område.

C. Norge.

1. Allmän överblick.

En allmän överblick över huru Norges åkerjord är fördelad på skilda kulturväxter under åren 1865—1919 lämnar tabell XXVII. Den är i många avseenden bristfällig, ty från tiden 1865—1907 finnas endast få uppgifter att tillgå, medan uppgifterna från åren 1907 och 1917 visa en ojämnhet, som påstås bero på att 1907 års arealuppgifter äro alltför stora, medan de å andra sidan torde vara alltför små för år 1917.

Av uppgifterna, sådana de nu äro, kunde dragas den slutsatsen, att *sädesarealen* något skulle ökats — från 181,600 ha till 188,500 ha — under åren 1865—1875, på samma sätt som fallet varit i Danmark och Sverige, vilket förefaller troligt, men därefter skulle den återigen ända till världskriget något minskats, så att den år 1907 utgjorde 168,500 ha. På grund av den livsmedelsbrist, som kriget förorsakade, vidtogos i Norge energiska åtgärder, vilka resulterade i en kännbar ökning av sädesarealen, särskilt år 1918 enligt mig lämnade uppgifter med c. 70,000 ha. I förhållande till de andra kulturväxterna är minskningen av sädesarealen ännu större: från 32,8 till 25,8 %.

Tabell XXVII. Överblick över åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter i Norge åren 1865—1917.

År	Hela åkerarealen ha	D ä r a v h a				
		Säd	Rotfrukter	Särskilda andra åkerväxter	Vall	Träda
1865	557,000	181,600	32,300	4,100	323,000	16,000
1875	?	188,500	34,900	4,800	?	?
1890	?	182,000	45,900(?)	3,800	?	?
1900	?	162,700	38,800	3,200	?	?
1907	740,683	168,500	49,200	4,900	507,083	11,000
1917	692,900	178,500	54,100	3,100	451,400	5,800
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>						
1865	100	32,8	5,8	0,7	58,0	2,9
1907	100	22,8	6,8	0,7	68,5	1,4
1917	100	25,8	7,8	0,4	65,1	0,9

Rotfruktsarealen, som år 1865 omfattade 32,300 ha eller 5,8%, ökades oregelbundet till år 1900, då den uppgick till 38,800 ha; därefter var ökningen så snabb, att arealen år 1917 utgjorde 54,100 ha eller 7,8 %. Odlingen av *andra åkerväxter* höll sig under hela tiden någorlunda lika (år 1865 4,100 och år 1917 3,100 ha).

Vallarealen, som år 1865 utgjorde 323,000 ha, är den enda, som tillvuxit kraftigt i den mån åkerarealen ökats, så att den år 1907 upptog 507,083 ha; efter denna tid har den minskats till förmån för sädes- och rotfruktsarealen, så att den år 1917 uppgavs till 451,400 ha. Vallarealens procentuella andel av åkerarealen utgjorde år 1865 58 % och år 1917 65,1 %, vilket är anmärkningsvärt mycket. Såsom tidigare redan framhållits, torde åkerarealens tillbakagång icke ens närmelsevis varit så stor, som man av den bristfälliga statistiken kunde döma. En väsentlig del därav anses nämligen år 1917 hava uppgivits såsom naturlig äng.

Norge är anmärkningsvärt därutinnan, att landets *trädesareal* redan år 1865 var relativt liten, endast 16,000 ha eller blott e. 3 % av hela åkerarealen. Och denna areal visar sig mindre för varje gång statistik uppgjorts, så att trädesarealen år 1917 endast uppgavs till 5,800 ha eller blott 0,9 %. Det kan således i stora drag sägas, att Norges jordbrukare redan så gott som helt och hållet avskaffat trädan.

2. Detaljuppgifter om åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter.

a. *Sädesslagen.*

Då man söker vinna upplysning om huru omfattande odlingen av de olika *sädesslagen* i Norge gestaltat sig under ifrågavarande tid (tabell XXVIII sid. 83), blir resultatet, att därstädes icke inträffat några större förändringar. Sålunda upptog *vetearalen* 4—5,000 ha under hela tiden 1865—1907; först världskriget åstadkom en ökning till 8,700 ha. *Rågarealen* varierade mellan 12,000—15,000 ha, tilldess den år 1917 minskades till 10,800 ha synbarligen till förmån för vetet. Procentiskt gick rågarealen ned från 2,2 % till 1,6 % av hela

åkerarealen. Man finner således, att vete- och rågodlingen i Norge är mycket obetydlig i jämförelse med i de andra skandinaviska länderna. Däremot upptager kornodlingen i Norge en många gånger större areal av åkern än vete och råg samfällt, vilket förorsakas av Norges nordliga läge. Dock utvisar tabellen, att även kornarealen nedgick från 50,000 ha år 1865 till 36,000 ha år 1907, varemot den ånyo steg under kriget till 47,500 ha. Trots detta minskades kornets procenttal från 9,1 till 6,8. Havrearealen har visat tendens till ökning ända från år 1875, då den utgjorde 92,500 ha; den hade år 1917 tillvuxit till 103,100 ha. Trots detta gick också havrearealens procenttal under ifrågavarande tid ned från 16,9 till 14,9. Särskild uppmärksamhet väcker blandsädesarealen, som år 1865 utgjorde 19,400 ha eller 3,5 %, således mera än vete- och rågarealerna sammanlagt; den minskas nämligen kännbart från år 1875, då den däremot i Danmark och Sverige vid samma tidpunkt snabbt ökas. I Norge upptog blandsäden år 1907

Tabell XXVIII. Sädesarealens fördelning på skilda sädeslag i Norge åren 1865—1917.

År	Hela sädesarealen ha	D ä r a v h a				
		Vete	Råg	Korn	Havre	Blandsäd
1865	181,600	5,100	12,300	50,900	93,900	19,400
1875	188,500	4,700	15,000	56,900	92,500	19,400
1890	182,000	4,400	13,800	51,800	97,800	14,200
1900	162,700	5,100	13,100	39,500	97,400	7,600
1907	168,500	5,000	15,100	35,900	106,300	6,200
1917	178,500	8,700	10,800	47,500	103,100	8,400
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>						
1865	32,6	0,9	2,2	9,1	16,9	3,5
1907	22,8	0,7	2,0	4,9	14,4	0,8
1917	25,8	1,3	1,6	6,8	14,9	1,2
Jordbrukslägenheter- nas storleks- kategori ha	<i>% å lägenheter av olika storlek år 1917.</i>					
under 2		0,6	0,5	8,9	13,5	1,2
2—10		1,3	1,3	6,5	13,1	1,1
10—50		2,2	2,2	6,4	17,1	1,3
över 50		2,5	2,5	6,1	18,7	1,9

endast 6,200 ha och år 1917 8,400 ha eller blott 1,2 % av hela åkerarealen.

Beträffande sädesodlingen på lägenheter av olika storlek framgår av tabellens sista avdelning, att de minsta lägenheterna odlade *vete* endast på 0,6 % av hela åkerarealen, och att detta tal tillväxer i den mån lägenheterna bliva större, så att de största lägenheterna redan kunde uppvisa 2,5 %. På samma sätt tillväxer även *råg*arealen från de minsta till de största, från 0,5 till 2,5 %. Däremot odlade småbrukarna allra mest *korn* eller på 8,9 % av åkerarealen och storbrukarna allra minst eller 6,1 %, vadan kornet således synes vara de norska småbrukarnas viktigaste brödsäd. *Havre* åter odlade småbrukarna mindre än de större gårdarna eller på 13,5 % och storbrukarna åter allra mest eller på 18,7 % av åkerarealen. *Blandsäd*, som i Danmark vid småbruken odlades mera än inom övriga storlekskategorier, odlas av småbrukarna i Norge jämförelsevis obetydligt (1,1—1,2 %), av storbrukarna något mera (1,9 %).

Tabell XXIX. Rotfruktsarealens fördelning i Norge åren 1865—1917.

År	Hela rotfruktsarealen ha	D ä r a v h a				
		Potatis	Andra rotfrukter	D ä r a v h a		
				Turnips	Kålrötter	Morötter
1865	32,300	32,300	—	—	—	—
1875	34,900	33,700	1,200	—	—	—
1890	45,900(?)	39,100	6,800(?)	—	—	—
1900	38,800	36,700	2,100	—	—	—
1907	49,200	41,200	8,000	7,700	300	—
1917	54,100	46,300	7,800	6,600	900	300
<i>Utvecklingen i % av åkerarealen.</i>						
1865	5,8	5,8	—	—	—	—
1907	6,6	5,5	1,1	—	—	—
1917	7,8	6,7	1,1	—	—	—
Jordbrukslägenheternas storlekskategori ha	<i>% å lägenheter av olika storlek år 1917.</i>					
under 2	—	15,9	0,3	—	—	—
2—10	—	5,6	0,9	—	—	—
10—50	—	4,0	1,6	—	—	—
över 50	—	3,9	2,5	—	—	—

b. *Rotfrukternas*

fördelning på olika slag (tabell XXIX) är i Norge mycket begränsad. Före år 1907 odlades nästan inga andra rotfrukter än potatis.

*Potatis*arealen upptog i början av tidsperioden, år 1865, 32,300 ha eller 5,8 % av hela åkerarealen, och odlades således vid denna tid absolut taget ungefär lika mycket potatis som i Danmark, men relativt sett 3 gånger mera. Denna areal tillväxer i Norge liksom i Danmark regelbundet under hela perioden, men stannar vid 46,300 ha eller 6,7 %, då den däremot i Danmark redan når över 94,000 ha.

*Foderrotfrukts*odlingen har ännu icke i Norge kommit långt. År 1875, då foderrotfrukter icke ens i Danmark odlades på mera än 9,000 ha, uppgives deras odling i Norge upptaga 1,200 ha. I början av detta århundrade, då i Danmark redan 142,000 ha åkerjord besåts med dessa växter, hade Norge ännu icke nått längre än till 2,100 ha. Då Danmarks jordbrukare år 1919 redan hade nära 290,000 ha i foderrotfruktsodling eller 11,3% av sin åkerjord, voro norrmännen (år 1917) först vid 7,800 ha eller 1,1 %. Av olika foderrotfrukter står turnipsen såsom den minst fordrande i första rummet. Sockerbetor hava enligt Norges statistik alls icke odlats, lika litet som cikoria.

Beträffande rotfruktsodlingen på lägenheter av olika storlek finner man, att småbrukarna odla potatis i medeltal på nära 16 % av sin hela åkerareal och att denna proportion minskas i den mån lägenheterna bliva större, så att potatisen vid storbruken upptager knappa 4 %. Foderrotfrukternas areal är tvärtom åter procentiskt minst hos småbruken (0,3 %), men tilltager regelbundet i den mån lägenheterna bliva större, så att vid storbruk 2,5 % av åkern är besådd med denna växt, således ett alldeles motsatt förhållande till Danmark.

*Ärt*odlingen har varit mycket oregelbunden, varierande mellan 3,000—4,800 ha; år 1917 upptog den 3,700 ha. Storbrukarna odlade ärter proportionsvis mest (på 1,2 % av åkern) och småbrukarna allra minst.

c. *Gräsväxterna.*

Av *gräsväxterna* intaga vallarna, avsedda att skördas till hö, den allra största arealen; å mindre områden av vallen odlas grönfoder till omedelbar utfodring och å ännu mindre idkas fröodling. Av lägenheter av olika storlek hava små- och storbruken relativt minst av sin åkerjord besädd med gräs till hö (57—59 %) och de medelstora lägenheterna mest (63—68 %). Grönfodret upptog år 1890, från vilket år de första uppgifterna stå att få, 5,900 ha, men arealen tillväxer småningom så, att den år 1907 var 13,700 ha, varefter den åter minskas, utgörande år 1917 blott 5,600 ha. Grönfoder odlas av småbrukare och storbrukare något mera (1,4—1,7 %) än av medelstora jordbrukare (0,8—0,9 %).

D. Jämförelser mellan de nordiska länderna.

I tabell XXX på sid. 87 äro i och för jämförelser sammanförda uppgifter från senast till buds stående statistiska undersökningar beträffande jordarealens användning för skilda kulturväxter i de nordiska länderna.

Även denna jämförelse är ägnad att i mångaavseenden väcka intresse. Redan de absoluta talen äro ganska belysande. Vi finna av dem, hurusom i Danmark odlas *vete* endast på $\frac{1}{3}$ del (52,000 ha) av det område, som i Sverige är upplåtet för veteodlingen (141,000 ha), och huru veteodlingen i Finland och Norge i jämbredd med dessa länder kan betecknas endast såsom en början eller ett försök (respektive 9,000 och 9,000 ha). Vi se, hurusom åt *råg* i Danmark och Finland givits ungefär samma åkerareal (över 230,000 ha), men icke ens närmelsevis så mycket som i Sverige (372,000 ha), och i huru betänklig grad Norge ligger efter dessa länder (endast 11,000 ha). Vi konstatera med en viss överraskning, huru Danmark står långt framom alla andra länder i *kornodling*, i det att kornet därstädes år 1919 upptog 237,000 ha, men i Sverige endast 167,000 ha, i Finland 116,000 ha och i Norge, där kornet är den enda brödsäden i norr, blott 48,000 ha. Vi finna huru

Tabell XXX. Akerarealens fördelning på skilda kulturväxter i de nordiska länderna vid ingången av detta århundrade.

Land	Året för uppgifterna	H a											
		Vete	Råg	Korn	Havre	Blandsäd	Potatis	Andra rotfrukter	Andra åkerväxter	Foderväxter	Träda		
Danm. .	1919	52,000	236,000	237,000	403,000	202,000	94,000	333,000	55,000	805,000	138,000		
Sverige	1919	141,000	372,000	167,000	713,000	261,000	164,000	127,600	60,000	1,455,000	323,000		
Norge ..	1917	9,000	11,000	48,000	103,000	8,000	46,000	8,000	3,000	452,000	6,000		
Finland	1920	9,000	233,000	116,000	395,000	8,000	71,000	12,000	32,000	918,000	221,000		
<i>Detsamma i % av åkerarealen.</i>													
Danm. .	1919	2,6	9,2	9,3	15,8	7,9	3,7	13,0	2,2	31,5	5,4		
Sverige	1919	3,7	9,8	4,4	18,9	6,9	4,3	3,4	1,6	38,5	8,5		
Norge ..	1917	1,3	1,6	6,8	14,9	1,2	6,7	1,1	0,4	65,1	0,9		
Finland	1920	0,6	11,6	5,8	19,8	0,4	3,5	0,8	1,6	45,3	11,0		
<i>Detsamma per 100 invånare.</i>													
Land	År	Hela åkerarealen ha	D ä r a v h a										
			Vete	Råg	Korn	Havre	Blandsäd	Sammanlagt säd	Potatis	Andra rotfrukter	Andra åkerväxter	Vallhö	Träda
Danmark	1919	88	2	8	8	15	7	40	3	11	2	27	5
Sverige ...	1919	66	2	6	3	13	4	28	3	2	1	26	6
Norge	1917	28	(0,3)	(0,4)	2	4	(0,3)	7	2	(0,3)	(0,1)	18	(0,2)
Finland ..	1920	60	(0,3)	7	3	12	(0,2)	23	2	(0,4)	(0,9)	27	7

mäktig *havre*arealen är i Sverige (över 700,000 ha) i jämförelse med andra länder. Danmark och Finland, i vilka havre odlas i ungefär lika stor utsträckning, eller å omkring 400,000 ha, bliva långt efter Sverige, men stå å andra sidan långt före Norge, där havren endast upptog 100,000 ha. Vi se, huru Danmark och Sverige nått långt (över 200,000 ha) i *blandsädes*odling, vilken i Norge och Finland endast är en obetydlighet (8,000 ha). Vi finna, att *potatis*arealen i Sverige är lika stor (164,000 ha) som den samfällda areal, vilken i Danmark (94,000 ha) och i Finland (71,000 ha) är upptagen därav, och huru Norge även i detta avseende står långt efter de övriga länderna (46,000 ha). Vi se däremot, huru arealen för »*andra rotfrukter*» i Danmark (333,000 ha) är mer än dubbelt så stor som i alla de andra

Trädesarealerna upptaga i Norge icke längre ens 1 % av åkerarealen, medan de fortfarande t. o. m. i Danmark upptaga över 5 % och i Sverige 8½ %; i Finland voro de större än annorstädes eller 11 %.

Dessa siffror utvisa de riktlinjer, enligt vilka utvecklingen gått i de nordiska länderna. Denna utveckling uppdrager även för Finland de linjer, enligt vilka vi böra sträva framåt, såvitt vårt geografiska läge, vår bildningsståndpunkt och de ekonomiska produktionsbetingelserna det medgiva.

IV Kapitlet.

Skörden av de viktigaste kulturväxterna i Skandinavien och dess ökning de senaste årtiondena.

A. Danmark.

1. Historisk överblick.

Då man hos oss går att jämföra de resultat lantbruket i Finland uppnått med motsvarande i de skandinaviska länderna, mötes en dylik jämförelse till och med på en del fackmannahåll med ogillande, emedan dylika jämförelser anses vara alldeles oberättigade. Av det föregående framgår dock, att Finland i många avseenden vid dessa jämförelser är i stånd att stå i jämbredd med icke allenast Norge och Sverige, utan till och med i jämbredd med Danmark. Härvid torde på sagda håll det medgivandet göras, att visserligen de tidigare framställda jämförelserna i en del avseenden kunna vara berättigade, men att speciellt skördejämförelser mellan Finland och Danmark äro omöjliga att anställa, enär enligt förmenande jordmån och klimat i Danmark äro vida förmånligare än i Finland. Beträffande jordmånen vågar jag ifrågasätta, huruvida denna i många delar av Finland är sämre än i Danmark; i Finland finnas tvärtom många trakter, där jordmånen är till och med bättre än t. ex. i en stor del av Jylland. De klimatologiska förhållandena i Danmark äro visserligen mera förmånliga än i Finland. Men det må då först anmärkas, att vid dessa jämförelser ingalunda uppställts sådana fordringar, att resultaten av vårt lantbruk i alla avseenden borde vara lika gynnsamma som i Danmark; jämförelserna hava endast till

uppgift att visa, i vilken riktning strävandena till en högre ståndpunkt böra inlänkas, även om oövervinneliga förhållanden göra det naturligt, att Finland i vissa avscenden måste stanna på ett blygsammare plan. Det torde å andra sidan för våra lantbrukare vara nyttigt att se, huru anspråkslös den utgångspunkt var, från vilken Danmarks lantbrukare begynte sträva framåt. Vi lära nämligen härav, att Danmarks lantbrukare i sin sega och konsekventa strävan att nå sin nuvarande nivå under århundraden icke skjutit skulden på jordmån och klimat, utan i stället ansträngt sina krafter och sin intelligens och på så sätt uppnått de resultat de kunna uppvisa.

Det danska lantbrukets historia visar nämligen, att skördeavkastningen tidigare var lika låg i Danmark som hos oss nu. Under medeltiden skördades därstädes vanligen endast 2:dra och 3:dje kornet, men ofta inträffade jämväl sådana missväxtår, att icke ens utsädet återficks. Ännu på 1600-talet voro skördarna så svaga, att endast på välskötta lägenheter skördades 3:dje och 4:de kornet; till och med sådana missväxtår inträffade, att människor dogo i hunger. Under tidsperioden 1660—1750 skördades redan på herrgårdarna av råg och havre 4:de och 5:te kornet samt av korn 5:te och 6:te, men på bondgårdarna endast 2½—3:dje kornet av råg och 3—4 av korn. Sedermera, vid 1800-talets början, hade man redan nått så långt, att rågen på goda åkrar gav 7—8 och på sämre 5—6 kornet. Det framhålles särskilt, att bondgårdarnas korntal på öarna redan då stigit lika högt som herrgårdarnas.

Ännu år 1840 uppgives avkastningen vara endast c. 6—7 kornet på välskötta lägenheter. Men på 1870-talet utvisa Danmarks skördar redan andra korntal. Landets medelskörd av vete uppskattas till 11 kornet, av råg till 8,8, av korn till 9,6 och av havre till 10,5. Från denna tid följer en jämn stegring ända till världskriget; medelskörden av vete uppskattas åren 1910—1914 till 15,8, av råg till 9,3, av korn till 13,4 och av havre till 15,2 kornet.

En sådan utveckling måste tvinga oss till eftertanke. Denna stegring är nämligen i främsta rummet resultatet av lantbruksbefolkningens i Danmark energi samt av lantbruks-

vetenskapens och lantbruksadministrationens i Danmark gemensamma ansträngningar; den är icke allenast förorsakad av jordmån och klimat.

Men det antagandet ligger nära till hands, att våra sackmän i anledning härav framföra den anmärkningen, att en uppskattning av skörden icke kan stöda sig på korntal, emedan man under mera utvecklade förhållanden sår glesare än förut. I denna anmärkning finnes mycket berättigat; denna uppskattningsgrund har också i den ovan anförda historiska överblicken kommit till användning endast därför, att från äldre tider icke finnes tillgång till andra beräkningsgrunder. Danmarks skörd från senare tider kommer däremot i det följande att uppskattas enligt modernare grunder.

2. Skörden av de viktigaste kulturväxterna i kg per ha.

Vi vilja till en början utreda storleken av de viktigaste odlingsväxternas avkastning i Danmark under tidsperioden 1875—1919 och sker beräkningen i kilogram per ha besädd areal. Detta framställes i nedanstående tabell.

Tabell XXXI. Skörden av de viktigaste kulturväxterna i Danmark 1 kg per ha åren 1875—1919.

Årligt medeltal: åren	Vete	Råg	Korn	Havre	Blandsäd	Potatis	Foderbetor	Kärrötter	Turnips	Hö	
										vall-	na-tur-
1875—79	2,160	1,600	1,600	1,330	1,500	5,800				3,380	2,830
1880—84	2,140	1,670	1,670	1,420	1,630	7,070				3,110	2,580
1885—89	2,490	1,610	1,670	1,400	1,660	8,160				3,030	2,680
1890—94	2,530	1,690	1,770	1,470	1,690	8,158				3,420	2,790
1895—99	2,690	1,630	1,770	1,560	1,770	9,430				3,990	3,000
1900—04	2,750	1,710	2,050	1,640	1,850	11,420	43,350		47,450	3,900	3,100
1905—09	2,770	1,750	2,140	1,710	1,920	12,870	52,020	47,600	45,580	4,800	3,500
1910—14	3,060	1,730	2,300	1,930	1,990	14,900	53,780	45,500	39,160	4,240	3,220
1915—19	2,870	1,490	2,070	1,820	1,780	14,440	48,800	45,100	37,920	3,000	2,640
<i>Ökning.</i>											
1875—1914	900	130	700	600	490	9,100				860	390
%	41,7	8,1	39,4	44,8	32,6	157,1					

Tabellen är ägnad att väcka icke ringa förvåning, ty av densamma framgår, att skördarna i Danmark, beräknade per ha, av många växtslag icke ökas under hela denna tidsperiod, under vilken jorden kommit i åtnjutande av en bättre brukning, förädlade sädesslag och renare utsäde begynt användas samt isynnerhet jordens gödsling blivit kraftigare än tidigare.

Denna till synes egendomliga företeelse finner emellertid sin naturliga förklaring i den stora tillökningen av odlad jord på Jylland, varest under denna tidsperiod hedar upptogs till odling (se sid. 42). De nya åkerarealer man på detta sätt erhöi giva ännu fortfarande sämre avkastning än den gamla bördiga åkerjorden gav på 1870-talet. Vidare skiljer sig Jylland från öarna märkbart även däruti, att där — om av nödtvång eller av konservatism, må lämnas osagt — allt fortfarande odlas flera sådana växter, vilka man på öarna till följd av deras sämre avkastning nästan helt och hållet frångått, såsom 6-radigt korn, lant- och turnips. Huru kännbart dessa omständigheter inverka på Danmarks skörderesultat, då dessa uppgivas i form av medeltal för hela landet, framträder uti nedanstående tabell.

Tabell XXXII. Medelskörden av särskilda åkerväxter på Jylland och på de danska öarna åren 1909—1913.

Landsdel	Vete	Råg	Korn		Havre	
			2-rads	6-rads	förädlad	lant-
<i>A. Kg per ha åker.</i>						
Jylland	2,840	1,510	2,060	1,840	1,840	1,270
Öarna	3,030	2,340	2,440	2,310	2,240	2,180
Skillnad	190	830	380	470	400	910
Medeltal för hela landet	3,000	1,800	2,300	2,000	2,000	1,300
<i>B. Totalskörd i 100 kg.</i>						
Jylland	300,000	2,600,000	1,085,000	600,000	4,012,000	1,031,000
Öarna	1,189,000	1,829,000	3,404,000	350,000	2,688,000	65,000

Denna tabell ådagalägger de synnerligen stora skiljaktigheter, som faktiskt existera mellan Danmarks olika landsdelar. Beträffande vetet är skillnaden visserligen icke stor, beroende

därpå, att vete i allmänhet icke odlas på Jylland och att den ringa mängd, som där odlas, fått sig anvisad Jyllands bästa åkerjord. Rågen uppvisar däremot en mycket stor skillnad, och då råg på Jylland odlas i mycket större utsträckning än på öarna, nedtryckes härigenom landets medeltal. Även tvåradskornet giver på Jylland en mycket mindre avkastning än på öarna, men då detta kornslag odlas på Jylland endast till $\frac{1}{4}$ av hela mängden, håller sig landets medeltal jämförelsevis högt. Beträffande det 6-radiga kornet är förhållandet det motsatta, vadan landets medeltal härvidlag tryckes ned; i övrigt finner man, att denna hos oss så vanliga kornsort helt och hållet håller på att försvinna i Danmark. På samma sätt är också lanthavren stadd i snabb tillbakagång; den har nästan helt och hållet försvunnit från öarna och även på Jylland minskats till $\frac{1}{6}$ av Jyllands hela havreskörd. Skiljaktigheterna i avkastningen äro mycket stora hos lanthavren, som på Jylland giver sämre än på storgodsen i Finland. Då lanthavre icke längre odlas på öarna i större utsträckning, blir för den skull medeltalet för hela landet lågt.

Då vi efter denna översikt återvända till tabell XXXI för att närmare granska densamma, framträda resultaten av densamma på ett synnerligen talande sätt.

Även med fränseende av de abnorma krigsåren ger tabellen vid handen stora oregelbundenheter: Veteavkastningen har stigit med 900 kg per ha, men rågskörden med endast 130 kg. Detta får sin förklaring därigenom, att Jylland upphört med veteodling och att tvärtom den huvudsakliga rågodlingen överförts dit och även utbredd sig på de genom hedarnas uppodling erhållna dåliga åkrarna. Ökningen i avkastningen av korn beror påtagligen på övergången till en mera givande kornsort; detsamma gäller havren. Potatisskördens stora ökning förorsakas delvis därav, att potatisen lyckas väl även på Jylland, men huvudsakligen tack vare bättre odlingsmetoder: förädlade sorter, bättre brukad och bättre gödslad jord, tidigare sådd och bättre skötsel under växttiden. Foderrotfrukterna giva anledning till den intressanta iakttagelsen, att avkastningen per ha av foderbetor ökades ända till krigets utbrott syn-

barligen av samma orsaker som potatisskördarna, men att där-
emot turnipsskördarna under hela perioden minskas i hög grad;
denna minskning förorsakas därav, att turnipsodlingen för-
svinner från öarna, men ökas på Jylland med dess sämre jord-
mån. Grässkörden sjunker under åren 1875—1889 troligtvis
därför, att gräs på 1870-talet odlades endast på välskötta stor-
bruk, men på 1880-talet även på bondgårdar, vilka vid den
tiden ännu hade jämförelsevis svaga åkrar. Men åren 1890—
1914 tillväxer gräsavkastningen snabbt, vilket torde förkla-
ras dels därav, att jordbruket blivit intensivare, dels oeh hu-
vudsakligen därav, att vallarna, som tidigare voro mångåriga,
senare börjat upplöjas efter 2, ja t. o. m. efter 1 års förlopp.
Skördeökningen av naturligt hö torde härröra sig därav, att än-
garna begynt erhålla konstgödsel oeh att de ieke längre av-
betas så sent om hösten som tidigare var fallet.

Slutresultatet av ifrågavarande tabell är således det, att
skördemängden i Danmark, med frånseende av rågen, vars
odling såsom nämnts övergått till Jyllands föga fruktbara åkrar,
och jämväl av turnipsen, vars odling alltmera inskränkes, per
ha besädd jord visar en kraftig stegring under tidsperioden
1875—1914.

3. Totalskörden av de viktigaste kulturväx- terna i miljoner kg.

Den totala skördemängden av de viktigaste kulturväxterna
i Danmark i miljoner kg under åren 1875—1914 äro beräknade
i tabell XXXIII.

Variationerna i totalskörden bero naturligtvis dels på
storleken av den odlingsareal, som under olika tider kommit
varje särskilt växtslag till del, dels av den mer eller mindre
gynnsamma skörd jorden varje särskilt år givit. Av ifrågava-
rande tabell framgår, att Danmarks *veteskörd*, som vid tids-
periodens början utgjorde 123 milj kg, minskades mycket känn-
bart ända till sekelskiftet, då den endast utgjorde 99 milj. kg,
men stiger därefter så kraftigt, att den under åren 1910—1914

Tabell XXXIII. Totalskörden i miljoner kg av de viktigaste kulturväxterna i Danmark åren 1875—1914.

Årligt medeltal: åren	Vete	Råg	Korn	Havre	Blandsäd	Sädd samman- lagt	Potatis	Rot- frukter	Vallhö	Ängshö
1875—84	123,3	432,8	514,2	543,2	95,6	1,709,1	286,5	585,6	468,4	580,2
1885—94	114,4	465,8	509,1	609,0	163,1	1,861,4	421,2	2,010,6	594,8	561,5
1895—04	99,1	466,9	508,0	686,1	243,5	2,003,6	558,7	5,138,9	954,0	637,5
1905—09	112,8	478,1	485,0	693,7	319,2	2,088,8	692,5	10,381,4	1,266,6	701,0
1910—14	163,7	413,4	548,5	759,6	352,7	2,237,9	917,8	13,166,8	1,016,0	711,4
<i>Detsamma i kg per invånare.</i>										
1875—1884	62,9	220,8	262,3	277,1	48,8	871,9	146,2	298,8	239,0	296,0
1895—1904	41,3	194,5	211,6	285,9	101,5	834,8	232,8	2,141,2	397,5	265,6
1910—1914	58,5	147,6	195,9	271,3	126,0	799,3	327,8	4,702,4	362,8	254,0

uppgick till nära 164 milj. kg. *Råg*skörden varierar under hela perioden utan någon fast tendens; slutresultatet är, att den, efter att i periodens början hava utgjort nära 433 milj. kg, i dess slut utgör blott 413 milj. kg. *Korn*skörden visar i huvudsak samma utveckling som *vetes*skörden, nämligen först en av odlingsarealens minskning förorsakad avsevärd nedgång från 514 milj. kg ända till 485 milj. kg åren 1905—1909, och därefter en kraftig stegring, så att den vid periodens slut utgjorde 548,5 milj. kg, vilket åter främst beror på införandet av bättre kornsorter och bättre odlingsmetoder. *Havres*skörden har stegrats under hela perioden från 543 till c. 760 milj. kg eller med nära 50 %; denna ökning är att tillskriva dels odlingsarealens ökning, dels införandet av bättre sädessorter och rationellare odlingsmetoder. Ännu snabbare är skördestegringen för *blandsäd*, som vid periodens början var 95,6 och vid dess slut 352,7 milj. kg; stegringen var nära 270 %. Sammanlagt har hela sädesskörden dock icke stigit med mera än 529 milj. kg; detta beror därpå, att den i säd odlade åkerarealen under denna tid ickesynnerligen ökats; men stegringen utgör dock 31 %.

I stället hava rotfruktsskördarna under perioden i fråga vuxit mycket starkt. Avkastningen av *potatis*, som vid periodens början utgjorde 286,5 milj. kg, steg vid dess slut till nära 918 milj. kg; ökningen var således c. 220 %. Ännu mäktigare är skördestegringen för *foderrotfrukter*; dessa gävo vid

tidsperiodens början endast 585,6 milj. kg, men vid dess slut 13,166,8 milj. kg, vadan ökningen således var mera än 2,000 %. Skörden av *vallhö* var vid tidsperiodens början 468 milj. kg, den tillväxte under hela perioden och isynnerhet åren 1885—1909 så snabbt, att den åren 1905—1909 redan var 1,266,6 miljoner kg, således en ökning av 170 %. Senare nedgick avkastningen i någon mån på grund av att vallarealen minskades. Från de *naturliga ängarna* skördades i Danmark ännu på 1870-talet väsentligen mera hö (580 milj. kg) än från vallar, och ännu omkring år 1890 i huvudsak lika mycket, men därefter går skörden från de naturliga ängarna tillbaka i förhållande till skörden av vallhö, oaktat den förstnämnda absolut sett något tillväxer under hela perioden. Det är anmärkningsvärt, att skördarna från de naturliga ängarna på detta sätt tillväxa trots ängsarealens samtidiga minskning; skördeökningen beror på stegring i avkastningen, som åstadkommits genom tidigare (sid. 96) antydda åtgärder.

För att giva en inblick i huru den här framställda utvecklingen ställer sig i förhållande till Danmarks folkmängd har i slutet av tabell XXXIII beräknats totalskörden i kilogram per invånare i medeltal för tidsperioderna 1875—84, 1895—1904 och 1910—14. Därav framgår, att skördemängderna av brödsäd icke förmått följa folkmängdens starka tillväxt, men att i stället havreskördens tillväxt någorlunda hållit sig i höjd med folkmängdsökningen och att blandsädesskörden kraftigt ökats även i förhållande till folkmängden. Ännu kraftigare har avkastningen av potatis och främst av foderrotfrukter vuxit i förhållande till folkmängden. Vallhö gav en starkt ökad avkastning emot slutet av senaste århundrade, men den går något tillbaka under detta århundrade; ängshöets avkastning i förhållande till folkmängden visar en jämn tillbakagång.

4. Skörden beräknad i foder- och skördeenheter.

Med foderenhet förstå Danmarks lantmän såsom känt en sådan mängd på så sätt sammansatt kreatursfoder, att den motsvarar 1 kg korn.

Denna foderenhetsberäkning har tillämpats vid kreatursutfodringen i Danmark redan från 1890-talet; den har sedermera tagits i användning även i de andra skandinaviska länderna liksom även i Finland åtminstone i kontrollföreningarna.

Men danskarna hava tillämpat sin fodervärdeberäkning jämväl vid åkerväxtodlingen. Den användes därvid i större skala, i det man, i stället för att man vid boskapens utfodring räknar med foderenheter, uppskattar åkerväxternas skörd i s. k. *skördeenheter*, varvid en skördeenhet motsvarar tusen foderenheter. Denna beräkningsgrund användes mig veterligen första gången i en grafisk framställning av den danska skörden för världsutställningen i Paris år 1900 och i ett samma år utgivet arbete över lantbruket i Danmark. ¹⁾

I Danmarks officiella statistik togs denna beräkningsgrund första gången i användning år 1908 och efter detta år har skörden därstädes regelbundet beräknats även i »skördeenheter». Jämväl tidigare skördar hava senare uppskattats med användande av denna beräkningsgrund. Detta beräkningssätt, vilket t. o. m. landets lantbrukskonsulenter ända från århundradets början i sina tjänsteförrättningar använt, har haft en betydelsefull praktisk inverkan på den danska åkerväxtodlingens utveckling under senare årtionden. Denna uppfattning bekräftas genom en kort blick på tabell XXXIV.

Tabell XXXIV. Skörden i Danmark i foderenheter per ha åren 1875—1919.

Årligt medeltal: åren	Säd och halm	Rotfrukter och potatis	Foderväxter
1875—79	1,964	3,210	1,124
1880—84	2,063	3,227	1,285
1885—89	2,054	3,750	1,360
1890—94	2,127	3,986	1,376
1895—99	2,165	4,172	1,443
1900—04	2,266	4,240	1,271
1905—09	2,430	4,719	1,493
1910—14	2,530	4,890	1,510
1915—19	2,279	4,600	1,146

¹⁾ Rudolf Schou, »Om Landbruget i Danmark».

Tabellen visar, huru litet foderenheter foderväxtodlingen giver per ha åker jämfört med sädes- och isynnerhet med rotfruktsodlingen. Proportionerna åren 1910—1914 äro sådana, att om foderväxtskörden betecknas med 100, så hör sädesskörden betecknas med 167 och rotfruktsskörden med 324. Härav fann den praktiska småbrukaren i Danmark snart, att höet — oaktat dess produktionskostnader äro billigare än rotfrukternas — för honom blev det dyraste fodret. Denna nya lära blev ett kraftigt agitationsmedel för minskande av vallodling till hö och för en utvidgad rotfruktsodling, vilket, såsom det föregående visat, även blivit genomfört i Danmark.

Samma tabell XXXIV lär oss ytterligare, att Danmarks sädesskördar per ha, vilka under den sista fjärdedelen av senaste århundrade mycket långsamt ökades, därefter tillvuxit mycket kraftigt ända till världskriget.

Att ovanantydde agitation faktiskt medfört åsyftad verkan, visar på ett åskådligt sätt tabell XXXV. Danmarks totalskörd från vallar (däri inberäknat även det i färskt tillstånd utfodrade gräset) har nämligen åren 1895—1914 tillvuxit endast svagt och tvärtom från perioden 1905—1909 till 1910—1914 nedgått med 10%, medan däremot sädesskördens skördeenhetsmängd ökats åren 1895—1914 med 330,000 eller 13% och den av rotfrukterna erhållna skördeenhetsmängden med 1,060,000 eller 163%.

Denna företeelse utgör ett nytt exempel på en nära växelverkan mellan teori och praktiskt liv i Danmark på lantbrukets område och visar, i vilken hög grad teorin därstädes förmått befrukta praktiken.

Här behandlade beräkningssätt giver ett medel att med ett enda tal mäta landets hela körd. Detta framgår av tabell XXXV. Den sammanlagda summan av den avkastning Danmarks åkerväxter lämnat var enligt denna åren 1875—1879 i medeltal per år 2,830,000 skördeenheter, och den stiger därefter jämnt och så kraftigt, att den före kriget redan utgjorde 5,310,000, vadan ökningen närmade sig 88%. Av följande kolumn framgår ökningen under varje femårsperiod; såsom synes, har den under de flesta perioder hållit sig omkring 300,000; ett

Tabell XXXV. Totalskörden i 1,000 skördeenheter i Danmark åren 1875---1919.

Årligt medeltal: åren	Säd och halm		Rotfrukter och potatis		Hö		Sammanlagt	Ökning	Skördeenheter	
		%		%		%			per invånare	per nötkreatursenhet
1875—79	2,200	77,7	180	6,4	450	15,9	2,830	—	1,49	1,00
1880—84	2,400	76,2	230	7,3	520	16,5	3,150	320	—	—
1885—89	2,430	71,9	380	11,2	570	16,9	3,380	230	—	—
1890—94	2,530	69,7	480	13,2	620	17,1	3,630	250	1,64	1,09
1895—99	2,560	65,3	650	16,6	710	18,1	3,920	290	—	—
1900—04	2,640	62,1	970	22,8	640	15,1	4,250	330	1,70	1,12
1905—09	2,770	56,0	1,410	28,5	770	15,5	4,950	700	—	—
1910—14	2,890	54,4	1,710	32,2	710	13,4	5,310	360	1,90	1,16
1915—19	2,520	52,4	1,780	37,0	510	10,6	4,810	—500	—	—

synnerligen anmärkningsvärt undantag bildar endast perioden 1905—1909, då stegringen var dubbelt så stor som vanligt eller icke mindre än 700,000, vilket åtminstone delvis torde bero därpå, att husmansbruket då hade utvecklats kraftigt och att man just under denna tid begynte allmänt utvidga rotfruktsodlingen och höja dess skördar.

I tabellens sista kolumner anställs jämförelser mellan Danmarks skördeenhetsmängd och dess invånarantal samt nötkreatursenhetsmängd. Vi se därav, att skördeenhetererna i förhållande till invånarantalet stiga ganska kraftigt under hela tidsperioden och isynnerhet i början av detta århundrade. Även i förhållande till nötkreatursenhetererna växa skördeenhetererna jämnt under hela perioden, om ock i mycket liten skala. Härtill är den naturliga orsaken den, att kreatursbeståndet i Danmark under samma tid ökats i oerhörd grad.

Om vi sedermera granska skördeenhetsmängdernas växlingar för olika växter under ifrågavarande tidsperiod, finna vi, att skördeenhetererna för sädsslagen tillväxa under hela perioden, oaktat den för säd använda åkerarealen i stora drag håller sig oförändrad, och att skördeenhetererna för säd kraftigast tillväxa efter år 1904, från vilken tid den ökade rotfruktsodlingen mera kännbart begynt inverka på åkrarnas avkastningsförmåga. Av denna stegring följer, att vid periodens slut

(åren 1910—1914) skördeenhetsmängden för säd är mera än hälften av åkerväxternas hela skördeenhetsmängd, trots att rotfruktsodlingen under denna period vunnit så mycket terräng som i det föregående anförts. Men sistnämnda sakförhållande har dock verkat därhän, att sädens skördeenheter under denna tid proportionellt sett sjunkit så mycket, att %-talet för säden, som vid periodens början var nära 78, vid dess slut nedgått till 54,4. Rotfrukternas skördeenhetsmängd, som i början av perioden var ganska obetydlig, endast 180,000 eller 6,4 % av hela skördeenhetssumman, växte givetvis under denna tid icke allenast absolut, till 1,780,000, utan även procentuellt, till 37. Höets skördeenhetsbelopp har däremot procentuellt hållit sig i stora drag oförändrat (först en svag stegring från c. 16 till 18 % under senaste århundrade, senare en lika långsam nedgång, till 13,4), och höskörden har enligt denna beräkningsgrund icke ens absolut taget växlat mycket; den tillväxte från 450,000 till 770,000 åren 1875—1909 och har därefter sjunkit till 510,000.

5. Skördemängden på lägenheter av olika storlek.

Det har icke varit möjligt att erhålla tillförlitliga uppgifter, med stöd av vilka en bestämd uppfattning kunde vinnas om de skördemängder, som olika stora lägenheter ernått. De knappa uppgifter, som i detta avseende stått till buds, hava erhållits från de undersökningar över det danska lantbrukets räntabilitet, vilka nämndes i denna boks Inledning. Enligt dem hava småbruken givit en dålig avkastning. Men ledaren av nämnda undersökningar har meddelat författaren, att de förhållandevis fåtaliga småbruk, som blivit undersökta, företrädesvis äro belägna på Jylland, varemot de undersökta större lägenheterna äro mera jämnt fördelade på skilda delar av riket. Då Jylland, såsom av det föregående jämväl framgått, giver i förhållande till de danska öarna mycket mindre skördar, är det naturligt, att i en på så ojämnt material grundad statistik småbrukens skörderesultat bliva förhållandevis svaga. Men därtill kommer

även, att uti ifrågavarande undersökningar avkastningen av alla åkerväxter beräknats i en enda foderenhetssumma per ha. Då på lägenheter av olika storlek odlingscirkulationerna kunna vara mycket olika och då skilda kulturväxter giva olika skörde-
enhetstal per ha, kan en dylik undersökningsmetod icke giva en riktig bild av jordens avkastning på lägenheter av olika storlek. På grund av dessa bristfälligheter har det icke ansetts vara skäl att framlägga resultatet av ifrågavarande undersökning. Frågan måste tillsvidare anses vara otillräckligt utredd.

6. Om ständigheter, som inverkat på skördeökningen.

Av det föregående hava vi funnit, huru danskarna under årbundradenas lopp i betydlig grad förmått höja storleken av sina skördar. Nära till hands ligger frågan, vilka medel i Danmark använts för att åstadkomma ifrågavarande skördestegring. I det följande sammanfattas i korthet de faktorer, som huvudsakligen medverkat härtill.

Jordbearbetningen utföres numera vida grundligare än förut. Omedelbart efter det skörden inbärgats, plöjas stubbåkrarna till 10—12 cm djup, varefter de lättharvas och vältras. Senare på hösten plöjas de, liksom också rotfruktsälten, till ett djup av 18—22 cm. På våren harvas alla åkrar, som skola besås, först lätt och därefter med tyngre harvar. Sedan fälten slutligen ännu genom en lättharvning jämnats, äro de färdiga för sådd. Någon särskild djupkultur förekommer vanligen icke, då man därav icke haft goda erfarenheter.

Växtföljden är vanligen 8-årig, varav 1 skifte i höstsäd, 1 eller 2 i rotfrukter, 1 i korn eller havre eller vardera, 1 i blandsäd, 2 i vall och 1 vanligtvis i halvträda. Härav framgår således, att i Danmark allmänt upplåtes ett och t. o. m. 2 hela skiften för rotfrukter och potatis. Det finnes småbruk, som hava $\frac{1}{3}$ av åkern i säd, $\frac{1}{3}$ i rotfrukter och potatis och $\frac{1}{3}$ i grönfoder. Sakkunniga försäkra, att avkastningen begynte stiga särskilt efter det rotfruktsodlingen blev allmän.

Förädlade växtsorter och *gott utsäde* värderas i Danmark mycket högt och deras användning har under de senaste årtiondena, såsom av det ovanstående framgått, blivit allt mera allmän. Särskilt har gräs- och rotfruktsfrö i så stora mängder begynt odlas, att sådant, i stället för att så gott som hela behovet därav ännu i slutet av senaste århundrade måste fyllas genom import, numera exporteras i icke ringa partier.

Såningstiden börjar på de södra öarna redan i slutet av mars och på Jylland i medlet av april. Potatissättningen inträffar allmänt i början av maj.

Skördetiderna för säd äro följande: gräsvallarna skördas vanligen första gången i slutet av juni, rågen i slutet av juli eller början av augusti, havren senare, potatisen i september och foderbetorna i oktober.

Härav framgår således, att potatis och vårsäd i Danmark i allmänhet hava en månad längre växttid än i Finland, vilket givetvis jämväl inverkar på avkastningen. Täckdikningen uppgives hava framskjutit såningstiden minst ett par veckor.

Mer av allt torde dock jordens bättre *gödsling* hava inverkat på skörderesultaten i Danmark. Den danska lantbrukarens åkerjord erhåller först och främst mera kreatursgödsel än förut, när antalet kreatur i förhållande till åkerarealen starkt tilltagit.

Följande kapitel kommer att visa, att i Danmark funnos:

år 1871	1,185	nötkreatursenheter	per	1,000	ha	åker
» 1903	1,472	»	»	»	»	»
» 1914	1,898	»	»	»	»	»

vadan ökningen av antalet nötkreatursenheter under denna tidsperiod uppgick till 713 eller c. 60 %. Men kreatursgödsels kvantitet måste beräknas hava ökats vida mera än 60 %, emedan gödseln numera tillvaratages och skötes mera rationellt än förut. Kreaturen hållas nämligen först och främst icke längre i någon avsevärd mån på naturliga betesmarker, utan stallfodras till största delen jämväl under sommaren, eller ock födas de delvis på vallarna. För det andra har gödselvården

de senaste årtiondena gått märkbart framåt. Särskilda gödselstäder förekomma visserligen icke ännu i någon synnerligen stor omfattning (sådana finnas på c. 20,000 lägenheter, varav de flesta äro småbruk), men gödselstaeken skötes i allmänhet på ett mera rationellt sätt än förut. I stället uppsamlas urinen allmänt antingen medels torvströ eller i urinbrunnar, sådana i Danmark redan år 1907 funnos på 135,000 lägenheter, de flesta småbruk, eller inalles å e. 55 % av alla lägenheter. Det torde under dylika förhållanden ieke ligga någon överdrift i att påstå, att Danmarks åkrar vid tiden för världskrigets början fingo minst dubbelt och törhända t. o. m. tredubbelt mera kreatursgödsel än på 1870-talet.

Ytterligare måste framhållas, att denna stora gödselmängd ieke gives endast en gång under omloppstiden, således en gång varje 8:de år, utan att den fördelas i smärre mängder åt flera skiften, till oeh med så att småbrukarna, vilka hava förhållandevis mycket kreatur, varje år giva en mindre mängd gödsel åt alla sina åkrar. Vallarna erhöello tidigare efter första skörden en uringödsling, men numera utköres urinen hällre på öppen jord. Dessutom gives kreatursgödsel icke längre i samma omfattning som förut åt råg, enär rågen ieke förmår utnyttja kreatursgödsel i samma mån som många andra växter, utan gives den i stället huvudsakligen åt potatis, rotfrukter oeh grönfoder ävensom, om ock mindre, åt vete.

Ännu mera än kreatursgödsel har emellertid åkerjorden i Danmark under senare tider erhållit *konstgödsel* i större mängder än under äldre tider. Den starkt ökade användningen av konstgödsel är att tillskriva isynnerhet de tätt anordnade försöks- och demonstrationsfälten, vilka uppstått under detta århundrade, men hava i detta avseende även småbrukarorganisationerna utfört storverk. Försöksfält för anställande av gödslingsförsök hava under senare tider årligen anordnats på, såsom det uppgives, ända till 15,000 lägenheter i olika delar av landet. Konstgödsel gives i Danmark allmänt åt alla åkerväxter samt jämväl åt naturliga ängar — och isynnerhet åt de senare med märkbart resultat. De största mängderna användas för sockerbeter oeh nyodlingar.

Nedanstående tabell XXXVI utvisar, huru användningen av konstgödsel i Danmark tillvuxit åren 1871—1914.

Tabell XXXVI. I Danmark använda konstgödselmängder åren 1871—1920.

Årligt medeltal: åren	Användning ¹⁾ av konstgödsel i medeltal per år kg					
	Summa kg	Per ha åker kg	Av konstgödselmängderna voro kg			
			fosfater	kali	kvävegödsel	
					summa	per ha åker
1871—75	16,050,000	8	16,000,000	—	50,000	—
1881—85	13,200,000	6	13,000,000	—	200,000	0,08
1891—95	36,500,000	15	31,700,000	3,500,000	1,300,000	0,5
1901—05	82,600,000	32	61,500,000	12,200,000	8,900,000	3,4
1906—10	130,700,000	50	98,000,000	12,500,000	20,200,000	8,0
1911—15	266,900,000	103	205,800,000	21,800,000	39,300,000	16
1920	365,500,000	137	256,800,000	4,700,000	104,000,000	39

Ökningen i användningen av konstgödsel har således under ifrågavarande tidsperiod varit mycket stark. Isynnerhet efter nyodlingsperioden har stegringen varit stor. Ty i stället för att Danmarks lantbruk åren 1871—1885 använde i medeltal per år endast 13—16 milj. kg och ännu åren 1891—1895 icke mera än 36,5 milj. kg, var användningen vid detta århundrades början närmare 83, åren 1906—1910 131, åren 1911—1915 267 och år 1920 365,5 miljoner kg. Betydelsen av denna stegring förstås bäst, om den jämföres med åkerarealen. Sålunda användes i Danmark på 1870- och 1880-talen icke ens 10 kg konstgödsel per ha åker, men då det nya århundradet ingick, användes redan 32 kg och vid tidsperiodens slut (eller vid krigets början) mera än 100 kg per år och ha åker. Då läsaren påminner sig, att de flesta av dem, som i Finland före kriget köpte konstgödsel, använde densamma endast på mossodlingar ävensom nu och då på en mindre del av sina gamla bolåkrar, samt tager i betraktande, att den i Danmark använda mängden 100 kg avser ett årligt medeltal för varje hektar odlad jord,

¹⁾ Tabellen är bristfällig därutinnan, att uppgifterna för åren 1871—1910 endast avse till landet införda mängder, då det icke varit möjligt att erhålla uppgifter om produktionen inom landet under sagda år. Däremot avse uppgifterna för åren 1911—1915 och 1920 de i landet faktiskt använda konstgödselmängderna. Uppgifterna för åren 1871—1910 äro således faktiskt för små såväl i förhållande till totalmängden som särskilt beträffande fosfaterna.

torde det till fullo framgå, vad detta tal i själva verket innebär. Icke desto mindre har jag på många håll i Danmark hört beklagas, att småbrukarna icke ännu tillfullo uppskattat den ekonomiska betydelsen av konstgödsel.

Det är vidare av intresse att undersöka, i vilket förhållande danskarna köpa olika slag av konstgödsel. Om kaligödseln betecknas med 1, så finna vi, att under åren 1891—1895 användes 9 gånger mera fosfater och 0,3 gånger mera kvävegödsel, åren 1911—1915 nära 10 gånger mera fosfater och 1,8 gånger mera kvävegödsel. Ägnad att väcka uppmärksamhet är den omständigheten, att kvävegödselkvantiteten vuxit så regelbundet och snabbt som den sista kolumnen utvisar, ehuru samtidigt även kreaturgödsel i ökade mängder tillförts åkerjorden. Det måste dock framhållas, att det stora talet för år 1920 delvis är en följd av den ringa importen de föregående åren samt att man nu använder mera Norgesalpeter än tidigare.

Av dessa korta häntydningar framgår, att den stegring, som kan uppvisas i den danska åkerväxtodlingens avkastning, icke nämnvärt beror på jordmån eller klimat, utan främst därpå, att Danmarks åkerjord i ständigt högre grad kommit i åtnjutande av intellektuellt och kroppsligt arbete och kapital samt att Danmarks lantbrukare på detta sätt förmått såväl förbättra jordmånen i sitt land som jämväl delvis övervinna av klimatet förorsakade svårigheter.

B. Sverige.

1. Skörden av de viktigaste kulturväxterna i kg per ha.

Tabell XXXVII giver en framställning av avkastningen av de viktigaste odlingsväxterna i Sverige i kg per ha odlad jord under hela den under behandling varande tidsperioden. Siffrorna underkastas här nedan en närmare granskning, varvid vi återigen utesluta de abnorma krigsåren 1916—1918.

Vetet gav i Sverige i början av 1870-talet endast 1,460 kg per ha. Vid 1880-talets början sjönk avkastningen till 1,310, men började efter år 1885 ganska regelbundet och kraftigt stiga, så att medelskörden under åren 1911—1915 redan upp-

Tabell XXXVII. Skörden av de viktigaste kulturväxterna i Sverige i kg per ha åren 1871—1918.

Årligt medeltal: åren	Vete	Råg	Korn	Havre	Bland-säd	Po-tatis	Rot-fruk-ter	Hö	
								vall-	ängs-
1871—75	1,460	1,380	1,480	1,300	1,450	7,900	11,300	3,000	—
1876—80	1,330	1,360	1,450	1,330	1,400	7,700	10,500	3,000	—
1881—85	1,310	1,330	1,470	1,340	1,460	7,500	13,100	2,900	—
1886—90	1,500	1,440	1,500	1,280	1,480	8,000	17,900	2,500	910
1891—95	1,630	1,410	1,440	1,350	1,550	8,100	21,800	2,800	960
1896—00	1,830	1,480	1,430	1,270	1,540	7,700	22,100	3,000	1,020
1901—05	1,730	1,440	1,430	1,190	1,470	8,900	22,300	2,800	990
1906—10	2,110	1,560	1,690	1,510	1,870	10,200	30,800	3,500	1,140
1911—15	2,170	1,610	1,790	1,440	1,770	11,300	33,900	3,200	1,440
1916—18	1,730	1,300	1,520	1,300	1,520	11,500	32,100	2,600	1,120
<i>Ökning.</i>									
1871—1915	710 (48%)	230 (17%)	310 (20%)	140 (11%)	320 (22%)	3,400 (43%)	22,600 (200%)	200 (7%)	530 (58%)

gick till 2,170 kg, vilket dock i jämförelse med Danmarks vete-skörd icke är mycket. Ökningen utgjorde 50 %. Rågskörden var likaledes på 1870-talet låg, endast 1,380 kg per ha, men börjar även den efter denna tid att stiga, om ock oregelbundet, nående före kriget till 1,610 kg. Stegringen var således endast 17 %, vadan ännu år 1919 Sveriges rågskörd icke var så stor som Danmarks på 1870-talet. Kornskörden har jämväl stigit, men först efter år 1905; den var på 1870-talet 1,480 kg och åren 1901—05 ännu blott 1,430 kg, men stiger därefter så, att den under åren 1911—15 uppgick till 1,790 kg, vilket dock icke ens närmelsevis motsvarar Danmarks skörderesultat. Av havre skördades på 1870-talet blott 1,300 kg per ha och detta tal sjunker ända till år 1905, då avkastningen blott var 1,190 kg; härcfter vidtager en stegring, så att man före kriget fick 1,440 kg. Av blandsäd skördades omkring 1,450—1,500 kg på 1870-talet och ända till år 1906; härcfter stiger också detta tal, i det man före kriget fick en avkastning av 1,770 kg per ha, vilket även det avsevärt understiger Danmarks skörd. Potatisavkastningen i Sverige uppgick på 1870-talet till 7,900 kg per ha, vilket var märkbart mera än i Danmark på motsvarande tid; men i stället för att avkastningen av potatis i Danmark härcfter småningom började stiga och före kriget uppgick

till 15,000 kg, höllo sig Sveriges potatisskördar på samma nivå ända till år 1900; härefter stego de kännbart och regelbundet, så att de före kriget utgjorde 11,300 kg, men förbliva således också de märkbart sämre än skördarna i Danmark. *Rotfrukterna* gävo på 1870-talet 10—11,000 kg och före kriget nära 34,000 kg per ha, vadan stegringen sålunda utgjorde 200 %. *Vallarna* gävo vid tidsperiodens början 3,000 kg per ha; avkastningen varierade härefter något, men höll sig huvudsakligen på samma nivå ända till år 1905; efter denna tid stiger den något, stannande vid krigets början vid 3,200 kg, eller endast samma mängd, som Danmarks naturliga ängar gävo vid samma tidpunkt; motsvarande tal för vallarna i Danmark steg efter år 1895 från 3,420 till 4,240 under åren 1911—1915. De *naturliga ängarna* i Sverige gävo omkring 900—1,000 kg per ha ända till år 1905, varefter avkastningen av dem börjar tilltaga så, att den åren 1911—15 redan steg till 1,440 kg. Ökningen är sålunda rätt märkbar, men icke desto mindre gävo Sveriges naturliga ängar dock icke år 1915 mera än hälften av vad Danmarks naturliga ängar hade givit på 1870-talet.

Såsom av ovanstående framgår, äro således skördemängderna i Sverige under ifrågavarande tidsperiod i allmänhet stadda i stigning; denna stegring har dock varit relativt liten beträffande andra växter än vete, ängshö och särskilt rotfrukter.

2. Totalsköörden av de viktigaste kulturväxterna i miljoner kg.

Tabell XXXVIII giver oss medeltalen av den totalavkastning olika kulturväxter i Sverige lämnat under femårsperioderna 1871—1915. Med fästare avseende därvid, att i Sverige vid början av ifrågavarande tidsperiod så stora nyodlingar upptogos, som tidigare (sid. 44) framgått, göra siffrorna i denna tabell icke något mäktigt intryck. Detta förorsakas helt naturligt därav, att skördemängderna per ha icke stigit i någon starkare mån. Veteskörden har visserligen vuxit från 91,0 till 239,3 miljoner kg och jämväl rågskörden har något

Tabell XXXVIII. Totalskörden i miljoner kg i Sverige åren 1871—1915.

Arligt medeltal: åren	Vete	Råg	Körn	Havre	Blandsäid	Säid sammanslagd	Potatis	Rotsfrukter	Vallhö	Ängshö
1871—75	91,0	488,8	344,3	716,9	113,1	1,753,9	1,158,5	128,5	1,797,4	—
1876—80	90,6	495,3	335,5	829,0	114,2	1,864,6	1,173,9	121,3	2,021,7	—
1881—85	94,0	506,8	339,6	923,2	129,0	1,992,6	1,167,3	183,4	2,119,3	—
1886—90	109,1	546,3	332,5	997,4	151,1	2,136,4	1,255,9	383,4	2,090,5	1,600,0
1891—95	114,8	562,0	317,2	1,105,9	177,8	2,277,7	1,279,3	701,6	2,594,6	1,500,0
1896—00	133,4	601,9	313,9	1,044,8	193,4	2,287,4	1,209,0	992,4	2,949,6	1,500,0
1901—05	138,4	590,3	304,7	978,9	201,9	2,214,2	1,380,9	1,191,9	2,958,0	1,400,0
1906—10	190,7	631,7	325,2	1,214,7	290,4	2,652,7	1,545,9	2,702,2	4,129,4	1,520,0
1911—15	239,3	613,7	313,4	1,166,3	312,0	2,644,7	1,683,4	3,585,1	4,062,4	810,0
<i>Detsamma i kg per invånare.</i>										
1871—75	21,4	114,3	80,8	167,7	26,5	410,5	271,0	30,1	420,5	—
1891—95	23,8	116,3	74,2	228,9	36,8	480,0	264,8	145,2	537,0	310,4
1901—05	26,5	113,2	58,4	187,7	38,7	424,5	264,8	228,8	567,3	268,5
1911—15	42,8	109,2	55,8	207,5	55,5	470,6	299,5	637,9	722,8	144,1

litet ökats (från 488 till 614 milj. kg). Men kornskörden har däremot minskats, i det den åren 1911—1915 utgjorde 313 miljoner kg; havreskörden har endast jämförelsevis långsamt åren 1871—1895 tillvuxit (från över 700 till 1,100 milj. kg), från vilken siffra den icke förmår höja sig. Blandsädeskörden tillväxer visserligen ganska regelbundet under hela tidsperioden, men dock så långsamt, att den icke ens vid periodens slut utgjorde mera än 312 miljoner kg. Potatisen, som vid början av perioden gav en avkastning av 1,160 miljoner kg, förmår stegra sin avkastning egentligen först efter år 1900, så att skörden vid periodens slut uppskattas till 1,683 miljoner kg.

Först när vi gå att granska kolumnerna för socker- och foderbetor samt för vallarnas avkastning, möter oss ett i sanning storartat uppsving. Rotsfrukternas hela avkastning var vid tidsperiodens början blott 120 miljoner kg, men under åren 1891—1895 redan 700, åren 1901—1905 1,200 och under åren 1911—1915 nära 3,600 miljoner kg i medeltal per år. Skörden av vallhö, som vid periodens början icke nådde 1,800 miljoner kg, växte under åren 1891—1895 till nära 2,600 och vid tidsperiodens slut till över 4,000 miljoner kg i medeltal per år. Vi

finna således att det svenska lantbrukets utveckling under nu ifrågavarande tid främst gått i rotfruktsodlingens och val-larnas tecken. De naturliga ängarnas betydelse i Sverige har icke intill år 1910 blivit större och därefter till och med kännbart minskats. Detta förklaras därav, att under denna tid stora arealer naturlig äng genom nyodling förvandlats till åker.

3. Skörden beräknad i foder- och skörde- enheter.

Följande tabell XXXIX utvisar Sveriges skördar beräk-nade i foderenheter per ha åren 1871—1918.

Tabell XXXIX. Skörden i Sverige i foderenheter per ha åren 1871—1918.

Arligt medeltal: åren	Säd och halm	Rotfrukter och potatis	Hö
1871—75	1,870	1,930	1,210
1876—80	1,840	1,860	1,200
1881—85	1,810	1,870	1,170
1886—90	1,820	2,090	1,000
1891—95	1,850	2,380	1,130
1896—00	1,840	2,490	1,190
1901—05	1,760	2,720	1,100
1906—10	2,100	3,340	1,430
1911—15	2,050	3,540	1,330
1916—18	1,760	3,420	1,050

Sädesskörden i Sverige höll sig sålunda någorlunda oför-ändrad (1,810—1,870 foderenheter per ha) hela den långa perioden 1871—1900, sjönk hastigt åren 1901—1905 till 1,760 foderenheter per ha, men stegrades under åren 1906—1915 till sitt maximum (2,050—2,100), varefter den ånyo under krigs-tiden nedgick till samma nivå som åren 1901—1905. Höskör-darna voro, beräknade i foderenheter per ha, åren 1871—1880 något högre (1,200—1,210) än under perioden 1881—1905, då de varierade mellan 1,000 och 1,190. Åren 1906—1915 var hö-avkastningen däremot högre än någonsin förut (1,330—1,430) för att under krigstiden ånyo gå tillbaka ungefär till samma nivå, på vilken den stod åren 1901—1905. Rotfruktsskör-darna däremot hava ända från år 1876 till krigets början

kraftigt och oavbrutet stigit, från 1,860 foderenheter per ha åren 1876—1880 till 3,540 åren 1911—1915, från vilken nivå de icke ens under kriget i nämnvärd mån gingo ned.

Tabell XXXX. Totalskörden i 1,000 skördeenheter i Sverige åren 1871—1918.

Årligt medeltal: åren	Säd och halm		Rotfrukter och potatis		Vallhö		Sammanlagt	Ökning	Skördeenheter	
		%		%		%			per invånare	per nötkreatursenhet
1871—75	2,417	70,3	306	8,8	719	20,9	3,442	—	0,82	1,25
1876—80	2,561	69,6	307	8,4	809	22,0	3,677	235		
1881—85	2,720	70,0	315	8,1	848	21,9	3,883	206		
1886—90	2,900	70,6	371	9,0	836	20,4	4,107	227		
1891—95	3,082	67,4	453	9,9	1,038	22,7	4,573	466	0,94	1,41
1896—00	3,067	64,6	503	10,6	1,180	24,8	4,750	177		
1901—05	2,987	63,0	569	12,0	1,183	25,0	4,739	— 11		
1906—10	3,523	59,0	800	13,4	1,652	27,8	5,975	236		
1911—15	3,429	57,4	914	15,3	1,625	27,3	5,968	— 9	1,06	1,86
1916—18	3,008	57,3	941	17,9	1,297	24,8	5,246	—722		

Denna tabell XXXX framställer utvecklingen av Sveriges skördemängder under tidsperioden 1871—1918, i medeltal under femårsperioder, beräknade i 1,000 skördeenheter. Därav framgår, att Sveriges totalskörd, som i början av perioden var 3,4 miljoner skördeenheter, under denna tid stiger till 5,968,000 eller med 73 %, således något svagare än i Danmark, trots att i Sverige under denna tid genom nyodling upptagits mycket mera åkerjord än i Danmark. Följande kolumn belyser, huru oregelbunden utvecklingen i Sverige varit, medan den i Danmark var anmärkningsvärt jämn. Vid en jämförelse av skördeenheter med folkmängden finnes det, att i Sverige per invånare vid början av perioden producerades endast 0,82 skördeenheter, medan motsvarande tal i Danmark var 1,49, och att denna siffra under perioden i Sverige steg med endast 0,24, men däremot i Danmark med 0,41, ehuru Sveriges lantbruk skyddades av tullar ända från år 1888, medan Danmarks lantbruk icke åtnjöt tullskydd. I motsats härtill var relationen mellan skördeenheter och nötkreatursenheter i Sverige mycket fördelaktigare än i

Danmark. Vid början av tidsperioden skördades nämligen i Sverige 1,25 skördeenheter per nötkreatursenhet, i Danmark blott 1,00, och detta tal tillväxte i Sverige under ifrågavarande period med 0,61, men i Danmark blott med 0,16.

Gå vi sedermera att granska avkastningen av olika kulturväxter i Sverige, göra vi följande iakttagelser.

*Sädes*avkastningen stiger under nyodlingsperioden 1871—1895 jämnt från 2,417 till 3,080 tusen skördeenheter, men håller sig därefter nästan oförändrad ända till år 1905, då den åter begynner stiga, så att den vid periodens slut utgjorde 3,429 tusen skördeenheter. I förhållande till avkastningen av andra kulturväxter håller sig sädesavkastningen åren 1871—1890 oförändrad (omkr. 70 %), varefter den jämnt sjunker, så att den år 1914 endast utgjorde 57,4 %.

Mängden skördeenheter av *rotfrukter* håller sig däremot ganska oförändrad, e. 300,000 åren 1871—1890, tillväxer långsamt åren 1890—1905 till 569,000, men därefter snabbare oeh uppgår vid periodens slut till e. 914,000 eller 3 gånger så mycket som vid dess början. Rotfruktsavkastningens %-tal var vid periodens början 8,8 och håller sig på denna nivå till år 1890; därefter tillväxer det jämnt, så att det året för krigsutbrottet var 15,3.

*Hö*avkastningen, beräknad i skördeenheter, har i Sverige att utvisa en liknande utveckling som rotfrukternas. Skördeenhetererna stego under ifrågavarande tid från 719,000 till 1,625,000 eller mera än dubbelt. Procenttalet för höavkastningen, som i början av tidsperioden var 20,9, höll sig, på samma sätt som beträffande de ovan anförda kulturväxternas avkastning, i början oeh ända till år 1890 oförändrat; därefter stiger det under hela tidsperiodens förlopp långsamt oeh jämnt samt utgjorde redan året för krigsutbrottet 27,3.

Vi hava såhnda funnit, hurusom avkastningen av skilda kulturväxter i Sverige åren 1871—1890 stigit i relation till varandra jämnt, men att efter denna tid i deras inbördes förhållande en sådan utveckling inträder, att sädesavkastningen, trots införda skyddstullar, relativt sett minskas, medan avkastningen av rotfrukter oeh hö stiger.

4. Omständigheter, som inverkat på skördens storlek.

Av det föregående har redan framgått, att skördarna av de flesta åkerväxter i Sverige per ha antingen sjönko eller höllo sig på samma nivå åren 1871—1905. Men från år 1905 förmärkes en jämförelsevis kraftig stegring beträffande skördarna av alla växter. Denna företeelse förklarar en svensk sakkännare, dr *E. Höijer*, åtminstone delvis bero på att de statistiska uppgifterna från år 1905 skulle blivit noggrannare än vad därförinnan varit fallet, men samma sakkännare antager också, att det påpekade förhållandet sannolikt även beror på att arbetet på lantbrukets höjande under detta århundrade varit vida effektivare än förut.

Orsaken till att skördarna minskats per ha i början av ifrågavarande tidsperiod torde få sökas däruti, att Sveriges åkerareal genom nyodlingar under denna tid utvidgades mycket mera än vad de till buds stående gödselörråden skulle hava tillåtit. Den i ögonenfallande stegringen av skördarna under detta århundrade torde delvis få sin förklaring därav, att Sveriges åkerjord då tillfördes proportionsvis mycket mera konstgödsel än tidigare. Att så är förhållandet, framgår av följande statistiska uppgifter.

Om tillgången på kreatursgödsel få vi en föreställning genom att jämföra nötkreatursenheter med åkerarealen.

I Sverige funnos nötkreatursenheter per 1,000 ha åker:

år 1871	1,058
» 1875	1,046
» 1893	952
» 1898	972
» 1905	936
» 1909	973
» 1914	1,081

I detta avseende förekommer således icke i Sverige samma oavbrutna ökning och snabba stegring som i Danmark, utan går utvecklingen i Sverige vi vägor. Antalet nötkreaturs-

enheter i förhållande till åkerarealen var i början av perioden något större än åren 1893—1905, deras relativa antal var minst under sistnämnda år, efter vilket en stegring följde ända till krigets början.

Beträffande gödselvården och dess förbättrande stå mig icke till buds noggrannare uppgifter, än att hushållnings-sällskapens instruktionsverksamhet under detta århundrade alldeles särskilt riktat sig på gödselvården. Beträffande betesgången kan nämnas, att korna i de mellersta och norra delarna av landet allmänt gå på skogsbete och i hagmarker, vadan sålunda i Sverige mycket kreatursgödsel går förlorad för åkrarna och i varje fall vida mera än i Danmark. Med beaktande av dessa omständigheter måste man således komma till den slutsatsen, att kreatursgödselkvantiteten i Sverige per ha åker icke tillvuxit under ifrågavarande tid och blott i ringa mån efter år 1905.

Vad åter vidkommer de i Sverige på åkrarna använda konstgödselkvantiteterna under denna tid, giver tabell XXXXI föreställning därom.

Enligt tabellen skulle i Sverige åren 1871—75 hava använts närmare 18,5 miljoner kg konstgödsel, och skulle denna mängd åren 1891—95 stigit till 130 miljoner kg, åren 1901—05 till 252 och åren 1911—1915 till 278 miljoner kg. I förhållande till åkerarealen utgjorde dessa mängder vid tidsperiodens början endast 7 kg per ha, åren 1881—85 blott 25 och åren 1891—95 48, men från år 1901 stiger den använda mängden konstgödsel till c. 70 kg per ha åker. Men efter denna tid har mängden av använda konstgödselmedel att döma av tabellen icke nämnvärt stigit, vadan den före kriget stannar vid 77 kg per ha och således är betydligt mindre än den kvantitet, som Danmarks lantbrukare då använde (103 kg). Trots de bristfälligheter, som vidlåda de statistiska uppgifterna, torde tabellen dock kunna lämna bevis för det påståendet, att de högre skördarna i Sverige under detta århundrade förorsakats till stor del därav, att konstgödsel först då begynt användas i större utsträckning.

Därtill hava de större skördarna efter år 1905 påverkats av en ökad rotfruktsodling och av rationellare växtföljder.

Tabell XXXXI.¹⁾ I Sverige använda konstgödselmängder åren 1871—1915.

Arligt medeltal: året	Användning av konstgödsel i medeltal per år kg					
	Summa kg	Per ha åker kg	Av konstgödselmängderna voro kg			
			fosfater	kali	kvävegödsel	
					summa	per ha åker
1871—75	18,497,000	7,2	?	?	813,000	0,3
1881—95	77,472,000	24,7	?	?	1,061,000	0,3
1891—95	130,475,000	39,3	93,000,000	30,930,000	6,545,000	2,0
1901—05	252,789,000	70,7	173,500,000	60,071,000	19,218,000	5,4
1911—15	278,121,000	77,3	165,000,000	78,543,000	34,578,000	9,5

5. Skördemängden på småbruk.

Uppgifterna om skördens kvantitet på lägenheter av olika storlek i Sverige äro hämtade ur liknande källor som beträffande Danmark (se sid. 102) var fallet. Dessa uppgifter utvisa jämväl liknande resultat, nämligen att skördarna per ha på de minsta lägenheterna i allmänhet vore svagare än på de större. Men dessa uppgifter lida av samma bristfälligheter som motsvarande danska uppgifter, vadan man på grund av dem icke ännu kan draga säkra slutsatser.

I Sverige finns emellertid en källa, ur vilken uppgifter kunna erhållas beträffande lantbruket hos år 1911 prisbelönte småbrukare.²⁾ Ur denna hava här nedan sammanförts en del skördeuppgifter för att visa, hurudana skörderesultat småbrukare kunna erhålla, då de anstränga sina krafter och sin intelligens vid odlingen av sin jord.

¹⁾ Denna tabell har sammanställts sålunda, att till landet importerade samt i landet producerade superfosfater, benmjöl och thomasfosfater summerats och från denna summa avdragits totalsumman av från landet utförda konstgödselmedel, varvid således förutsatts, att från landet icke exporterats andra konstgödselmedel än fosfater. Kolumnerna för kali- och kvävegödsel upptaga alltså samtliga till landet importerade mängder. Tabellen kan redan på grund härav vara behäftad med fel. Men därtill kommer ännu, att enligt tabellen skulle i Sverige åren 1901—1905 använts nästan lika mycket konstgödsel som åren 1911—1915, en omständighet, som måste betvivlas, men på vilken jag icke kunnat erhålla förklaring.

²⁾ »De 52 pristagarna 1911 vid tävlan mellan välskötta mindre jordbruk». Stockholm 1911.

1. *Gustaf Andersson*, ägare av Ingelstad-Kärregård i Mellersta Sverige, som har 8 ha åker, huvudsakligen bestående av ljunghylla på sand- och grusbotten, skördar vanligen:

av råg	2,500—3,000	kg	per	ha
» havre	3,000	»	»	»
» rotfrukter ...	60,000	»	»	»
» vallhö	4,800—6,000	»	»	»

2. *C. W. Salomonsson*, ägare av Gustafsberg i Mellersta Sverige, som har 5 ha odlad jord, mullfattig sand på genomsläpplig alv, skördar vanligen:

av råg	3,000—3,200	kg	per	ha
» havre	3,500	»	»	»

3. *J. G. Wickman*, ägare av Fransro lägenhet i Södra Sverige, som har 3,5 ha av naturen delvis mycket svag åkerjord, tog år 1909 följande skörd:

av råg	669	kg
» korn	447	»
» havre	210	»
» blandsäd	675	»
» ärter	55	»
» potatis	50	hl
» rotfrukter	180	»
» vallhö	15	enbetslass
» torkat grönfoder ...	10	»

4. *A. T. Jakobsson*, ägare av Bölske benämnda småbruk på Gottland, har 3,75 ha åker på mager sandjord, från vilken han år 1909 skördade:

av spannmål	3,630	kg
» potatis	1,700	»
» foderrotfrukter	9,500	»
» sockerbetor	14,000	»
» vallhö	10	parlass.

5. *Per Hansson*, ägare av Hjälmared gård i Södra Sverige, som har 8 ha åker med en av naturen karg jord (sand- och grusmylla), skördade:

	år 1903	år 1909
av spannmål	6,800 kg	9,800 kg
» potatis	50 hl	75 hl
» rotfrukter ...	1,160 »	2,300 »
» klöverhö	40 lass	45 lass

6. *Aug. Andersson*, ägare av småbruk vid Eslöf i Södra Sverige, har 2,5 ha god jord. Skörden utgjorde för nedannämnda år:

	år 1907	år 1910
råg	600 kg	400 kg
blandsäd	800 »	1,400 »
foderbetor	16,600 »	40,600 »

7. *Maur. Elg*, ägare av Övre Rud i Mellersta Sverige, har 4,75 ha åker å styv, mullfattig lerjord. Skörden uppgick till:

	år 1907	år 1909
höstsäd	1,700 kg	1,800 kg
vårsäd	2,000 »	3,300 »
potatis	1,500 »	1,500 »
rovor o. kålrötter	3,500 »	11,000 »
hö	9,000 »	8,000 »

8. *Gustaf Brahn*, ägare av Laggarbo lägenhet i Dalarna, Norra Sverige, som har 10 ha åker, skördade därifrån år 1909:

	inalles	per ha
av vete.....	1,060 kg	3,540 kg
» råg	1,200 »	2,700 »
» havre	1,260 »	1,570 »
» potatis	2,400 »	12,000 »
» rotfrukter ...	40,000 »	56,000 »
» vallhö	30,000 »	5,400 »

Trots att de flesta av dessa mindre lägenheter hava dålig åkerjord, äro deras skörderesultat i allmänhet så goda, att de med framgång kunna tävla med t. o. m. de bästa storbruks. Särskilt anmärkningsvärt och på samma gång eggande är det att jämföra avkastningen för olika år på lägenheterna 5—6—7, enär en dylik jämförelse visar, huru oerhört deras skördar inom få år kunnat stegras. Det är även lärorikt att se, att man på dessa lägenheter ieke ökat odlingen av höstsäd, potatis och hö, utan i stället kännbart blandsädes- och rotfruktsodlingen.

Till dessa goda resultat hava medverkat, förutom annat, främst en ofta återkommande *gödsling* (en del gödsla sin åker vartannat, andra varje år, antingen med kreatursgödsel, fast eller flytande, eller med konstgödsel eller med vardera) samt ändamålsenliga *växtföljder*.

Här nedan givas några exempel på ifrågavarande småbrukares i Sverige växtföljder:

Södra Sverige:

I. 6 skiften, av vilka: 1—2) vall, 3) säd, 4) grönfoder, 5) potatis och 6) rotfrukter.

II. 6 skiften, av vilka: 1) grönfoder, 2) råg, 3) rotfrukter och potatis, 4) vårsäd, 5—6) vall.

III. 7 skiften, av vilka: 1) höstsäd, 2—3) vall, 4) vårsäd, 5) rotfrukter, 6) vårsäd, 7) grönfoderträda.

IV. 7 skiften, av vilka: 1) grönfoderträda, 2) råg, 3—5) vall, 6) havre, 7) rotfrukter och potatis.

Mellersta Sverige:

I. 7 skiften med: 1) råg, 2) rotfrukter och potatis, 3) vårsäd, 4—5) vall, 6) vårsäd och 7) grönfoderträda.

II. 6 skiften, av vilka: 1) grönfoderträda, 2) höstsäd, 3—4) vall, 5) under försommaren grönfoder, eftersommaren rotfrukter, 6) rotfrukter och potatis.

III. 7 skiften: 1) grönfoderträda, 2) råg, 3—4) vall, 5) havre, 6) rotfrukter och potatis, 7) havre och delvis grönfoder.

Norra Sverige:

I. 6 skiften, varav: 1) grönfoderträda, 2) rotfrukter och potatis, 3) råg och delvis korn, 4—6) vall.

II. 6 skiften, varav: 1) grönfoder och delvis korn, 2) rotfrukter och delvis potatis, 3) korn, delvis grönfoder, 4—6) vall.

III. 5 skiften med: 1) rotfrukter och potatis, 2) korn, 3—5) vall.

Uti dessa exempel finns mycket att lära. Först och främst det, att de flesta av dessa prisbelönade småbrukare tillämpa en 6-årig växtföljd, en och annan en 5-årig, endast få en 7-årig. För det andra, att de flesta hava endast 2-åriga, andra 3-åriga vallar, men ingen långvarigare. För det tredje, att alla med ett enda undantag odla grönfoder åtminstone i ett, andra t. o. m. i två skiften. Och för det fjärde, att de flesta hava ett helt skifte i rotfrukter, hos en del dels i rotfrukter, dels i potatis, men åter andra hava tilldelat dessa växter mera än ett skifte.

C. Norge.

1. Korntal i Norge.

I Norge hava redan från äldre tider regelbundet insamlats uppgifter om av olika kulturväxter erhållna korntal. På grund av dessa uppgifter har utarbetats sammanställningen i tabell XXXXII. Av densamma framgår redan vid första ögonkastet, att man i Norge i allmänhet fått höga korntal och att de under tidsperioden 1835—1915 stigit mycket kännbart. Ett undantag härifrån utgör vetet, i det att dess korntal under hela tiden äro synnerligen växlande, i allmänhet mellan 7,8—8,2; de äro således icke höga och uppvisa icke heller någon ökning. Där- emot stiga de av rågen erhållna korntalen under perioden från

Tabell XXXXII. Korntalen av de viktigaste kulturväxterna i Norge åren 1835—1915.

Årligt medeltal: åren	Vete	Råg	Korn	Havre	Bland-säd	Ärter	Potatis
1835	7,5	8,8	6,0	4,8	5,9	5,1	7,6
1845	8,2	9,6	6,7	5,2	6,3	5,6	7,7
1855	—	—	7,3	5,9	7,0	6,1	7,8
1865	7,8	9,9	7,0	5,8	6,9	5,4	7,0
1876—80	8,0	11,9	8,6	7,1	7,3	6,5	7,1
1886—90	7,5	12,2	8,8	7,1	8,3	7,2	7,3
1896—00	8,0	11,8	9,2	7,6	8,2	7,1	7,2
1901—05	7,8	11,6	8,7	7,5	8,2	7,4	7,4
1906—10	7,9	11,7	9,4	8,0	8,8	7,2	7,5
1911—15	8,2	11,2	10,0	8,5	9,4	7,1	7,5

9 till över 11, kornets korntal från 6—7 till 9—10, havrens från e. 5 till 8—8,5, blandsädens från e. 6 till omkr. 9 och ärternas från 5—6 till över 7. Potatisen bildar på samma sätt som vetet ett undantag från denna allmänna utveckling. Potatisen gav vid periodens början anmärkningsvärt höga korntal, 7,6—7,8, men åren 1865—1900 endast 7,0—7,2 samt återigen under detta århundrade 7,4—7,5. Korntalen stego märkbart under perioden 1876—80 av råg, korn, havre, blandsäd och ärter, och jämväl därefter försiggår en jämn, om ock långsammare stegring. Särskild uppmärksamhet väcka rågens höga korntal i Norge ända från 1870-talet. De hålla sig nämligen i medeltal över hela landet över 11, ofta nära 12, och utgjorde åren 1886—90 12,2. Att detta verkligen är en god siffra, visar en jämförelse med Danmark, vareft motsvarande tal ieke når högre än till 9,3, vilket erhöles under perioden 1910—1914.

2. Skörden i kg per ha.

Skörden i kg per ha i Norge framgår av tabell XXXXIII. Om i betraktande ieke tagas åren 1866—70, då skördarna i Norge voro svaga liksom i Finland, visar tabellen i allmänhet under hela denna period antingen en obetydlig eller oek alls ingen stegring av skördemängden, med undantag av potatisen, som efter år 1905 givit en allt bättre

avkastning. Ännu mera anmärkningsvärt är emellertid att denna tabell visar, att skördarna i Norge per ha i början av perioden redan voro synnerligen höga i jämförelse med skördarna i Sverige och att de överträffa t. o. m. i Danmark erhållna skördar av havre, blandsäd och potatis. Och dessa norska skörderesultat per ha voro i början av tidsperioden så höga, att, ehuru under perioden endast ett mindre framåtskridande i avseende å avkastningen förmärkes, Norge icke desto mindre vid krigets början var i stånd att beträffande skördemängden för många sädesslag tävla med grannländernas resultat. Endast vetet synes i Norge giva magrare skördar.

Tabell XXXXIII. Skörden av de viktigaste kulturväxterna i Norge i kg per ha åren 1866—1915.

Årligt medeltal: åren	Vete	Råg	Korn	Havre	Blandsäd	Ärter	Potatis
1866—70	1,570	1,610	1,750	1,630	1,740	1,280	14,600
1876—80	1,700	1,670	1,870	1,760	1,810	1,520	14,690
1886—90	1,630	1,750	1,870	1,690	1,930	1,680	15,090
1896—00	1,790	1,740	1,960	1,710	1,880	1,660	15,190
1901—05	1,670	1,740	1,810	1,650	1,790	1,520	15,850
1906—10	1,720	1,790	1,910	1,710	1,920	1,660	16,110
1911—15	1,780	1,800	1,960	1,760	1,920	1,600	17,020
Ökning.							
1876—1915	80	130	95		110	80	2,330

3. Totalskörden i miljoner kg.

Av tabell XXXXIV framgå Norges totala skördemängder åren 1835—1919. Denna tabell är synnerligen anmärkningsvärd. Vi finna, att det norska lantbruket år 1835 icke förmodade producera större kvantiteter livsmedel, att produktionen redan år 1845 hade märkbart stegrats av korn, havre, blandsäd, ärter och potatis och att denna stegring i särdeles hög grad fortgick intill år 1855 beträffande alla sädesslag. Stegringen fortgår ända till 1870-talet, då den transoceaniska konkurrensen vidtog. Från denna tid och ända till världskrigets början är utvecklingen mycket oregelbunden. Vete-skörden ökas endast obetydligt, rågskörden håller sig i stora

Tabell XXXIV. Totalskörden i milljoner kg i Norge åren 1835—1919.

Årligt medeltal: åren	Vete	Råg	Korn	Havre	Blandsäd	Ärter	Potatis
1835	1,1	7,6	44,2	85,6	24,3	3,6	261,2
1845	1,5	10,2	62,2	112,2	33,3	5,3	394,1
1855	5,7	17,9	83,0	142,0	40,1	6,6	483,3
1865	7,6	17,1	80,8	137,7	34,2	5,2	528,8
1871—75	7,5	24,9	103,6	154,8	38,8	6,9	587,2
1886—90	7,2	24,0	96,7	166,0	27,4	6,2	590,9
1896—00	9,1	22,7	77,3	166,8	14,3	4,9	557,6
1901—05	7,8	21,2	68,5	138,0	14,2	4,2	548,0
1906—10	8,3	23,2	65,9	158,5	11,5	6,9	545,0
1911—15	8,0	24,6	64,1	170,0	10,7	5,9	637,2
1919	29,2	25,0	114,8	219,3	21,7	5,5	1,031,8
<i>Detsamma i kg per invånare.</i>							
1871—75	4,2kg	14,0kg	58,2kg	86,9kg	21,8kg	3,9kg	329,6kg
1896—00	4,2 »	10,4 »	35,3 »	76,3 »	6,5 »	2,2 »	255,0 »
1911—15	3,2 »	10,0 »	26,0 »	69,0 »	4,3 »	2,4 »	258,6 »
1919	11,1 »	9,6 »	43,9 »	83,8 »	8,3 »	2,1 »	394,3 »

drag oförändrad, kornskörden nedgår nästan till hälften, havreskörden varicrar, men visar tendenser till stegring, blandsädesskörden sjunker med svindlande fart, jämväl ärtskörden minskas snarare än ökas, och detsamma kan också sägas om potatisskörden, dock med undantag av åren 1911—1915. Så kommer världskriget, som medför en hastig omsvängning: veteskörden stiger mera än tredubbelt, kornskörden nästan dubbelt, också havreskörden synnerligen i ögonenfallande, blandsädesskörden mer än dubbelt och potatisskörden med mera än halva mängden. Rågskörden är den enda, som håller sig vid det gamla. Denna stegring kom till stånd tack vare det stränga odlingstvång, som infördes år 1918, i förening med de åtgärder för skördens höjande (anskaffningen av stora mängder billig konstgödsel m. m.), vilka den norska staten då vidtog.

I relation till folkmängden minskas alla de norska sädes-skördarnas totalmängder (förutom vetets) under tidsperioden 1871—1915, en del hastigare, andra långsammare. Isynnerhet efter år 1875 är nedgången märkbar för korn, blandsäd, ärter och potatis.

D. Jämförelser mellan de nordiska länderna.

På samma sätt som i de föregående kapitlen hava i det följande sammanställts de senaste före kriget erhållna skördeuppgifterna från olika länder i syfte att härigenom kunna bibringa läsaren en tydligare föreställning om de resultat på växtodlingens område, som i dessa länder uppnåtts.

1. Skörden av de viktigaste kulturväxterna i kg per ha vid krigets början i skilda länder.

Tabell XXXXV utvisar skörderesultaten av de viktigaste kulturväxterna per ha i en del länder före kriget. I tabellen hava undantagsvis medtagits uppgifter från Holland och Pfalz i Baijern, enär dessa äro ägnade att belysa Danmarks undantagsställning i vissa avseenden i jämförelse med de andra nordiska länderna.

Tabell XXXXV. Skörden av de viktigaste kulturväxterna i kg per ha vid krigets början i skilda länder.

Land	Vete	Råg	Korn	Havre	Ärter	Potatis	Foderrotfrukter
Pfalz i Baijern ..	1,750	2,000	2,300	2,000	—	13,400	—
Holland	2,700	1,750	2,300	2,100	2,100	17,400	—
Danmark	3,000	1,800	(2,300 ¹) (2,000)	(2,000 ²) (1,300)	—	14,000	45,000
Sverige	2,100	1,500	1,500	1,300	—	10,000	31,000
Norge.....	1,800	1,750	2,000	1,800	1,700	17,000	—
Finland, medeltal	1,100	1,060	910	850	820	5,850	14,300
skolläg.	—	1,400	1,450	1,400	—	—	35,000

Av denna jämförelse framgår, hurusom Danmark i avseende å sina skördar i detta nu överhuvud hänför sig till Mellersta Europa. I anseende till sina veteskördar står det framom alla andra i tabellen upptagna länder, en följd av att vete odlas nästan uteslutande på de danska öarna. Danmarks rågskörd står i jämbredd med Hollands; beträffande sina korn- och havreskördar kan det fullt jämställas med länderna i Mellersta Europa, för såvitt det odlar 2-radigt korn och förädlad havre;

¹) 2- och 6-radigt korn. ²) Förädlad och lanthavre.

skörden av de sämre korn- och havresorterna närmar sig de nordiska grannländernas; potatisavkastningen står jämsides med Pfalz', men stannar däremot väsentligt efter icke allenast Hollands, utan även Norges potatisskörd, vilken senare är ägnad att väcka den största uppmärksamhet.

Då vi jämföra skördarna i Norge med de övriga nordiska ländernas, väcker Norge förvåning därigenom, att dess skördar med undantag av vetet i hög grad närma sig Danmarks och nå långt över skördarna i Sverige och Finland, men beträffande potatisskörden, såsom redan framhölls, även över Danmarks. Detta trots att lantbrukets i Norge tekniska utveckling ännu är jämförelsevis låg icke allenast i förhållande till Danmarks, utan även till Sveriges. Norrmännen själva förklara, att dessa deras goda resultat äro att tillskriva följande orsaker: 1) jordmånen i Norge är i allmänhet god, ofta mycket bättre än i Danmark; 2) Norges klimat är beträffande fuktigheten lika fördelaktigt som Danmarks och i anseende till temperaturen fördelaktigare än Sveriges och Finlands; 3) i Norge hålles med stöd av goda naturliga ängar proportionsvis mycket boskap i förhållande till åkerarealen, vilken är mycket liten, vadan åkrarna erhålla jämförelsevis mycket kreatursgödsel, på mindre lägenheter ofta årligen över hela åkerarealen. Denna starka gödsling förklarar också delvis Norges oerhört stora potatisskörd, men sannolikt inverkar härpå även den omständigheten, att potatisen i Norge, på grund av Golf-strömmens inverkan, har en ungefär lika lång växttid som i Holland och Danmark, ävensom det, att Norges jordmån torde vara sällsynt lämplig för potatis.

Skördarna i Sverige, med undantag av vetet, som huvudsakligen odlas på Södra Sveriges fruktbara och i klimatologiskt avseende för vetet lämpliga jordar, äro förhållandevis lika stora som å lantbruksskolelägenheterna i Finland. Detta visar, att då lantbrukstekniken i Finland troligen på landets skollägenheter står på samma nivå som fallet är i medeltal i Sverige, borde Finlands lantbruk i stort sett kunna uppnå Sveriges nuvarande medelnivå. Finlands nuvarande medelnivå är i alla avseenden så låg, att den vore ägnad att väcka miss-

tröstan, såvida icke enskilda exempel finnes, vilka visa, att Finland äger stora utvecklingsmöjligheter, större än törhända mången nu vågar tro.

Av följande tabell framgår, i vilken grad skördarna i olika länder ökats från 1870-talet till vår tid. Med »vår tid» menas här åren före kriget.

Tabell XXXXVI. Den procentuella skördeökningen av de viktigaste kulturväxterna per ha från 1870-talet till tiden närmast före kriget i skilda länder.

Land	Vete	Råg	Korn	Havre	Ärter	Potatis
Pfalz i Baijern	46	74	77	82	?	31
Holland	61	43	31	13	25	122
Danmark	42	8	40	45	?	157
Sverige	48	17	21	11	29	43
Norge	13	12	12	8	25	17
Finland: 1) Nylands län	-23	5	18	31	0	-8
2) i hela landet enligt korntal	+	+	-	0	0	-

I denna jämförelse väcker den omständigheten först uppmärksamhet, att Pfalz och Holland kunna framlägga de allra högsta skördeökningsprocenterna under perioden 1870—1915, varemot Danmark för de flesta sädesslagen icke kan uppvisa ett lika påtagligt framåtskridande som förstnämnda länder. Härav kunna vi draga den även för Finland gynnsamma slutsatsen, att de jämförelsevis höga skördar, som Pfalz och Holland kunna uppvisa från tiden närmast före kriget, ingalunda äro gamla och icke håller uteslutande grunda sig på fördelaktig jordmån och lämpligt klimat, utan äro resultat av 30—40-åriga ansträngningar. Särskilt meddelas från Pfalz, att denna kraftiga stegring beror främst på den ökade användningen av konstgödsel.

Den ofördelaktiga belysning, vari Danmark försatts av denna jämförelse, härrör däraf, att Danmark under denna tidsperiod ökade sin åkerareal genom uppodling av magra hedar. Sverige återigen visar under denna tid en kraftig strävan framåt beträffande alla växtslag förutom havren. Norge däremot företer en relativt mindre ökning. Sistnämnda sakförhållan-

de är synnerligen förvånansvärt, då man från föregående tabell påminner sig de jämförelsevis höga skördemängderna i Norge för närvarande. Detta visar således, att Norges höga skördar huvudsakligen påverkas av jordmån, lämpligt klimat och en på vidsträckta naturliga ängar stödd jämförelsevis stor kreatursstock, men att den moderna lantbrukstekniken därstädes ännu icke nått långt. Finland visar även i nu berörda avseende samma svaghet som i föregående tabell. Ty Finland är det enda land, i vilket enligt uppgifterna till och med nedgång i skördarna förekommit.

Ökningsprocenterna för potatisskördarna äro särdeles anmärkningsvärda: i detta avseende hava Danmark och Holland tagit ett mycket stort steg framåt genom sin förbättrade teknik: genom anskaffande av goda sorter, kraftig gödsling samt en ändamålsenlig jordbearbetning och jordvård under växttiden. Även Sverige har beträffande potatis gått betydligt framåt, varemot Norge stått stilla och Finland gått tillbaka.

Jämförelserna här ovan ådagalägga, att Danmarks skördar per hektar dock icke, även om de beträffande många växtslag under de senaste 50 åren stigit och i detta nu äro jämförelsevis höga, tillvuxit så starkt som man skulle väntat, och faktiskt icke håller äro i förhållande till andra länder, förutom Sverige och Finland, synnerligen stora. Detta är desto märkligare, då lantbrukstekniken i Danmark är synnerligen högt utvecklad, i det att de danska lantbrukarna allmänt begynt odla förädlade växtslag, täckdikningen därstädes är allmän, jorden brukas synnerligen omsorgsfullt och i detta nu erhåller många gånger mera gödsel än under äldre tider. Det påpekade förhållandet är, såsom nämnts, att tillskriva Danmarks i allmänhet karga jordmån och särskilt det, att den genom nyodling vunna åkerjorden är dålig.

2. Totalskörden av de viktigaste kulturväxterna i de nordiska länderna åren före kriget.

Av tabell XXXXVII framgår totalskörden av de viktigaste kulturväxterna i de nordiska länderna, beräknade i medeltal

Tabell XXXVII. Totalskörden i miljoner kg av de viktigaste kulturväxterna i de nordiska länderna åren före kriget.

a) Förträdesvis till människoföda.

Land	Årligt medeltal: åren	Säd i miljoner kg					Potatis i milj. kg	
		Vete	Råg	Korn	Säd sammanlagt	I medeltal per invånare kg	Sammanlagt	I medeltal per invånare kg
Danmark	1910—14	163,7	413,4	548,5	1,125,6	402	917,8	327
Sverige	1911—15	239,3	613,7	313,4	1,166,4	208	1,683,4	301
Norge	1911—15	8,0	24,6	64,1	96,7	39	637,2	259
Finland	1911—15	4,7	259,6	111,1	375,4	140	448,0	166

b) Förträdesvis till kreatursfoder.

Land	Årligt medeltal: åren	Säd i miljoner kg				Rotfrukter i milj. kg		Stråfoder i miljoner kg				
		Havre	Blandsäd	Sammanlagt	I medelt. per nötkreatursenh. kg	Sammanlagt	I medelt. per nötkreatursenh. kg	Vallhö	Ångshö	Halm	Sammanlagt	I medeltal per nötkreatursenh. kg
Danm...	1910—14	759,6	352,7	1,112,3	227	4,702,4	959	362,8	254,0	3,563,5	4,180,3	853
Sverige .	1911—15	1,166,3	312,0	1,478,3	268	3,585,1	652	4,062,4	810,0	4,274,4	9,136,8	1,661
Norge ...	1911—15	170,0	10,7	180,7	100	317,9	177	1,995,3	855,2	535,7	3,386,2	1,881
Finland	1911—15	371,8	13,9	385,7	128	179,5	60	1,170,7	1,070,0	1,271,4	3,512,1	1,171

för den sista femårsperioden före världskriget i miljoner kg. Tyvärr hava uppgifter om Norges rotfrukts- och höskördar icke kunnat anskaffas.

Tabellens första del angiver huvudsakligen till människoföda och dess senare del huvudsakligen till kreatursfoder använda skördar. Det är uppenbart, att denna fördelning blivit bristfällig, ty t. ex. råg utfodrades i Finland före världskriget i stora mängder åt svin och hästar, korn utfodras i Danmark och Sverige åt svin, potatis användes överallt delvis även såsom kreatursfoder, liksom ock överallt havre och rotfrukter i smärre mängder användas till människoföda. Dessutom vidlades tabellen även av den bristen, att bland rotfrukterna upptagits icke allenast foder-, utan även sockerbetorna. Tudelningen av tabellen är dock utförd för att kunna jämföra de huvudsakligen till människoföda använda skördarna

med respektive länders invånarantal och de huvudsakligen till kreatursfoder använda skördarna med nötkreatursenheter, vilka jämförelser äro av stort intresse.

a) *Företrädesvis till människoföda erhållen skörd.*

Brödsäd, vartill här även räknats korn, skördades i Danmark, som icke hade skyddstullar, lika mycket (1,100 milj. kg) som i Sverige, vars lantbruk en längre tid åtnjutit skydd av spannmålstullar. Detta gäller totalskörden av brödsäd. I förhållande till invånartalet skördades brödsäd i Danmark över 400 kg per invånare, i Sverige blott 200 kg, eller således endast hälften av skörden i Danmark. I jämbredd med Danmark och Sverige, vilka kunna anses såsom egentliga jordbruksland, hade Finland och isynnerhet Norge en så svag sådesodling före kriget, att hela den skördade brödsädesmängden i Finland endast steg till 375 och i Norge blott till 97 miljoner kg, vilket per invånare utgjorde i Finland 140 och i Norge 39 kg. Detta bestyrker ytterligare den redan tidigare i detta arbete framförda uppfattningen, att i Norge lantbruket för en stor del innehavare av brukningsdelar endast är en binäring. Det är visserligen sant, att förhållandena i detta avseende något förändrats efter kriget och detta såväl i Norge som också i Finland, men beträffande utvecklingen efter kriget stå ännu icke tillförlitliga uppgifter till buds.

Vad de skilda sädesslagen beträffar, står Sverige märkbart framom Danmark i vete- och rågskördar, men Danmark framom Sverige i kornskördar; den sistnämnda företeelsen härleder sig av att Danmark producerar mycket korn för ölbryggerier och delvis för export. Vete- och rågskördarna äro i Norge och Finland alldeles obetydliga. Kornskörden i Finland var endast $\frac{1}{3}$ av Sveriges och $\frac{1}{5}$ av Danmarks.

Av *potatis* skördades i Sverige 1,683 miljoner kg, eller nästan dubbelt mera än i Danmark (918 milj. kg). Särskilt förvånar den omständigheten, att potatisskörden även i Norge var märkbart större (637 milj. kg) än i Finland, där den endast utgjorde 448 milj. kg. I förhållande till folkmängden skördade

Danmark 327 kg per invånare, Sverige 301, Norge 259 och Finland endast 166 kg. Då 166 kg potatis i medeltal per person och år torde förslå till människoföda, måste härav dragas den slutledningen, att i grannländerna utfodras åt kreaturen större kvantiteter potatis än hos oss. Från Danmark försäljes dessutom potatis till utlandet, medan Finland tvärtom importerar sådan.

b) *Företrädesvis till kreatursfoder erhållen skörd.*

Till kreatursfoder skördades *säd* i Sverige nära 1,500 milj. kg och i Danmark 1,100, men i Finland blott 386 och i Norge endast 180 milj. kg. Detta utgjorde per nötkreatursenhet i Sverige 268 och i Danmark 227, men i Finland blott 128 och i Norge 100 kg. Jämväl härutinnan närmar sig således Finland Norges nivå och stannar på halva vägen efter Sverige och Danmark. Anmärkningsvärt är, att enligt denna tabell Danmark, vars lantbruk är främst inställt på kreaturskötsel, i produktionen av brödsäd står framom, men i produktionen av säd till kreatursfoder efter Sverige.

Detta beror emellertid på att i tabellen kornet är hänfört till brödsäd, ehuru det i Danmark odlas till stor del för export samt delvis också utfodras åt svin.

Beträffande olika slag av fodersäd riktas uppmärksamheten därpå, att Danmark och Sverige vardera hava skördat över 300 milj. kg *blandsäd*, men Finland blott 14, varigenom Finland stannar på samma nivå som Norge, som skördade endast 11 miljoner kg.

I vad vidkommer *rotfrukterna* lider denna tabell av den svagheten, att till dem förts även sockerbetskördarna, vilka särskilt i Sverige äro mycket stora; huvuddelen av denna växt användes ju till människoföda. Av rotfrukter skördades i Danmark över 4,700 milj. kg och i Sverige 3,585, men i Finland endast 180 och i Norge 318. Beräknade per nötkreatursenhet utgjorde skördarna i Danmark 959 kg och i Sverige betydligt mindre eller blott 652, men i Norge och Finland endast respektive 177 och 60 kg.

Till slut komma vi till *stråfoders*skördarna. Beträffande dessa står Sverige främst av alla, och icke håller Finland stannar långt efter de övriga. I Sverige skördades över 9,000 milj. kg stråfoder eller mera än dubbelt emot i Danmark, där skörden uppgick till endast 4,000 milj. kg. I Finland inbärgades nästan lika mycket stråfoder som i Danmark eller över 3,500 milj. kg. I medeltal per nötkreatursenhet erhöles av stråfoder i Sverige 1,661, i Finland 1,171 och i Danmark 853 kg. Isynnerhet vallhöskörden i Sverige tilldrager sig uppmärksamhet, ty den uppgick där till över 4,000 milj. kg, under det motsvarande tal i Finland var 1,171 och i Danmark endast 363 milj. kg. I detta avseende står således Finland mycket framom Danmark. Då vi övergå till höskördarna från naturliga ängar, befinnes Finland härutinnan stå främst av de nordiska länderna, i det att det skördade 1,070 milj. kg ängshö, Sverige endast 810 och Danmark blott 254. Norges höskörd från naturliga ängar står närmast Finlands, i det den uppgick till 855 milj. kg. — Halm skördades i Sverige över 4,200 milj. kg och i Danmark 3,560 milj. kg, men i Finland 1,270 och i Norge endast 536 milj. kg. Också i detta avseende närma sig varandra å ena sidan Danmark och Sverige och å andra sidan Finland och Norge.

Om vi således icke taga i betraktande det stråfoder, som inbärgas från naturliga ängar och beträffande vars kvantitet Finland överträffar alla andra nordiska länder, är vallhöet den enda gröda, varav Finland har en sådan avkastning, att det någorlunda förmår tävla med andra. Men det måste då ihågkommas, att gräsvallarna i Finland i allmänhet äro mycket äldre än i Danmark och även i Sverige och att fördenskull höet från dem till sin beskaffenhet är sämre samt att till hö även räknas grönfoder (och luzern), vilket i Danmark odlas mycket mera än i Finland, samt för det andra, att i våra dagar vallhö anses vara det dyraste kreatursfodret. Finlands överlägsenhet i detta avseende häntyder således på dess lantbruks dåliga räntabilitet.

Den stora svaghet hos Finlands lantbruk, som denna jämförelse ådagalägger, kan hos många väcka tvivel på tillförlit-

ligheten av de statistiska uppgifterna för Finland. Uppgifterna hava dock hämtats ur vår officiella statistik.

3. Totalskörden i 1,000 skördeenheter i de nordiska länderna åren före kriget.

För att möjliggöra en jämförelse mellan de skilda ländernas totalskörd har tabell XXXXVIII uppgjorts, och framgå ur denna skördarna i Danmark, Sverige och Finland beräknade i 1,000 skördeenheter under åren före kriget.

Om blicken först fästes vid den totala skördemängden, visar tabellen, att Danmark och Sverige i detta avseende äro nästan jämnstarka, då nämligen Danmark inalles har skördat 5,300,000 och Sverige nära 6,000,000 skördeenheter, medan Finland stannar betydligt efter med endast 1,800,000 skördeenheter. Att Danmark härvidlag ryker så nära Sverige trots sin mindre åkerareal, är ägnat att väcka intresse. Förhållandet får dock sin naturliga förklaring genom följande kolumn, varur framgår, att skörden beräknad i skördeenheter per ha åker utgjorde i Danmark 1,93, men i Sverige blott 1,54 och i Finland endast 0,74. De sistnämnda talen skulle dock förstås orätt, om de olika ländernas fruktbarhet enligt dem bleve värdesatt. Något dylikt ådagalägga de nämligen ingalunda, utan förorsakas skiljaktigheterna delvis av den utsträckning, vari de olika växtslagen odlas i de skilda länderna. Betydelsen härav framgår till exempel av det faktum, att rotfrukter per ha giva en många gånger större mängd skördeenheter än vallhö.

Tabell XXXXVIII. Totalskörden i 1,000⁷ skördeenheter i de nordiska länderna åren före kriget.

Land	Årligt medeltal: åren	Säd och halm		Potatis och rotfrukter		Hö		Sammanlagt	Skördeenheter per			
			%		%		%		ha åker	invånare	rottear-tusendet	
Danmark	1910—14	2,890	54,4	1,710	32,2	710	13,4	5,310	100	1,93	1,90	1,16
Sverige ..	1911—15	3,427	57,4	914	15,3	1,625	27,3	5,966	100	1,54	1,08	1,88
Finland ..	1911—15	799	44,2	108	6,0	898	49,8	1,805	100	0,74(?)	0,58	0,89

Vid en jämförelse mellan summorna av de skilda ländernas skördeenheter och dessa länders invånartal finner man, att i Danmark skördats 1,90 skördeenheter, i Sverige något mera än hälften därav eller 1,06, men däremot i Finland endast hälften av Sveriges skörd eller 0,56. Här framträder återigen Finlands stora underlägsenhet gentemot Danmark och Sverige. Men då skördeenheter jämföras med de olika ländernas nötkreatursenheter, vilket framgår ur tabellens sista kolumn, framträda helt andra förhållanden. I detta avseende höjer sig nämligen Sverige betydligt över Danmark, enär lantbrukarna i Sverige tagit 1,86 skördeenheter per nötkreatursenhet, medan motsvarande tal i Danmark är blott 1,16; vid denna jämförelse når även Finland med 0,89 rätt nära Danmark. De här angivna skiljaktigheterna bero därpå, att Danmark har en betydligt större mängd nötkreatursenheter än grannländerna. Därtill måste man taga i betraktande, att i Danmark hela halmskörden utfodras åt boskapen, då däremot både i Sverige och Finland, varest jämförelsevis stora mängder hö skördas, årligen stora mängder halm bliva över till strö eller alls icke finna användning.

Då skördeenhetsmängderna av de skilda kulturväxterna granskas, springa följande omständigheter i ögonen.

Av säd har Danmark skördat nära 2,9 miljoner och Sverige 3,4 milj., men Finland blott 0,8 miljoner skördeenheter. Av potatis och rotfrukter har Danmark gjort en skörd på 1,7 miljoner, Sverige 0,9 och Finland endast 0,1 milj. skördeenheter. Däremot har Sverige inbärgat mycket mera hö än andra länder, nämligen 1,6 miljoner; Finland kommer såsom den andra i ordningen med 0,9 miljoner, varemot Danmarks höskörd endast uppgår till 0,7 miljoner skördeenheter.

Det är dock av vida större intresse att se, i vilket förhållande skördeenheter av de viktigaste kulturväxtgrupperna stå till varandra i de tre länderna. Förhållandet har beräknats i % av de totala skördeenhetsmängderna. Denna jämförelse visar, att Sverige och Danmark stå på ungefär samma nivå: Sveriges sädesskörd är 57,4 % och Danmarks 54,4 % av den totala skördeenhetsmängden. Finland är återigen vid denna

jämförelse svagare än de andra och når endast 44,2 %. Rotfruktsskördarnas %-tal utvisa mycket framträdande skiljaktigheter, i det att Danmarks rotfruktsskörd representerar 32,2 % av landets totala skördeenhetsmängd, Sveriges icke ens fullt hälften härav, 15,3 %, och Finlands åter mindre än hälften av Sveriges eller 6,0 %. På samma sätt framvisa höskördarnas %-tal märkliga differenser. I överensstämmelse med vad ovan framhållits, står Danmark naturligtvis i detta avseende lägst: dess höskörd är nämligen icke mera än 13,5 %, varemot Sveriges är dubbelt så stor eller 27,3 % och Finlands nära 50 % eller således hälften av totalsumman skördeenheter.

4. I de nordiska länderna använda gödselmängder.

I det föregående har upprepade gånger framhållits, att den viktigaste faktorn vid skördeökningen i de skandinaviska länderna varit den allt kraftigare gödslingen. Det är därför skäl att jämväl anställa en jämförelse beträffande den omfattning, vari gödsel före kriget användes i de nordiska länderna. Dessa omständigheter framgå ur nedanstående tabell.

Tabell XXXXIX. I de nordiska länderna använda konstgödselmängder och antalet nötkreatursenheter i medeltal per år under tiden 1911—1915.

Land	Summa konstgödsel kg	Därav kg			Nötkreatursenheter
		fosfater	kali	kvävegödsel	
Danmark ...	266,900,000	205,800,000	21,800,000	39,300,000	c. 5,300,000
Sverige	278,121,000	165,000,000	78,543,000	34,578,000	♦ 4,600,000
Norge	70,200,000	39,200,000	19,100,000	11,900,000	♦ 1,800,000
Finland	42,594,000	34,911,000	6,765,000	918,000	♦ 3,000,000
		<i>Detsamma i kg per ha åker.</i>			Per 1,000 ha åker
Danmark ...	103,0	78,6	8,4	16,0	c. 1,900
Sverige	77,0	46,0	21,8	9,5	♦ 1,500
Norge	93,5	52,2	25,3	16,0	♦ 2,300
Finland	21,1	17,3	3,3	0,5	♦ 1,600

Jämförelsen giver för sin del en förklaring på de stora differenser, som i det föregående kommit i dagen beträffande storleken av de i de skilda länderna erhållna skördarna.

Den använda totalmängden *konstgödsel* är per ha märkbart större i Danmark (103 kg) och i Norge (94 kg), varest skörde-resultaten jämväl äro större än i de två andra nordiska länderna (77 och 21). Sverige når dock rätt nära Norge, men Finland med sina dåliga skördar stannar beträffande användningen av konstgödsel långt efter alla övriga länder.¹⁾ Finland var i detta avscende åren 1911—1915 svagare än Sverige på 1880-talet. Särskilt i användningen af kvävegödsel, som har en så utomordentlig inverkan på skördarna, stodo Danmark och Norge ojämförligen framom andra (16 kg per ha); Sverige står långt efter dessa (9,5 kg); i Finland åter hava blott oansenliga mängder kommit till användning (endast ½ kg per ha). I Norge har i användningen av kvävehaltig konstgödsel ett snabbt framåtskridande ägt rum från perioden 1906—1910, då endast 3,2 kg per ha användes, till tiden 1911—1915, då redan 16 kg kom till användning. Ökningen torde främst bero därpå, att vid denna tid produktionen i hemlandet av luftkväve (Norgessalpeter) tog sin början.

I antalet *nötkreatursenheter* per ha åker står Norge ett gott stycke framom de andra länderna, varför ock, ifall den naturliga gödseln där tillvaratoges och sköttes så omsorgsfullt som i Danmark, Norges åkrar kunde få 50 % mera kreatursgödsel än Danmarks. I varje fall är detta stora antal nötkreatursenheter ägnat att i samband med de jämförelsevis rikliga konstgödselmängderna giva oss en vägande förklaring på Norges

¹⁾ Det är anmärkningsvärt att konstatera, att i Finland i detta avseende icke samma framåtskridande ägt rum som annorstädes. Detta framgår av nedanstående tabell.

Tabell L. I Finland använda konstgödselmängder åren 1901—1915.

Arligt medeltal: åren	Användning av konstgödsel i medeltal per år					
	Summa konstgödsel kg	Per ha åker kg	Av konstgödselmängderna voro kg			
			fosfater	kali	kvävegödsel	
					summa	per ha åker
1901—05	24,472,000	15,8	19,716,600	3,958,400	799,000	0,5
1906—10	31,658,000	17,0	25,166,000	5,678,100	813,900	0,4
1911—15	42,594,000	21,1	34,910,600	6,764,900	918,500	0,5

i förhållande till de andra nordiska länderna jämförelsevis höga skörderesultat.

Sverige har i förhållande till sin åkerareal en förvånande liten mängd nötkreatursenheter, vilket i samband med de därstädes använda jämförelsevis sparsamma kvävegödselkvantiteterna åter till en del förklarar Sveriges svagare skördar.

Finland är i avseende å nötkreatursenheterens förhållande till åkerarealen längre hunnet än Sverige och står icke alltför långt efter Danmark, men då i betraktande tages de danska lantbrukarnas utomordentliga och lantbrukarnas i Finland i allmänhet under all kritik varande gödselvård, torde det icke ligga någon överdrift i att påstå, att åkrarna i Finland genom kreatursgödseln få endast hälften av den växtnäring, som på motsvarande sätt gives i Danmark. Och då den i Finland använda konstgödselkvantiteten endast uppgår till $\frac{1}{5}$ och därav kvävegödseln till blott $\frac{1}{32}$ mot i Danmark, ligger intet berättigande i att giva jordmän eller klimat skulden för Finlands dåliga skördar, förrän Finlands lantmän lärt sig att använda dessa hjälpmedel i samma utsträckning som danskarna.

De här anställda jämförelserna hava således varit ägnade att bibringa oss i Finland en mycket mörk uppfattning om vad vårt lands åkerväxtodling för närvarande förmår producera. De hava nämligen blottställt lantbrukets i Finland svaghet och en hel mansålder efterblivna utveckling på detta område på ett synnerligen bjärt sätt.

V Kapitlet.

Kreatursbeståndet i Skandinavien de senaste årtiondena.

A. Danmark.

1. Kreatursbeståndets utveckling.

Växlingarna i de viktigaste husdjurens antal i Danmark åren 1871—1918 framgå ur tabell LI. I tabellen hava även medtagits siffror för år 1918 i syfte att visa världskrigets verkningar på detta område, om ock denna omständighet i föreliggande framställning i huvudsak lämnas å sido. Avsikten är här att främst klargöra, i vilken riktning och med vilken snabbhet utvecklingen gick före kriget och att på så sätt få en uppfattning om, vart och med vilken framgång detta världens mest framstående lantbruksland på detta område strävat.

Redan en första blick på tabellen visar, att Danmarks kreatursbestånd under ifrågavarande period tillväxte kraftigt och jämnt.

Om till en början tabellens sista kolumner granskas, i vilka införts totalsumman husdjur (med undantag av höns), reducerad till s. k. nötkreatursenheter,¹⁾ finner granskaren, att

¹⁾ Vid reducering av de olika slagen av kreatur till en gemensam enhet, den s. k. nötkreatursenheten, hava följts följande danska värden: 1 nötkreatur (såväl ko som ungdjur) = $\frac{1}{3}$ häst = 4 svin = 6 får. Man må lägga märke till att de skilda ländernas officiella statistik i detta liksom i så många andra avseenden skiljer sig från varandra, i det att i vart och ett av de nordiska länderna vid reducering av husdjuren till nötkreatursenheter användas olika beräkningsgrunder. För att göra en jämförelse möjlig har i denna undersökning det danska beräknings sättet använts även för de övriga länderna.

Tabell LI. Totalantalet husdjur i Danmark åren 1871—1918.

År	Hästar	Nötkreatur					Svin	Får	Höns	Nötkreatursenheter	
		sammanlagt	kor		ungnöt					sammanlagt	ökning per år
			st.	%	st.	%					
1871	316,000	1,239,000	808,000	64,3	431,000	35,7	442,000	1,842,000	—	2,606,000	—
1881	347,000	1,470,000	899,000	61,1	571,000	38,9	527,000	1,549,000	4,592,000 ¹⁾	2,903,000	30,000
1893	411,000	1,696,000	1,011,000	59,6	685,000	40,4	829,000	1,247,000	5,856,000	3,343,000	37,000
1898	449,000	1,745,000	1,067,000	61,1	678,000	38,9	1,168,000	1,074,000	8,787,000	3,564,000	44,000
1903	487,000	1,840,000	1,089,000	59,2	751,000	40,8	1,457,000	877,000	11,555,000	3,812,000	49,000
1909	535,000	2,254,000	1,282,000	56,9	972,000	43,1	1,468,000	727,000	11,816,000	4,347,000	89,000
1914	567,000	2,463,000	1,310,000	53,2	1,153,000	46,8	2,497,000	515,000	15,140,000	4,878,000	106,000
1918	545,000	2,123,000	1,025,000	48,3	1,098,000	51,7	621,000	470,000	9,784,000	4,030,000	—
<i>Ökning.</i>											
1871—1914	251,000	1,224,000	502,000	—	722,000	—	2,055,000	—1,327,000	10,548,000	2,272,000	—
%	79 %	99 %	62 %	—	168 %	—	465 %	—72 %	230 %	87 %	—

¹⁾ Uppgifterna för år 1888.

kreatursbeståndet ökats åren 1871—1914 från 2,6 miljoner till närmare 4,9 miljoner nötkreatursenheter eller med 87 %. Stegningen har isynnerhet under detta århundrade eller från år 1903 varit synnerligen mäktig. Bäst framgår detta ur den

sista kolumnen, vari beräknats den *årliga* ökningen under den tid, som förflutit mellan de i tabellen anförda åren. Denna var på 1870-talet 30,000 och på 1880-talet 37,000; den steg på 1890-talet till över 40,000 och utgjorde i början av detta århundrade redan närmare 90,000 samt mellan åren 1909 och 1914 över 100,000.

Vi gå att efter dessa allmänna iakttagelser närmare granska växlingarna i de skilda husdjursslagens antal under ifrågasvarande tidsperiod.

Antalet *hästar*, som år 1871 var något över 300,000, växer under hela tiden oavbrutet och ganska jämnt, så att det år 1914 utgjorde 567,000. En egendomlig företeelse är, att under denna period ökningsprocenten för antalet hästar är väsentligt större än för korna (79 % mot 62 %). Om hästarnas och kornas antal jämföres, finner man, att på varje häst kom år 1871 2,55 kor, år 1893 2,46, år 1903 2,23, år 1914 2,31 och år 1918 1,88. Antalet hästar är således i förhållande till koantalet synnerligen högt.

Det stora antalet hästar får delvis sin förklaring därav, att i Danmark, såsom tidigare framgått, jorden brukas mycket grundligt, delvis oek därav, att danskarna i allmänhet vant sig att köra med parhästar, och delvis härleder sig detta också därav, att på Jylland uppfötts hästar för export.

Antalet *nötkreatur*, som år 1871 var 1,239,000, fördubblas under denna period och tillväxer således mycket snabbare än antalet hästar; det utgjorde år 1914 2,463,000. I stället för att kornas antal i början av århundradet (1800—1838) årligen hade ökats med i medeltal blott 8,000 och åren 1838—1871 med 12,000, tillväxte deras antal åren 1871—1893 med mera än 20,000 per år. Därefter (åren 1893—98) försiggick ökningen åter något långsammare, med 10,000 per år, men efter denna tid vidtager ånyo ett kraftigt framåtskridande, åren 1898—1903 med e. 20,000, 1903—1909 nära 70,000 och 1909—1914 c. 42,000 per år. De oregelbundenheter, som här komma i dagen, få åtminstone delvis sin förklaring därav att, då inköpspriset på fodermedel och försäljningspriset på ladugårdsprodukter under olika tider varierade, ökades i enlighet härmed ömsom antalet nötkreatur, ömsom antalet svin. Den nödvändiga

förutsättningen för en ökning av svinens antal är emellertid, att den föregås av en ökning av koantalet, enär i Danmark svinen utfodras företrädesvis med skummjolk. I vad vidkommer förhållandet mellan kor och ungnöt, visar tabellen, att år 1871 i Danmark funnos 808,000 kor och av ungboskap blott hälften härav eller 431,000, samt att kornas antal till år 1918 växer endast till 1,025,000 eller med 62 %, då däremot antalet ungnöt ökas med 168 % (till 1,098,000) och sålunda vid periodens slut överskred antalet kor.

Kornas antal i Danmark ökades någorlunda jämnt ända till år 1898, då det utgjorde 1,067,000. Denna ökning inträffade således samtidigt med att åkerarealen kraftigt utvidgades genom nyodlingar. Vid denna tid hade kornas medelmjölkmängd drivits upp till mera än 2,000 kg, i stället för att den i början av perioden endast utgjorde hälften härav. Men å andra sidan började smörproduktionen anses mindre lönande. På grund härav uppstår också efter år 1898 en uppenbar stagnation i tillväxten av kornas antal. Man börjar i stället uppföda jämförelsevis mycket mera ungnöt och svin samt strävar att kännbart öka kornas mjölkavkastning med tillhjälp av kraftfoder och rotfrukter. Kornas procenttal av totalantalet nötkreatur, som år 1898 var 61,1, går sålunda ock regelbundet ned ända till år 1918, då det endast utgjorde 48,3, samtidigt som antalet ungnöt tillväxer i samma proportion.

Tillväxten av antalet *svin* under denna tid i Danmark är överväldigande. Svinens antal tillväxer nämligen från 442,000 till c. 2 ½ miljon eller med 465 %. Denna stegring blir synnerligen märkbar efter år 1881 och försiggår mycket kraftigt åren 1893—1903, då ungnötens antal står stilla, medan i sin tur en liknande stagnation inträder i tillväxten av svinantalet åren 1903—1909, då åter särskilt kornas antal ökas mycket starkare än någonsin förut eller efteråt, samtidigt med att jämväl ungnötens antal snabbt stiger. Från år 1909 till 1914 tillväxer återigen svinens antal starkare än någonsin förut, nämligen med 1 miljon eller c. 200,000 per år. Denna starka tillväxt i svinantalet har igen å sin sida till följd, att antalet kor under denna tid icke ens närmelsevis ökas så mycket som därförinnan.

Den årliga medelökningengav antalet kor, ungnöt och svin framgår av följande sammanställning:

Årligt medeltal: åren	Årlig ökning av antalet		
	kor	ungnöt	svin
1881—93	c. 9,300	10,000	25,000
1893—98	11,000	—1,400	68,000
1898—03	4,400	15,000	58,000
1903—09	33,000	37,000	2,000
1909—14	5,600	37,000	206,000

Huru kunna de stora ojämnhetera för åren 1903—1914 förklaras? Jag framställde under min vistelse i Danmark denna fråga för mången dansk faekman utan att erhålla något tillfredsställande svar. Ty då de t. ex. sökte förklara företeelsen såsom en följd av växlingar i prisnivån oeh jag på den grund undersökt denna, har jag ieke håller genom den erhållit den erforderliga förklaringen på denna företeelse.

Men då jag sedermera närmare lärt känna det danska småbrukets utveeklingshistoria, har jag trott mig kunna finna åtminstone *en* förklaring på detta sakförhållande. De stora och medelstora lantbruken koncentrerade under perioden 1881—1903 sitt huvudintresse på ökandet av mjölkavkastningen hos sina kor oeh på svinskötseln. Åren 1903—1909 lönade sig mjölkhushållningen bättre än svinskötseln, varför storbrukarna fortfarande ägnade mera uppmärksamhet åt ökandet av antalet kor. Men detta har ensamt för sig ieke kunnat åstadkomma en sådan ökning i kornas antal som tabellen utvisar. Härtill kommer en ny anmärkningsvärd faktor. Småbrukarnas stora uppmarsch börjar, såsom redan tidigare framhållits, först de första åren av detta århundrade oeh de hava då synbarligen ökat sin mjölkboskap parallellt med övriga lantbrukare, därtill loekade av prisförhållandena. Av denna orsak var också under perioden 1903—1909 i Danmark den årliga tillväxten av nötkreatursbeståndet större än någonsin förut. Då prisförhållandena sedermera lockade Danmarks lantbrukare att efter år 1908 öka sitt svinbestånd, anslöto sig härtill även småbrukarna, för vilka svinskötseln dessförinnan varit ganska

okänd, och var det till stor del på detta sätt den oerhörda stegringen i svinens antal uppstod, som inträffade i Danmark åren 1909—1914.

Småbrukarna, som tidigare endast hållit en eller ett par grisar för eget behov, uppfödde redan före världskriget 20—40 och t. o. m. flera svin till avsalu, så att de ofta hade större inkomster från sitt svinhus än från sin mjölkhushållning.

Denna tillväxt i svinens antal befordrades kraftigt av de stora andelsslakterier, som grundades i Danmark åren 1887—1891 till ett antal av 15 och åren 1891—1900 till ett antal av 10 st. År 1914 funnos redan 46 andelsslakterier. I dem slaktades år 1900 nära 700,000 djur, år 1905 1,100,000 och år 1916 2,200,000. Sistnämnda år räknade de 152,000 medlemmar.

Anställer man en jämförelse mellan svinens och kornas antal i Danmark, skall man finna att, då därstädes år 1871 fanns endast något mera än $\frac{1}{2}$ svin per ko och ännu åren 1898—1909 icke mycket mera än 1 per ko, hade detta tal år 1914 stigit till nära 2.

Samtidigt som denna väldiga utveckling i mjölk kreaturs- och svinskötseln i Danmark ägt rum, har /årskötseln nästan lika snabbt gått tillbaka. I stället för att nämligen fårens antal tidigare i Danmark vuxit mycket snabbt (åren 1800—1838 med c. 850,000 och åren 1838—1871 med c. 200,000), börjar det från sistnämnda år minskas i samma mån svinens antal ökas. Antalet får utgjorde år 1871, då det var som störst, 1,842,000, men minskas därefter snabbt och jämnt år för år, så att år 1914 funnos blott 515,000 och år 1918 470,000 får. År 1871 funnos ännu 2,4 får per ko, men år 1914 blott 0,4. Detta har varit en naturlig utveckling såsom en följd av att de förra fårbetena förvandlats till åkrar eller å dem planterats skog, som måste skyddas emot åverkan av får, ävensom av att ullpriset på grund av den transoceaniska konkurrensen sjönk hastigt efter 1870-talet.

Hönsskötseln var i Danmark redan år 1888, från vilket år de första statistiska uppgifterna häröver finnas, av jämförelsevis stor betydelse; det fanns redan då 4,8 miljoner höns eller i medeltal 5 per ko. Men sedan äggexporten på utlandet be-

gynte gå (åren 1895—1903) genom lokala äggförsäljningsföreningar och av dessa innehåvda kooperativa exportaffärer, vidtog tillväxten av hönsstammen med svindlande fart. Mellan åren 1888—1914 var ökningen över 10 miljoner höns eller 229%, så att antalet höns sistnämnda år utgjorde 15,140,000. Till detta mäktiga uppsving har bidragit även den omständigheten, att samtidigt ett intensivt arbete utfördes isynnerhet bland småbrukarna för att höja hönsskötseln, förbättra hönsraserna och göra den ekonomiska betydelsen av hönsskötseln känd.

Det bör dock anmärkas, att uti ifrågavarande tal icke allenast inneslutas fullvuxna hönor, utan även tuppar och kycklingar. Sålunda ingår i siffran 15,140,000 för år 1914 endast 7,584,000 höns av $\frac{3}{4}$ års ålder och däröver, 358,000 tuppar (således 1 tupp per 20 hönor) och 7,198,000 kycklingar. Av sistnämnda tal kunna vi sluta oss till att man i Danmark år 1914 var i beråd att ånyo kraftigt öka hönsstammer (om ock visserligen därifrån även idkas export av gödda kycklingar), men kriget gjorde ett snabbt slut på även dessa planer och tvingade Danmarks lantbrukare att kännbart minska hönsstammen, så att denna år 1918 utgjorde endast 9,7 miljoner och följande år ännu mindre.

Om andra slag av husdjur må här lämnas följande uppgifter, ehuru dessa icke upptagits i tabellen.

För *getavelns* höjande har rätt mycket arbete utförts i de skandinaviska länderna under detta århundrade såväl i tal och skrift som handling, men getskötseln har åtminstone icke i Danmark fått någon nämnvärd betydelse. Antalet getter, som år 1881 blott var 9,000, tillväxer visserligen härefter jämnt, om ock svagt, så att det år 1909 steg till 40,000. Men härefter har antalet icke mera ökats; år 1914 var det icke högre än år 1909.

Vad sedan vidkommer annat *fjäderfä* än höns, har i Danmark liksom också annorstädes försök gjorts med uppfödning av bl. a. gäss och kalkoner, men gäs- och kalkonaveln förefaller vara i nedåtgående, enär det år 1914 i Danmark fanns endast 162,000 gäss och 49,000 kalkoner. Däremot synes *ankstammen* i Danmark vara avsevärd, och åtminstone mellan åren 1909—1914 ökas dess antal, vilket år 1914 uppgick till 1,022,000.

Ett annat mindre »husdjur», om vilket under senaste årtion-
den mycket talats och skrivits och som man t. o. m. sökt
hålla i större utsträckning, är *kaninen*. Kaninerna i Danmark
hava under denna tidsperiod räknats trenne gånger, och var
deras antal år 1898 76,000 och år 1909 286,000, vadan man
sålunda i deras numerär finner en väsentlig ökning. Men efter
denna tid synes man hava fått nog av dem, ty enligt 1914 års
statistik uppgick antalet kaniner endast till 41,000; åtminstone

Tabell LII. Antalet husdjur i Danmark i förhållande till åkerareal och folkmängd
åren 1871—1918.

År	Per 1,000 ha åker							Per 1,000 invånare										
	nöt- kreatur			svin	får	höns	nötkrea- tursenheter		nöt- kreatur			svin	får	höns	nötkrea- tursenheter			
	hästar	samm- manlagt	kor				ungnöt	hästar	samm- manlagt	kor	ungnöt				hästar	samm- manlagt	kor	ungnöt
1871	144	563	366	197	201	837	—	1,185	—	177	694	452	242	248	1,032	—	1,458	—
1893	160	663	351	312	324	487	1,800 ¹⁾	1,306	5,5	185	762	454	308	372	560	2,600	1,502	2,0
1903	188	710	420	390	563	339	3,400	1,472	16,6	193	730	432	298	578	348	4,600	1,513	1,1
1909	207	874	497	377	569	282	4,600	1,685	35,6	198	834	474	360	543	269	4,400	1,609	16,0
1914	220	967	519	448	968	200	5,800	1,890	41,0	198	861	458	403	873	180	5,300	1,702	18,6
1918	222	867	418	449	253	192	3,400	1,645	61,2	184	715	345	370	230	158	3,400	1,377	81,2

1) År 1888.

av statistiken att döma har således kaninaveln i Danmark bedömts såsom mindre fördelaktig än vad tidigare i de nordiska länderna i allmänhet ansetts.

2. Antalet husdjur i förhållande till åkerareal och folkmängd.

Sedan vi i det föregående följt växlingarna i det absoluta antalet av de viktigaste husdjuren i Danmark under perioden 1871—1918, jämföras här nedan dessa tal med åkerareal och invånarantal.

Denna jämförelse framgår av tabell LII. Om *antalet husdjur i förhållande till folkmängden*, vilket i nationalekonomiskt avseende erbjuder det största intresset, först underkastas granskning, visa tabellens sista kolumner, att ökningen av husdjursbeståndet i stora drag följt folkmängdsökningen åt ända till år 1903, men att efter denna tid en ökad tillväxt i husdjursbeståndet vidtager, vilken fortgår ända till världskriget, som framkallar en hastig nedgång. Per 1,000 invånare funnos nämligen år 1871 sammanlagt 1,458 nötkreatursenheter och år 1903 1,513, men år 1914 redan 1,702, medan antalet år 1918 nedgått till blott 1,377.

Då vi granska antalet husdjur av olika slag, finna vi, att siffran för hästar visar en jämförelsevis liten ökning (från 177 till 198 per 1,000 invånare) och att antalet kor hållit sig lika, så att slutresultatet blir, att under hela perioden ända till kriget ingen förändring inträffat (458 kor per 1,000 invånare). Däremot steg antalet ungnöt och svin i förhållande till folkmängden under denna tid mycket kraftigt. Per 1,000 invånare funnos år 1871 242 ungnöt och 248 svin, men år 1914 403 ungnöt och 873 svin.

Ur lantbrukets synpunkt är en jämförelse av *antalet husdjur med åkerarealen* av mycket större betydelse än den föregående.

Tabellens första avdelning framställer antalet husdjur av olika slag jämfört med 1,000 ha åker.

Antalet hästar har i förhållande till åkerarealen rätt regelbundet stigit, t. o. m. ännu i någon mån under krigstiden, vilket är att lägga märke till. Ökningen var visserligen liten (från 144 till 160 per 1,000 ha åker) under nyodlingsperioden, då åkerarealen tillväxte snabbt. Men efter denna tid stiger siffran märkbart ända till år 1914 (då den utgjorde 220), av orsak att åkerarealen icke ökades under denna tid, men dess brukning däremot blev intensivare, vilket fordrade ett ökat antal hästar. Denna utveckling är vidare en följd av att valarna minskades och rotfruktslanden ökades. Det förhållandet, att hästarnas antal icke minskades ens under kriget, härleder sig åtminstone delvis därav, att småbrukarna efter år 1903 kännbart ökat sitt hästantal.

I förhållande till åkerarealen tillväxte kornas antal väsentligt ända till år 1909 (från 366 till 497 per 1,000 ha), men därefter inträdde först en relativ stagnation till år 1914 och sedan en kännbar tillbakagång till år 1918. Däremot tillväxte antalet ungnöt, som år 1871 endast var 197 och år 1909 hade vuxit till 377 per 1,000 ha, kraftigt åren 1909—1914, så att det år 1914 utgjorde 448, på vilken nivå det höll sig även under krigstiden. Detta är troligen att tillskriva det förhållandet, att de danska lantbrukarna ville utmönstra sina sämsta kor från tiden för den snabba ökningen i koantalet de närmast föregående åren, och att hos dem i stället en bättre kvalificerad ungnötsstam höll på att uppväxa.

I svinantalet se vi en kraftig stegring, från 201 till 563 till år 1903, en stagnation till år 1909 och därefter den mäktiga ökningen ända till år 1914 (till 968), till vilken vi redan av tidigare anförda uppgifter kunnat sluta oss. Fårskötselns nedgång framgår också tydligt av denna tabell. I början av perioden funnos per 1,000 ha åker 837 får eller således ungefär samma mängd som svin år 1914, men år 1914 hade fårstammen redan minskats till endast 200 per 1,000 ha åker eller i det närmaste till samma belopp som antalet svin år 1871.

I Danmark funnos per 1,000 ha åker år 1888 1,800 höns, men år 1903 redan 3,400, år 1914 5,800 och år 1918 återigen blott 3,400.

3. Omständigheter, som inverkat på den starka ökningen av kreatursbeståndet.

Vilka omständigheter hava möjliggjort denna före kriget försiggångna, år efter år fortsatta stegring?

I främsta rummet följande.

Stegringen är först och främst att tillskriva de förbättrade avsättningsmöjligheterna för kreatursprodukter. Av det föregående (sid. 51) har framgått, att i Danmark i början av nu ifrågavarande tidsperiod odlades jämförelsevis mycket säd och att denna sädesodling till och med utvidgades. I Danmark drevs nämligen ännu vid denna tid en rätt omfattande export av spannmål. Men så snart de transoceaniska ländernas produkter nedpressade sädesprisen i Europa, skyndade sig danskarna — redan i början av 1880-talet — att grunda *andelsmejerier*. De flesta av dessa grundades mellan åren 1886 och 1890, och deras inverkan på kreatursstammens ökning skönjes också redan från denna tid. Genom andelsmejerierna och de av dem upprättade kooperativa smörexportaffärerna lyckades man småningom höja smörprisen. Det danska smöret betalades nämligen åren 1881—1890 med i medeltal kr. 1:80 per kg, åren 1891—1895 med kr. 1:90, åren 1906—1910 med kr. 2:— och åren 1911—1913 med kr. 2:25.

Dessa prisansågo danskarna dock icke vara lönande, enär produktionskostnaderna för mjölken samtidigt hade stigit väsentligt, i det att den starkt ökade produktionen hade åstadkommit bl. a. genom användande av oerhörda mängder konstgödsel och kraftfoder, främst oljekakor. En ytterligare stegring i smörprisen kunde lantbrukarna icke längre hoppas på, efter det att margarinet vid denna tid begynte erövra en allt större plats i folknäringen såväl i England som också hemma i Danmark. Sålunda hotades den danska mjölkhushållningen av en svår kris. Danskarna upptogo då i sin lantbrukshållning en ny »industrigren» av mycket stor betydelse, nämligen *svinuppfödning*, slakt av dessa i egna *andelsslakterier* och försäljning av förstklassigt fläsk främst på den engelska marknaden. De

lyckades genom dessa åtgärder vinna en utmärkt avsättning å samt gott pris för de stora partier skummjolk, som de måste återtaga från andelsmejerierna och nu med fördel kunde utfodra åt svin.

Det är visserligen sant, torde det kunna invändas, att för Danmarks lantbrukare på detta sätt öppnats fördelaktigare försäljningsmöjligheter än förut, men huru har Danmarks åkerjord förmått föda den ständigt växande mängd kreatur, såsom av det föregående framgått?

Först och främst hava de danska lantbrukarna i en synnerligen anmärkningsvärd omfattning förmått *utvidga sin odlade jord*. I det föregående påvisades redan, att de åren 1866—1896 genom nyodlingar omvandlat c. 440,000 ha karga marker till åker, samtidigt som t. ex. Finlands jordägare i Södra Finland läto vidsträckta, utsugna gamla havreländer skogbeväxas och i stället utvidgade sin åkerareal genom att fråntaga torparna deras åkrar, utan att samtidigt vara i stånd att öka sitt kreatursbestånd i samma grad som torparnas minskades. I det föregående nämndes vidare, att de danska lantbrukarna åren 1866—1896 vunno c. 50,000 ha åker genom täckdikning. Slutligen har det ock framgått, att de utvidgade sin odlade jord med nära 140,000 ha genom att minska trädesåkrarna. Genom dessa åtgärder har deras odlade jordareal under ifrågavarande tidsperiod faktiskt ökats med c. 630,000 ha eller närmare $\frac{1}{3}$, vilket är symnerligen aktningsbjudande.

För det andra hava danskarna genom att införa intensivare odlingsmetoder på ett i ögonenfallande sätt *stegrat produktionsförmågan* hos sin åkerjord, såsom ock av det föregående framgått (sid. 93). Och för det tredje hava de vunnit vida större fodermängder än förut genom att kännbart minska sin vallareal och i stället odla *blandsäd* och *foderrotfrukter*.

Trots allt detta hava de danska lantbrukarna icke från sina åkrar ens närmelsevis kunnat erhålla den fodermängd, som deras starkt ökade kreaturshushållning krävt. Såsom tillskott till sitt hemma odlade foder hava de fördenskull tagit i bruk importerat kraftfoder i år för år ökade mängder, såsom senare (VI Kapitlet) kommer att framgå.

4. Antalet husdjur på lägenheter av olika storlek.

Hurudant är kreatursbeståndet på lägenheter av olika storlek i Danmark?

Danmarks lantbruksstatistik giver tyvärr intet svar på denna fråga för senare tid än år 1909. Isynnerhet ur småbrukssynpunkt är denna omständighet ofördelaktig, då det är känt, att de danska småbrukarna ansenligt ökade sin kreatursstam just efter detta år. En annan svårighet för behandlingen av denna fråga ligger däri, att i 1909 års statistik jämföres kreatursbeståndet med lägenheternas totalareal, men icke med åkerarealen, såsom här tidigare skett, vadan således de i nedanstående tabell framträdande siffrorna icke giva den bild av förhållandena, som vi här önskade erhålla. Särskilt begås härigenom en viss orättvisa mot större lägenheter, vilka hava mera skogsmark och impedimenter än småbrukarna. I brist på noggrannare statistik måste emellertid denna användas, men torde den dock vara ägnad att i huvuddrag giva en riktig föreställning om kreatursbeståndet på lägenheter av olika storlek i Danmark.

Tabell LIII. Antalet husdjur på lägenheter av olika storlek i Danmark per 1,000 ha totalareal år 1909.

Lägenheternas storlekskategori (totalareal)	Hästar	Nötkreatur			Svin	Får	Nötkreatursenheter	Höns
		sammanslagt	kor	ungnöt				
ha	1	2	3	4	5	6	7	8
0,50— 1,50	294	1,516	1,142	374	1,672	452	2,892	33,956
1,50— 3,00	220	1,386	1,022	364	1,230	220	2,390	18,428
3,00— 4,50	268	1,160	818	342	974	220	2,244	11,270
4,50— 9,00	248	954	634	320	754	266	1,930	6,612
9,00— 13,50	204	888	542	346	626	298	1,706	4,514
13,50— 27,00	186	822	454	368	744	280	1,612	3,096
27,00— 54,00	160	704	364	340	426	248	1,332	2,014
54,00—108,00	108	528	260	268	258	210	952	1,042
108,00—216,00	88	506	276	230	210	128	844	704
över 216	78	532	310	222	192	72	826	466
I medeltal i hela landet	170	754	428	326	490	244	1,426	3,798
På öarna	222	920	562	358	734	142	1,794	6,542
På Jylland.....	144	670	360	310	368	294	1,244	2,416

Tabellen är ett nytt bevis på den redan av gammalt kända företeelsen, att i förhållande till jordarealen uppfödas kreatur mest på småbruk och att kreatursantalet proportionellt sjunker någorlunda jämnt i samma mån lägenheterna bliva större. Skillnaden är så stor, att på de minsta lägenheterna finnas 3 gånger så många såväl hästar som kor och får som på de största lägenheterna, 6—8 gånger flera svin, 30—40 gånger flera höns. Så stora differenser torde icke kunna framvisas i många andra länder och det är på grund härav småbruket i Danmark äger en oerhört stor nationalekonomisk betydelse.

B. Sverige.

1. Kreatursbeståndets utveckling.

Växlingarna i antalet av de viktigaste husdjuren i Sverige åren 1871—1919 framgå ur tabell LIV.

Om vi först följa den sista kolumnen i denna tabell, som åsyftar att giva en framställning av huru totalantalet kreatur växlat i Sverige åren 1871—1919, finna vi, att även i Sverige en likformig stegring i antalet nötkreatursenheter ägt rum ända till världskriget, enär ifrågavarande totalsumma under denna tid från 3,7 miljoner stigit till 5,5 miljoner eller med 48 %. Stegringen har varit ungefär lika stor (c. 50 %) för hästar (från 438,000 till 660,000) som för kor (från 1,2 miljoner till 1,9 milj.) och ungboskap (från 761,000 till 1,143,000). Svinens antal har stigit med 167 %, fårens däremot nedgått med 27 %. Om kreatursbeståndets utveckling i Sverige jämföres med Danmarks, befinnes utvecklingen i bägge länderna gå i samma riktning beträffande varje särskilt djurslag, om ock utvecklingen i Danmark varit mycket kraftigare, bl. a. även däruti, att fårantalet i Danmark minskades mycket hastigare än i Sverige.

Då denna tillväxt i kreatursbeståndets storlek underkastas granskning med stöd av uppgifterna i sista kolumnen, finna vi, att ökningen var svagast på 1870-talet (19,000 nötkreatursenheter per år) såsom fallet var även i Danmark, men att den var dubbelt så stor på 1880-talet, under den stora nyodlingsperioden. Den svagaste stegringen ägde rum åren 1893—1903.

Tabell LIV. Totalantalet husdjur i Sverige åren 1871—1919.

År	Hästar	Nötkreatur				Svin	Får	Nötkreatursenbeter		
		sammanlagt	kor		ungnöt ¹⁾			sammanlagt	ökning per år	
			st.	%	st.					%
1871	438,000	2,026,000	1,265,000	62,4	761,000	37,6	383,000	1,636,000	3,713,000	—
1881	459,000	2,192,000	1,395,000	63,6	797,000	36,4	419,000	1,377,000	3,902,000	19,000
1893	495,000	2,474,000	1,647,000	66,6	827,000	33,4	717,000	1,324,000	4,359,000	38,000
1903	546,000	2,586,000	1,783,000	68,9	803,000	31,1	816,000	1,167,000	4,623,000	27,000
1909	581,000	2,730,000	1,847,000	67,7	883,000	32,3	922,000	1,022,000	4,874,000	42,000
1914	660,000	3,069,000	1,926,000	62,8	1,143,000	37,2	1,023,000	1,205,000	5,506,000	126,000
1919	716,000	2,551,000	1,607,000	63,0	944,000	37,0	717,000	1,563,000	5,139,000	—
Ökning.										
1871—1914	222,000	1,043,000	661,000	—	382,000	—	640,000	—458,000	1,793,000	—
%	50 %	51 %	52 %	—	50 %	—	167 %	—27 %	48 %	—

¹⁾ Häri ingå även oxar och tjurar.

Med året 1903 vidtager en kraftig ökning i Sverige på samma sätt som också i Danmark, under åren 1903—1909 med 42,000 per år och därefter med 126,000, vilken ökning är ännu större än i Danmark under motsvarande tid (106,000).

2. Antalet husdjur i förhållande till åkerareal och folkmängd.

Antalet husdjur av olika slag per 1,000 ha åker och 1,000 invånare i Sverige åren 1871—1914 visar rätt stora skilljaktig-

heter från motsvarande förhållanden i Danmark. Utvecklingen i Danmark har nämligen varit betydligt jämnare och fastare beträffande de flesta husdjurslag än vad fallet varit i Sverige.

Tabell LV. Antalet husdjur i Sverige i förhållande till åkerareal och folkmängd åren 1871—1914.

År	Per 1,000 ha åker							Per 1,000 invånare						
	hästar	nöt		svin	får	nötkreaturs- enheter		hästar	nöt		svin	får	nötkreaturs- enheter	
		manlagt	skärvt			kor	öknings- per år		manlagt	skärvt			kor	manlagt
1871	172	795	497	150	653	1,058	—	105	488	301	92	399	641	—
1881	157	750	478	143	471	976	— 8,2	100	478	305	91	300	622	— 1,9
1893	146	730	487	212	395	952	— 2,0	101	506	341	147	271	678	+ 4,7
1903	153	727	502	229	330	954	+ 0,2	105	495	341	156	224	658	— 2,0
1909	160	751	508	254	281	973	+ 3,2	106	499	337	168	187	656	— 0,3
1914	178	827	519	276	325	1,487	+ 102,3	116	540	339	180	212	969	+ 60,3

Antalet nötkreatursenheter i förhållande till folkmängden uppgick år 1871 till 641 per 1,000 invånare och år 1914 till 969 samt i förhållande till åkerarealen år 1871 till 1,058 per 1,000 ha åker och år 1914 till 1,487. Varc sig jämförelsen gäller folkmängden eller åkerarealen, är perioden 1903—1914 en stegrings tid, medan däremot åren 1871—1903 beteckna dels stagnationens, dels tillbakagångens tid.

Tabellen visar jämväl, huru i jämförelse med folkmängden antalet hästar, nötkreatur och kor icke ökats nämnvärt förrän efter år 1909.

C. Norge.

1. Kreatursbeståndets utveckling.

Tabell LVI visar kreatursbeståndets utveckling i Norge åren 1835—1918. Ökningen har varit mycket kraftig åren 1835—1865, ty under denna jämförelsevis korta tid ökades hästarnas

antal med över 30 %, nötkreaturens antal med nära 50, fårens med c. 70 och till och med getternas med 50 %. En tillväxt, om också mycket svagare, har även perioden 1865—1875 att uppvisa. Men därefter inträder i Norge, måhända såsom

Tabell LVI. Totalantalet husdjur i Norge åren 1835—1918.

År	Hästar	Nötkreatur			Svin	Får	Nötkreaturs- enheter	Getter	Renar	Höns	Bisam- hällen
		sammanlagt	kor	ungnöt							
1835	113,000	644,000	—	—	80,000	1,029,000	1,175,000	185,000	82,000	—	—
1865	149,000	953,000	—	—	96,000	1,705,000	1,708,000	291,000	102,000	—	—
1875	151,000	1,016,000	735,000	281,000	101,000	1,686,000	1,775,000	323,000	97,000	—	—
1890	151,000	1,006,000	701,000	305,000	121,000	1,418,000	1,725,000	272,000	170,000	797,000	17,200
1900	173,000	950,000	686,000	264,000	165,000	999,000	1,677,000	215,000	109,000	1,640,000	21,600
1907	170,000	1,028,000	696,000	332,000	163,000	991,000	1,743,000	223,000	133,000	1,460,000	20,700
1918	208,000	1,086,000	720,000	366,000	127,000	940,000	1,899,000	186,000	98,000	1,668,000	20,800
<i>Ökning.</i>											
1875—1918	57,000	70,000	—15,000	85,000	26,000	—746,000	124,000	—137,000	1,000	871,000	3,600
%	37,7	6,9	—2,0	30,2	25,7	—44,2	7,0	—42,4	1,0	109,3	20,9

en följd av den transatlantiska konkurrensen, en stagnation. Åren 1875—1918 har kornas antal något nedgått, ungnötens och svinens antal däremot ökats svagt, men samtidigt har fårstammen minskats så ödesdigert, att totalsumman nötkreatursenheter icke kunnat tillväxa med mera än 7 % eller från 1,775,000 till 1,899,000. Det är en egendomlig företeelse, att i Norge en lindrig stegring inträffade åren 1907—1918, då världskriget i de övriga skandinaviska länderna tvärtom förorsakade en reduktion i kreatursbeståndet. Vad de övriga husdjuren beträffar, visar tabellen, att även getternas antal, som åren 1835—1875 kraftigt tillväxte, efter denna tid minskas till den grad, att tillbakagången under hela perioden utgör 137,000 eller 42,4 %. Slutligen har även renarnas antal efter år 1890 kännbart nedgått. Icke ens hönsaveln, som på 1890-talet blev livaktig, förmådde efter denna tid längre gå framåt och det samma synes fallet vara med biskötseln.

2. Antalet husdjur i förhållande till åkerareal och folkmängd.

Tabell LVII giver en framställning av husdjurens antal i Norge i förhållande till 1,000 ha åker åren 1865, 1907 och 1918 samt i förhållande till 1,000 invånare åren 1865—1918. Jämförelsen med *folkmängden* giver vid handen en mycket anmärkningsvärd tillbakagång, i det att enligt densamma antalet nötkreatursenheter oavbrutet under hela tiden gått tillbaka; år 1865 funnos nämligen 1,034 nötkreatursenheter per 1,000 invånare, år 1918 endast 740. I enlighet härmed utvisa givetvis de flesta husdjurs relativa antal en mer eller mindre jämn tillbakagång.

Jämväl i jämförelse med *åkerarealen* visar kreatursbeståndet en nedgång under tiden 1865—1907, dock med undantag av antalet svin. Efter år 1907 visar tabellen en märkbar ökning. Den i tabellen framträdande ökningen torde dock kunna be-
tvivlas, enär uppgifterna om åkerarealen för år 1918 anses angiva en mycket mindre areal än den faktiska.

Tabell LVII. Antalet husdjur i Norge i förhållande till åkerareal och folkmängd åren 1865—1918.

År	Per 1,000 ha åker										Per 1,000 invånare									
	hästar	nötkreatur			svin	får	getter	höns	nötkreatursenhet.		hästar	nötkreatur			svin	får	getter	höns	nötkreatursenheter	
		kor	ungnöt	öknings per år					öknings- mål	kor		ungnöt	minskning per år	öknings- mål						
1865	280	1,760	—	—	180	3,150	592	—	3,257	—	88	560	—	—	57	1,002	175	—	1,034	—
1875	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	84	563	408	155	56	933	178	—	1,014	— 2
1890	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75	503	350	153	61	708	136	398	884	— 8,7
1900	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	77	424	306	118	74	446	96	731	764	— 12,0
1907	227	1,371	928	443	217	1,321	297	1,947	2,324	—	78	446	302	144	71	431	97	635	758	— 1
1918	290	1,640	1,077	563	340	1,840	268	2,370	2,946	+ 56,5	80	416	278	138	49	360	74	634	740	— 1,6

3. Antalet husdjur på lägenheter av olika storlek.

Från Norge finnas för år 1907 och år 1917 att tillgå uppgifter om antalet husdjur å lägenheter av olika storlek, beräknade per 100 ha åker. Dessa uppgifter hava sammanställts i följande tabell.

Tabell LVIII. Antalet husdjur på lägenheter av olika storlek i Norge per 100 ha åker år 1917.

Lägenheternas storlekskategori	Per 100 ha åker					
	Hästar	Nötkreatur	Svin	Får	Getter	Höns
ha						
under 2	45	360	32	459	107	609
2—10	29	143	17	113	17	205
10—50	21	84	12	84	3	107
över 50	19	67	15	7	0,4	47

Denna tabell utvisar således resultat gående i samma riktning som motsvarande undersökningar i andra länder.

D. Jämförelser mellan de nordiska länderna.

I tabell LIX hava sammanförts uppgifter över kreatursbeståndet i de nordiska länderna vid krigets början eller åren närmast före detta. Tabellen framställer först de *absoluta talen*. Vi se, att det stora Sverige i avseende å antalet nötkreatursenheter icke står mycket framom det lilla Danmark, ty i det förstnämnda landet funnos 5½ miljoner och i det senare något mindre än 5 miljoner nötkreatursenheter. Med tillfredsställelse kan det konstateras, att icke håller Finland med sina 3 miljoner nötkreatursenheter stannar mycket efter dessa, varemot Norge i detta avseende är betydligt svagare än de andra nordiska länderna, enär det endast äger 1,7 miljoner nötkreatursenheter.

Då vi taga till granskning de olika slagen av husdjur, finna vi, att det stora Sverige icke ens i avseende å hästbeståndet, som uppgår till 660,000, står mycket framom Danmark, där hästbeståndet utgör 567,000; Finland (med 366,000) och Norge (med 170,000) bliva märkbart efter. Beträffande antalet kor står Sverige avgjort framom alla övriga länder med sina närmare 2 miljoner kor; Danmark (1,3 milj.) och Finland (1,1 milj.) äro något så när jämnstarka, och Norge stannar återigen i detta avseende långt bakom de övriga, i det att därstädes finnas endast knappa 700,000 kor. Ungnöt uppfödde Danmark och Sverige i ungefär lika stort antal eller 1,1 miljon; då man tager i betraktande, att koantalet i Danmark var underlägset det

svenska, stod således Danmark härutinnan framom Sverige. Finland (440,000) och Norge (332,000) stanna i detta avseende långt bakom de andra, och i relation till sitt koantal blir Finland t. o. m. det sista. Svinstammen var i Danmark ojämförligt mycket större än i något annat land, i det att Danmark ägde 2,4 miljoner svin, Sverige blott 1 miljon, medan Norge och Finland också häruti äro de bägge övriga starkt underlägsna. Beträffande fårbeståndet står Finland främst (1,3 miljoner); Sverige är i detta avseende ganska jämnstarkt med Finland, i det att dess fårstam uppgiek till 1,2 miljoner. Icke ens Norge stannar på detta område långt efter dessa länder, ty det äger närmare 1 miljon får. Danmark skiljer sig i detta avseende från de övriga, då det äger endast $\frac{1}{2}$ miljon får. Getaveln förefaller i alla länder vara rätt obetydlig; Norge står främst (över 200,000), i andra rummet kommer Sverige med 120,000, därpå Danmark med 45,000 och sist Finland med endast 11,000. Höns däremot funnos i Danmark ojämförligt mera än i grannländerna, nämligen över 15 miljoner, i Sverige endast 6 miljoner och i Norge knappa $1\frac{1}{2}$ miljon; Finland stannar i detta avseende t. o. m. mycket efter Norge (800,000).

Huru kreatursbeståndet i de nordiska länderna *förhåller sig till folkmängden*, framgår av följande avdelning i samma tabell.

Om vi först taga i betraktande de skilda ländernas antal nötkreatursenheter i jämförelse med folkmängden, befinnes Danmark i detta avseende höja sig över alla andra nordiska länder, i det att där finnas 1,7 nötkreatursenheter per invånare. Därefter komma Sverige och Finland med nära 1 nötkreatursenhet, sist Norge med blott 0,76.

Beträffande antalet hästar väcker Danmark särskild uppmärksamhet därigenom, att landet har närmare 200 hästar per 1,000 invånare, medan det i Sverige och Finland endast fanns något över 100 och i Norge ännu färre eller 78. I avseende å antalet kor voro de skilda länderna däremot mycket mera jämnstarka. Per 1,000 invånare funnos i Danmark 458 kor, därefter kom Finland med 374, vilket är en ansenlig siffra, i tredje rummet Sverige med 339 och sist Norge med 302. Ungnöt fanns i Danmark per 1,000 invånare över 400 eller dubbelt

Tabell LIX. Kreatursbeståndet i de nordiska länderna vid krigets början eller närmast därförinnan.

Land	Uppgifterna för år	Hästar	Kor	Ungnöt	Svin	Får	Getter	Höns	Nötkreatursenheter ¹⁾
Danmark	1914	567,000	1,310,000	1,157,000	2,497,000	515,000	45,000 ²⁾	15,140,000	4,878,000
Sverige ...	1914	660,000	1,926,000	1,143,000	1,023,000	1,205,000	120,000 ³⁾	6,000,000 ⁴⁾	5,506,000
Norge ...	1907	170,000	695,000	332,000	163,000	991,000	223,000	1,460,000	1,743,000
Finland ..	1910	366,000	1,165,000	440,000	422,000	1,328,000	11,000	800,000	3,030,000
<i>Detsamma per 1,000 invånare.</i>									
Danmark	1914	198	458	403	873	180	16	5,300	1,702
Sverige...	1914	116	339	201	180	212	21	1,060	969
Norge ...	1907	78	302	144	71	431	97	635	758
Finland ..	1910	118	374	142	136	426	4	260	973
<i>Detsamma per 1,000 ha åker.</i>									
Danmark	1914	220	519	448	968	200	18	5,868	1,890
Sverige...	1914	178	519	308	276	325	32	1,620	1,487
Norge ...	1907	227	928	443	217	1,321	297	1,947	2,324
Finland ..	1910	194	580	236	226	712	6	430	1,625

mera än i Sverige, medan Norge och isynnerhet Finland stanna långt efter. Största skillnaden förekommer i avseende å antalet svin, av vilka Danmark hade 873 per 1,000 invånare, under det Sverige stannade vid 180, Finland vid 136 och Norge vid 71. I avseende å antalet får äro Finland och Norge jämnstarka och stå framom de övriga (över 400), medan Sverige (212) och Danmark (180) härutinnan närma sig varandra. I förhållande till folkmängden var antalet getter i alla länder mycket litet: i Norge mest, 97 per 1,000 invånare, och i Finland minst (4). I hönsavel lämnar Danmark med sina 5,3 höns per invånare de övriga länderna långt efter; Sverige hade endast 1, Norge 0,6 höns per invånare, medan Finland med sina 0,26 höns per invånare icke uppnår ens hälften av Norges anspråkslösa antal.

En jämförelse mellan *antalet husdjur och åkerarealen* är emellertid ur lantbrukets synpunkt vida viktigare än den föregående jämförelsen.

Denna jämförelse ställer Norge främst bland alla dess grannländer, ty i Norge funnos före kriget per ha åker 2,3 nötkreatursenheter.

¹⁾ Häri äro getterna icke inberäknade. — ²⁾ Uppgift för år 1919. —

³⁾ Beräknat medeltal. — ⁴⁾ För år 1917.

kreatorsenheter; Danmark stannar väsentligt efter med sina 1,⁹ nötkreatursenheter; Finland närmar sig i detta avseende med 1,⁶ Sverige, som uppnår 1,⁵ nötkreatursenheter per ha. Detta förvånande resultat av jämförelsen mellan de skilda länderna torde få sin förklaring därav, att Sverige med tillhjälp av konstgödsel starkt utvidgat sina nyodlingar på kärrmarker.

Denna Norges och Finlands överlägsenhet förklaras av det faktum, att i dessa länder finnas jämförelsevis mycket naturliga ängar.

I avseende å hästantalet jämfört med åkerarealen står Norge främst (227 hästar per 1,000 ha) med Danmark såsom god andra vid sin sida (220); så följer Finland med 194 och sist Sverige med 178. Norges och Finlands jämförelsevis höga hästantal förklaras av dessa länders glesa bosättning och i dem förekommande relativt stora skogskörslor. I Danmark kräver visserligen det intensiva jordbruket jämförelsevis mycket hästkraft, men skäl finns att misstänka, att den därstädes rådande gamla seden att köra med parhästar onödigtvis uppdiver hästantalet i förhållande till åkerarealen. Det ringa antalet hästar i Sverige kan icke, om det tages i betraktande, att även där förekomma vidsträckt områden med gles bosättning och relativt mycket skogskörslor, förklaras på annat sätt än att i en stor del av Sverige ännu drives ett mycket extensivt jordbruk och att i Södra Sverige köres med oxar.

Kor funnos i Norge i förhållande till åkerarealen ojämförligt mera än i de andra nordiska länderna eller nästan 1 ko per ha åker, medan i Danmark, Sverige och Finland endast fanns $\frac{1}{2}$. Ungnöt uppföddes i Danmark och Norge 0,4 per ha åker, i Sverige 0,3 och i Finland 0,2. Finland var således i detta avseende svagast av alla.

Även i svinavel står Danmark vid denna jämförelse ojämförligt framom alla andra, i det att där fanns nästan 1 svin per ha åker; i Sverige hölls c. 0,2 svin; Finland och Norge äro jämnstarka och stanna efter Sverige.

Om antalet får jämföres med åkerarealen, skall man finna, att Norge i sin tur lämnar alla andra länder långt bakom sig, i det att där hålles 1,3 får per ha, under det i Finland hålles 0,7

i Sverige 0,3 och i Danmark 0,2. Även i gctavel står Norge i denna jämförelse givetvis mycket framom de andra länderna. På detta område är Finland sämst.

Då antalet höns jämföres med åkerarealen, ses, att i Danmark före kriget höllos närmare 6 hönor per ha åker, i Norge nästan 2, i Sverige blott 1,6, men i Finland endast 0,4. Denna Finlands svaghet i förhållande till de andra nordiska länderna på hönsskötselns område torde huvudsakligen bero därpå, att före kriget kunde från Ryssland till Finland importeras synnerligen billiga ägg. Men härpå inverkade även den omständigheten, att ägghandeln i Finland ännu icke vid denna tid var ändamålsenligt organiserad och att här på långt när icke utfördes ett sådant arbete för hönsskötselns främjande som i grannländerna.

De ovan gjorda jämförelserna äro, såvitt de gälla kreatursbeståndet i de nordiska länderna och dettas förhållande till folkmängden, för Finland i stort sett ganska goda. Beträffande husdjurens bägge huvudgrupper, hästar och kor, står Finland nämligen i avseende å deras antal framom både Sverige och Norge, då antalet jämföres med invånarantalet. Finland borde således hava jämförelsevis lätt att med tillhjälp av detta levande kapital, med dessa produktionsmedel öka sin produktion, vare sig detta sker genom att införa intensivare odlingsmetoder, varest detta är mera ändamålsenligt, eller genom att uppdriva mjölmängden hos sina kor, varom talas i följande kapitel.

VI Kapitlet.

Mjölproduktionen i Skandinavien de senaste årtiondena.

A. Danmark.

1. Mjölproduktionens utveckling.

Huru mjölproduktionen utvecklats i Danmark, belyses av nedanstående tabell.

Tabell LX. Årlig mjölk- och smörproduktion i Danmark åren 1861—1921.

År	Antal kor	Produktion per ko och år kg		Totalproduktion i 1,000,000 kg	
		mjök	smör	mjök	smör
1861	757,000	c. 1,000	c. 31	c. 760	e. 24
1871	808,000	» 1,350	» 44	» 1,060	» 36
1881	899,000	» 1,600	» 54	» 1,440	» 49
1893	1,011,000	» 2,000	» 74	» 2,020	» 75
1903	1,089,000	» 2,500	» 98	» 2,720	» 107
1909	1,282,000	» 2,700	» 109	» 3,500	» 140
1914	1,310,000	» 2,750	» 109	» 3,600	» 143
1918	1,025,000	» 1,800	» 77	» 2,000	» 79
1921	1,272,000	» 2,600	» 105	» 3,333	» 133

Denna sammanställning visar en utomordentligt stark ökning av de danska kornas medelmjölkmängd under årens lopp; denna var år 1914 nästan 3 gånger så stor som år 1861. Medan medelmjölkmängden på detta sätt så gott som tredubblats, har landets hela mjölproduktion intill år 1914 ökats nästan 5-dubbelt, trots att koantalet icke ens fördubblats. Och då även mjölkens fetthalt något ökats och isynnerhet mejeritekniken gått framåt, har Danmarks smörproduktion vuxit i ännu högre grad eller c. 6-dubbelt.

Här har varit fråga om kornas medelmjölkmängd i Danmark. Men för att landets medeltal till år 1914 skall hava kunnat växa till 2,750 kg, måste i Danmark finnas ett jäm-

förelsevis stort antal kor med en betydligt högre mjölkavkastning än detta medeltal. Sådana äro främst de i kontrollföreningarnas böcker införda korna.

Sedan andelsmejerierna i Danmark hade visat, att mjölk-hushållningen kunde ställas på en mera lönande ståndpunkt än förut, begynte lantbrukarna grunda kontrollföreningar för att medelst dem befordra kreatursförädlingen. Den första kontrollföreningen grundades år 1895, således 13 år efter det första andelsmejeriet (år 1882), och redan år 1900 funnos 180 sådana, år 1905 415, år 1919 636 och år 1920 673. I dem funnos sistnämnda år över 16,000 medlemmar med sammanlagt 223,000 kor. De åtnjöto i statsanslag inalles 120,000 kronor. På varje kontrollförening kommo således i medeltal 24 medlemmar, 320 kor och 180 kr. årligt statsanslag. Kontrollföreningar finnas i Danmark i alla delar av landet; det ginge utom detta arbetes gränser att undersöka resultaten hos alla dessa eller beräkna medeltal för dem alla. För en närmare undersökning utvälja vi därför Fyens stifts kontrollföreningar och detta av den orsak, att kontrollföreningsrörelsen är mest utbredd därstädes och där nått de bästa resultaten. Då nämligen medelmjölmängden i Jyllands kontrollföreningar år 1903 steg till 2,750 kg och i Själlands till nära 3,000 kg, uppgick den i Fyens stift till 3,100 kg per ko och år. I Norra Jylland utgjorde motsvarande siffra endast 2,435 kg. Till Fyens kontrollföreningar höra kor av den s. k. röda danska rasen. Om dessa förenings verksamhet hava uppgifter offentliggjorts från och med år 1898. Det är på grund av dem följande sammanställning har uppgjorts.

Kontrollföreningsresultat å Fyen åren 1898—1922.

År	Antal kor	Kg mjölk i medeltal per ko och år	Fett %	Kg smör i medeltal per ko och år
1898—99	3,464	3,015	3,37	113
1902—03	17,663	3,368	3,41	128
1908—09	40,788	3,398	3,49	132
1915—16	40,111	3,608	3,65	147
1918—19	34,033	2,358	3,68	97
1919—20	39,906	3,200	3,70	132
1921—22	50,791	3,544	3,71	146

I denna sammanställning fästes uppmärksamheten främst vid den snabbhet, med vilken Fyens kreatursägare åren 1898—1908 anslöto sig till kontrollföreningarna, liksom vid deras uthållighet att samarbeta i dem, t. o. m. trots kriget, som givetvis i någon mån verkade hämmande på intresset. År 1922 voro av Fyens c. 143,000 kor över 50,000 eller omkring 35,5 % inskrivna i kontrollföreningarnas böcker, vilket tillsvidare torde vara ett ouppnått resultat i grannländerna.

En annan omständighet, som tilldrager sig uppmärksamhet, är stegringen i medelmjölmängden. Den steg åren 1898—1903 med en snabbhet, som till stor del torde få tillskrivas å ena sidan andelsmejerirörelsen, men å andra sidan ock det arbete, vilket under denna period med statsanslag utfördes i Danmark för kreatursskötselns höjande (tjurföreningarna, kreatursutställningarna och -premieringarna samt kontrollföreningarna). Efter denna period följer en stagnation i ökningen av medelmjölmängden (åren 1903—1908), vartill jag icke kunnat erhålla någon annan förklaring än den, att lantbrukarna, då de riktade sina ansträngningar på att snabbt öka sina besättningar, icke voro i tillfälle att utvälja de bästa, utan nödgades nöja sig med sämre djur. Då från år 1909 den ökning åter börjar, som slutar med en medelmjölmängd av 3,600 kg vid krigets början, torde denna delvis få tillskrivas den omständigheten, att småbrukarna från och med denna tid i allt större skala börja förbättra sin kreatursskötsel, och delvis även den omständigheten, att koantalet icke mera ökats i samma utsträckning som närmast föregående år, utan att i stället ett bättre urval av djur numera göres.

En tredje omständighet, som i den sist framställda sammanställningen väcker uppmärksamhet, är fetthalten hos Fyens kor. Den är i allmänhet icke över hövan hög, utan håller sig kännbart under 4 %, och trots förädlingsarbetet steg den åren 1898—1909 märkbart litet (från 3,37 till 3,49). Den senare inträffade stegringen (till 3,70 år 1920) torde bero därav, att under krigstiden de danska kreatursägarna utgallrade dåliga kor i ganska stor utsträckning.

Den sista sifferkolumnen, som utvisar ökningen i medelsmörproduktionen hos korna inom kontrollföreningarna på Fyen, utgör ett utomordentligt vackert bevis därpå, huru långt ett upplyst, segt och framåtsträvande arbete för kreatursskötseln kunnat nå inom en relativt så kort tid som perioden 1898—1916 utgör. Medelsmörutbytet per ko har nämligen under denna tid stigit från 113 kg till 147 kg, d. v. s. med 34 kg eller 30 %. Förvandlas detta merutbyte till finskt mynt efter kursen år 1921, innebär stegringen, att de till Fyens kontrollföreningar hörande korna år 1915/16 gävo i medeltal per år Fmk 1,200: — mera än år 1898.

Det bör emellertid ihågkommas, att här är fråga om c. 40,000 kors medelavkastning.

Jämväl inom detta stora antal kor måste det således finnas rätt talrika besättningar och även individer, som redan hunnit betydligt längre. Det lönar sig att lära känna även dem. Det visar sig då, att de 10 bästa besättningarna inom Fyens kontrollföreningar år 1915/16 mjölkade i medeltal 4,246 kg och den bästa av dessa tio kreatursbesättningar nära 4,800 kg. De bästa enskilda korna hava givit en mjölkavkastning av ända till 6,000—7,500 kg per år.

Parallellt med att medelmjölkavkastningen på ovan framställt sätt stigit, har också mjölkens fetthalt ökats, ehuru det kunde förmodas, att utvecklingen varit motsatt. Tabellen visar, att medelfetthalten hos den inom Fyens kontrollföreningar producerade mjölken åren 1898—1920 stigit från 3,³⁷ till 3,⁷⁰. Men enskilda besättningar och enskilda kor hava en mycket högre medelfetthalt. Jag har ieke haft uppgifter för år 1920, då på grund av en del av kriget framkallade omständigheter medelfetthalten hos mjölken märkbart uppdrivits. Men för år 1914/15, då medelfetthalten hos ifrågavarande kor utgjorde 3,⁵⁷, finnas exempel på att rikt mjölkande kor hade en årlig medelfettprocent av 3,⁸⁰—4,⁰⁰—4,¹⁰.

Härav följer, att bland dessa Fyens kreatursbesättningar redan år 1914/15 funnos sådana, som gävo 180—220 kg smör per ko årligen.

Ovanstående siffror angiva ett storartat resultat. Det är nämligen känt, att i Danmark under medeltiden herrgårdarnas kor gävo högst 20 kg smör om året, och att förhållandena i detta avseende icke omkring år 1800 hade blivit bättre, än att utbytet av en bondko vanligen var c. 10 och av en herrgårdsko omkring 20—25 kg. Ännu på 1850—1860 talet, då en av de mest framskridna herrgårdarna lyckades uppdriva smöravkastningen av sin kreatursbesättning från 25 till 45 kg per ko, ansågs detta vara ett särdeles anmärkningsvärt resultat. Och med fullt skäl, enär det var två gånger högre än landets medeltal. Medeltalet i landet hade år 1881 nått högre (c. 50 kg) än hos de mest framstående kreatursbesättningarna på 1850-talet, och år 1914 var landets medeltal 2 gånger högre (109 kg) än vad de mest framskridna besättningarna hade på 1850-talet. Men år 1914 kunde de mest framstående besättningarna redan uppvisa en siffra av 180—220 kg, vilket vill säga 4—5 gånger mera än vad de främsta hade på 1850-talet, samt omkring 10 gånger mera än vad de bästa besättningarna och c. 20 gånger mera än vad bondkorna gävo omkring år 1800.

På dessa få sidor hava vi kunnat framställa en så storartad utveckling ur det danska lantbrukets historia, att intet annat land hittills torde kunna uppvisa något motsvarande.

2. Omständigheter, som inverkat på mjölkproduktionens ökning.

Det oerhört snabba framåtskridande i Danmarks mjölkproduktion, som vi i det föregående lärt känna, framkallar helt naturligt frågan, vilka de omständigheter äro, som i första hand åstadkommit detta resultat.

Den skildrade utvecklingen har icke föranletts av att någon utomordentlig kreatursras införskaffats till landet, ty materialet inom Fyens kontrollföreningar utgöres huvudsakligen av den inhemska lantrasen, och jämväl i Inland kunna vi ju redan uppvisa vackra enskilda resultat av våra inhemska lantraser.

På det vunna resultatet har endast i mindre grad ännu kreatursförädlingsarbetet kunnat inverka, enär detta först efter långvarig verksamhet kan visa större frukter. I främsta rummet har resultatet åstadkommits genom de danska lantbrukarnas kooperativa organisation. Härmed avses dock ingalunda enbart deras anslutning till andelsmejerierna, vilken även den nått längre än annorstädes, enär nämligen för närvarande i Danmark c. 90% av landets koantal är anslutet till andelsmejerierna, utan jämväl anslutningen till andelsslakterierna, tack vare vilken de danska kreatursägarna fått ett mycket högre pris än tillföre för sin skummjolk, som de utfodra åt svinen. Taek vare denna organisation hava Danmarks kreatursägare börjat för sina ladugårdsprodukter erhålla så goda pris, att det verkligen lönar sig för dem att utveckla kreatursskötseln, vilket återigen varit ägnat att intressera kreatursägarna att nedlägga arbete och kapital på densamma.

Uppstår således frågan, vilka av de åtgärder, som de danska kreatursägarna vidtagit, varit mest fruktbärande för deras kreatursskötsel.

Härtill måste svaras, att deras främsta och mest verksamma åtgärd otvivelaktigt varit den *bättre utfodring* av korna de infört; ett bland de danska bönderna gängse ordspråk säger ock, att »kon mjölkar från tänderna». Med denna »bättre utfodring» förstås först och främst det, att korna erhålla en mycket rikligare föda än förut. Detta framgår på ett övertygande sätt av den på sid. 167 införda, av danska statistiker för detta arbete uppgjorda tabellen, till vilken det tyvärr icke varit möjligt att erhålla en motsvarighet från de övriga nordiska länderna.¹⁾

¹⁾ I tabellen torde den oerhört lilla del ($\frac{1}{10}$) av skörden i Danmark, som tillfaller människorna, ådraga sig uppmärksamhet. Som förklaring härtill må nämnas, att till människoföda importeras en del säd årligen. En annan omständighet, som ådrager sig uppmärksamhet, är, att vid tidsperiodens början åtgick till utsäde mera än hälften av den mängd, som användes till människoföda, och vid periodens slut något mera än tredjedelen.

Tabell LXI. Foderförbrukningen i Danmark, beräknad i skördeenheter, åren 1875—1919.

(En skördeenhet = 1,000 kg säd).

År	Aantal skördeenheter, som utödrats per nötkreatursenhet	Medeltal av kreatursbestän- det i nötkrea- tursenheter	Totalsumma utfodrad fodermängd	Importöver- skott av ut- ländskt kraft- foder	Avinhemsk pro- duktion utfo- drats åt kreatu- ren sammantaget	Därav frändrages		Totalskörd	Beräknad ut- fodring av gräs och grönfoder	Inbärgad skörd i medeltal	I medeltal under åren
						Utsåde	Exportöver- skott av kraftfoder				
1875—79	1,151	2,818,000	3,242,538	—	3,242,538	128,419	211,740	3,964,451	1,134,451	2,830,000	
1880—84	1,318	2,903,000	3,819,255	101,818	3,717,437	—	220,423	4,342,012	1,192,012	3,150,000	
1885—89	1,433	2,983,000	4,275,498	300,187	3,975,311	—	228,353	4,635,271	1,155,271	3,480,000	
1890—94	1,407	3,343,000	4,705,250	466,648	4,238,602	—	231,504	4,919,790	1,289,790	3,630,000	
1895—99	1,491	3,564,000	5,314,835	802,170	4,512,665	—	232,264	5,222,274	1,302,274	3,920,000	
1900—04	1,537	3,812,000	5,860,425	1,027,438	4,832,987	—	229,159	5,567,121	1,317,121	4,250,000	
1905—09	1,602	4,347,000	6,963,900	1,236,498	5,727,402	—	226,464	6,487,166	1,527,166	4,960,000	
1910—14	1,588	4,612,000	7,321,920	1,367,440	5,954,480	—	232,743	6,779,119	1,469,119	5,310,000	
1915—19	1,472	4,294,000	6,321,828	833,710	5,488,118	—	228,584	6,317,606	1,517,606	4,800,000	

Ur tabellens sista kolumn framgår, att husdjuren i Danmark åren närmast före kriget erhöilo närmare 40 % mera foder än vid den i tabellen behandlade tidsperiodens början, ehuru redan då en avsevärd mängd foder tillhandahölls kreaturen. Men det må ihågkommas, att tabellen omfattar den fodermängd,

som givits hela husdjursbeståndet. Ökningen är således icke ringa. Men måhända ännu viktigare än den väsentliga *ökningen av mjölkboskapens fodermängd* är den förändring, som under den i tabellen behandlade perioden ägt rum beträffande *arten* av de danska kornas foder. Detta framgår, såvitt det gäller det hemmaproducerade fodret, ur en föregående tabell, näml. tab. XXXIII, som utvisar totalskörden i Danmark. Medan enligt denna på 1870-talet av foderrotfrukter skördades endast 585,6 miljoner kg eller 214 kg per nötkreatursenhet, uppgick skörden åren 1910—1914 till 13,166,800,000 kg eller närmare 2,700 kg per nötkreatursenhet; däremot skördades på 1870-talet 1,049 miljoner kg hö eller 388 kg per nötkreatursenhet, men åren 1910—1914 1,727 miljoner kg eller endast 352 kg per nötkreatursenhet. Beträffande dessa bägge foderslag har således en genomgripande omsvängning ägt rum. Och tager man i betraktande, att inga nämnvärda kvantiteter foderrotfrukter utfodras åt får, ungnöt och hästar, vilka främst erhålla hö, framgår härav, att förändringen i arten av kornas foder varit synnerligen hastig.

Då vi därefter undersöka mängderna och vilka slag av kraftfoder importerats till landet under denna tid, upplyser nedanstående tabell oss härom.

Tabellen utvisar en storartad stegring i kraftfoderutfodringen åt Danmarks husdjur. På 1880-talet importerades till landet endast 149,500,000 kg olika slags kraftfoder, men åren

Tabell LXII. Till Danmark importerade kraftfoder åren 1881—1915.

I medeltal under åren	Import i 1,000 kg per år				Per nötkreatursenhet kg	Oljekakor per ko och år kg
	Majs	Kli	Oljekakor	Summa		
1881—85	69,100	54,400	26,000	149,500	52	29
1891—95	386,600	80,800	79,000	546,400	163	79
1896—00	267,500	66,600	145,000	479,100	134	133
1901—05	319,900	61,200	319,000	700,100	184	290
1906—10	315,000	60,600	431,000	806,600	186	360
1911—15	397,700	39,100	563,000	999,800	205	433

före kriget närmare 1,000,000,000 kg. I förhållande till nötkreatursenheterna kommo på 1880-talet blott 52 kg kraftfoder per nötkreatursenhet och år, men åren före kriget över 200 kg. Beträffande olika slag av kraftfoder måste det först anmärkas, att det icke ansetts lämpligt att i tabellen intaga till landet importerat *korn*, ehuru sådant utfodrats även åt boskapen, av den orsak att korn jämväl importeras för industriändamål. Importen av *majs* steg på 1880—1890-talet synnerligen starkt, men densamma kännetecknas av stor ojämnhet under hela tiden, synbarligen av den orsak, att det under vissa tider var mera lönande att åt svinen utfodra kornmjöl än majs. Majsen går nämligen främst åt svinen. Importen av *kli*, som också den något steg under tidsperiodens början, var icke ens närmelsevis så stor som importen av annat kraftfoder och har efter år 1905 i allmänhet gått tillbaka. Däremot har importen av *oljekakor*, vilken vid tidsperiodens början i medeltal per år endast steg till 26,000,000 kg, hela tiden tillvuxit jämnt och snabbt, så att den åren före kriget redan utgjorde 563,000,000 kg. Då oljekakorna för mjölkproduktionen äro de viktigaste av alla kraftfoderslag, och då de för den skull främst användas åt mjölkkor, har i tabellens sista kolumn en jämförelse uppdragits mellan de importerade oljekaksmängderna och kornas antal. Denna jämförelse visar, att i stället för att på 1880-talet årligen endast 29 kg oljekakor kommo per ko, utfodrades sådana på 1890-talet redan omkr. 130 och vid periodens slut över 430 kg per ko. Ojämnheterna i utvecklingen torde delvis kunna förklaras på så sätt, att importen något år till följd av billiga priser varit större än konsumtionen. Givet är, att en jämförelse av det slag, som nu gjorts, i någon mån är haltande, då ju oljekakor till en del även utfodras åt annan boskap än kor, men de siffror jämförelsen bringar i dagen äro icke desto mindre betecknande för den stora »revolution» på kreatursutfodringens område, som under denna tid ägde rum i Danmark. Revolutionen är dock icke så stor, som man på grund av denna kraftiga stegring i oljekaksmängderna vore böjd att antaga. Det är nämligen faktiskt, att mången dansk kreatursägare minskat utfodringen av annat kraftfoder i

samma mån han ökat oljekaksmängden. Även detta faktum angiver en genomgripande förändring i kornas utfodring, men en så stor ökning i kraftfodermängderna har således icke ägt rum, som av tabellen kunde slutas.

B. Jämförelser mellan de nordiska länderna.

1. Ökningen av kornas medelmjölmängd.

I vilken utsträckning kornas medelmjölmängd i de nordiska länderna ökats, visar nedanstående tabell.

Tabell LXIII. Medelmjölmängd per ko i de nordiska länderna före kriget.

Tid	Mjölkvastning per ko och år i medeltal kg			
	I Danmark	I Sverige	I Norge	I Finland
I början av 1800-talet	250— 500	?	500	?
På 1860- »	500—1,200	?	800	?
» 1870- »	1,300	1,200	1,100	500—1,200
» 1880- »	1,600	1,300	1,100	1,000
1895—1900	2,200	1,600	1,300	1,300
1913—1915	2,700	2,200	1,500	1,300

Uppgifterna till denna tabell hava för Danmark erhållits på tidigare beskrivet sätt, för Sverige genom en därstädes nyligen arbetande kommitté, för Norge i vad beträffar äldre tider ur litteraturen och för senare tider ur den officiella statistiken samt för Finland i vad beträffar äldre tider ur litteraturen och för senare tider ur andelsmejeristatistiken.

Talen i den finska andelsmejeristatistiken (1,100 kg per ko och år) hava ökats med 500 kg per ko och år, vilket beräknats motsvara den mängd helmjök, som hushållet använt för hemkonsumtionen, och har på detta sätt kornas hela årsavkastning blivit beständ. Denna kvantitet har åtminstone för Finland ansetts moderat, då det är känt, att, ehuru i Finland mycket mjök konsumeras i hemmen, detta

döck icke i allmänhet åtminstone icke före kriget skedde på de gårdar, vilka levererade mjölk till mejerierna; på dylika gårdar användes för det mesta skummjölk icke endast vid djurutfodringen, utan jämväl till människoföda. Ofta t. o. m. köpes smöret från mejeriet, vadan helmjölken noggrannt föryttras. Å andra sidan måste även det förhållandet beaktas, att i andelsmejerierna i Finland i stor utsträckning den seden varit rådande, att medlemmarna icke anmält alla kor till mejeriet, vadan således den till mejeriet levererade mjölmängden blivit jämförd med ett mindre antal kor än vad i verkligheten funnits; kornas mjölmängd kommer härigenom att framträda större än den faktiska. Härtill kommer även, att till Finlands andelsmejerier hörde före kriget endast 20—25 % av landets samtliga kor, medan motsvarande tal i Danmark var 90 %, och att det anses obestridligt, att de till andelsmejerierna hörande korna mjölkade bättre än landets kor i genomsnitt. Om alla dessa omständigheter tagas i betraktande, torde det förut erhållna talet böra minskas med åtminstone 300 kg för att det tal må kunna angivas, som med största sannolikhet utvisar kornas medelmjölmängd i Finland.

Vi undersöka nu tabellen.

Om vi först stanna vid tabellens sista rad och jämföra kornas medelmjölmängd i de nordiska länderna före kriget, finna vi, att då den i Finland endast var 1,300 kg, var den i Norge, där korna ännu icke nämnvärt förädlats och varest lantbruket, såsom av det föregående framgått, i många avseenden är svagt, 200 kg högre, i Sverige 900 kg högre och i Danmark icke mindre än 1,400 kg högre eller således mera än dubbelt så hög som hos oss. Nu är det att förmoda, att, såsom flera gånger förut varit fallet, många av våra ledare på lantbrukets område bestrida möjligheten att anställa jämförelser mellan förhållandena i Finland och Danmark. Men intet skäl finnes att böja sig inför ett dylikt åskådningssätt. Vi finna nämligen, att lantbrukarna i Danmark på 1860-talet icke stodo framom lantbrukarna i Finland på 1870-talet, och att man i Danmark på 1870-talet icke på detta område nått längre än 300 kg framom oss på 1880-talet. Trots att Dan-

marks klimat och jordmån i stora drag förhållit sig oförändrade, hava dess lantbrukare sedan 1870-talet lyekats fördubbla medelmjölmängden redan före kriget. På samma sätt kan både i Sverige och även i Norge konstateras en jämnt stigande utveckling sedan 1880-talet; i det förstnämnda landet ökades medelmjölmängden med 900 kg och i det sistnämnda med 400 kg, men i Finland med endast 300 kg.

Även om tilläventyrs uppgifterna om kornas i Finland medelmjölmängd icke vore fullt riktiga, inverkar detta icke i någon väsentlig mån på det huvudresultat, till vilket jämförelsen lctt, nämligen att på detta område icke någon nämnvärd förkovran ägt rum i Finland på 40 år, då däremot våra västra grannländer gått märkbart framåt under denna tid.

Mot detta har man hos oss anmärkt, att det icke är kornas mjölmängd, som ensam för sig utgör den avgörande faktorn härvidlag, utan att även mjölkens fetthalt och den smörmängd korna förmå producera måste tagas i betraktande.

För att klargöra dessa frågor har jag utarbetat de tre följande tabellerna, ur vilka framgå resultatet av en del i de skilda länderna arbetande kontrollföreningars verksamhet omkring år 1914. Detta är ovillkorligen det bästa material, som står att få för belysning av frågan, även om det icke kan klargöra avkastningen hos hela kobeståndet i de skilda länderna utan endast de till kontrollföreningarna hörande ladugårdarnas medelresultat.

Den första av dessa, tabell LXIV, framställer kontrollbesättningarnas medelmjölmängd i de nordiska länderna före kriget (åren 1913—14—15). Siffrorna utvisa icke medelmjölmängden hos samtliga kontrollbesättningar uti ifrågavarande länder, ty ett sådant material bleve här omöjligt att behandla, utan har jag från varje land utvalt ett mindre område, för vilket redogöres i nedanstående anmärkning, från Finland Norra Savolaks.¹⁾

Tabellen tarvar icke förklaringar.

¹⁾ Valet har i Danmark fallit på de tidigare omnämnda kontrollföreningarna i Fyens stift, vilka bilda ett eget förbund och villas kor tillhöra den röda danska rasen. För Sverige har med anledning av att landet

Tabell LXIV. Kontrollbesättningarnas medelmjölmängd i de nordiska länderna omkring år 1914.

Land	Kontroll- besättningar sammanslaggt	Av dem sådana, vilkas medelmjölmängd per ko och år var kg								
		under 1,500	1,500— 2,000	2,000— 2,500	2,500— 3,000	3,000— 3,500	3,500— 4,000	4,000— 4,500	4,500— 5,000	5,000 över
Danmark	3,029	—	—	26	284	989	1,148	470	92	20
Södra Sverige	1,728	—	—	7	72	339	559	496	187	68
Norra Sverige	503	10	156	230	78	27	2	—	—	—
Norge	1,580	188	640	574	152	23	3	—	—	—
Finland	665	121	394	135	14	1	—	—	—	—

Härav framgår, att medelmjölmängderna hos Norra Savolaks kor voro lägst av alla.

Såsom jag redan tidigare framhöll, önska de finska fackmännen, då det blir fråga om den höga mjölkavkastningen i andra länder, hänvisa till den olika fettprocenten hos mjölken och de hava fullt skäl härtill, såsom följande tabell ådagalägger.

Ur densamma framgår nämligen, att korna i Norra Savolaks i avseende å mjölkens fettprocent överträffa alla andra länders i denna jämförelse ingående kontrollbesättningar. Men detta förhållande kan icke förändra ställningen oss i Finland till fördel. Ty då den av samma besättningar produ-

är så vidsträckt och olikartat ansetts nödigt att upptaga kontrollbesättningar från såväl norra som södra delen av landet. För Södra Sverige hava från de inom Malmöhus läns hushållningssällskaps område arbetande kontrollföreningarna utvalts besättningar av låglandsras (denna ras har visserligen i tiden hämtats från Nederländerna, men har redan så länge hållits i Sverige och där acklimatiserats, att den numera betraktas såsom inhemsk). För Norra Sverige hava de i Jämtlands hushållningssällskaps område arbetande kontrollföreningarna lämnat materialet och bland dem de, vilka arbeta med kor av ren nordsvensk lantras. I Norge är kontrollföreningarnas och kontrollbesättningarnas antal ringa och samtliga dessa publicera sina resultat i samma årsbok, varför ur denna tagits uppgifterna för samtliga besättningar.

I alla dessa länder omfatta kontrollföreningarnas årsberättelser årsmedeltalen för varje till kontrollföreningarna hörande besättning, men i Finland publiceras i den av Lantbruksstyrelsen uppgjorda officiella

Tabell LXV. Mjölakens medelfetthalt hos kontrollbesättningarna i de nordiska länderna omkring år 1914.

Land	Kontroll- besättningars sammanlagt	Av dem sådana, hos vilka mjölakens medelfettprocent var							
		under 3,0	3,0— 3,25	3,25— 3,50	3,50— 3,75	3,75— 4,00	4,00— 4,25	4,25— 4,50	över 4,50
Danmark	3,029	1	59	894	1,540	461	74	—	—
Södra Sverige	1,728	104	1,074	505	42	3	—	—	—
Norra Sverige	503	2	5	40	168	196	75	12	5
Norge	910	1	12	156	445	225	71	—	—
Finland	665	—	—	—	15	145	309	148	48

cerade medelsmörsmängden beräknas, finner man, att den högre medelfettprocenten hos korna i Norra Savolaks icke förmår uppväga deras låga mjölmängd. Detta framgår tydligt ur tabellen här nedan.

Tabell LXVI. Kontrollbesättningarnas medelsmörsmängd i de nordiska länderna omkring år 1914.

Land	Kontroll- besättningars sammanlagt	Av dem sådana, vilkas medelsmörsmängd var kg						
		under 75	75— 100	100— 125	125— 150	150— 175	175— 200	över 200
Danmark	3,029	—	40	511	1,334	896	210	38
Södra Sverige ...	1,728	—	42	432	798	358	86	12
Norra Sverige ...	503	62	277	133	24	6	1	—
Finland	665	342	294	27	2	—	—	—

statistiken endast *kontrollföreningarnas* (således alla de till dem hörande besättningarnas sammanlagda) årsmedeltal. Då jag uttalade min förvåning över denna finska metod, emedan ju ett dylikt medeltal icke ens närmelsevis kan hava samma vetenskapliga och praktiska betydelse som de i Skandinavien publicerade medeltalen för besättningarna, meddelades mig av vederbörande att enligt deras förmenande Finlands publiceringsmetod var bättre! Emellertid var det mig omöjligt att ur ifrågavarande publikationer erhålla t. ex. det önskade jämförelsematerialet, varför jag måste vända mig till respektive kontrollföreningars förbund. Av dem förskaffade mig sekreteraren för de inom Kuopio läns lantbrukssällskaps område arbetande föreningarna med stor möda de nödiga uppgifterna ur sitt arkiv, varemot sekreteraren för Västra Finlands kreatursförädlingsförbund icke ens behagade besvara mitt brev. Han utgör i detta avseende det enda undantaget bland de många tiotal personer i olika länder, vilka jag för detta arbete besvärat med korrespondens.

Dessa siffror fälla den slutliga domen över kornas i Norra Savolaks produktionsförmåga före kriget, jämförd med övriga länders kreatursbesättningar. De flesta kreatursbesättningar i Danmark gävo nämligen i medeltal per ko om året 125—175 kg smör, de flesta i Södra Sverige 100—150 kg, de flesta i Norra Sverige 75—125, men de flesta i Norra Savolaks mindre än 75 kg. Och medan flera av Danmarks och Södra Sveriges besättningar redan nå över 200 kg och t. o. m. en och annan av Norra Sveriges lantrasbesättningar över 175, stanna de bästa besättningarna i Norra Savolaks under 150.

Finland har således på detta område blivit betydligt efter grannländerna, trots att även vårt land fått till stånd både andelsmejerier och kreatursförädling. Det måste dock även beaktas, att korna av såväl Fyens röda danska ras som av den sydsvenska låglandsrasen äro mycket större än de nordsvenska, norska och finska lantrasernas och därför givetvis ock lämna bättre resultat.

2. Om ständigheter, som inverkat på resultatet.

Av det föregående har således framgått, att Finland stannat långt efter såväl Danmark som Sverige och även något efter Norge. Det torde kunna sägas, att Finland på ifrågavarande område stod vid krigsutbrottet åtminstone 40 år efter Danmark och 30 år efter Sverige.

Var ligger orsaken till detta?

Orsaken till vår efterblivenhet sökes gärna på fackmannahåll i vårt kalla klimat och vår karga jord. Dessa omständigheter inverka dock icke så väsentligt, som man allmänt tror hos oss. Även förmå våra stallar emotstå köld lika väl som de svenska och danska, och i det föregående har det redan varit fråga därom, att vi säkert till stor del hava lika växtliga marker som annorstädes.

Vad har således föranlett den snabba ökningen i de svenska och danska kornas avkastning, och vad är det, som i detta avseende i stort sett kvarhållit Finland nästan på samma nivå i årtionden?

Orsaken härtill är främst att söka på det ekonomiska och tekniska området. Ett faktum är, att danskarna funnit ökningen av kornas mjölmängd vara ekonomiskt lönande, varemot våra kreatursägare funno, att de för sinmjölk icke fingo sådana pris, att en ökning av mjölmängden hade lönat sig. Vi trodde visserligen, att om vi även här skulle få till stånd andelsmejerier såsom i Danmark, vore frågan löst. Men därutinnan hava vi misstagit oss. Våra andelsmejerier producerade till en början enbart smör, men för detta erhöles icke sådana pris, som skulle eggat lantbrukarna att uppdriva mjölkavkastningen. Först de mejerier, vilka enligt schweizisk metod begynt tillverka ost, vilken tillverkning de, tack vare Andelssmörexportaffären Valios systematiska oeh energiska arbete, upptogo egentligen först under världskriget, hava hitills kunnat betala tillfredsställande pris för mjölken. En annan i Danmark genomförd åtgärd, med vars tillhjälp andelsmejeriernas verksamhet kan bliva lönande, är att den vid smörberedningen erhållna skummjölken utfodras åt svin och att dessa uppfödas för export på utlandet, ävensom att noggrannt tillvaratages allt slaktavfall, vilket, jämväl ändamålsenligt förädlat, säljes till utlandet. En tredje åtgärd för ernående av bättre pris på mjölken har annorstädes varit upptagandet av fabriksdrift för tillverkning av kondenserad mjölk, varigenom möjliggöres även mjölkförsäljning på utlandet. Denna utväg har i Finland först under senaste år tillgripits av Valio.

Först sedan Finlands mejerirörelse på detta sätt gjorts *mångsidig* oeh *elastisk*, så att den är i stånd att till den utländska marknaden sända sådan vara, på vilken efterfrågan för tillfället är störst, blir det möjligt för Finlands lantbrukare att för sina ladugårdsprodukter erhålla fulla pris. Inför dessa perspektiv borde det vara möjligt att under de närmaste åren få till stånd en mängd nya andelsmejerier oeh procenttalet av de till andelsmejerierna hörande korna jämförelsevis snabbt ökat från de nuvarande 30 %, om också icke till 90 %, såsom i Danmark, så åtminstone till 75.

Men åtgärderna för *höjandet av prisen för kreatursproduk-*

terna äro ingalunda de enda, varuti Finland är efterblivet de andra nordiska länderna oeh med avseende å vilka Finlands lantbruk borde ha stora utvecklingsmöjligheter. Finland har en lika betydelsefull uppgift oeh lika stora utvecklingsmöjligheter även på ett annat område: *uppgiften att minska mjölkens produktionskostnader.*

En del av våra faekmän på kreatursskötselns område hava försvarat den i Norra Savolaks brukliga kreatursutfodringen med hö och så gott som inga rotfrukter och oljekakor därmed, att den är billigare än den danska oeh sydsvenska oeh att således — enligt deras åsikt — smörets produktionskostnader hos oss bliva lägre och kreatursskötseln alltså mera rüntabel än i våra grannländer.

Men då dessa faekmän tillfrågas, varpå det beror, att de danska oeh svenska kreatursägarna från årtionde till årtionde förbättra sin utfodring samt i allt större omfattning ansluta sig till andelsmejerier, tjurföreningar oeh kontrollföreningar ävensom förmått höja sin export med svindlande fart, medan i Finland alla dessa strävanden till utveckling och framåtskridande en lång tid redan före världskriget voro lamslagna, kan detta ieke av dem förklaras.

Det är emellertid naturligt, att ifrågavarande faekmän på kreatursskötselns område ieke äro i stånd att besvara detta spörsmål, emedan *deras teori om mjölkproduktionskostnadernas i Finland relativa billighet ieke fullt är riktig.* Till mjölkens faktiska produktionskostnader höra nämligen ieke allenast värdet av den förbrukade fodermängden, utan mycket annat därtill: ränta oeh amortering på det i ladugård och besättning nedlagda kapitalet, arbetskostnaderna för kreaturens skötsel oeh kostnaderna för underhållsfodret. Dessa mjölkproduktionens underhållskostnader äro i stort sett konstanta, oberoende av om korna giva 1,300 eller 2,500 liter per år, och stiga proportionsvis obetydligt, då produktionen ökas i högre grad. Men fördelade per liter mjölk sjunka de naturligtvis raskt i den mån mjölmängden ökas, och denna omständighet hava ovannämnda faekmän förbisett. Vad åter beträffar priset på den del av fodret, som behöves för att öka mjölkproduktionen, så ökas

detta naturligtvis, ju mera mjölk som produceras, men om korna överhuvud reagera för en rationellare utfodring och om utfodringen ökas rationellt, d. v. s. i den mån mjölk erhålles, så ökas detta pris per erhållen liter mjölk obetydligt.¹⁾

Ovanstående visar alltså, att bibehållandet av vårt föräldrade sätt att utfodra mjölkande kor med nästan blott hö, vilket hindrat mjölkproduktionens ökning hos oss, varit i ekonomiskt avseende ett misstag.

Såsom redan av det föregående framgick (sid. 161), hava danskarna däremot redan tidigt funnit det lönande att utfodra sin boskap väl samt ökat denna utfodring år för år rätt starkt. Denna starkare kreatursutfodring infördes, såsom av tabell LXI framgår, huvudsakligen redan under senaste århundrade. Detta framgår jämväl av redogörelserna för utfodringen i Fyens kontrollbesättningar. Denna har nämligen i blott oväsentlig omfattning ökats mellan de år, för vilka uppgifter kunna erhållas: medeltalet foderenheter var näm-

¹⁾ Detta åskådliggöres genom nedanstående tabell; uppskattningarna hava utförts i samråd med några framstående praktiska lantmän.

Mjölkproduktionskostnaderna i Finland år 1921.

Totalkostnaderna per liter mjölk, då produktionsmängden är:	Finska penni		
	Underhållskostnader	Kostnader för produktionsfodret	Summa
1,300 kg	140	60	200
1,700 »	107	62	169
2,000 »	91	64	154
2,500 »	73	66	139

Underhållskostnaderna per ko och år hava beräknats som följer:

	Fmk
Amortering och ränta å kornas värde.....	220
» » » » stallets »	212
Skötsel m. m.	650
Underhållsfoder	1,337
	Summa 2,419
Fråndrages gödselns och kalvens värde	600
Summa underhållskostnader	1,819

ligen år 1902—03 2,819 och år 1913—14 2,851. Däremot förekommer i Sverige åren 1903—1916 en ökning från 2,259 till 2,573 f. e. och i Norge under åren 1904—1914 en ökning från 1,381 till 1,659 f. c.¹⁾ Ehuru, såsom i anmärkningen under texten framhålles, de olika beräkningsgrunderna för foderenheter försvåra jämförelserna mellan olika länder, må dock här nämnas, att besättningarna i Malmöhus län år 1914—15 fingo 2,573 foderenheter och gävo 3,776 kg mjölk, medan i Jämtland gavs åt korna år 1913—14 endast 1,408 f. e. och erhöles 2,256 kg mjölk; i Norra Savolaks utfodrades åt korna år 1914—15 1,320 f. e. och erhöles 1,767 kg mjölk.

Men å andra sidan hava danskarna och sydsvenskarna kunnat nedpressa mjölkens produktionskostnader genom att utfodra boskapen *billigare* än förut. Genom noggranna försök vunno de nämligen insikt om att en av hö och kraftfoder sammansatt utfodring är synnerligen dyrbar, enär kon ekonomiskt icke kan tillgodogöra sig oljekakor, om hon huvudsakligen utfodras med hö.

Det är således skäl att undersöka, hurudan kornas utfodring var i de skilda länderna före kriget, då mjölkavkastningen i dem varit så olika. Frågan är också lätt att besvara beträffande Danmark, Södra Sverige och Norra Savolaks, då för dessa finnas att tillgå uppgifter om den fodermängd av olika slag, som givits åt i kontrollföreningarna inskrivna kor.

Det är på grund av dessa uppgifter följande tabell blivit sammanställd.

Då en jämförelse anställes beträffande utfodringen av de danska, sydsvenska och finska korna, finner man en stor överensstämmelse mellan den danska och den sydsvenska utfodringen, medan däremot skiljaktigheterna mellan dessa å ena sidan och den finska utfodringen å andra sidan äro i ögonenfallande.

Sammanställningen visar, att danskar och svenskar åt sina kor utfodrat något så när lika stora mängder kraftfoder, omkring 28 %, men att motsvarande siffra i Finland endast

¹⁾ De i de skilda länderna utfodrade foderenhetsmängderna kunna tyvärr icke jämföras, enär beräkningssättet i varje land är olika.

Tabell LXVII. Kontrollbesättningarnas utfodring i de nordiska länderna före kriget (i % av den utfodrade foderenhetsmängden).

Land	Kraftfoder			Rotfrukter	Torrt stråfoder			Bete och grönfoder	Medelmjölkmängd kg
	Sammanlagt	Oljekakor	Annat		Sammanlagt	Hö	Halm		
Danmark ...	25—30	20—30	0—10	25—30	6—12	0—4	6—8	30—35	3,460
Södra Sverige	28	19	9	28	21	10	11	23	3,759
Finland	12	2	10	3	51	40?	11?	34	1,767

är c. 12 %, således icke ens hälften av vad i Danmark och Södra Sverige gives. Men ännu större blir differensen, om i betraktande tages den utfodrade *oljekaksmängden* i de skilda länderna, då ju oljekakorna utgöra det viktigaste kraftfoderlaget för mjölkavkastningens höjande. Då utfodringen i Danmark nämligen är sammansatt av 20—30 % oljekakor och t. o. m. i Sverige av 19 %, ingår i Finland i densamma endast 2 % oljekakor.

Vi kunna således lägga märke till att en orsak, varför korna i grannländerna giva en så mycket större avkastning än i Finland, är den, att de i de andra länderna erhållit rikligt, men däremot i Finland mycket knappt med oljekakor.

Då härefter utfodringen av *rotfrukter* i de skilda länderna jämföres, finner man, att i Danmark och Södra Sverige 25—30 % av den utfodrade foderenhetsmängden utgöres av rotfrukter; en del kreatursägare giver något mindre, men andra betydligt mera, t. o. m. 40 % och därutöver; däremot hava korna i Savolaks fått nöja sig med 3 %. Härav kunna vi taga den lärdomen, att en annan orsak till det rikliga mjölkutbytet i grannländerna och till det knappa hos oss är, att i utfodringen därstädes ingå stora mängder rotfrukter, i Finland endast till namnet. Ännu större är olikheten mellan de skandinaviska länderna och Finland i avseende å den mängd torrt stråfoder, som gives korna: i stället för att danskarna giva sådant i allmänhet blott 6—12 % av den totala foderenhetsmängden (ofta t. o. m. blott 2—6 kg per ko och dag) och svenskarna 21 %, utgör detta foderslag i Finland 51 % av foderenhets-

mängden. Då det utfodrade torra stråfodret sammanräknas med det färska, befinnes det, att de danska korna få sammanlagt c. 36—47 % sådant och de svenska 44%, men de finska (korna i Savolaks) omkring 85% av hela sin foderenhetsmängd. Men härvid måste särskilt läggas märke till att utfodring av hö så gott som helt och hållet avskaffats i Danmark och Södra Sverige: de danska korna få nämligen endast 0—4 % hö av hela sin foderenhetsmängd och de sydsvenska 10 %, men de finska enligt beräkning omkring 40 %.

En stor uppmärksamhet tilldrager sig den omständigheten, att en ansenlig del av de danska korna icke längre under vintern erhåller ett enda höstrå, utan uteslutande halm, t. o. m. delvis råghalm, vilken i Finland på »bättre» gårdar vanligen blir helt och hållet utfodrad. Huru allmän denna halmutfodring i Danmark redan blivit, framgår därav, att av 3,029 av kontrollföreningarnas på Fyen besättningar år 1914 1,523 eller över 50 % alls icke erhöilo hö, medan 764 eller 25 % erhöilo endast 1—3 % hö av hela sin foderenhetsmängd.

Då detta meddelande om de danska kornas utfodring utan hö synes varit svärsmält för mången hos oss och väckt icke så ringa tvivel, har jag uträknat den genomsnittliga mjölkavkastningen i de ladugårdar, varest hö icke utfodrats.

Tabell LXVIII. Medelmjölmängd hos de besättningar, tillhörande Fyens kontrollföreningar, vilka utfodrats med halm i stället för hö, år 1914.

Summa med halm utfodrade besättningar	Av dem sådana, vilkas medelmjölmängd var kg					
	under 3,000	3,000—3,500	3,500—4,000	4,000—4,500	4,500—5,000	över 5,000
1,523	184	529	558	208	35	9
%	12,08	34,73	36,64	13,66	2,30	0,59

Tabellen visar på ett övertygande sätt, att halmutfodringen icke är så skrämmande, som man hos oss till och med bland många fackmän hittills trott och velat göra troligt.

Vi hava sålunda vid den anställda jämförelsen funnit, att skiljaktigheterna mellan å ena sidan dansk och sydsvensk samt å andra sidan finsk utfodring äro utomordentligt fram-

trädande. Av det foder, som speiellt höjer mjölkproduktionen, oljekakor oeh rotfrukter, få korna i Finland endast $\frac{1}{10}$ av de mängder, som givas åt kontrollkorna i grannländerna, men resultaten äro ock därefter: den finska kon ger endast 1,767 kg mjölk, då den danska ger 3,460 oeh den svenska nära 3,800 kg. (Tab. LXVII).

Givetvis inverka på ifrågavarande resultat jämväl andra omständigheter, men även om dessa tagas i betraktande, är det dåliga resultatet till en väsentlig del att anteckna å utfodringens konto.

*

Nu uppstår frågan: Är således en ökad utfodring av oljekakor oeh foderrotfrukter åt våra kor omöjlig på grund av de olika förhållanden, som råda i de skilda länderna oeh på vilka vi ofta skylla?

Vad först *oljekakorna* beträffar, äro de lika litet i Danmark som i Södra Sverige någon inhemsk produkt, utan en importvara, såsom också fallet är i Finland. Transportkostnaderna till Finland bliva icke mycket högre än till nämnda länder; Finland äger hamnar längs hela sin långa kust, såsom också i nämnda länder är fallet. Transporten till lands blir visserligen på grund av den glesa bosättningen i Finland något dyrare, men enligt praktiska lantbrukares utsago betyda dessa fraktkostnader icke mycket. En ökad utfodring med oljekakor blir i Finland därför något högre än i grannländerna, men dock icke så mycket, att merkostnaden behövde utgöra ett hinder för deras rikligare användning, då *prisförhållandet mellan mjölk och kakor det tillåter*. Härtill torde anmärkas, att lantraskornas i Finland matsmältningsorgan icke förmå omsätta oljekakor till mjölk eller fett såsom danskarnas oeh svenskarernas. Häri torde ligga så mycken sanning, att detta icke är möjligt för lantraskorna i Finland, i fall, såsom här är vanligt, oljekakor utfodras tillsammans med hö. Om däremot oljekakor utfodras med en *tillräcklig mängd rotfrukter*, förmå korna ekonomiskt tillgodogöra sig dem i mycket större mängder.

Detta leder oss således in på frågan om *rotfrukternas användning* i Finland. Danmarks och Södra Sveriges kor erhöilo *tio* gånger mera rotfrukter än korna i Norra Savolaks. Om med rotfrukter avses enbart foderrotfrukter, torde det kunna påstås, att öfvervägande delen av korna i Finland icke ens ännu erhålla sådana alls, medan åter Danmarks och Södra Sveriges kor få omkring $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ av hela foderenhetsmängden i rotfrukter eller 30—50 kg per ko och dag under vinterutfodringstiden.

Denna utfodring av rotfrukter, halm och kraftfoder, har hittills ansetts bliva billigare än höutfodringen. Av det föregående (sid. 99) har framgått, att de danska lantbrukarna skördade per ha åren 1910—1914 från sina vallar 1,500 och från sina sädesfält 2,500, men från sina rotfruktsfält 4,900 foderenheter. Visserligen äro odlingskostnaderna för en rotfruktsfoderenhet större än för en höfoderenhet, men då rotfruktsutfodringen gör det möjligt för kon att bättre tillgodogöra sig oljekakor än om kon hålles på höutfodring, så framhålla danskarna, att en till väsentlig del av hö bestående vinterutfodring före kriget var mindre lönande än utfodringen med rotfrukter och oljekakor. Dock torde man numera anse, att man gått något för långt i de mängder av oljekakor och rotfrukter man givit samt uti åsidosättandet av höet.

Varken Jämtlands eller Norges kontrollföreningar publicera tyvärr med det föregående jämförbara utfodringsuppgifter.

Utfodringen av oljekakor åt kor parallellt med mjölkproduktionen kan jämväl framställas historiskt. Detta framgår av följande tabell.¹⁾

Mot tabellen kan den berättigade anmärkningen göras, att den är oriktig däruti, att oljekakor i någon mån utfodras även åt andra husdjur än kor. Men då oljekakorna i alla länder huvudsakligen användas för korna, torde tabellen i detta avseende icke vara alltför vilseledande.

¹⁾ Såsom utfodrade mängder oljekakor har ansetts summan av till varje land importerade och av i landet tillverkade mängder, minskad med ur landet exporterade kvantiteter.

Tabell LXIX. Årlig utfodring av oljekakor och medelmjölmängd i de nordiska länderna åren 1886—1915.

Årligt medeltal: åren	I Danmark		I Sverige		I Norge		I Finland	
	Årlig utfodring av oljekakor per ko kg	Kornas medeltmjölmängd per år kg	Årlig utfodring av oljekakor per ko kg	Kornas medeltmjölmängd per år kg	Årlig utfodring av oljekakor per ko kg	Kornas medeltmjölmängd per år kg	Årlig utfodring av oljekakor per ko kg	Kornas medeltmjölmängd per år kg
1886—1890	45	1,600	16	1,300	6	1,100	0,5	1,000
1896—1900	133	2,200	26	1,600(?)	13	1,300	5	1,300
1911—1915	433	2,700	89	2,200(?)	54	1,500	20	1,300

Tabellen erbjuder mycket av intresse.

Ur densamma framgår, att i Danmark under hela perioden utfodrads 3—5 gånger mera oljekakor än i Sverige; delvis på grund härav har Danmark att uppvisa så mycket större mjölmängder än Sverige. Å andra sidan har utfodringen av oljekakor i Norge och isynnerhet i Finland varit alldeles obetydlig, men ock resultaten i dessa länder därefter.

Om efter detta oljekaksutfodringens och mjölmängdens utveckling i olika länder jämföres, kunna följande iakttagelser göras. I Sverige utfodrades på 1880-talet 16 kg oljekakor per ko och år samt erhöles 1,300 kg mjölk, i Norge utfodrades på 1890-talet 13 kg och erhöles samma mängd, 1,300 kg mjölk, i Finland utfodrades åren 1911—1915 20 kg och erhöles likaså 1,300 kg mjölk. Detta visar, att vi såväl i avseende å oljekaksutfodringen som å de ernådda mjölkresultaten vid krigsutbrottet stodo 10 år efter Norge, 20 år efter Sverige och troligtvis minst 30 år efter Danmark.

Ytterligare torde man på grund av tabellen kunna påstå, att till och med de små kvantiteter oljekakor, som i Norge och Finland utfodrades åren 1911—1915, till stor del icke givit något ekonomiskt förmånligt resultat av den orsak, att de utfodrads huvudsakligen tillsammans med hö och icke i samband med rotfrukter. Av tabellen att döma har nämligen i Finland oljekaksmängdens ökning från 5 till 20 kg icke åstadkommit någon påtaglig stegring i mjölmängden; även i Norge förmådde oljekaksmängdens ökning från 13 till 54 kg få till stånd en ökning

i mjölmängden med blott 200 kg. Detsamma visar även den omständigheten, att medan man i Norge åren 1911—1915 utfodrade 54 kg oljekakor och erhöll blott 1,500 kg mjölk, fick man i Danmark åren 1886—1890 1,600 kg mjölk genom att utfodra endast 45 kg oljekakor. Detta antagligen av den orsak, att korna i Danmark redan på 1880-talet fingo avsevärda mängder rotfrukter, men i Norge åren 1911—1915 alldeles obetydligt.

De slutsatser vi kunna draga av den historiska utvecklingen av oljekaksutfodringen och mjölkproduktionen bestyrkas ytterligare genom de uppgifter, som kunna erhållas beträffande kontrollbesättningarnas i Malmöhus län utfodring och mjölkresultat åren 1902—1915. År 1902—03 utfodrades nämligen i dessa ladugårdar blott 11,2% oljekakor av hela den utfodrade foderenhetsmängden, men år 1914—15 18,8 %, medan mjölmängden samtidigt steg från 3,100 till nära 3,800 kg om året.

I samma riktning gå även uppgifterna beträffande kontrollbesättningarnas i Malmöhus län rotfruktsfodring och mjölkresultat. År 1902—03 fingo korna 29 % av hela foderenhetsmängden i torrt stråfoder och blott 15% i rotfrukter, och var kornas medelmjölmängd då 3,100 kg, men år 1914—15 gavs blott 18 % i torrt stråfoder och över 31 % i rotfrukter, varvid kornas mjölkavkastning uppgick till 3,800 kg. Höutfodringen nedgick samtidigt från 15,4 % till 6,4 %.

Dessa jämförelser visa oss, att vi i Finland även på detta område vid tiden för krigsutbrottet hade blivit efter. Härmed vill jag ingalunda hava sagt, att vi nu borde skynda att blint efterfölja danskarna och sydsvenskarna samt gå så långt, som de i sin utfodring gingo före kriget, utan vill jag endast påvisa, att vi före kriget gjorde oss skyldiga till en nationalekonomiskt oförlätlig blunder, då vi så ensidigt utfodrade våra kor och därvid speciellt så försummade rotfrukterna och de dittills jämförelsevis billiga oljekakorna, som av denna studie framgätt.

Den invändningen kommer troligen att framställas, att utfodringen ensam för sig icke kunnat åstadkomma den skildrade

imponerande utvecklingen i Danmark och i Sverige, utan att härpå inverkat även andra viktiga faktorer. Och detta vill jag ingalunda bestrida. En sådan faktor är givetvis en rationell kreatursvård i övrigt, såsom en luftig och ljus ladugård, renlighet, punktlighet såväl i utfodring som i annat samt en vänlig behandling av djuren. En annan faktor är den, att korna såväl i Danmark som i Södra Sverige allmänna än hos oss inställts att kalva på höstintern, då de kunna erhålla grönfoder och färskt vallhö ävensom efter kalvningen mestadels komma att stå på stall och erhålla rikligt och kraftigt foder, medan däremot i Finland korna kalva om våren och släppas ut i skogarna på ett jämförelsevis knappt bete. Den tredje viktiga faktorn utgör förädlingsarbetet, ehuru detta hunnit verka endast en jämförelsevis kort tid och ehuru vid detsamma icke tidigare uppmärksammats t. ex. fetthaltens betydelse. Denna uppfattning stödes bland annat av det faktum, att fettprocenten hos Södra Sveriges kontrollbesättningar under hela tiden 1902—1915 alls icke stigit; den har varierat mellan 3,20—3,27, var vid tidsperiodens början 3,25 och vid dess slut 3,27. Slutligen måste härvid också kornas olika kroppsstorlek i de skilda länderna ihågkommas.

VII Kapitlet.

Mjolkproduktionen på jordbrukslägenheter av olika storlek.

I det föregående hava vi tagit kännedom om de storartade resultat, till vilka Södra Sveriges och isynnerhet Danmarks kreatursskötsel före kriget hade nått. Härvid uppstår helt naturligt frågan, *vilka* det är, som nått dessa utmärkta resultat, är det t. ex. i Danmark fortfarande herrgårdarna, såsom fallet var under äldre tider, eller hava de mindre jordbrukslägenheterna möjligen distanserat dem? I allmänhet torde uppfattningen vara den, att välskötta storbruk nå bättre mjölkresultat än småbruken. Denna fråga har mig veterligen icke hittills vetenskapligt klargjorts. Då jag förelade mig uppgiften att studera småbrukets ställning inom det nuvarande lantbruket i Skandinavien, var det naturligt, att jag även skulle söka svar härpå.

A. Danmark.

Beträffande Danmark kunna vi först och främst konstatera, att omkring år 1800 korna på bondgårdarna (de dåvarande småbruken) mjölkade 3—400 kg, men på herrgårdarna 6—800 kg, eller således dubbelt mera. Danmarks lantbrukshistoria visar, att herrgårdarna höllo sig i spetsen för utvecklingen ända till 1880-talet, då de såkallade bondgårdarna icke allenast hade lyckats kämpa sig fram till samma nivå, utan jämväl, tack vare sina andelsmejerier och annan kooperativ verksamhet, började gå i spetsen för utvecklingen inom kreatursskötseln. Produktionssiffror, som vore ägnade att bestyrka detta, har jag tyvärr icke anträffat från denna tid. De tidigaste och hittills de enda uppgifterna ur officiell statistik, som belysa denna fråga, härstamma från år 1903, då i samband med insamlandet

av uppgifter för en allmän kreatursstatistik anordnades en synnerligen värdefull och anmärkningsvärd undersökning om kreatursägarnas delaktighet i dåvarande lantbrukskooperativa företag och särskilt beträffande den utsträckning, i vilken *lägenheter av olika storlek* deltog i dem. Ur denna statistik framgår bl. a., att *medelmjölmängden* hos de till andelsmejerier anslutna kreatursägarnas ladugårdsbesättningar av olika storlek år 1903 var följande:

På småbruk (under 15 ha) 2,700 kg.

På medelstora lägenheter (15—60 ha) 2,640 kg.

På storbruk (60—över 238 ha) 2,500 kg.

Att döma härav stodo storbrukarna således redan år 1903 på detta område sist och till och med kännbart efter de andra. Till deras förmån kan det törhända invändas, att det icke är möjligt att avgiva ett slutgiltigt omdöme på grund av ovan anförda siffror, enär endast 50% av storbrukarna, men c. 80 % av de mindre jordbrukarna år 1903 hade anslutit sig till andelsmejerierna och emedan det måhända är möjligt, att just storbrukare med synnerligen framstående besättningar icke håller ansluta sig till dem. Åt ett sådant antagande giva dock icke andra fakta tillräckligt stöd, utan tala alla fakta från 1903 års statistik för den omständigheten, att storbruken i detta avseende verkligen stodo efter andra bruk.

Vad återigen de andra storlekskategorierna vidkommer, visar statistiken, att skillnaden mellan mindre och medelstora lägenheter ännu icke vid denna tid var framträdande, om ock en sådan dock förefanns till förmån för småbrukarna.

Om således herrgårdarna, som kunnat hålla framåtskridandets ledning inom kreatursskötseln i Danmark i sina händer från medeltiden och ända till 1880-talet, vid denna tid överlämnade denna åt bondgårdarna, såsom lantbrukshistorikerna i Danmark framhålla, så förblev denna ledning icke länge i de sistnämndas händer, endast ett par årtionden, varefter de å sin sida uppgåvo densamma och efterträddes av nya »uppkomlingar», Danmarks småbrukare.

Från senare tid än år 1903 finnes icke i Danmark någon den ovannämnda motsvarande statistik, på grund av vilken fort-

satta jämförelser kunde anställas, och andra länder sakna helt och hållet en sådan. Men oss erbjödes ett värdefullt statistiskt material beträffande denna fråga i de redan tidigare omnämnda årsberättelserna för olika länders kontrollföreningar. Detta material har mig veterligen icke tidigare använts för ifrågasvarande ändamål, men då spørsmålet är av stor betydelse för småbrukarfrågan i allmänhet, har åt detsamma på dessa sidor ägnats en del uppmärksamhet. Det är visserligen sant, att småbrukarna tillsvidare i förhållande till sitt stora antal i jämförelsevis ringa mån deltaga i kontrollföreningarna,¹⁾ varför det

1) I vilken omfattning kreatursbesättningar av olika storlek före kriget tillhörde kontrollföreningar i de skilda länderna, framgår av nedanstående tabell.

Tabell LXX. Antalet kreatursbesättningar av olika storlek i de nordiska ländernas kontrollföreningar före kriget.

Land	Summa kontroll- besättningar	Av dem sådana, vilkas koantal var					
		1—2	3—6	7—15	16—29	30—49	50—
Danmark	3,029	155	535	1,747	493	54	45
Södra Sverige.....	1,728	5	214	912	361	106	130
Norge	1,580	5	150	782	524	100	19
Finland	665	17	64	324	197	55	8
		I %					
		Små besätt- ningar (högst 6 kor)	Medel- stora (7—29 kor)	Stora besätt- ningar (30 kor o. mera)			
Danmark		23	74	3			
Södra Sverige		12	74	14			
Norge		10	82	8			
Finland.....		12	78	10			

Av tabellen framgår, att de medelstora kreatursbesättningarna överallt utgöra det övervägande flertalet i kontrollföreningarna, omkring $\frac{3}{4}$. Vad de små besättningarna angår, finnas sådana jämförelsevis mest (23 %) i Danmark, i andra länder blott 10—12 %. Stora besättningar åter finnas mest i Södra Sverige (14 %), därefter i Finland (10 %) och i Norge (8 %). I Danmark utgöra de sistnämnda blott 3 % av kontrollbesättningarnas hela antal.

ock med ganska stort berättigande torde kunna påstås, att de av dem, som tillhöra dessa föreningar, icke tillhöra småbrukarklassens stora typiska massa, utan dess främsta led.

Detsamma torde dock med lika stort berättigande kunna sägas även om ägarna av medelstora besättningar, och ifrågasvarande statistik giver sålunda, om icke annat, *åtminstone en bild av vad småbruket kan nå.*

Vad Danmark vidkommer, har svaret på frågan uträknats ur de tidigare omnämnda kontrollföreningarnas på Fyen årsredogörelser för år 1913—1914. På grundvalen av dem hava tre tabeller sammanställts, av vilka den första behandlar besättningarnas medelmjölmängd, den andra deras medelfettprocent och den tredje medelsmörmängden per ko i kreatursbesättningar av olika storlek. I tabellernas första kolumn har antalet kor i de skilda besättningarna angivits, varvid till de minsta besättningarna hänföras sådana med endast 1—2 kor och till de största besättningarna med 50 kor och därutöver.

Tabell LXXI. Medelmjölmängd hos besättningar av olika storlek inom Fyens kontrollföreningar år 1913—1914.

Antal kor i besättningar	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelmjölmängd per ko och år var kg						
		under 2,500	2,500—3,000	3,000—3,500	3,500—4,000	4,000—4,500	4,500—5,000	över 5,000
1—2 kor	155	2	7	37	46	42	12	9
3—6 »	535	4	33	119	210	116	44	9
7—15 »	1,747	9	156	586	710	254	30	2
16—29 »	493	6	61	199	164	57	6	—
30—49 »	54	2	15	25	12	—	—	—
50— »	45	3	12	23	6	1	—	—
Summa	3,029	26	284	989	1,148	470	92	20

Tabellen giver oss en mycket klar och bestämd uppfattning av de olika stora besättningarnas produktionsförmåga inom kontrollföreningarna. Till och med en mycket ytlig blick på densamma visar redan, att de stora kreatursbesättningarna, vilka procentuellt mycket talrikare än de små tillhöra kont-

rollföreningarna, helt och hållet saknas i de kolumner, vilka innehålla uppgifter över de största mjölmängderna, och att antalet små besättningar är mycket ringa i kolumnerna för de lägsta mjölmängderna.

En ännu bättre inblick i förhållandena giver nedanstående sammanställning, som utgör en förkortning av föregående tabell:

Besättningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelmjölkmängd var kg					
		under 3,000		3,000—4,000		4,000—7,000	
			%		%		%
<i>Små besättningar</i> (högst 6 kor)	690	46	6,7	412	59,7	232	33,6
<i>Medelstora</i> (7—29 kor)	2,240	232	10,4	1,659	74,0	349	15,6
<i>Stora besättningar</i> (30 kor och mera)	99	32	32,3	66	66,7	1	1,0
Samtliga besättningar	3,029	310	10,2	2,137	70,6	582	19,2

Då vi granska %-talen i denna sammanställning, erhålla vi en tydlig bild av de små besättningarnas överlägsenhet över de större. Av alla kreatursbesättningar äro endast 10% sådana, vilkas medelmjölkmängd understeg 3,000 kg, varemot 70 % representerade en medelmjölkmängd av 3—4,000 kg, och icke mindre än 20 % sådana med över 4,000 och ända till 7,000 kg. Till gruppen 3—4,000 kg hörde således den ojämförligt större delen av kreatursbesättningarna. Så är fallet även inom de skilda storlekskategorierna: till denna grupp höra de flesta besättningar inom alla kategorier (60—74 %). Men härefter framträda stora skiljaktigheter: i stället för att av *de små besättningarna* endast knappa 7 % tillhöra de sämst mjölkande kornas grupp och 34% den i avscende å mjölkavkastning högst stående gruppen, var förhållandet inom *de stora besättningarna* det motsatta: av dem tillhörde nämligen närmare $\frac{1}{3}$ de sämst mjölkande kornas grupp och blott en enda besättning den i avseende å mjölkavkastning högst stående gruppen. I vilken mån de små besättningarna stå framom t. o. m. de medelstora, framgår därav, att då av de små besättningarna 34 % tillhörde den bäst mjölkande gruppen, har endast 15,6 % av de medelstora besätt-

ningarna förmått höja sig till denna nivå. En återblick på den ursprungliga tabellen visar, att den bästa inom de stora besättningarnas kategori nått endast 4—4,500 kg, att blott två besättningar av de medelstoras talrika kategori nått över 5,000 kg, varemot 18 av de små besättningarnas jämförelsevis fåtaliga antal kunnat införas i kolumnen för den högsta mjölkavkastningen (över 5,000 kg).

Härigenom har det sålunda kunnat ådagaläggas, att de till kontrollföreningarna anslutna småbrukarnas på Fyen kreatursbesättningar ovillkorligen i anseende till kornas mjölmängd stå framom alla andra storlekskategoriers besättningar och att de på ett i ögonenfallande sätt stå framom de största besättningarna.

Härtill kan visserligen anmärkas, att enbart en hög mjölkavkastning icke är av avgörande betydelse, utan att i betraktande jämväl bör tagas mjölkens fetthalt. För den skull har på grundvalen av resultaten vid Fyens kontrollföreningar nedanstående tabell blivit sammanställd, som utvisar mjöl-

Tabell LXXII. Medelfetthalt hos besättningar av olika storlek inom Fyens kontrollföreningar år 1913—1914.

Besättningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelfetthalt per ko och år var					
		under 3,50		3,50—3,75		3,75—	
			%		%		%
<i>Små besättningar</i> (högst 6 kor)	678	180	26,5	322	47,5	176	26,0
<i>Medelstora</i> (7—29 kor)	2,246	731	32,5	1,163	51,8	352	15,7
<i>Stora besättningar</i> (30 kor och mera)	105	42	40,0	56	53,3	7	6,7
Samtliga besättningar	3,029	953	31,5	1,541	50,9	535	17,6

kens medelfetthalt hos de till dem hörande besättningarna. Fettprocenttabellen företer samma bild som mjölmängdtabellen: de lägsta fettprocenterna (under 3,5) hava nåtts bland de små besättningarna endast av 26,5 %, men bland de stora besättningarna av 40 %, och tvärtom: de högsta fetthalterna (3,75 % och mera) bland de minsta besättningarna av

Tabell LXXIII. Medelsmörmängd hos besättningar av ollka storlek inom Fyens kontrollföreningar år 1913—1914.

Besättningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelsmörmängd per ko och år var kg					
		under 125		125—150		150 o. mera	
			%		%		%
<i>Små besättningar</i> (högst 6 kor)	678	70	10,3	230	33,9	378	55,8
<i>Medelstora</i> (7—29 kor)	2,246	427	19,0	1,058	47,1	761	33,9
<i>Stora besättningar</i> (30 kor och mera)	105	54	51,4	46	43,8	5	4,8
Samtliga b sättningar	3,029	551	18,2	1,334	43,9	1,144	37,9

26 %, men bland de största av endast 6,7 %. Enligt dessa siffror giva således de mindre kreatursbesättningarna den fetaste mjölken. Detta framgår ännu tydligare vid en detaljundersökning. Det framgår nämligen då, att de stora besättningarna alls icke producerat mjölk med 4 % eller mera fett, varemot sådana funnos till ett antal av 18 inom kategorin för de minsta besättningarna (1 eller 2 kor), eller således mera än 11 %, och till ett antal av 19 inom den storlekskategori, som omfattar besättningar med 3—6 kor.

Då vi således funnit, att de små besättningarna stå framom de större såväl i anseende till mjölmängd som i anseende till mjölkens fetthalt, väcker icke mera den omständigheten någon förvåning, att de små besättningarnas smörmängd även är större än de större kreatursbesättningarnas. Men knappast torde man väntat finna en så stor skillnad mellan de minsta och de största kategorier, som i ovanstående tabell framträder. Vi finna nämligen ur densamma, att kolumnen för de lägsta smörmängderna (under 125 kg) upptager endast 10 % av de små besättningarna, men mera än 50 % av de stora, och tvärtom, att de största smörmängderna (150 kg och mera) presterats av 56 % av de små besättningarna, men av blott knappa 5 % av de stora.

Denna tabell »sjunger» således »den höga visan» om småbrukarens överlägsenhet inom kreatursskötseln. Ännu skar-

pare framträder denna skillnad vid en detaljundersökning. Då finner man nämligen, att de stora kreatursbesättningarna icke förmått placera sig inom kolumnen för de största smörmängderna (175 kg och mera), varemot flera av de minsta besättningarna giva en smörmängd per ko och år av över 200 och ända till 241 kg. I allmänhet finnas högst få kreatursbesättningar i Danmark med en medelavkastning per ko och år av under 100 kg smör, och bland dem icke många stora besättningar, men väl en och annan av de minsta kreatursbesättningarnas kategori; denna grupp är således mycket blandad. Men följande grupp (d. v. s. kor, som giva 100—125 kg smör), vilken är jämförelsevis stor, är redan rätt enhetlig: till den hör endast 8% av de minsta besättningarna och av de närmast större blott 10 %, varemot 40 % av den kategori, som omfattar besättningar med 30—49 kor, och över 50 % av de största besättningarnas kategori tillhöra ifrågavarande grupp med 100—125 kg smöravkastning per ko och år.

På grund av olikartade statistiska jämförelser hava vi således kommit till det bestämda resultat, att kontrollföreningskorna på Fyen i Danmark lämna desto högre produktionsresultat, ju mindre besättningen är, samt att skillnaden i avkastning mellan de minsta och de största kreatursbesättningarna är synnerligen framträdande.

B. Sverige.

De till Malmöhus läns¹⁾ kontrollföreningar hörande besättningarna av låglandsras gruppera sig beträffande sin mjölkavkastning på det sätt tabell LXXIV utvisar.

Ehuru skillnaden mellan små och stora besättningar icke här framträder lika pregnant som i Danmark, fi.nna vi dock även här samma företeelse som där: de små besättningarna äro minst företrädda inom gruppen för de lågmjolkande be-

1) Ur kontrollföreningarnas i Jämtlands län årsberättelser har svar på den nu behandlade frågan icke kunnat erhållas, enär deras statistik mestadels omfattar besättningar, i vilka ingå kor såväl av lantras som av blandras.

Tabell LXXIV. Medelmjölmängd hos besättningar av låglandsras av olika storlek inom Malmöhus läns kontrollföreningar år 1914.

Besättningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelmjölmängd per ko var kg					
		under 3,000		3,000—4,000		4,000 o. mera	
			%		%		%
<i>Små besättningar</i> (högst 6 kor)	219	8	3,6	90	41,1	121	55,3
<i>Medelstora</i> (7—29 kor)	1,273	57	4,5	660	51,8	556	43,7
<i>Stora besättningar</i> (30 kor och mera)	236	12	5,1	150	63,5	74	31,4
Samtliga besättningar	1,728	77	4,5	900	52,1	751	43,4

sättningarna, de stora jämförelsevis mest. Tvärtom ingå små besättningar relativt mest (mera än hälften!), men stora besättningar minst inom de högmjölkanades grupp. Av 219 små kreatursbesättningar finnas 21, eller c. 10%, som presterat en medelmjölmängd av över 5,000 kg, men av 236 stora besättningar endast 3 eller blott 1,3 %.

Tabell LXXV. Medelietthalt hos besättningar av låglandsras av olika storlek inom Malmöhus läns kontrollföreningar år 1914.

Besättningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelietthalt per ko var					
		under 3		3,00—3,25		3,25—o. mera	
			%		%		%
Små besättningar	219	15	6,8	102	46,6	102	46,6
Medelstora	1,273	67	5,3	791	62,1	415	32,6
Stora besättningar	236	22	9,3	181	76,7	33	14,0

Ovanstående sammanställning av siffrorna över mjölkens fetthalt visar, hurusom de små besättningarna på ett glänsande sätt överträffa såväl de medelstora som isynnerhet de stora.

I avseende å den medelsmörsmängd de presterar visar sig deras överlägsenhet givetvis på samma framträdande sätt, såsom följande tabell giver vid handen.

Tabell LXXVI. Medelsmörmängd hos besättningar av låglandsras av olika storlek inom Malmöhus läns kontrollföreningar år 1914.

Besittningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelsmörmängd per ko var kg					
		under 125		125—175		175 o. mera	
			%		%		%
Små besättningar	219	33	15,1	159	72,6	27	12,3
Medelstora	1,273	347	27,3	861	67,6	65	5,1
Stora besättningar	236	94	39,8	136	57,6	6	2,6

Denna tabell ställer således på ifrågavarande område de små besättningarna ovillkorligen i första rummet, de medelstora i andra och de stora besättningarna i tredje rummet.

C. Norge.

Kontrollbesättningarna av olika storlek i Norge grupperas i anseende till sin mjölkavkastning på följande sätt.

Tabell LXXVII. Medelmjölmängd hos besättningar av olika storlek inom Norges kontrollföreningar år 1914.

Besättningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelmjölmängd per ko var kg					
		under 2,000		2,000—3,000		3,000 o. mera	
			%		%		%
Små besättningar	155	80	51,6	70	45,2	5	3,2
Medelstora	1,306	685	52,5	601	46,0	20	1,5
Stora besättningar	119	63	52,9	55	46,1	1	1,0
Samtliga besättningar	1,580	828	52,4	726	45,9	26	1,7

Tabellen utvisar således, att de olika storlekskategorierna i Norge i avseende å kornas mjölmängd äro något så när jämnstarka, men att hos de små besättningarna dock gör sig gällande en liten tendens att tränga sig framom de övriga.

Om mjölkens fetthalt finnas uppgifter att tillgå för endast 910 besättningar, vilka gruppera sig på följande sätt.

Tabell LXXVIII. Medelfetthalt hos besättningar av olika storlek inom Norges kontrollföreningar år 1914.

Besättningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelfetthalt var					
		under 3,50		3,50—4,00		4,00 o. mera	
			%		%		%
Små besättningar.....	110	13	11,8	77	70,0	20	18,2
Medelstora	761	144	18,9	568	74,7	49	6,4
Stora besättningar	39	12	30,7	25	64,1	2	5,2
Samtliga besättningar	910	169	18,8	670	73,8	71	7,8

Härav framgår, att mjölkens medelfetthalt i Norge i allmänhet är högst inom de små besättningarna, men inom de stora överhuvud lägst.

Såsom redan tidigare påpekats, finnas tyvärr inga statistiska uppgifter att tillgå över de norska kreatursbesättningarnas smörproduktion. Men ur de tvänne här ovan upptagna tabellerna kan man sluta till, att även de norska kontrollkornas medelsmöravkastning är något större inom de små besättningarnas kategori än inom de andra samt lägst hos de stora besättningarna.

D. Finland.

Resultaten hos besättningar av olika storlek inom kontrollföreningarna inom Kuopio läns lantbrukssällskaps område år 1914 framställas här nedan. Beträffande medelmjölmängden grupperade sig besättningarna på det sätt, som av nedanstående tabell framgår.

Tabell LXXIX. Medelmjölmängd hos besättningar av olika storlek inom Norra Savolaks kontrollföreningar år 1914.

Besättningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelmjölmängd per ko var kg					
		under 1,500		1,500—2,000		2,000 o. mera	
			%		%		%
Små besättningar	81	3	3,7	43	53,1	35	43,2
Medelstora	521	105	20,1	316	60,7	100	19,2
Stora besättningar	63	13	20,8	35	55,8	15	23,8
Samtliga besättningar	665	121	18,2	394	59,3	150	22,5

Även i Norra Savolaks stodo de små kreatursbesättningarna i avseende å sin mjölkavkastning mycket framom andra; dock finnes inom kategorin för stora besättningar en del sådana, som äro något bättre än de medelstora, vadan skillnaden i detta avseende här icke blir lika tydlig som i Danmark och i Södra Sverige.

Mjölakens fetthalt inom samma besättningar framgår av följande tabell.

Tabell LXXX. Medelfetthalt hos besättningar av olika storlek inom Norra Savolaks kontrollföreningar år 1914.

Besättningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelfetthalt per ko var					
		under 4		4,00—4,25		4,25 o. mera	
			%		%		%
Små besättningar	81	18	22,2	28	34,6	35	43,2
Medelstora	521	120	23,0	251	48,2	150	28,8
Stora besättningar	63	22	35,0	30	47,5	11	17,5
Samtliga besättningar	665	160	24,0	309	46,5	196	29,5

Tabellen visar på ett tydligt sätt de små besättningarnas överlägsenhet och de stora kreatursbesättningarnas efterblivenhet.

Medelsmörmängden inom samma besättningar framgår ur följande tabell.

Tabell LXXXI. Medelsmörmängd hos besättningar av olika storlek inom Norra Savolaks kontrollföreningar år 1914.

Besättningarnas storlekskategori	Summa besättningar	Av dem sådana, vilkas medelsmörmängd var kg					
		under 75		75—100		100 o. mera	
			%		%		%
Små besättningar	81	17	21,0	51	63,0	13	16,0
Medelstora	521	288	55,3	218	41,8	15	2,9
Stora besättningar	63	37	58,7	25	39,7	1	1,6
Samtliga besättningar	665	312	51,4	294	44,2	29	4,4

Beträffande mjölkproduktionens slutresultat, smörproduktionen, visa sig således de små besättningarna inom Norra

Savolaks kontrollbesättningar stå framom andra, medan där-
emot de stora besättningarna ligga efter de andra. Därtill kom-
mer även, att de medelstora och stora besättningarna stå rätt
nära varandra och de små besättningarna avgjort framom
dessa bägge storlekskategorier.

Resultatet av den undersökning, som gjorts i detta kapitel,
blir således följande.

Danmarks officiella statistik av år 1903 visar, att småbru-
ket redan då hade gått förbi såväl det medelstora som stor-
bruket i detta land beträffande kornas medelmjölmängd.
Av Fyens stifts kontrollföreningars räkenskaper för året 1913
—1914 framgår en ännu större skillnad emellan det medel-
stora och storbruket å ena och småbruket å andra sidan till
det senares favör, och detta icke allenast beträffande kornas
mjölmängd utan även mjölkens fetthalt, så att de till denna
organisation anslutna småbrukarna i anseende till ernådda
smörmängder per ko stodo långt framom de andra. Det är
självklart, att de siffror, som angiva detta, icke få överföras
på kreatursbesättningarna av olika storlekskategorier i hela
landet, i all synnerhet då småbrukarna jämförelsevis fåtaligt
äro anslutna till kontrollföreningarna. Men de visa på ett
övertygande sätt huru långt småbrukarna, vilka tidigare stått
lägst, på sina mest framskridna lägenheter redan då kunnat
nä, ävensom huru de större och speeieilt de största ieke kun-
nat nå de högsta kategorierna. Och detta berättigar oss att
tro, att småbrukarna kunna behålla den plats i främsta ledet
de redan år 1903 i Danmark uppnått. Samma tendens fram-
går ur kontrollföreningarnas resultat före kriget även uti de
övriga nordiska länderna.

Detta resultat överensstämmer fullkomligt med vad pro-
fessor *von der Goltz* i Bonn-Poppelsdorff framhöll redan på
1890-talet på grund av vad har iakttagit i sitt eget land.
Han fann förklaringen till det ovan påpekade sakförhållan-
det däri, att småbrukarens kreatur skötas av denna själv,
hans hustru och barn, vilka utföra sitt arbete med större
kärlek och individualitet än det avlönade tjänstefolk, som
utför arbetet på de större gårdarna.

Slutord till första delen.

Den jämförelse, som anställdes i slutet av II Kapitlet beträffande fördelningen av jordarcalerna i Skandinavien och i Finland samt dessas användning och användbarhet, föranledde oss att ansluta oss till den finska skaldens ord: »vårt land är gott» även ur synpunkten av lantbrukets i Finland framtida möjligheter. Jämväl jämförelsen i slutet av V Kapitlet mellan kreatursbeståndet i Finland och i grannländerna före världskriget är ägnad att bibringa oss en rätt optimistisk uppfattning om vårt land. Dessa jämförelser visa oss och världen, hurusom våra förfäder från oländiga skogsmarker förmått till åker och äng upprödja detta vårt nordliga land på samma sätt som skett annorstädes och huru de genom sparsamhet och omsorg kunnat i detta land uppföda en till antalet aktningvärd kreatursstok. Däremot visade redan den jämförelse, som gjordes i slutet av III Kapitlet och som åsyftade att framställa åkerarealens fördelning på skilda kulturväxter, Finlands efterblivenhet på vissa viktiga områden, såsom i avseende å rotfruktsarealens obetydliga omfång och trädans vidsträckta areal. Det är först de jämförelser, som visa oss, på vilket sätt vi, det nu levande släktet, förmått tillgodogöra oss de av våra förfäder ärvda lantbrukskapitalen, åkrarna, ängarna och boskapen, och vilka anföras i IV och VI Kapiteln, som hava varit ägnade att nedtrycka sinnet. Ty ur dem framgår, att vi, då vi betrakta vår lantushållning såsom en helhet och icke stanna vid undantagen, icke under en mansålder nämnvärt gått framåt i skördeavkastning eller mjölmängd, medan däremot i andra nordiska länder åkrarna avtvungits dubbla skördar emot på 1870-talet och korna tredubbla mängder mjölk.

För denna för hela vårt folks ekonomi så oroväckande efterblivenhet har mången hos oss frestats att skjuta skulden på Finlands enligt deras mening »karga» jordmån och kalla klimat. I det föregående hava vi redan påpekat, att varken vår jordmån eller vårt klimat äro i så hög grad sämre, att de skulle berättiga dessa stora skiljaktigheter. Att denna min uppfattning är riktig, bevisas av de vackra resultat både i åkerväxtodling och kreatursskötsel, som å talrika enskilda gårdar i Finland uppnåtts. För det andra anses på flera håll orsaken till vår efterblivenhet ligga däri, att Finlands lantbruksbefolkning i intellektuellt avseende stode lågt och vore sen till nydaningsarbete. Men ingen, som verkligen känner lantbruksbefolkningen i Finland och varit i tillfälle att jämföra den med andra länders, kan anse dessa beskyllningar berättigade. Vi måste först och främst anse det finska folket vara lika begåvat som de flesta andra. Om åter en lantbruksbefolknings bildningsgrad mätes med stöd av den spridning litteratur och tidningar bland densamma fått, stå Finlands lantbrukare helt säkert framom de flesta andra länders. Och icke häller är det finska folket, i allmänhet sett, av naturen mera konservativt än andra folk. Tvärtom hava senare tiders händelser varit ägnade att visa, hurusom man i Finland ofta är mycket mera böjd för allehanda nytt än vad fallet är i äldre kulturländer; vi kallas ju ofta på ironi »föregångsfolket».

Var ligger således orsaken eller orsakerna till vår efterblivenhet på lantbrukets område?

I det föregående har redan framhållits, att i Finland *försäljningen av ladugårdsprodukterna* icke i tid kunnat organiseras på *kooperativ grund*, varigenom sådana pris skulle kunnat uppnås, som hade gjort produktionen lönande: i en stor del av landet sakna vi ännu andelsmejerier, i ännu högre grad saknas andelsslakterier och äggförsäljningsandelsslag.

En annan orsak är den, att våra stora och värdefulla *skogar* hittills erbjudit en lättare ävensom mindre fackkunskap och ekonomisk prövning krävande förtjänstmöjlighet än det moderna jordbruket. Ägarna av större jordlägenheter sålde

skog och de mindre lantbrukarna gjorde sig inkomster genom skogskörslor och skogsarbeten.

Delvis värkade under senaste årtionde hämmande på utvecklingen även det *våldsregemente*, som under den ryska regimens senaste period fördes i landet.

Men häri ligga ingalunda de enda orsakerna till vår efterblivenhet.

En fjärde viktig orsak är den, att vi i alltför ringa grad på lantbrukets område varit i stånd att följa de lärdomar *vetenskapen* givit i andra länder och ännu mindre att skapa en duglig inhemsk vetenskap såsom stöd åt det praktiska jordbruket; låtom oss t. ex. tänka på vår försöksverksamhets låga ståndpunkt! Följden härav har varit, att vår *lantbruksfackundervisning* från dess högsta till dess lägsta grad varit mer eller mindre bristfällig samt till och med felaktig. Och härav har återigen följt, att jämväl vår *lantbruksadministration*, då den icke haft tillfälle och icke håller alltid förmåga att organisera sin verksamhet på vederhäftig vetenskaplig grund, vidlådits av många brister och mången gång till och med handlat felaktigt.



Gammelt småbruk i Schleswig.



Skriftställaren J. Skjoldborgs småbruk på Jylland.

DANMARK



Överst sett från gården, nederst från sidan.

Småbruk på Jylland.

DANMARK



Gammelt småbruk på Jylland.



Småbrukare på Själland på väg till föreningsmöte framför sin lokalförenings hus.

DANMARK



Äldre småbruk på Sjælland, åkerareal 5 1/2 ha.



Äldre småbruk på Sjælland, åkerareal 2 1/2 ha.

DANMARK



Aldre småbruk på Sjælland, åkerareal 9 ha.



På grund av 1899 års lag upprättad mindre lägenhet på Sjælland,
åkerareal 4 ha.

DANMARK



På grund av 1899 års lag upprättad mindre lägenhet på Själland, åkerareal $5\frac{1}{2}$ ha.

DANMARK



Småbruk på Själland, åkerareal 9 ha, sett från gården.



Detsamma sett från trädgården.

DANMARK



På grund av 1919 års lag upprättad mindre lägenhet på Själland,
åkerareal 5 ha.



På grund av 1919 års lag upprättad mindre lägenhet på Själland,
åkerareal 5 1/2 ha.

(Bägge byggnaderna äro nya.)



Aug. Anderssons småbruk vid Eslöv i Södra Sverige, åkerareal 2,5 ha.

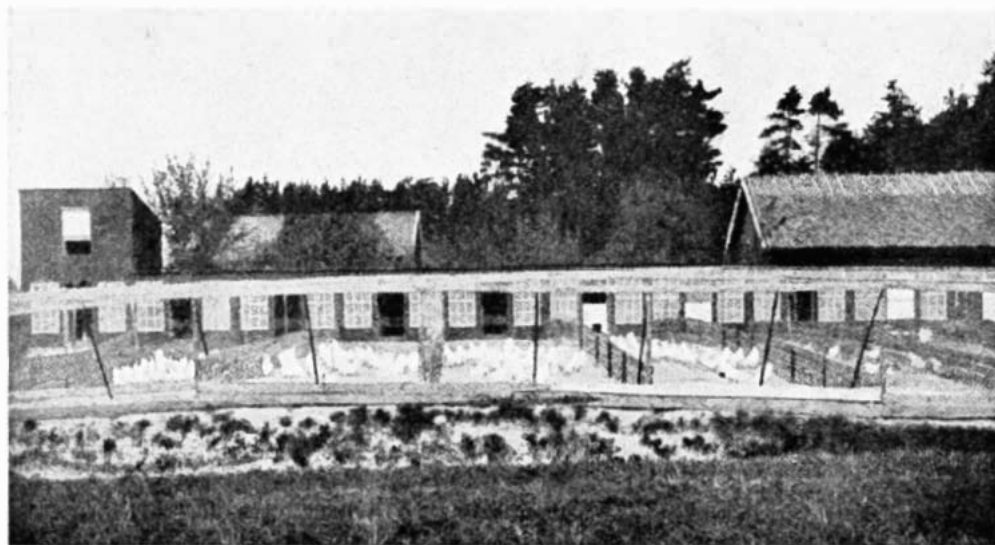


Otto Johanssons småbruk Ringseröd i Södra Sverige, åkerareal 9 ha.

SVERIGE



Premierat småbruk, Hisingsgården, i Mellersta Sverige,
åkerareal $7\frac{1}{2}$ ha.



Hisingsgårds hönseri, vilket ger 3 gånger mera inkomster än
mjölkhushållningen.

SVERIGE



Lundalens småbruk i Mellersta Sverige, åkerareal 9 ha.



Björboås småbruk i Mellersta Sverige, åkerareal 7 1/2 ha.

SVERIGE



Anders Hedbergs småbruk Årby i Norra Sverige, åkerareal 10 ha.



Detsamma från sidan.



Risselås, Erik Erssons småbruk i Norra Sverige, åkerareal 7 ha.



C. W. Salomonssons småbruk Gustafsberg i Mellersta Sverige, åkerareal, dålig sandjord, 5 ha. Föder 1 häst och 6 kor m. m.

NORSKA SMÅBRUK



NORSKA SMÅBRUK



ANDRA DELEN

Andra Delen.

Åtgärder för småbrukarklassens och småbrukets höjande.

Man torde kunna säga, att nästan alla framstegsåtgärder på lantbrukets område lända, om också icke direkt, så åtminstone indirekt, förr eller senare till nytta för småbruket, även om brukarna av stora och medelstora lägenheter förmått tillgodogöra sig en del av dem tidigare än småbrukarna.

Det är dock icke meningen att här redogöra för alla åtgärder till fromma för lantbruket, utan endast för de åtgärder, som enkom äro avsedda att höja småbruket, samt dessutom även för sådana åtgärder, vilka småbrukarna i främsta rummet förmått utnyttja eller som till sin natur varit så beskaffade, att de uti respektive land ansetts tjäna huvudsakligen småbruket, ehuru de varit avsedda att främja lantbruket i allmänhet.

I Kapitlet.

Småbrukarnas egna fackorganisationer.

A. Danmark.

Danmarks lantbrukande befolkning, som, andligen högt utvecklade genom sin framstående folkhögskoleinstitution och ekonomiskt välmående genom sin kraftiga och mångsidiga kooperation, i våra dagar väcker alla utlänningars beundran, har haft tider, då den stod lägre än lantbefolkningen i något annat av de nordiska länderna, icke håller Finland undantaget. Ur det föregående hava vi redan lärt känna, huru dess lantbruk under de gångna århundradena var efterblivet och dess ekonomiska utkomst så svag, att där icke ens hungerdöden var okänd. Men förutom av detta ekonomiska elände trycktes Danmarks lantbrukande befolkning långa tider av en lindrigare form av livegenskap,¹⁾ varav lyckligtvis intet annat nordiskt folk behövt känna.

Det var den egentliga bondeklassen, som på detta sätt hade förvandlats till och i århundraden hållits såsom de större godsens dagsverkare. Men då ägarna av dessa stora gods, vilka i Danmark voro rätt talrika och allt fortfarande, såsom vi hava sett, utgöra ett jämförelsevis stort antal, genom de s. k. landboreformerna förlorade sin arbetskraft, funno de icke något annat sätt att ordna sin arbetarfråga än att skyndsamt skaffa sig liknande skattedagsverksskyldiga: de skapade den s. k. husmansklassen genom att åt lantarbetare

¹⁾ Det s. k. »vornedskabet» i en del av landet ända från 1400-talet och det s. k. »stavnsbandet», som rådde över hela landet under åren 1733—1788.

utarrendera små jordområden till torp eller backstugor och genom att bestämma, att skatten för dessa skulle utgöras i dagsverken. Och de hade till den grad levat sig in i föregående århundrades rättsuppfattning, att de i dessa nya förhållanden försökte bevara så mycket som möjligt av de »rättigheter», som stavnsbandet åt dem givit. Sålunda bestämde de icke uti arrendekontrakten, huru många dagsverken och när de skulle utgöras, utan förbehöllo sig rättigheten att kalla husmännen till arbete så ofta och vid sådana tider, som gårdens arbete det krävde. Likaså bibehöllo de rätten att kroppsligt bestraffa sina dagsverksskyldiga underlydande, till och med deras hustrur, då de ansågo det nödigt. Så otroligt detta än förefaller för nutida människor, kunde de danska storbrukarna bibehålla dessa »förvärvade rättigheter» ända till år 1848.

Dessa i våra ögon omänskliga förhållanden avskaffade det danska samhället icke förrän husmännen själva började röra på sig. Från dessas egen mitt måste uppstå den man, som tog itu med det samhällliga upplysningsarbete, vilket var nödvändigt för att väcka samvetena hos landets upplysta och opartiska medborgare. Denna man var husmannen *Peder Hansen*. Han föddes i en fattig byskomakares hem år 1801, blev först herrgårdsdräng och sedan husman, men samtidigt förskaffade han sig med en ovanlig energi en avsevärd bildning. År 1840 påbörjade Hansen sitt upplysningsarbete bland husmännen dels genom att gå till fots från by till by, dels genom att skriva i de få tidningar, som då funnos. Han fick naturligtvis erfara mycken misstänksamhet och klenmodighet från sina kamraters, husmännens, sida, men ännu större var det hat och den förföljelse, som kom honom till del från storbrukarna och de på deras sida stående myndigheterna. Denna Peder Hansens agitation pågick i 5 års tid utan någon synlig påföljd, men år 1845 började husmännen med tillhjälp av närboende bönder gå till handling. De begåvo sig massvis till sådana godsägare, som voro särskilt kända för sin hårdhet och orättvisa, och avtvingade en del av dem löften att sälja dem husmansplatserna, andra att giva nya

arrendekontrakt, vari skatten var fastställd i pengar. Denna strid pågick några år, tills revolutionen i Frankrike år 1848 verkade så kraftigt även i detta land, att statsmakterna genom lagbestämmelser måste befria husmansklassen från de olidliga arrendeförhållanden, som dittills lamslagit dem. Hansen dog år 1854. Av taeksamhet för hans uppoffrande upplysningsarbete hava Danmarks husmän åt honom vid Danmarks första husmansskola, Kaerehave på Själland, rest en minnesstod, som bär hans bild oeh följande vackra inskription:

„Kuet av trælsomme Kaar,
uden Rankighed og Ret var hans Stand.
Trofast fra Hus og til Gaard
gik han, den ensomme Mand;
talte de Ord, som slog Rod,
fordi det var Retfærd han kræved',
Manet til Styrke og Mod.
Han segned', men Standen sig hæved'.“

Det var naturligt, att det skulle åtgå en lång tid, innan de från dessa stavnsbandets efterdyningar år 1848 befriade husmännen oeh backstugusittarna kunde resa sig ur den fattigdom oeh den slöhet, vari dylika förhållanden hållit dem. Visserligen reste sig naturligtvis en del snart nog från detta tillstånd oeh blevo framstående folkskol- oeh folkhögskollärare eller tjänstemän. En del kunde också genom andelsmejerierna på 1880- oeh 1890-talen förbättra sin ställning, så att de mest framstående av dem förmådde friköpa sina arrendelägenheter.

Trots allt detta skildras ännu vid utgången av 1800-talet Danmarks husmansklass såsom till större delen fattig oeh fysiskt utsliten av arbete på annans jord oeh under mellantiderna på egen lägenhet samt i andligt avseende stående ungefär på samma nivå, som Finlands förra torparklass stått intill senaste tid.

Men Peder Hansen hade i sitt väckelsearbete haft efterföljare, ehuru dessa icke mera behövde rikta sin agitation emot storbrukarnas förtryck, utan kunde arbeta på husmännens höjande. I slutet av senaste århundrade började nämligen några intresserade unga män, skriftställare, folkhögskolmän, folkskollärare, tidningsmän och upplysta husmän på Jylland försöka genom föredrag, diskussionsmöten, kurser och tidningsartiklar få husmännen att vakna. Några försökte bilda små lantmannaföreningar, s. k. husmansföreningar. Men en av dem, dåvarande folkskolläraren, numera den kända skriftställaren *Johan Skjoldborg* var icke nöjd med de enligt hans åsikt alltför små resultat, som på detta sätt åstadkommos, utan beslöt att göra frågan om husmännens höjande till en stor nationell uppgift. I denna avsikt reste han till huvudstaden, där han den 22 januari 1898 anordnade ett diskussionsmöte i studentföreningens hus. Själv refererade han frågan i ett föredrag, som fick de närvarande att intressera sig för saken och att förstå, att här i verkligheten förelåg en stor fosterländsk uppgift. Ty föredraget åstadkom en livlig diskussion, vari deltog många då för tiden bemärkta politiska ledare samt många unga, vilka sedermera varit med om att driva saken framåt. En av dessa bemärkta politiska ledare, sedermera Danmarks statsminister *C. Th. Zahle*, har i en broschyr¹⁾ om den danska husmansrörelsens utveckling tillmätt detta möte och de därav härledda initiativen en mycket stor betydelse.

Det viktigaste, som Skjoldborgs hela skriftställarskap och föredrag åstadkom, var det, att Danmarks samhälle lärde sig förstå, att småbrukarna bilda en samhällsklass för sig, vars känslor, uppfattning och intressen i många avseenden skilja sig tydligt från å ena sidan arbetarklassens och å andra sidan från storbondeklassens känslor, uppfattningar och intressen. För det andra fick Skjoldborg Danmarks samhälle att förstå, att hos småbrukaren finnes en stark längtan efter idealitet, vilken det åligger samhället att på lämpligt sätt söka tillfredsställa.

¹⁾ »Den danske husmand», Köpenhamn 1910.

Av de åtgärder till husmansklassens fromma, som detta föredrag åstadkom eller påskyndade, må nämnas följande.

Först och främst var det ägnat att påskynda och inverka på den viktiga lagstiftning, genom vilken man i Danmark sökt hjälpa dessa husmän att bliva *jordägare*. Den första lagen härom utkom redan år 1899, men den är därefter reviderad många gånger (t. ex. åren 1904, 1909, 1918), senast år 1922. I samma syfte hava tillkommit lagarna av år 1919 om försäljning av statens jord till småbruk och »Om Leu og Stamhuses overgang i fri Ejendom.»

För det andra medförde detta föredrag, att staten år 1900 tillsatte en kommitté för att uppgöra förslag till inrättande av speciella *husmansskolor*, varom närmare senare (II Kapitel).

En tredje för Danmarks småbruk mycket viktig åtgärd, vilken fick sitt upphov från detta möte och växte till en allmän, hela landet omfattande rörelse, var skapandet av en egen *fackorganisation* för de danska småbrukarna.

Liksom i andra länder hava storbrukarna även i Danmark varit de första, som fått till stånd en lantbruksfackorganisation, då de anslöto sig till det »Konglige Danske Landbrugsselskabet», vilket dåvarande fosterlandsvänner stiftade år 1769, på samma sätt som liknande sammanslutningar vid samma tid skapades i de flesta europeiska länder, bl. a. i Finland det s. k. »Kungliga (sedermåra Kejsarliga, numera enbart) Finska Hushållningssällskapet» år 1797, i Norge »Det kgl. Selskabet for Norges Vel» år 1809 samt i Sverige »Kungl. Svenska Lantbruksakademien» år 1813. De flesta vid denna tid stiftade sällskap hava haft en mycket stor betydelse för främjande av resp. lands lantbruk, så också det ifrågavarande danska sällskapet. Men i stället för att motsvarande organisationers betydelse i en del andra länder senare antingen upphört eller minskats, har det danska sällskapet ändå tills nu kunnat i många avseenden uppehålla sin ledande ställning, i trots av att senare uppstått många andra viktiga organisationer för

lantbrukets främjande. Ty i Danmark gör man i allmänhet oerhört mycket för lantbrukets höjande med statens tillhjälp, och där synes staten gärna lämna största delen av sådana uppdrag åt dylika organisationer.

Senare, under förra hälften av 1800-talet, efter böndernas frigörelse, grundades i olika delar av landet s. k. »landboföreningar», vilka sedermera blivit främst de egentliga böndernas lantbruksfackföreningar. De äro till sitt område vanligen så stora, att de omfatta 10—20 danska landskommuner, och deras antal är numera inalles endast 135, ehuru de sammanlagt omfatta hela landet. Till dem höra 115,000 medlemmar, främst medelstora, men även både stora och små lägenheters ägare. Dessa lokala lantmannaföreningar hava sedermera sammanslutit sig i fyra landskapsförbund, varav det första uppstod redan år 1872, de andra åren 1880, 1896 och 1902. Och till slut sammanslöto sig dessa fyra förbund till ett hela landet omfattande eentralförbund, men detta inträffade först år 1917.

Lokalföreningarna och deras förbund hava utfört ett mycket värdefullt arbete till fromma för Danmarks lantbruk, och hava de härför även kommit i åtnjutande av jämförelsevis stora statsunderstöd, men de hava även under senare tider »beskattat» sina medlemmar ganska betydligt.

Såsom redan tidigare framhållits, grundades de danska lantbrukarnas tredje, d. v. s. husmännens särskilda lantbruksfackorganisation, under de sista åren av senaste århundrade. Men först efter det ovannämnda Skjoldborg-mötet i Köpenhamn år 1898 har denna med fart börjat utbreda sig. Strax därefter och eggad härav skrev Skjoldborg sin vitt kända husmanssång, taek vare vilken hundratal husmansföreningar uppstått, på samma sätt som hos oss i Finland genom »Pellervos sång» hundratal lantmannagillen och andelslag grundats. I denna sång såg Skjoldborg redan husmännen räta ut sin av livegenskapen böjda rygg och börja inse, att även de hade en värdefull uppgift i det gemensamma fäderneslandet, samt känna, att även de borde organisera sig på samma sätt som före dem å ena sidan

de större lantbrukarna och å andra sidan arbetarna. Uti ett annat sammanhang jämför Skjoldborg detta de skilda folklagrens höjande till bildning och självkänsla med gruvarbetet, »där man bringar i dagsljuset oavbrutet nya lager, som legat i jorden under en stor tyngd».

Men Skjoldborg var ingalunda den enda, som sålunda kraftigt verkade för småbrukarnas väckande och organiserande. Enbart på Jylland deltog i arbetet många andra, såsom tidigare omtalats. Bland dem nämnes särskilt *Wilhelm Lassen*, juris kandidat, tidningsredaktör, riksdagsman och senare finansminister, död år 1908. De allra bästa resultat på detta område säges emellertid hava åstadkommit av en begåvad småbrukare vid namn *Jörgen Nielsen*, född i en arbetarfamilj å ett av Danmarks största gods på Fyen år 1868. Han måste taga tjänst redan vid 9 års ålder, som 21 år gammal blev han dräng på en prästgård och började spara av sin lön, så att han kunde vistas ett år vid en av Danmarks mest kända folkhögskolor. Därefter arrenderade han ett trädgårdsbruk och köpte år 1893 ett eget småbruk. Även som småbrukare fortsatte han genom flitig läsning att öka sin bildning och började skriva i tidningar. År 1901 kastade han sig med hela sin själ in i agitationsverksamheten för småbrukarnas höjande och organiserande samt reste för detta ändamål kors och tvärs i Jylland. Han mötte för den skull rätt mycket motstånd och fick även utstå förföljelse isynnerhet från storbrukarnas sida, men med sällspord seghet förblev han trogen sin sak och blev därigenom den danska husmansklassens ledare, vilken ställning han innehade till sin död år 1914.

I samma agitationsarbete deltog även till en början några socialdemokrater, bl a. en tidningsman. Och husmansrörelsens motståndare skrämde gärna sig själva och samhället därmed, att socialdemokraterna gjorde detta för att få småbrukarna att ansluta sig till deras parti.

Men en av dem, *Harald Jensen*, yttrade vid ett stort möte i denna fråga: »Mange gaar og tror, at vi (socialdemokraterne) nok skal erobre Husmaendene. Nej, Husmaendene vil sikkert gaa sanime Vej som Arbejderne og Gaardmaendene. De vil

nemlig selv danne sig deres Organisation. Og ikke enkeltvis, men gennem denne vil de komme og stille Krav om en bedre og retfaerdigere Samfundsordning».

I samma riktning går även en för saken kraftigt agiterande husmans, *Carl Hansen*, uttalande under rörelsens första tider: »Vi Husmaend vil selv vaere myndige, og vi vil først og fremmest opøve os i Selvhjaelp.» — »Vi vil absolut ikke danne et politiskt Parti. Vi samles ikke til Kamp mod Kapitalisme eller Socialisme, men vi vil heller ikke lade os lede fra nogen av disse Sider. Vi vil ikke sætte Skæl mellem Gaardmaend og Husmaend eller mellem os og Landarbejderne.»

År 1896 blev Danmarks första husmansförening bildad, den följdes först år 1900 av den andra, men härefter fick rörelsen en sådan fart, att:

år 1902	redan	bildats	100	föreningar	med	5,000	medl.
» 1906	»	»	225	»	»	16,000	»
» 1909	»	»	660	»	»	35,000	»
» 1920	»	»	1,100	»	»	81,000	»

Knappast torde någon annan lantbrukarnas fackorganisation i något land kunna uppvisa en sådan livskraft. I Danmark hade år 1920 cirka 92% av sådana lantbrukare, vilka hade över $\frac{1}{2}$ ha åker, anslutit sig till fackorganisationerna. Av små, $\frac{1}{2}$ —15 ha:s odlare, hade i Danmark 90%, i Finland knappast 10% organiserat sig.

Varför ville de danska husmännen icke ingå i de av bönderna tidigare bildade fackorganisationerna, utan bildade sig en egen? Orsaken härtill förklaras vara den, att de gjort den iakttagelsen, att konsulenterna i de gamla organisationerna ofta icke hade tid att besöka småbrukare, då de större behövde dem och kunde erbjuda dem bekvämare och bättre villkor, samt att småbrukarna vanligen icke kunde bliva delaktiga av pris vid tävlingar med de större.

Dock vore jag böjd att tro, att även sociala och politiska skäl till väsentlig del förorsakat denna skilsmässa. Husmännen hade blivit av stat och samhälle försummade och till-

bakasatta, och detta kommo de att inse genom den väckelse, varom här är fråga.

Lantbrukarna höra i Danmark huvudsakligen till det s. k. vänsterpartiet med en dragning åt höger, däremot hava småbrukarna i allmänhet anslutit sig till det år 1905 stiftade radikala partiet. Detta framgår också därav, att f. n. till den äldre eller böndernas fackorganisation hör ett icke litet antal småbrukare, trots att en speciell småbrukarorganisation uppstått.

Denna småbrukarnas fackorganisation skiljer sig till sin konstruktion mycket från bondeorganisationen. Lokalföreningarna inom densamma äro nämligen små, omfattande i allmänhet en kommun; de utgöra sammanlagt 1,100. Som orsak till att så små lokalföreningar bildats anföres den omständigheten, att man endast därigenom fått småbrukarna att deltaga i dem, att de gjordes så små, att alla i föreningen känna varandra och möteslokalen är så nära hemmen, att färden till mötet varken kräver tid eller pengar, synnerligast som mången småbrukare icke ens har häst. Häri skulle även jag tro ligger en av de verksammaste orsakerna till den nya organisationens snabba framgång.

I lokalföreningarna funnos år 1920 sammanlagt 81,000 medlemmar. På samma sätt som de större lantbrukarnas lokalföreningar erhålla även husmännens föreningar statsanslag för växtodlingens främjande och för avlönande av konsulenter med lika stort belopp, som organisationerna själva använda för dessa ändamål.

Småbrukarnas lokalföreningar skilja sig från de större lantbrukarnas sammanslutningar även däruti, att de förra lägga mycket större vikt vid trädgårdsskötselns, svinskötselns, fjäderfäskötselns, biskötselns och hemslöjdens främjande.

Redan tidigt hade Jörgen Nielsen förstätt, att de små lokala föreningarna icke var för sig komme att betyda mycket, utan att de borde sammansluta sig till gemensam verksamhet, först landskapsvis och slutligen i ett hela landet omfattande förbund. Så grundades för Jylland ett förbund år 1902. Det

är i alla avseenden det mest livskraftiga och omfattar 600 lokalföreningar med cirka 40,000 medlemmar. Förbundet har sekreterare, 5 konsulenter och många lokala instruktörer; dess verksamhet övervakas av tre ordinarie utskott, nämligen för åkerväxtodling, husdjursskötsel och trädgårdsskötsel. Det får ett allmänt statsanslag på 40,000 kr. om året och därtill för specialändamål, såsom för premieringar och studieresor, belopp, som senare komma att nämnas. I medlemsavgifter uppbär det 30,000 kr. Det utger en egen tidskrift, »Husmandshjemmet», som har stor spridning.

Samma år grundades även Själlands förbund, till vilket höra 231 lokalföreningar med 20,000 medlemmar. Även det har sekreterare samt 5 konsulenter, och dess arbete är fördelat på 5 utskott, nämligen för växtodling, för husdjursskötsel, för arbetsredskap, för föredrag och för småbruksidén. Det åtnjuter allmänt statsanslag på 30,000 kronor och samlar i medlemsavgifter 10,000 kr. Förbundet utger tillsammans med Fyens förbund tidskriften »Husmanden».

På ön Fyen finnes ett tredje förbund, vartill höra 140 lokala föreningar med 8,500 medlemmar. Det har två konsulenter, den ena för jordbruk och den andra för kreatursskötsel, samt flera utskott.

Redan år 1903 insågo småbrukarna betydelsen av en hela landet omfattande centralorganisation. Då tillsattes ett gemensamt 5-mannautskott för alla danska husmansföreningsförbund. Härav utvecklade sig år 1906 förbundet »De samvirkende danske Husmandsföreninger» med säte i Köpenhamn. I stadgarna säges dess uppgift vara att åstadkomma »största möjliga samarbete och likformighet i arbetsprogrammet inom småbrukarförbunden, utan att deras självständighet rubbas, samt att representera alla de under en gemensam ledning stående småbrukarföreningarna inför den lagstiftande makten». Denna centralorganisation har grundat ett särskilt utskott för gemensamma uppköp av lantbruksredskap och -maskiner, enär Danmarks kooperativa affärer icke hava utsträckt sin verksamhet till detta område, samt ett annat för gemensamma inköp av små isländska hästar.

Centralförbundets angelägenheter handhavas av en 13-manna styrelse och en 5-manna kommitté för löpande ärenden. Det har sin byrå i Köpenhamn (i samma lokal som Själlands förbund) och där en enda avlönad tjänsteman, sekreteraren, vartill antagits en småbrukare från landsbygden. Organisationens mångåriga ordförande *Niels Frederiksen*, är en begåvad, vidsynt och bildad man samt fortfarande småbrukare. Han är medlem i Danmarks folkrepresentation och har som sådan ernått en mycket bemärkt ställning. Bland annat kallades han år 1919 till ordförande i »Statens jordlagutskott». Arbetet består i att handhava verkställigheten av 1919 års lag om jordförvärv för småbruk (således att vara en tillfällig »kolonisationsstyrelse»).

Av denna redogörelse framgår, att Danmarks småbrukare på kort tid (huvudsakligen under åren 1902—1914) förmått skapa en kraftig, över hela landet utbredd och intensivt arbetande organisation, som till den grad lyckats vinna regeringens bevägenhet, att den redan kommit i åtnjutande av enligt danska förhållanden avsevärda statsanslag.

Denna organisation arbetar huvudsakligen på följande sätt:

1) Den anordnar årligen i stor utsträckning studieresor för småbrukare (se sid. 256) och tävlingar mellan välskötta småbruk samt premieringar av dem (se sid. 271). Bägge dessa verksamhetsgrenar hava på ett kraftigt sätt väckt småbrukarklassen samt öppnat dess ögon för de stora utvecklingsmöjligheter, som den nya tiden med sina lätta försäljningsmöjligheter även för dem erbjuder. För dessa verksamhetsformer får organisationen i extra statsanslag 165,000 kronor.

2) Den avlönar konsulenter, som anordna föredrag inom olika delar av distriktet. Konsulenter har varje landskapsförbund endast ett fåtal, och dessa omnämnas t. ex. i Årsboken för det danska lantbruket. Men förutom dessa hava de ett jämförelsevis stort antal instruktörer, assistenter och försöksledare. Sålunda fanns det t. ex. år 1919 på Jylland flera tiotal sådana; där har varje länsförbund sin egen instruktör, varjämte många lokalföreningar hava sin eller åtminstone en gemensam med ortens lantmannaförening eller

en tillsammans med småbrukarföreningen i grannskapet. Centralförbundets konsulent leder och inspekterar de lokala instruktörernas arbete och uppgör berättelse över verksamheten samt håller föredrag på större möten.

3) Den utger egna facktidskrifter. Av dem är åtminstone den på Jylland utkommande jämförelsevis god, mycket spridd och av stor betydelse. I övrigt har mig meddelats från sakkunnigt håll, att facklitteraturen i allmänhet icke varit av stor betydelse för höjandet av småbrukarna, enär de merendels icke läsa mycket.

4) Den bedriver en intensiv försöksverksamhet på småbruk med uppgift att bland småbrukarna bekantgöra konstgödselns och nya växtslags betydelse; man tror, att denna verksamhet i en nära framtid kommer att få en mycket stor betydelse. Likaså anordnar den demonstrationsfält och demonstrationsträdgårdar för åkerväxt- och trädgårdsodlingens främjande. I samma avseende anordnar den ofta växtodlingsutställningar.

Med ett ord: hela det vidlyftiga, mångsidiga och verkningsfulla arbete till fromma för småbrukets åkerväxt- och trädgårdsodling, för vilket redogöres i III Kapitlet och vilket haft en så oerhört stor betydelse för den danska småbrukarklassens höjande till dess nuvarande ståndpunkt, har till stor del utförts genom denna organisation.

Oaktat flertalet av denna organisations medlemmar politiskt synbarligen anslutit sig till det s. k. radikala vänsterpartiet, har förbundet som sådant hållit sig såsom en i politiskt avseende neutral fackorganisation. Likväl har detsamma förutom sitt fackprogram ett radikalt agrarprogram, vari det tillägnat sig Henry Georges yrkanden på beskattning av jorden såsom enda skatt ävensom av jordvärdestegringen, samt på att jorden borde tillhöra staten, vilket yrkande är genomfört i Danmarks lag av år 1919 om jordförvärv för småbruk. Organisationen håller visserligen sina hela landet omfattande allmänna möten före riksdagsvalen, men endast för att framställa sina agrarpolitiska krav och för att uppmana sina med

lemmar att rösta på dem av de skilda partiernas kandidater, vilka godkänna dessa.

Denna organisation har med fullt skäl klandrats därför att, då man i Danmark år 1919 grundade en gemensam lantbrukspolitisk centralorganisation för lantbrukarnas skilda organisationer med uppgift att representera hela den lantbrukande befolkningen inför staten, andra näringsidkare och utlandet, småbrukarförbundet uteblev härifrån, sålunda försvagande lantbrukarnas front. Dock försäkrade förbundets ledande män år 1920, att förbundet hade för avsikt att i en nära framtid ändra ståndpunkt härvidlag.

Vad beträffar denna småbrukarorganisations förhållande till lantbrukarnas övriga fackorganisationer, så förekom mellan dem i början slitningar. Men de upphörde snart och numera existerar tvärtom redan samarbete dem emellan. Man bör även komma i håg, att verksamheten för främjande av kreaturskötseln hela tiden varit gemensam för alla lantbrukare.

Vilken är nu den djupare mening, som döljer sig bakom allt detta, de danska husmännens storartade organiserande och denna organisations mångsidiga och verkningsfulla arbete? —frågar den danska husmansrörelsens historieskrivare, f. statsminister *Zahle*, en av det nutida Danmarks mest bemärkta män. Och han svarar sålunda: » I al Almindelighed udtrykt dette: de danske Husmaend vil ikke laengere ved Styrelsen av deres egne Anliggender eller i Omsorgen for deres egne Interesser staa under Formynderskab av andre Samfundsklasser — enten dette nu er Gaardmaendene eller Godsejerne. De vil selv have Ledelsen og Ansvarret i deres egne Anliggender. Dette er et Krav, som naturlig maatte komme med den voksende Oplysning og Erfaring fra Deltagelsen i det offentlige Liv — selv om det ogsaa koen noget ubelejligt for visse Kredse, at dømme efter den Maade, hvarpaa det blev modtaget saerlig i de mere konservative Lejre».

Och vad säga nu Danmarks lantbruksfackmän, vilka man, då rörelsen sattes i gång, icke fann bland dess förkämpar, men väl bland dess motståndare? På min fråga, vilken av de många faktorer, som inverkat höjande på småbru-

ket, bör ställas framom andra, fick jag såväl av vetenskapsmän som konsulenter liksom också av småbrukarnas egna ledare samma svar, nämligen att i främsta rummet bör ställas Kooperationen och därefter småbrukarnas *egen fackorganisation*. Ty, sades det, man skulle icke ha förmått småbrukarna att intressera sig för höjandet av sin fackbildning, om man icke hos dem väckt självkänslan. Endast denna uppvaknande självkänsla har förmått dem att besöka lärokurser, att delta i tävlingar och utställningar m. m. s. Och självkänslan vaknade hos dem först sedan de fingo sin egen fackorganisation med sina egna statsunderstöd, egna konsulenter och instruktörer, egna försöksfält, egna tävlingar och utställningar, egna studieresor och sina egna språkrör.

B. Sverige.

I Sverige har ännu icke bildats någon hela landet omfattande fackorganisation för småbrukare, men mellan åren 1904—1914 uppstodo i olika delar av landet småbrukarorganisationer, omfattande trängre eller vidsträcktare områden. Deras viktigaste uppgift är att höja fackkunskapen inom lantbruket. Jag har kännedom om 11 sådana, av vilka tre bildats år 1904, således strax efter det Danmarks småbrukarfackorganisation uppstått. Av dem omfatta några hela län, andra ett härad eller någon annan större del av ett län, andra åter endast en kommun. De flesta av dem äro till sitt medlemsantal jämförelsevis små, omfattande endast några tiotal medlemmar, andra hava 130—250 medlemmar, men i 2 finnas över 2,000 medlemmar. Av Kristianstads läns 5 kretsföreningar har man för avsikt att bilda ett hela länet omfattande förbund; å andra sidan ämnar man indela kretsarna i mindre lokalföreningar.

Enligt sina stadgar hava, såsom nämnts, dessa föreningar på sitt program höjandet av fackkunskapen på lantbrukets område med alla de medel, som i allmänhet brukas, nämligen anordnandet av småbrukarkurser och studieresor, anställandet av instruktörer, spridandet av litteratur. Förutom detta hava

skilda föreningar på sitt program upptagit vissa specialuppgifter, såsom kooperationens främjande, anskaffande av egna hem och småbruk åt mindre bemedlade, försöksverksamhetens ordnande m. m. Någon har på programmet upptagit även bevakandet av småbrukarnas politiska intressen, varemot andra i sina stadgar uttryckligen förklarar neutralitet på politikens och religionens område. Såsom villkor för att bliva antagen till medlem i föreningarna har vanligen uppställts den fordran, att aspirantens odlade areal icke är större än 12—15—20 ha.

Såsom härav framgår, är småbrukarnas fackorganisation i Sverige tillsvidare föga utvecklade. Rörelsen synes år 1914 hava avstannat, åtminstone tillsvidare, ty efter denna tid synas inga nya småbrukarföreningar hava bildats. Antagligen kom sig denna stagnation under kriget därav, att man på annat håll bildade en politisk organisation för småbrukare, som började en kraftig agitation, utlovande stora fördelar. Den har för något år sedan sammansmält med en annan agrarpolitisk organisation, det s. k. »Bondeförbundet», till ett bemärkt agrarparti, som arbetar energiskt. Detta är antagligen ägnat att hämma småbrukarnas facksträvanden, så länge de hoppas på större direkta fördelar av politiken än av åtgärder för lantbruknäringens höjande, vilka senare numera äro varken lätta eller enkla.

C. Norge.

I Norge hava lantbrukarna liksom i andra kulturländer redan från långa tider tillbaka haft en egen fackorganisation. Dennas början, »Selskapet for Norges Vel», är redan över 100årgammal. Detta sällskap var först ett allmänt fosterländskt sällskap, liksom hos oss Finska Hushållningssällskapet, men förvandlades så småningom till ett sällskap för lantbrukets främjande, vars medlemmar till en början huvudsakligen utgjordes av i städer bosatta jordbruksintresserade samt storbrukare. Senare grundades i olika landsdelar dottersällskap, varav nu finnas 18, ett i varje län (fylke). Inom dem hava småningom grundats

1,070 lokalföreningar, i vilka sammanlagt torde finnas 40,000 medlemmar. Numera är »Selskapet for Norges Vel» hela denna organisations centralorgan.

Så mycket än denna organisation verkat till fromma för det norska lantbruket, har den dock icke förmått tillfredsställa alla Norges lantbrukare. För den skull grundades år 1896 »Norsk Landmansforbund», som i främsta rummet började syssla med agrarpolitiska spörsmål och bl. a. med stor kraft yrkade på införande av skyddstullar för lantbruket. Då det emellertid icke förmått genomdriva sina yrkanden på skyddstullar för lantbruket, har förbundet nyligen ombildats till ett politiskt agrarparti, »Norges Bondelag», som redan år 1920 omfattade 68,000 medlemmar; det utgiver i huvudstaden en stor daglig tidning, »Nationen», som år 1920 hade cirka 40,000 prenumeranter. Denna organisation ledes av Norges större och medelstora lantbrukare, churu den även vill representera småbrukarna och bevaka deras intressen genom att bl. a. för detta ändamål avlöna en särskild konsulent.

Till detta sista skred förbundet dock först sedan för småbrukare hade grundats en särskild organisation vid namn »Norsk bonde- og småbrukarlag».

Denna organisation grundades av en skollärare, numera småbrukaren *H. Cock-Jensen*, tillsammans med ett par andra av idén intresserade. De vidtogo detta steg av den orsak, att enligt deras åsikt t. ex. »Norsk Landmansforbunds» agitation till förmån för skyddstullar för lantbruket icke var förenlig med småbrukarnas fördelar, och för det andra av den orsak, att ingendera av de äldre organisationerna speciellt arbetade för småbrukets höjande och icke håller vunnit småbrukarnas förtroende.

I stadgarna är ifrågavarande Norges småbrukarförbunds uppgift angiven på följande sätt. Förbundet vill medverka vid:

- a) Skapandet och uppbyggandet av småbruk;
- b) Förbättrandet av jordens brukning och av kreaturskötseln;
- c) Inköp av förnödenheter för lantbruket och försäljning av dess produkter;

d) Ordnandet av skogs- och lantarbetarnas löne- och bostadsförhållanden; samt

e) I allmänhet vidtagandet av alla de åtgärder, som bidraga till att åstadkomma bättre förhållanden för småbrukarna.

Såsom synes har förbundet ett mycket mångsidigt program. Men huruvida det t. ex. för den första punkten kunnat göra annat än utgiva en broshyr med ett detaljerat program, känner jag ike. I denna kräver förbundet beskattning av jordvärdet och jordvärdestegringen samt, ifall ike härigenom uppnås önskade resultat, expropriation av jord i sådan utsträckning, att envar, som så önskar, må erhålla egen odlingsjord.

Till medlemmar i förbundet antagas endast sådana lokala småbrukarföreningar, vilkas uppgift överensstämmer med förbundets ändamål. Så snart i något län finnas minst 10 sådana lokalföreningar, bör centralförbundet tillse, att dessas representanter sammankomma för att stifta ett länsförbund. Av Norges 18 län ha 9 sådana länsförbund, och i 5 andra län funnos år 1920 redan så många lokalföreningar, att man även där hade för avsikt att snart grunda länsförbund.

Till centralförbundets årsmöte sändes från varje lokalförening en representant för varje 50-tal medlemmar samt från varje länsförbund en representant.

Centralförbundets angelägenheter handhavas av en 7-manna styrelse; dess medlemmar böra väljas så, att skilda delar av landet bli representerade. Styrelsens hemort är huvudstaden. För att befordra förbundets arbete väljer årsmötet dessutom ett s. k. finansutskott på fem medlemmar och styrelsen 3-manna specialutskott för särskilda uppdrag, såsom t. ex. i undervisningsfrågan, i jordfrågan, för Kooperationen, för växtodlingen, för binäringarna m. m.

Varje lokalförening betalar åt centralförbundet i årsavgift 3 kr. för varje hushåll, som i densamma ingått som medlem; varje kvinno- och ungdomsförbund, som ingår i centralförbundet, betalar frivillig årsavgift. Av sitt statsanslag utdeklarar centralförbundet åt länsförbunden bidrag enligt grunder, som fastställas vid årsmötet och vilka lantbruksministeriet godkänt.

Detta småbrukarförbunds utveckling framgår av följande tabell:

År	Lokal-föreningar	Medlems-antal	Statsunderstöd kronor	Andra inkomster kronor	Fast anställda funktionärer
1913	5	200	0	1,187	0
1915	34	1,200	3,000	1,103	0
1917	76	2,700	6,000	959	0
1919	176	6,000	37,000 ¹⁾	18,653	3
1920	275	8,500	56,000	36,262	3
1921	291	9,500	48,000	48,000	4
1922	310	10,000	57,000	35,000	4

Såsom synes, har denna organisation utvecklats jämnt och t. o. m. ganska snabbt, men den har icke bland småbrukarna kunnat åstadkomma en så mäktig sammanslutning, som man hade väntat. Delvis ligger orsaken härtill i Norges glesa bosättning och dess småbrukares jämförelsevis låga utvecklingsgrad, delvis även däruti, att de tidigare nämnda äldre organisationerna efter förbundets grundande i högre grad än förut börjat intressera sig för småbrukarnas angelägenheter. Men dessutom förklaras denna förteelse av den omständigheten, att i stora delar av Norge finnas endast småbrukare, och att dessa redan tidigare togo del i de förut grundade organisationerna. Därför har detta förbunds föreningar uppstått huvudsakligen i sådana trakter, där det förekommer medelstora och större lägenheter, vilkas ägare stå i spetsen för tidigare organisationer, för vilka småbrukarna därför hållit sig främmande.

Ur tabellen kunna vi finna, att i denna organisations lokal-föreningar ingå i medeltal c. 30 medlemmar, och att de således icke äro stora. Det är egendomligt, att organisationen under de fem första åren icke hade en enda ordinarie avlönad tjänsteman, utan handhade de av saken intresserade dess angelägenheter utan lön. Först år 1918 organiserades arbetet på ordi-

¹⁾ Härtill kommo tillfälligtvis 60,000 kronor för diverse uppdrag under kristiden.

narie fot och då anställdes bl. a. de första avlönade funktionärerna. Ej ens ännu finnas flera än 3 dylika, nämligen sekreteraren, en småbrukskonsulent och en kreaturskonsulent. Men förutom dessa ordinarie funnos år 1921 tre extra resande föreläsare.

Förbundet utger en tidskrift »Smaabrukaren», från år 1919 varannan vecka och från år 1921 varje vecka. Den sändes till föreningarnas medlemmar mot den tidigare nämnda årsavgiften.

Förbundet har speciellt arbetat på att få till stånd allehanda gemensamma företag bland småbrukarna eller att förmå dem att ingå i dem, där sådana redan förekomma. Såsom sådana nämnas tjur-, svinavels- och fåravelsföreningar, nyodlingsföreningar ävensom maskin- samt allehanda andra kooperativa företag.

Dessutom har förbundet arbetat intensivt på inrättandet av särskilda läroanstalter och lärokurser för småbrukare (se sid. 226).

En viktig uppgift har förbundet haft uti anordnandet av studieresor för småbrukare (se sid. 264).

Många av de viktiga åtgärder för småbrukarklassens och för småbrukets väl, varom senare skall talas, äro vidtagna på detta förbunds initiativ.

Också detta förbund har liksom det danska småbrukarförbundet hållit sig utanför partipolitiken.

I trots av att förbundet är litet och har små resurser, har denna organisation sålunda haft en mycket bemärkt plats i den norska småbrukssakens framgång. Sådana norska auktoriteter på lantbrukets område som förre lantbruks- och statsministern *Gunnar Knudsen*, förre ordföranden i »Selskapet for Norges Vel», storbrukaren *Kai Möller*, och direktorn i lantbruksministeriet *O. T. Bjanes* giva detsamma fördenskull enhälligt sitt erkännande.

Åren 1919—1920 hava lantbrukssällskapen i de norska länen omorganiserats i syfte att i högre grad än hittills kunna

tjäna småbruket. Så snart ett visst antal lokala småbrukarföreningar inom ett sällskaps område uppstått, äro dessa berättigade att i länssällskapets styrelse invälja ett föreningarnas eget antal motsvarande antal representanter. Det är ännu för tidigt att säga någonting om den inverkan denna nya anordning kommer att hava på här berörda småbruksorganisation och på småbrukssaken i allmänhet.

II Kapitlet.

Åtgärder för höjande av småbrukarnas fackutbildning.

I. Småbrukslärarskolan i Norge.

År 1921 lästes i finska tidningar nyheten, att åt en lantbruksskolas föreståndare givits ett statsstipendium för att studera utbildningen av lantbruksinstruktörer i Danmark och Tyskland. Det var således meningen att sända en statens stipendiat till tvänne länder, där det åtminstone enligt min känedom icke finnes någon särskild läroinrättning för utbildande av lantbruksinstruktörer, och att lämna fullständigt å sido det mig veterligt enda land i Europa, där en sådan finnes och därtill en god sådan.

Detta land är Norge.

I början av detta århundrade funnos i Norge icke nämnvärt andra lantbruksläroverk än den högskola, där främst lantbruks-tjänstemän utbildas, samt vanliga lantbruks- och lantmannaskolor, där undervisning främst meddelas åt söner å större och medelstora bondgårdar.

År 1909 hade en kommitté tillsatts för att uppgöra förslag till den lägre lantbruksundervisningens ordnande speciellt med hänsyn till småbruksundervisningen. Denna kommittés förslag godkändes emellertid icke av dåvarande chefen för lantbruksdepartementet, skeppsredaren, storindustriidkaren och storgodsägaren *Gunnar Knudsen*, som då ledde den norska politiken. Han tillsatte en ny kommitté år 1913, som fick sitt förslag färdigt redan samma år. Denna kommitté hade bl. a. upptagit ett initiativ av det tidigare nämnda Småbrukar-

förbundet angående upprättandet av en *småbrukslärarskola* och uppgjort förslag till en sådan. Förslaget omfattades av Gunnar Knudsen och han skapade därigenom en ny lantbruksskoleform, som helt säkert kommer att hava en synnerligen stor betydelse för lantbruksfackbildningens höjande i Norge och speciellt för småbrukets höjande.

Knudsen har i Norges storting framställt förslaget att inrätta en sådan läroanstalt samt att vidtaga andra åtgärder till fromma för småbrukarnas fackutbildning i allmänhet, motiverande sina förslag på följande sätt.

Han hade först och främst påverkats av den år 1907 första gången i Norge uppgjorda statistiken över jordbrukslägenheterna, som utvisade, att $\frac{2}{3}$ av alla lägenheter till sin åkerareal voro mindre än 2 ha och $\frac{4}{5}$ blott 5 ha och därunder. För det andra inverkade på honom det faktum, att till de dåvarande lantbruksskolorna i allmänhet icke kommo elever, som därefter blevo småbrukare, och att icke häller statens andra åtgärder för utbredande av kunskaper i lantbruk nämnvärt utsträckte sig till brukarna av de mindre lägenheterna. Och för det tredje riktades hans uppmärksamhet på den viktiga omständigheten, att småbruken i Norge dittills skötts i allmänhet på samma sätt som de större och att en orsak härtill var den, att statens lantbruksläroverk liksom också de ambulerande lantbruksinstruktörerna stodo främmande för skötseln av ett intensivt småbruk: i dem undervisades icke i skötseln av små trädgårdar, ej i fjäderfäskötsel, ej i rationell get- och kaninskötsel, icke häller i biskötsel, vilka såkallade »binäringar» just äro det intensiva småbrukets kännetecken.

Stödande sig på dessa fakta hade ministern med energi åtagit sig att förverkliga det nyligen stiftade Småbrukarförbundets initiativ och fick den nya läroinrättningen »Småbrukslärarskolan» i gång redan i januari år 1915, sedan stortinget behandlat ärendet år 1914.

Skolan är helt och hållet statens, och man lyckades till skullägenhet förvärva en f. d. privat lantbruksskolelägenhet, *Sem*, nära Kristiania. Enligt beräkningar trodde man sig få

till stånd en sådan skola med några hundrataltusen kronor, men den har blivit betydligt dyrare. Ursprungligen hade man avsett att skollägenheten oeh dess skötsel skulle noggrannt överensstämma med ett vanligt småbruk, men detta har man varit tvungen att helt oeh hållet frångå, då man insett det nödvändiga i att skolan oavbrutet anställer försök på olika områden, oeh emedan en liten gård icke kunde giva tillräckligt utrymme för elevernas praktiska övningar. Då jag t. ex. frågade, huru stor den för odlingsförsök använda åkerarealen var, fick jag till svar, att hela åkerarealen varje år är föremål för försök. Där finnas visserligen även små rutor för mindre försök, men på alla skiften igångsättes alltid något försök. På samma sätt experimenteras oavbrutet i trädgården, i ladugården, i svinhuset, i hönshuset. Av dessa orsaker måste skollägenheten vara större oeh dess skötsel i många avseenden bliva sådan, att den ieke kan tjäna som ett direkt mönster för småbruk. I stället hade redan år 1917 på lägenheten grundats en arbetarbostad med små odlingar oeh man hade för avsikt att snart inrätta en annan, större, som mönster för ett småbruk.

En annan ännu viktigare avvikelse från det ursprungliga programmet var följande: I enlighet med grundarens av det förutnämnda Småbrukarförbundet ivriga önskemål inrättades skolan först endast som ettårig, oeh skulle den det oaktat utbildas dels lärare för småbrukarskolor, dels småbrukarinstruktörer av elever med jämförelsevis små förkunskaper (endast 5 månaders kurs i någon lägre lantbruks- eller trädgårdsskola). Redan under det första verksamhetsåret fann skolans lärarkår detta omöjligt oeh föreslog för regeringen förlängning av kursen. I början av det andra undervisningsåret (år 1916) anhöllo eleverna själva om kursens förlängning. I saken inskred emellertid Småbrukarförbundets styrelse med ett skarpt anfall emot skolans föreståndare oeh fordrade, att skolan fortfarande skulle vara 1-årig. Men regeringen insåg sitt misstag oeh lät 1917 års kurs fortsätta till slutet av mars 1918. Då ny kurs i april 1918 började, lät man veta, att den finge fortsätta till slutet av år 1919. På regeringens förslag har

stortinget sedermera beslutat, att kursen skall vara tvåårig och att skolan kommer att arbeta på så sätt, att varje år en ny elevkontingent intages, vadan där komma att finnas tvänne årskurser samtidigt. Till en början intogos endast 16 elever årligen, från år 1920 mottagas 20. Denna utvidgning av läro-kursen var otvivelaktigt ett stort framsteg, ty man måste väl av dem, som komma att lära andra, fordra något större vetande än vad de böra bibringa sina elever.

Institutet är icke en 2-årig vinterkurs, utan bör eleven vistas där tvänne hela år. Undervisningen är nämligen ordnad på följande sätt.

Institutets verksamhet börjar den 1 januari och inträdesfordringarna äro numera 1½ årig lantbruks-, trädgårds- eller småbrukarskola. I första klassen meddelas teoretisk undervisning i jämbredd med praktiska övningar ända till den 15 oktober. Från denna tid gives ända till den 1 mars följande år nästan uteslutande teoretisk undervisning. Så följer en 2 veckors examenstid i de ämnen, i vilka undervisningen avslutats (naturvetenskaper, nationalekonomi, kooperation, bokföring samt en del av husdjursläran). Från den 15 mars till det andra läseårets slut förekomma föreläsningar i de övriga ämnena jämsides med praktiska specialövningar på 3—18 dagar inom sådana områden som lantmåteri, nyodling, beteskultur, plantering, gödning och slakt av fjäderfä, motorskötsel, anordnande av försöksverksamhet, övningar i lantbruksutställningsväsen och i bedömning av lantbrukslägenheters skötsel och av deras produkter o. s. v.

Från och med år 1921 har till skolan antagits en ny lärare i elektricitets- och maskinlära och kommer att i dessa ämnen meddelas såväl teoretisk som praktisk undervisning, då ju lantbrukets framtid mycket kommer att vara beroende av elektricitetens användning. Vidare har år 1922 anställts en lärare i insjöfiskodling och dammkultur.

Denna läroinrättnings teoretiska undervisning har under åren varit föremål för många förändringar, men numera tror man sig ha funnit den slutliga planen därför. Vid 2-åriga kursen 1921—22 följdes följande timfördelning:

Läroämnen	Antal timmar
Botanik, bakteriologi och växtsjukdomar	129
Kemi och fysik	170
Geologi och jordartslära	74
Zoologi	35
Nationalekonomi och Kooperation	86
Lantbrukets historia	10
Jordkultur och gödsellära	80
Växtodlingslära	117
Ogräslära	27
Maskin- och redskapslära, elektroteknik och motorlära	87
Byggnadslära och teckning	60
Trädgårdsskötsel och teckning	231
Fruktanvändning	20
Husdjurens anatomi och sjukdomslära	55
Allmän husdjurslära (utfodrings- och avelslära)	140
Speciell husdjurslära	304
Kreaturssjukdomslära	22
Biskötsel	86
Mjölkhushållning	16
Insjöfiske	35
Driftslära	40
Bokföring	50
Lantmåteri	18
Pedagogik	107

Härtill komma även slöjd, gymnastik och fria, allmänbildande föredrag.

Särskilt fästes uppmärksamheten vid det stora antalet timmar, som givits åt trädgårdsskötseln och skötseln av mindre husdjur samt åt pedagogik, vari gives såväl teoretisk undervisning som anställes övningar.

Undervisningen handhaves av föreståndaren (i jordbrukslära), 2 överlärare (i husdjursskötsel och trädgårdsodling), 2 lärare (i slöjd och biskötsel), 3 timlärare (ogräslära, nationalekonomi och Kooperation samt pedagogik), vilka sistnämnda

resa ut från Kristiania för att meddela undervisning, samt därtill en assistent och en del av egendomens tjänstemän.

Om institutets praktiska övningar, vilka icke bestå i huvudsakligen mekaniskt arbete, såsom för praktikanter på privata gårdar, utan nästan uteslutande i instruktiva övningar och försök under resp. lärars ledning, alltjämt på nya områden, tillskrev mig skolans framstående föreståndare *Mårten F. Nielsen* år 1921 bl. a. följande:

»Selv om praksis i nutidens landbruksundervisning ikke egentlig er paa moden, føler jeg mig allikevel forvisset om, at den praksis, vi fordrer og gennemfører med vore elever paa Smaabrukslærerskolen, er av den allerstørste betydning for elevernes senere virksomhet som lærere, bygdekonsulenter osv.

Jeg tror at den — slik som den er ordnet hos os — er skolens *sterke side*. Og mange er de uttalelser baade fra tidligere elever og fra dem, som ute i bygderne har benyttet sig av deres hjelp, som gaar ut paa, at den alsidige praksis ervervet under opholdet paa Smaabrukslærerskolen er just den faktor, som lettest og sikrest skaper et godt tillidsforhold mellem smaa-brukslæreren og publikum; thi vor tid kræver ikke alene folk, som kan snakke om en sak, men som av egen erfaring kjender den sak de gir raad og veiledning i.

I sin nuværende skikkelse, med sin 2-aarige praktisk-teoretiske utdannelse, bygget paa en god lavere fagskole, synes det mig derfor som Smaabrukslærerskolen maa sies at være velskikket til at utdanne ledere og veiledere i praktisk jordbruk med havebruk og smaanæringer, avpasset og avstemt for forholdene i vort land. Og jeg har den tro, at naar skolen blir mere kjendt og indarbeidet, naar den norske bonde for alvor »opdager» den, vil han ogsaa bli glad i den.»

Den del av skolans odlade jord, som är i skolans eget bruk, omfattar numera 13,2 ha; därav var år 1921 e. 21,5 % i hö och grönfoder, e. 16,7 % i säd, c. 10 % i potatis, 12 % i rotfrukter och 38 % i trädgård och demonstrationsfält. Av husdjur funnos 5 kor, 1 kviga, 2 kalvar och en tjur; dessutom omkr. 20 getter, 7 får av Shropshireras, 20 svin, 150

höns och 6 tuppar; därtill ännu ett mindre antal kalkoner, gäss, ankor, kaniner samt 17 bikupor.

Skolans anläggning och dess första år blevo såsom nämnt mycket dyra, men numera äro dess underhållskostnader jämförelsevis måttliga.

I skolans budget ingå f. n.:

Utgifter	Kr. 208,500
Inkomster	» 138,290
Nettoutgift alltså	Kr. 70,210
Häri ingå även utgifterna för försöksverksamhet	Kr. 8,000
Skolans egen drift kostar sålunda	Kr. c. 62,000
Härtill komma avlöningarna till lärarna	Kr. 53,100
Sålunda kostar skolan per år numera	Kr. 115,100

Institutet vidlåder emellertid en stor brist däri, att det utbildar endast 20 elever och 10 praktikanter i året. Då det finnes 634 kommuner i Norge och då det är naturligt, att mången elev förr eller senare lämnar sin lärar- eller instruktörstjänst, för vilken han här skolats, är det lätt att inse, att denna skola aldrig kan fylla sin stora uppgift, ifall icke en förändring i antydd riktning kan genomföras.

II. Småbrukarskolor.

A. Danmark.

Det är ganska vanligt att förklara, att det danska lantbrukets och det danska bondeståndets nuvarande högaståndpunkt beror främst dels av dess andelsverksamhet (kooperation), dels av dess folkhögskolor, d. v. s. av den andliga väckelse dessa läroinrättningar givit bondeungdomen. Numera torde ock de flesta bondesöner först genomgå en folkhögskola och sedermera en lantmannavinterkurs eller lantbruksskola.

Småbrukarna hava emellertid icke råd att anslå två vintrar för sin utbildning, men de ha naturligtvis samma behov av

andlig väckelse som de större bönderna och ofta en större längtan efter idealitet än de. Detta har man i Danmark till fullo insett, varför ock småbrukarna i Danmark redan tidigt fingo sina särskilda läroinrättningar. För denna åtgärd hava de folkhögskolan att tacka, ty därifrån härstamma de danska »husmansskolorna».

Även Danmarks folkhögskoleväsen skiljer sig i en del viktiga avseenden från det motsvarande i de övriga nordiska länderna. Hos oss anses det t. ex. nästan nödvändigt, att folkhögskolans föreståndare är en man med akademisk bildning. I Danmark är detta icke allmänt. Ur ett arbete över den danska folkhögskolan har jag lärt känna c. 160 folkhögskolföreståndare, och av dessa voro endast 55 akademiskt bildade, av vilka de flesta hade avlagt prästexamen, men 75 hade endast folkskolläroinrättningar och 25 icke ens denna, utan självförvärvade kunskaper, som de förskaffat sig vanligen genom att flera år vara folkhögskolelever och senare lärare. Men vid sidan av denna anspråkslösa examensbildning hava de flesta av Danmarks folkhögskolmän ett rikt, förädlat sjäsliv, som fått sin näring antingen ur en djup religiositet (grundtvigianismen eller den s. k. »inre missionen») eller ur den kraftiga nationella väckelse, som det olyckliga kriget år 1864 åstadkom i Danmark. Förutom dessa stora väckelser har senare även ett varmt socialt intresse (bl. a. Henry Georges läror) och isynnerhet önskan att höja husmans- eller småbrukarklassen besjälade flera av folkhögskolmännen.

Detta sistnämnda sociala intresse har bland andra besjälade folkhögskol-, sedermera husmansskolföreståndaren *Jens Nielsen* och av honom skapat en av märkesmännen i arbetet för höjandet av den danska husmansklassen. Denna man har haft en liknande ungdom och strävan efter kunskaper som så mången annan av Danmarks folkhögskolmän: ett fattigt hem, vallgosse och dräng, men därjämte en gränslös håg för läsning, som slutligen ledde till läroinrättningar, antingen till folkhögskola, seminarium eller någon fackskola. På dessa vägar kom även Nielsen först till Köpenhamn såsom praktikant vid en trädgård (han upptogs här i en liten krets

av grundtvigianer, vilka gävo honom ett starkt folkhögskoleintresse), sedan till Aarhus, varifrån han slutligen kom till Askov's folkhögskola. Efter att ett par år där hava studerat mycket intensivt, blev han först lärare vid en folkhögskola och därifrån år 1889 föreståndare för Klank folkhögskola. Men han nöjde sig icke med att gå gamla vägar. Han såg, huru Danmarks småbruk i allmänhet då ännu var efterblivet av den orsak, att de dåvarande småbrukarna icke vågade ägna sig helt åt skötseln av sitt eget småbruk, utan fortfarande gingo på dagsverke hos större lantbrukare och skötte sitt eget såsom binäring. Å andra sidan hade statistiken visat att småbrukens antal snabbt steg, medan andra storlekskategorier inom lantbruket antingen minskades eller höllo sig oförändrade. Sålunda kom han till den övertygelsen, att i arbetet för småbrukarklassens höjande såväl i andligt som i fackligt avseende låg en synnerligen viktig fosterländsk gärning. Och åt denna uppgift beslöt han ägna sin folkhögskola. Detta stod för honom under de närmaste åren så klart, att han avfattade en särdeles intressant pedagogisk programartikel »Om Husmandsskole og Husmandsbrug», som han bifogade sitt läroverks årsbok för år 1895.

Här framhåller han till en början, hurusom folkhögskolmännens gamla fordran, att deras undervisningsprogram helt och hållet bör vara av teoretisk art och icke nedlåta sig till fackundervisning, men att fackundervisningen bör följa efter folkskol- eller folkhögskolkursen, icke lämpar sig för fattiga småbrukares söner, vilka icke hava råd att offra många år på sin skolgång. För det andra visar han den praktiska ohållbarheten i påståendet, att en kortare fackkurs vore oändamålsenlig, emedan enligt hans åsikt icke ens en mera långvarig fackundervisning kan utbilda färdiga jordbrukare, utan sker detta främst genom praktiken. Som utgångspunkt för hela sin pedagogik tager han den tanken, att man för ungdomen bör framställa lantbruket som en hedrande livsuppgift och på så sätt för detta vinna ungdomens intresse; först då blir fackundervisningen fruktbringande. I en annan artikel av år 1907 skriver han bl. a.: »En lantbruksskollärare sade

åt mig en gång: folkhögskolan bör vara ideell och inverka på fantasin och känslorna, lantbruksskolan bör vara materiell och inverka på förståndet.

Jag skulle önska svänga om denna sats till dess motsats och säga: Folkhögskolan bör vara realistisk och alltid visa, att det andliga livets värde skall prövas i livets vardagliga verklighet. Och lantbruksskolan bör vara ideell, den bör lära, att det andliga är en verklig och effektiv kraft även på det praktiska livets område, om detta skall bli till någonting av värde, och att en förmåga på det praktiska området, som är alltför mycket fallen för det materiella, är en olycka både för individen själv och för samhället. Den berövar arbetet den bästa glädjen och den förintar samhällskänslan -- — —»).

Enligt dessa principer förändrade Nielsen år 1895 sin folkhögskolas undervisningså, att därav blev en speciell småbrukarskola, och ordnade denna sålunda, att där under 5 vintermånader meddelades undervisning åt ynglingar och under trenne sommarmånader åt flickor. I den förra skolan undervisades i nedannämnda ämnen följande antal timmar i veckan:

Historia oeh litteratur	6 t.	Fysik och kemi	6 t.
Danska språket o. skrivning	9 »	Jordbrukslära	4 »
Geografi och samhällslära .	3 »	Kreatursskötsel	4 »
Räkning	4 »	Lantbruksbokföring ...	2 »
Teekning	3 »	Gymnastik och slöjd ...	5 »

Detta Nielsens banbrytande undervisningsarbete verkade inom hans hembygd synnerligen välsignelsebringande i flera år utan att bliva allmännare känt.

Men också den tiden skulle komma.

Den kom genom den väckelse, som den i det föregående nämnda skalden Skjoldborg genom sitt möte i Köpenhamn år 1898 fick till stånd. De härav föranledda diskussionerna över husmansfrågan i landet, såväl i tidningspressen som på möten, åstadkommo, att regeringen år 1901 tillsatte en husmans-

skolkommitté om 11 personer för att undersöka, huruvida det vore önskligt att från statens sida gjordes mera än dittills för åvägabringande av en lämplig utbildning för småbrukare, samt för att uppgöra förslag om vilken väg man härvid skulle taga. Det egendomliga är att, ehuru kommitté bestod av 11 personer, i densamma icke fanns en enda lantbruksfackman, utan att ordföranden var en folkhögskolföreståndare och sekreteraren en i lantbruksministeriets tjänst varande jurist, medan de andra medlemmarna voro tre husmän, två bönder, en greve och storbrukare samt en tidningsredaktör, en sakförare och en folkhögskolföreståndare — de flesta kända i det samhälleliga och politiska arbetet. På grund av kommitténs enhälliga förslag utgavs år 1902 förordningen om statsbidrag åt folkhögskolor och småbruksskolor, vilka sistnämnda i likhet med lantbruks- och folkhögskolorna ställdes att subordinera under undervisnings- och icke under lantbruksministeriet.

Såsom det vanligen går i denna värld, blev den ovan omtalade Jens Nielsen icke kallad till medlem i denna kommitté, men faktum är, att hans redan åratat tidigare på folkhögskolan i Klank förverkligade läroplan i huvudsak blev kommitténs förslag och kom till användning i de tre husmansskolor, som i enlighet med förslaget därefter grundades i Danmark.

Den första, *Kaerehave*, grundades på Själland redan år 1903, och dess föreståndare blev en av kommitténs medlemmar, folkhögskolläraren *N. J. Nielsen-Klodskov*, som haft förmågan att med stor energi utveckla och utvidga skolan samt förskaffa den mycket elever. Den andra grundades i *Borris* på Jylland år 1907, men den måste av ekonomiska svårigheter snart upphöra. År 1910 kallades till dess föreståndare den ovan nämnda Jens Nielsen, som tillsammans med sin hustru fick den att blomstra. Den tredje skolan grundades år 1907 på Fyen, nära staden *Odense*; dess föreståndare, *Jacob E. Lange*, en ivrig »georgist», är en av husmanssakens varmaste och duktigaste befordrare.

Ehuru dessa skolor äro blott teoretiska vinterkurser, har man vinnlagt sig därom, att deras elever icke få bliva främmande för det praktiska lantbruket, utan de erbjuda dem

tvärtom rikliga tillfällen att lära känna det moderna lantbrukets olika grenar. Till varje skola hör sålunda ett enligt dansk måttstock ganska stort lantbruk (80, 44 och 48 ha odlad jord, således ingalunda några småbruk) med storartade ladugårdar, svinhus, hönshus och trädgårdar.

Skolorna äro beträffande sina byggnader förvånansvärt stora och ståtliga inrättningar, ty de böra mottaga, härbärgera och föda ofta till och med flera hundra elever på en gång.

De äro icke statens, utan en äges av Fyens småbrukarorganisation och de två övriga hava tillhört skolans föreståndare. År 1922 övergick Kaerehave skola av ekonomiska skäl till en garantiförening, bildad av Själlands bönder, och erhöll ett betydande statsbidrag. Skolorna åtnjuta i statsunderstöd 60,000 kr. till anläggningskostnader i form av ett billigt lån och årligen 2,500 kronor till sitt underhåll. Utgifterna bestridas medels elevernas skolavgifter. En fem månaders vinterkurs kostar 450—500 kronor, för vilket belopp erhålles såväl logi som kost och undervisning; en tre månaders kurs kostar c. 300—400 kronor. För erläggande av denna avgift m. m. få eleverna i stipendier av staten ända till c. 50 % av kostnaderna.

Dessa småbrukarskolor skilja sig från vanliga lantmannaskolor först och främst däruti, att unga manliga elevers vinterkurs i dem endast räcker 3 à 5 månader, då den i lantmannaskolorna räcker 5 à 9 månader. För det andra hava lantmannaskolelverna vanligen redan genomgått, förutom fullständig folkskola, även folkhögskola, vilket eleverna vid småbrukarskolorna vanligen icke gjort. Den tredje och största skillnaden förefinnes dock i skolornas arbetsprogram. I lantmannaskolorna, vilka, som nämnts, i allmänhet bygga på folkhögskolans bildningsgrund, undervisas såsom hos oss och även i andra länder huvudsakligen i lantbruksfackämnen samt i de för dessa grundläggande naturvetenskapliga ämnena; de äro således så gott som enbart fackskolor. Danmarks småbrukarskolor däremot lämna i sin undervisning mycketrum för allmänbildande ämnen. Man anser, att dessa skolors elever i första rummet behöva andlig väckelse för att kunna mottaga nya intryck icke allenast från skolan, utan överallt i livet. Sedan

sjäslivet sålunda är väckt — anser man — är det lättare att redan i skolan även på en kortare tid undervisa i fackämnen så mycket, att eleverna få intresse för dem och med öppna ögon förmå taga lärdom ur livet. Sålunda är t. ex. i skolan på Fyen undervisningsprogrammet för gossarnas 5 månaders kurser följande:

	Timantal i veckan
Historia (särskilt nyare tidens) ¹⁾	3
Samhällslära	3
Danska språket (läs- och skrivövningar och litteraturhistoria)	6
Räkning	6
Hälsovårdslära	1
Teckning	1 20
Fysik och kemi	8
Lantbrukslära	7
Trädgårdsskötsel	2
Kreatursskötsel	7
Lantbruksbokföring	3 19

Vad särskilt undervisningen i kreatursskötsel vidkommer, skiljer denna sig i småbrukarskolorna från undervisningen i vanliga lantmannaskolor däruti, att den i lantmannaskolorna omfattar nästan uteslutande den s. k. storboskapen, då den däremot i småbrukarskolorna lägger mycken vikt på svin-, höns- och biskötsel.

Härtill kommer ytterligare gymnastik och tillfälliga föreläsningar eller uppläsning om kvällarna.

Undervisningen räcker från kl. 8—12 och $\frac{1}{2}$ —6 samt för tillfälliga föreläsningar och uppläsning ännu 8—9 på kvällarna.

Dessa kurser besökas vid Kaerehave skola vanligen av 100, vid Borrís av 60 elever i gången.

I samband med denna 5 månaders vinterkurs, som pågår 1. 11—31. 3, hålles på varje skola en tre månaders fortsättnings-

¹⁾ I flera av de danska lantmannaskolorna undervisas även något i samhällslära och danska språket.

kurs 1. 1—31. 3 för sådana ynglingar, som tidigare besökt en 5 månaders kurs i småbrukarskola eller folkhögskola. Vid denna fortsättningskurs skjutas de allmänbildande ämnena åt sidan, i det att huvudvikten lägges på fackämnen. I dessa tre månaders kurser deltagert ett mindre antal elever, vanligen blott 25—30.

Förutom dessa vinterkurser för ynglingar hållas vid samma skolor om sommaren 3—5 månaders kurser för småbrukardöttrar och andra unga flickor. Även vid dem undervisas i allmänbildande ämnen proportionsvis lika mycket som vid de föregående, men timantalet är dock i allmänhet för den teoretiska undervisningen mycket mindre av den orsak, att man åt den praktiska undervisningen i köket, i handarbete, i trädgården, i hönshuset m. m. ägnar mycken tid.

Dessa småbrukarskolor hava en mycket stor lärarkår. Sålunda finnas vid Kaerehave skola sammanlagt 14 lärare, av dem 8 ordinarie och 6 timlärare. De sistnämnda komma dels från Roskilde, dels från Köpenhamn för att giva lektioner. Av dessa lärare äga endast 3 lantbrukshögskole- och trädgårdsinstitutsbildning; många hava dels universitets-, dels seminariebildning eller också hushållsskole- eller gymnastiklärarbildning.¹⁾

Det är lätt att förstå, att livet i en sådan skola kan bliva andligen rikt och väckande för eleverna samt fängslande för lärarna.

Det nämndes tidigare, att dessa skolors elever för sin skolgång av staten erhålla understöd av ända till 50% av sina kostnader. Denna fördel åtnjuta icke allenast eleverna vid dessa skolor, utan även eleverna i landets lantmanna-, mejeri-, trädgårds- och hushållsskolor ävensom i folkhögskolorna samt därjämte även de småbrukare och deras hustrur, som besöka

¹⁾ Sedan detta skrevs, har undervisningen på Kaerehave förändrats så mycket i överensstämmelse med vanliga lantmannaskolors, att man i ledande husmanskretsar redan umgås med tanken på inrättandet av en ny husmansskola.

de kortvariga kurser, vilka senare omnämnas. Ansökningen av dessa stipendier är för de sökande bekvämt ordnad. För ändamålet finnes nämligen tillgång till färdigtryckta blanketter hos varje kommunalnämndsordförande i landskommunerna samt vid borgmästarämbetet i landsortsstäderna. Samtidigt ifyller kommunalnämndsordföranden eller borgmästaren en annan blankett, som avser stipendiesökanden och hans förmögenhetsförhållanden, i det att stipendier icke beviljas åt förögna eller deras barn.

För detta ändamål har i Danmark av statsmedel offrats under senare tider årligen 700,000 kronor. Och dessa understöd måste anses vara en av de mest verksamma faktorer, med stöd av vilka de danska småbrukarna på en jämförelsevis kort tid rest sig från ekonomisk fattigdom och beroende samt från andlig slöhet till lantbrukets föregångsmän i det land, där lantbruket står högre än någon annorstädes i världen.

B. Sverige.

År 1907 tillsattes av regeringen i Sverige en kommitté, som fick i uppdrag att uppgöra förslag till ordnande av den lägre lantbruksundervisningen.

Denna kommitté, som publicerade sitt vidlyftiga betänkande år 1909, kom till den uppfattningen, att för blivande småbrukare ej behövdes särskilda skolor, emedan enligt dess åsikt småbrukarna och ägarna av medelstora lägenheter behöva samma mått av teoretiska kunskaper i lantbruk. Härav framgår således, att man i Sverige ställde sig på en helt annan ståndpunkt än i Danmark. Men jag tror, att man i Sverige icke i denna fråga haft den riktiga psykologiska uppfattning av småbrukarna, som danskarna haft. Säkerligen har på detta resultat bl. a. inverkat den olika sammansättning, som Danmarks tidigare omnämnda småbrukarskolkommitté och den kommitté, som i Sverige fick uppdraget att uppgöra förslag till den lägre lantbruksundervisningens omorganisation, hade. På grund härav förblev enligt den svenska kommitténs förslag den lägre lantbruksundervisningen i huvudsak vid det gamla, omfattande huvudtyperna: lantmannaskolor med c:a 5 månaders kurser under

vinterhalvåret och teoretiskt-praktiska lantbruksskolor, dels 1-åriga, dels 2-åriga.

I kommitténs betänkande ingår emellertid en del förslag rörande mindre bemedlade elever.

Sålunda föreslås inrättande vid sidan av de förut befintliga lantmannaskolorna av särskilda s. k. B-skolor, till vilka de teoretiska inträdesfordringarna äro något mindre och undervisningen i några ämnen av denna orsak något olika emot på linjen A, lantmannaskolan av dittillsvarande typ. Vidare upptagas på linjen A för modersmål, räkning och geometri sammanlagt blott 90 timmar, men på linjen B 175 timmar + 25 timmar välskrivning. I stället har man på linjen B varit tvungen att avsevärt minska antalet timmar i andra ämnen: naturvetenskaperna hava på linjen A 140 men på linjen B 115 timmar och de viktigaste fackämnena på linjen A 310 men på linjen B 265 timmar.

Dessutom föreslår kommittén, att åt elever, som före eller efter genomgåendet av kursen vid skolan taga anställning som lantbrukspraktikanter, skulle beviljas fri järnvägsresa till och från den plats, där anställning vunnits.

Det viktigaste av kommitténs förslag är emellertid det, att kommittén för eleverna vid lantmannaskolorna önskar få till stånd en liknande stipendieanordning som i Danmark och som där anses vara av så stor betydelse. I Sverige hade man visserligen redan förut givit mindre stipendier åt en och annan elev efter avslutad kurs, men denna anordning ansåg kommittén icke tillräckligt effektiv. Enligt dess åsikt borde varje mindre bemedlad elev, som intages i skolan, veta, att han månatligen med säkerhet kan erhålla ett understöd, motsvarande hälften av utgifterna under skoltiden, ty blott en sådan visshet kan locka mindre bemedlade att besöka dessa skolor. Den utbredning av kunskap i lantushållning, som detta stipendiesystem säkert skulle föra med sig, måste enligt kommitténs åsikt anses vara så förmånlig för staten, att denna härför borde kunna offra de nödiga medlen. Kommittén föreslår åt obemedlade elever vid lantmannaskolor med 5 månaders kurs 125 och åt mindre bemedlade 75 kr. samt åt lantbruksskolors

elever 100 eller 200 kr. för obemedlade och 60 eller 120 kr. för mindre bemedlade, beroende på huruvida kursen är ettårig eller tvåårig. Sådana stipendier utdelades år 1919—20 vid lantmannaskolorna (46 skolor) sammanlagt över 78,000 kronor till 573 elever — år 1920—21 (47 skolor) c:a 56,300 kronor till 389 elever. Vid lantbruksskolorna (10 skolor) utdelades år 1919—20 sammanlagt över 30,000 kronor och år 1920—21 c:a 26,800 kronor — således i jämförelse med vad i Danmark utdelas ganska små belopp.

Av detta se vi således, att man i Sverige icke ägnat större uppmärksamhet åt de för de danska småbrukarskolorna karaktäristiska dragen, nämligen för det första att de anse det vara nödvändigt att meddela småbrukarungdomen andligt väckande, allmänbildande undervisning i jämbredd med fackundervisningen; för det andra att småbrukarna behöva särskild undervisning i de s. k. »smånäringarna» (trädgårdsodling, svinskötsel, fårskötsel, hönsskötsel, biskötsel), vilka i de vanliga lantmannaskolorna i allmänhet bliva åsidosatta; samt för det tredje att man i Danmark offerar betydligt mera statsmedel till stipendier åt eleverna än i Sverige.

C. Norge.

Småbrukarskolor ha i Norge redan förefunnits tidigare, men ett särskilt intresse från statens sida att grunda sådana har väckts genom det förutnämnda Småbrukarförbundet samt genom det av minister Gunnar Knudsen i stortinget framlagda program, vilket tidigare blivit omtalat. År 1920 fanns det blott 6 småbrukarskolor, men enligt programmet har man för avsikt att ännu upprätta e. 50, eller en inom varje vårt motsvarande område. De äro grundade och kunna även fortfarande grundas antingen ensamma för sig på någon välskött privat lägenhet eller också i förening med någon folkhögskola. Åt dem beviljas i statsanslag $\frac{3}{4}$ av skolans utgiftsbudget på villkor, att de anskaffa återstoden antingen av landstinget, kommunen eller på privat väg. Dessa skolors normaltyp är en 5 månaders vinterkurs; härtill ansluta sig tvänne praktiska sommar-

kurser, vilka räcka 1—2—3 veckor var. I samband med detta har man tänkt anordna särskilda kortare (2—3 månaders) kurser dels uti glest befolkade fjälltrakter samt för fiskare, dels för odlare av arbetarlägenheter. Dessa sistnämnda har man tänkt anordna gemensamt uti trädgårds-, höns- och biskötsel och indela dem i tre avdelningar, nämligen I på våren 2—3 veckors, II på sommaren 1 veckas och III på hösten 1—2 veckors kurs.

a) Den älsta av Norges småbrukarskolor är »*Nordlands smaabrukerskole*» i Tromsø stift, således högst uppe i Norden, som började sin verksamhet hösten 1911 och arbetar med 2 kurser om året: den ena från början av augusti till närmare jul, och den andra från trettondagen till början av april. Skolan har flyttats turvis till olika trakter av det vidsträckta stiftet. Den har haft 2 facklärare och därtill några timlärare. Eleverna hava intagits vid mycket olika åldrar (från 13—15—17 år ända till 25 år gamla) samt med olika inträdesfordringar. Till kursen har av allmänbildande ämnen hört norska språket (år 1915 32 timmar), räkning och fältmätninglära (65 timmar) samt fysik och kemi (sammanlagt 38 t.). I fackämnen har undervisats i jordbrukslära 100 t., husdjursskötsel 91 t. (+ hönskötsel 13 t.), trädgårdsskötsel 12 t., skogsskötsel 22 t., lantbruksbokföring 36 t. och ladugårdsbokföring 29 timmar. I statsanslag åtnjöt skolan i början c. 4,000 kr. per år, år 1917—1918 5,000 kronor och år 1920—21 10,800 kr. Av denna summa utgjorde under de första åren 1,000 kr. och senare 1,500 kr. stipendier åt eleverna, vilka erhöles 20—50 kr. var. Denna skola har haft mycket litet elever, från 7—9 till 14—24, förutom under de senaste åren, då elevernas antal år 1919—1920 utgjorde 32 och år 1920—21 35. Dett oaktat torde skolan nyligen hava nedlagts.

Av en annan typ är

b) den i samband med en folkhögskola grundade »*Smaabrukerskolen ved Nordhordlands folkhøgskole*», som började sin verksamhet år 1916. Den arbetar under sommarmånaderna, då folkhögskolan har ferie. Från skolans andra verksamhetsår finnas följande uppgifter: kursen pågick från 5 april till 26

september. Den var såväl teoretisk som praktisk. Teoretisk undervisning meddelades i följande ämnen: kemi och fysik 28 timmar, växtodlingslära 82 timmar, husdjurslära 82 timmar (därav allmän 20 t., storboskapsskötsel 12 t., svinskötsel 9 t., får- och getskötsel 13 t., fjäderfä- och kaninskötsel 19 t. samt hästskötsel 7 t.), byggnadslära och teckning 15 t., trädgårdsskötsel 22 t., skogsskötsel 15 t. samt Kooperation 11 t. I dessa ämnen undervisades sålunda, att man om våren läste de teoretiska och om sommaren de praktiska ämnena i den mån de praktiska arbetena ute fortskredo. Såsom överlärare fungerade en agronom, men därtill undervisade folkhögskolans föreståndare och lärare samt en trädgårdsmästare. Elevantalet var endast 10, av vilka 3 flickor; åldern varierade mellan 17—26 år. Kursen blev mycket billig, c. 4,000 kronor, häri inberäknad även elevernas kost. Därav erhöles av staten nära 2,600, av amtet c. 900, av kommunen 100 samt av eleverna sammanlagt 185 kr., resten blev förlust.

Såväl skolans överlärare som folkhögskolans föreståndare uttalade sig om skolans resultat och framtid med största entusiasm.

c) Den småbrukarskola, på vilken lantbruksministeriet ställer de största förhoppningarna, är »*Valle smaabruksskole*», som år 1917—1918 arbetade sitt första år. Initiativet till denna skola togs av Totens kommun, som hösten 1917 inköpte åt densamma en lägenhet om 10 ha, till största delen odlad jord. Då skolan blev färdig, beslöt emellertid fylket (länet) inlösa den och upprätthålla den.

Skolan verkar som 5 månaders vinterskola (november—mars) och erbjuder åt elever, vilka sådant önska, även praktisk övning under sommaren.

Till skolans direktion höra 3 personer, nämligen en större lantbrukare och en småbrukare, valda av landstinget, och en tredje, som av lantbruksministeriet utses till ordförande.

Till lärarkåren höra: såsom föreståndare en agronom, såsom biträdande lärare en person, vilken genomgått trädgårdsskola och det tidigare nämnda småbrukarläroinstitutet, samt som tillfälliga slöjdlärare en smed och en sniekare. Därtill få ele-

verna handledning av skollägenhetens arbetsledare och kreatursskötare.

Första året besöktes skolan endast av 15 elever, år 1920—21 av 21. Aldern för första årets elever var 17—24 år. Av dessa hade 9 besökt endast folkskola, 3 en mellanskola, 1 handelskola och 2 folkhögskola. De uppburo av staten i stipendier 20—40 kr. var.

Undervisning meddelades i följande ämnen:

Växtodlingslära	120	timmar
Allmän kreatursskötsel	32	»
Speciell kreatursskötsel	137	»
Därav häst- och koskötsel	42	timmar
Svinskötsel	15	»
Får- och getskötsel	18	»
Kaninskötsel	8	»
Fjäderfäskötsel	36	»
Biskötsel	18	»
Trädgårdsskötsel	85	»
Andra ämnen	140	»
Av dem kemi och fysik...	31	timmar
Botanik	20	»
Bokföring	25	»
Kontrollbokföring	31	»
Lantmåteri	13	»
Byggnadslära	20	»
Fria föredrag i olika ämnen	18	»
	<hr/>	
	532	timmar

Av fria föredrag nämnas särskilt för sig de 6, vilka en konsulent i Kooperation hållit.

Under vinterkurserna hava eleverna i skilda grupper deltagit i praktiska övningar i husdjursstallarna, i verkstaden och i smedjan. Till sommaren kvarstannade endast 5 praktikanter.

Skolan åtnjöt år 1920—21 i statsanslag 68,285 kr., varav 9,600 kr. till clevstipendier. Därtill kom understödet från

fylket (länet) c. 20—30,000 kr. Den blir alltså jämförelsevis dyr i förhållande till sina 20 elever.

d) Dessutom har man i Norge en särskild »Smaabruksskole for kvinder» i Lübbenens nära Molde, där kursen räcker i 9 månader.

För närvarande är man i beråd att upprätta två nya småbrukarskolor i Norge, den ena i Blaestad i Hedemarken och den andra i Frogner i Telemark amt. Bägge dessa skolor skola fördes med eget lantbruk, den ena med 6 och den andra med 10 ha odlad jord. Skolans program skall bliva ungefär detsamma som vid Valle skola.

Såsom synes, står Norge på detta område ännu huvudsakligen på experimentens nivå, vadan småbrukarundervisningen i Norge erbjuder en mycket omväxlande, men icke desto mindre synnerligen intressant bild. Det förefaller jämväl klokt att i Norge, där de skilda landsdelarna äro så olika, lämna frihet åt småbrukarskolorna att organisera sig efter förhållandena och såsom det för vederbörande själva bäst synes.

I övrigt framgår det, att man i Norge fäst mera avseende vid betydelsen av de danska småbrukarskolornas i det föregående framhållna särdrag än i Sverige. Av de allmänbildande ämnena har man visserligen också här helt och hållet utslutit historia och samhällslära samt hemlandets litteratur, men i stället lägges här mycket stor vikt vid undervisning i de s. k. »smånäringarna», att döma av det stora timtal, som åt dem givits. Därjämte hava i Norge i mycket större utsträckning än i Sverige allmänna medel tagits i bruk till stipendier åt eleverna i de lägre lantbruksfackskolorna. För detta ändamål användes redan år 1908 nära 100,000 kronor och år 1921—22 över 900,000 kronor. Av denna summa åtgår visserligen ett mindre belopp till skolornas värme och lyse. Av sistnämnda summa betalar staten $\frac{3}{4}$ eller 680,000 kr. och länen o. a. återstoden.

Varje elev erhöll nämnda år av allmänna medel 60 kr. i månaden. Detta belopp har emellertid minskats för år 1922—23 till 40 och för år 1923—24 till endast 35 kr.

III. Kortvariga kurser för småbrukare och deras hustrur.

A. Danmark.

De i det föregående nämnda småbrukarskolorna äro avsedda för småbrukarungdomen, av vilken åtminstone en del i framtiden blir småbrukare. De kunna således icke direkt i nämnvärd mån inverka på småbrukets höjande, om också småbrukarsonen från skolan återvänder till hemgården, vilket naturligtvis icke alltid är fallet. Ty känt är, att han ofta har svårt att få sin fader att gå in på de för denna ovanliga förbättringsförslag, vilka han hemkommen från skolan försöker genomföra.

Detta lade man märke till redan tidigt i Danmark och därför har man där vid småbrukarskolorna anordnat *kortvariga kurser för småbrukare och deras hustrur*.

Också på detta område är den förut nämnda *Jens Nielsen* en av de första i Danmark. Redan år 1899 höllos på hans folkhögskola de första av dessa kurser; de utföllo väl och hava sedan upprepats varje år. Han förklarar själv, att det knappa utrymmet på Klanks folkhögskola, vilket icke tillät att mottaga så många deltagare till dessa kurser som det fanns sökande, förmådde honom att år 1910 lämna sin egen läroanstalt och övergå till Borris husmansskola.

Dylika kortvariga småbrukarkurser hållas i Danmark för närvarande regelbundet vid husmansskolorna av tre olika slag, nämligen 6 dagars (från måndag till lördag), 11 dagars (från tisdag till den andra lördagen) och 1 månads kurser. Så t. ex. håller man vid Fyens skola under året 5 sex dagars, 5 elva dagars och 1 månadskurs. Vid Kaerehave skola hållas 16 elva dagars kurser varje år.

I dessa kurser, som vanligen äro gemensamma för män och kvinnor, ha på Kaerehave skola åren 1903—19 deltagit inalles över 8,500 personer, i början mindre, under senare år mera. Av deltagarna voro c. 5,000 kvinnor och över 3,500 män, de flesta småbrukare och deras hustrur.

Till dessa kurser fordras inga förkunskaper; deltagarna böra endast vara fullvuxna och praktiskt känna lantbruket.

Vid kurserna är arbetsdagen sträng: den börjar alltid kl. 8 på morgonen och slutar kl. 9 eller 10 på kvällarna; måltidsraster förekomma för middagen 12—1, för kaffe 3— $\frac{1}{2}$ 4 och för kvällsvard 7— $\frac{1}{2}$ 8.

Icke ens dessa kurser på Kaerehave äro enbart fackkurser, utan hava de på programmet en avsevärd del allmänbildande ämnen. I övrigt ordnas de i avseende å undervisningen uti fackämnenå något olika för olika årstider eller enligt elevernas önskningsar. En del kurser år 1920—21 hade på programmet köksväxt- och fruktträdgårdsskötsel, hönsskötsel, gödsellära och lantbruksbokföring. De flesta timmar äro gemensamma för alla. Endast i följande ämnen äro män och kvinnor åtskilda: då kvinnorna två timmar om dagen i köket mottaga undervisning i matlagning, undervisas männen under tiden i gödsellära och bokföring, och då kvinnorna undervisas i barnavård, få männen höra samhällslära.

Vid skolan i Borris äro de korta kurserna ordnade på annat sätt. Där undervisas uteslutande i fackämnen och detta sker vid särskilda specialkurser. Sommaren 1920 höllos t. ex. följande kurser:

1) 6-dagars i växtsjukdomar, ogräs och deras bekämpande. Avgift 30 kr.

2) 8 dagars i köksväxters skötsel såväl för män som kvinnor. Avgift 36 kr.

3) och 4) 11 dagars i huslig ekonomi för kvinnor. Avgift 45 kr.

5) 8 dagars i frukters och köksväxtprodukters förvaring. Avgift 36 kr.

Under vintern 1920—21 höllos följande kurser:

6) 12 dagars i lantbruksbokföring. Avgift 54 kr.

7) och 8) 12 dagars i växtodling och bokföring. Avgift 54 kr.

9) 12 dagars i kreatursskötsel och bokföring. Avgift 54 kr.

10) 8 dagars i trädgårdsskötsel. Avgift 36 kr.

Dessa kurser anser man i Danmark vara av särskilt stor betydelse uti arbetet för småbrukarklassens höjande. Först och främst blir det i dem nedlagda arbetet omedelbart till bestående nytta för småbruket, enär kursernas deltagare äro praktiska, vuxna småbrukare och deras hustrur, genom vilka den vid kurserna erhållna väckelsen och kunskapen tillgodogöres på hemgården. Däremot lämna många av de ynglingar och unga kvinnor, vilka genomgå småbrukarskolorna, sina hemgårdar för att antaga tjänst på större gårdar eller inflytta till städerna. Dessutom växer under vistelsen vid dessa kurser samhörighetskänslan genom diskussionerna, den unisona sången, de gemensamma exkursionerna och även genom de privata bekantskaps- och vänskapsband, som där knytnas. Och vid dem läres även mycket lantbruksteknik genom privata samtal, då erfarenheter bytas om olikartade rön och försök på lantbrukets område.

Jag hörde fackmän säga, att dessa kortvariga kurser för fullvuxna hava inverkat mycket mera på småbrukets utveckling än småbrukarskolornas undervisning för ungdomen.

Deltagarna i de kortvariga kurserna betala för sin vistelse och undervisning vid Fyens skola blott 28 kronor för en 6 dagars och 45 kronor för en 11 dagars, vid Kaerhave skola 55 kronor för en 11 dagars kurs. Men denna avgift, liksom också priset å järnvägsbiljetten, betäcker till c. 80 % genom de stipendier, som för detta ändamål av statsmedel beviljas.

B. Sverige.

Kortvariga kurser för småbrukare eller, såsom man i Sverige uttrycker sig, för »i mindre jordbruk deltagande män och kvinnor», hava i Sverige anordnats i mindre skala redan tidigare, och år 1907 anhöllo alla Sveriges hushållningssällskap om statsunderstöd för detta ändamål. Den tidigare omnämnda, av Sveriges regering tillsatta lantbruksundervisningskommittén ansåg denna slags undervisning särdeles lämplig, enär småbrukarna och deras hustrur icke hava tillfälle att deltaga i någon långvarig undervisning. Enligt kommitténs åsikt borde

början göras med kortare, 3—6 dagars kurser, men så snart småbrukarna vant sig att besöka sådana, borde åt dem erbjudas tillfälle att deltaga i 2—6 veekors kurser. För att till dessa kurser loeka egentliga småbrukare, borde åt sådana deltagare, vilkas åkerareal ej överstege 12 ha, i understöd beviljas 1 kr. om dagen (i Danmark 4 kr.).

Dessa oeh en del andra av kommitténs förslag godkändes i den form, som de fingo i författningen av den 19. 10. 1911 angående »med statsmedel understödda åtgärder till höjande av det mindre jordbruket».

Enligt författningen böra kurserna främst anordnas av hushållningssällskapen. De böra vara avgiftsfria oeh avse att meddela kunskaper i skötandet av mindre jordbruk.

Då kurserna äro avsedda för den stora allmänheten, böra de räcka minst 6 dagar för män oeh minst 3 dagar för kvinnor.

De kurser, som äro avsedda särskilt för manliga elever, böra vara förlagda till lantmanna- eller lantbruksskola eller oek annan lämplig plats, i vars närhet finnes ett välskött småbruk för demonstrationsändamål, oeh böra de i regel räcka 2—6 veekor. För att vinna inträde vid dessa kurser bör elev hava under åtminstone 2 år deltagit i praktiskt lantbruksarbete, oeh företräde bör givas sådana, som arbeta å småbruk. Åt minst fem elever från annan ort än den, där kursen hålles, bör givas fritt kosthåll under tiden för kursen.

De kurser, som äro särskilt avsedda för kvinnliga elever, böra antingen vara allmänna husmoderkurser, räckande 2—6 veekor, eller kortare spezialkurser på 6—12 dagar. Bägge kurserna kunna anordnas såsom fasta eller ambulerande.

Om ett hushållningssällskap önskar anordna kortare kurser än de i författningen angivna, skall särskild framställning där- om göras i samband med ansökningen om statsunderstöd.

Så långt författningen.

Kommitténs förslag att bevilja 1 krona om dagen i understöd åt småbrukare, som deltaga i 2—6 veekors kurser, godkändes ieke.

I praktiken har det doek gått annorlunda. Till en början försökte man visserligen hålla de i författningen fastställda

kurserna, men erfarenheten visade, att man till dem icke fick nämnvärt antal deltagare. Fördenskull har tiden för kurserna i allmänhet väsentligt förkortats. År 1917 t. ex. räckte de flesta kurserna högst 6 dagar, andra 1—2—3 dagar och mycket få 9—10—12 dagar. Kurser anordnas nästan inom varje hushållningssällskaps område, av en del 4—5—6 kurser om året, av andra 11—13—17 och av en del t. o. m. 24—42 kurser om året. De flesta kurser äro allmänna lantbrukskurser. Även anordnas i rätt stor utsträckning specialkurser, såsom i trädgårds- och skogsskötsel samt i bokföring för män, konservering, trädgårdsskötsel o. d. för kvinnor. Deltagandet i kurserna har i allmänhet varit livligt: flera tiotal, t. o. m. hundratal deltagare vid varje kurs, så att totalsumman per år når långt över ettusen.

För kurserna användes år 1917 av statsmedel nära 28,000 kr. och av sällskapens medel över 33,000, sammanlagt 61,330: 50 kronor, år 1920 sammanlagt nära 86,700 kr. samt år 1921 sammanlagt 93,300 kr.

C. Norge.

Enligt danskt mönster har även i Norge begynt anordnas kortvariga kurser för småbrukare och deras hustrur. Härvid står man dock först i början och därtill har denna början varit ganska anspråkslös. År 1920 höllos de första av dessa kurser och även de vid endast en enda skola (Valle). Där höllos följande kurser: 1) en två månaders hushållskurs för kvinnor (9 deltagare); 2) i januari en 4 dagars kurs för vuxna småbrukare (21 deltagare); och 3) i augusti en 5 dagars liknande kurs (41 deltagare). Till sistnämnda kurs ansökte 160, men det ansågs icke möjligt att mottaga mera än nämnda antal. År 1921 på sommaren hade man för avsikt att vid varje småbrukarskola få till stånd åtminstone 2—3 kurser och låta dessa fortgå i 2 veckor för dem, som förklarade sig önska det. Även planerades specialkurser uti särskilda grenar av småbruket, såsom uti hönsskötsel, trädgårdsodling o. s. v.

Förutom dessa i samband med småbrukarskolorna anordnade kortvariga kurser har även Norges småbrukarförbund med härför erhållna statsmedel anordnat småbrukarkurser.

Dessa kurser hava anordnats än för ett, än för ett annat ändamål; de hava vanligen räckt endast några dagar, och till föreläsare har förbundet försökt erhålla kända fackmän. Ett år anordnades i Kristiania kurser i Kooperation. Om dessa Småbrukarförbundets kurser hava mig lämnats följande upplysningar:

År	Antal kurser	Antal deltagare	Resemedel åt deltagarna kronor
1916—17	3	49	2,439: —
1917—18	5	72	4,953: —
1918—19	2	65	4,687: —
1919—20	7	162	13,023: —
Summa	17	348	25,102: —

Numera torde emellertid de flesta av dessa korta kurser anordnas av fylkenas lantbrukssällskap, såsom i Sverige. Detta framgår bl. a. därav, att av de 40,000 kronor, vilka senast beviljats av statsmedel för kurserna, tillföll 27,000 kr. lantbrukssällskapen, 10,000 kr. kurserna vid småbrukarskolorna, 11,000 kr. av Småbrukarförbundet anordnade kurser, varjämte 2,000 kr. utdelades direkte av lantbruksministeriet.

Härav torde således framgå, att jämväl i Norge uppfattningen om den stora uppfostrande betydelsen av denna danska småbrukarundervisningsmetod redan trängt igenom.

IV. Ambulerande småbruksinstruktörer.

A. Danmark.

Beträffande de för det danska småbrukets höjande arbetande ambulerande instruktörerna hänvisas till den redogörelse, som tidigare lämnats för den intensiva verksamhet småbrukarnas egen faekorganisations utför till fromma för växtodlingen.

B. Sverige.

Ambulerande instruktörer (»vandringsrättare») har man icke i Sverige länge känt till. Den meromnämnda lantbruksundervisningskommittén ansåg denna undervisningsform ännu år 1909 jämförelsevis ovanlig och meddelar, att den då förekommit endast i ett par län. Kommittén föreslog, att för detta ändamål redan i närmaste framtid borde beviljas ett anslag av 24,000 kronor. Men först från år 1912 hava genom hushållningssällskapen statsmedel använts till avlöande av vandringsrättare. Då utanordnades för detta ändamål endast 18,000 kr. på villkor, att hushållningssällskapen tillsköte lika mycket av egna medel och att av statsmedel icke användes mera än 600 kr. för varje vandringsrättare, vilken summa år 1919 höjdes till 900 kronor. Statsanslaget för ifrågavarande ändamål har höjts från år till år, så att det år 1917 utgjorde 42,000 kr., av vilka endast 18,000 kr. för Södra och Mellersta Sverige och 24,000 kr. för norra Sverige. År 1919 ökades anslaget till 40,000 kronor, år 1920 till 69,000 och år 1921 till 110,000 kr.

Med dessa medel voro anställda i 18 sällskaps tjänst år 1917 66, åren 1919 och 1920 72 vandringsrättare. De flesta sällskap hava blott 2—3 vandringsrättare; dock hava de norra länen 4—6 sådana och de två nordligaste 14—16.

Vandringsrättarnas verksamhet har varit mycket mångsidig och har omfattat alla områden av lantbruket.

C. Norge.

»Vanderclacerer»-verksamheten har i Norge varit föremål för många växlingar under de senaste åren. Först, d. v. s. år 1913. tillsattes av staten 6 småbruksvandringslärare, en för vart stift, men dessa tjänster indrogos redan år 1921. Senare kommo småbruksinstruktörer i tjänst hos lokala småbrukar-föreningar från och med år 1915.

För deras avlöande har erhållits ett mindre statsanslag på det villkor, att föreningen anskaffar lika mycket från annat håll. Då de hålla kurser, som räcka minst 8 veckor å en ort,

betalar staten därjämte åt dem $\frac{3}{4}$ av dem tillkommande timlön och andra utgifter (förutom till hyra, värme och lyse). Om kurserna äro kortare (minst 15 timmar för 10 elever), betalar staten $\frac{3}{4}$ endast av lärarens timlön, beräknad efter 4 kr. per undervisningstimme. Ett villkor är, att vederbörande fylkes lantbrukssällskap godkännt läraren.

Vandringslärarens skyldigheter äro enligt lantbruksministeriets år 1916 givna instruktion följande:

1. Om sommaren: a) att besöka småbrukarhemmen och undervisa dem i det praktiska lantbrukets olika göromål, särskilt med fästat avseende vid de s. k. smånäringarna; härvid får han icke stanna vid att giva endast muntliga råd, utan bör instruktören själv lägga hand vid de olika arbetena; b) att samla småbrukarna för att bese instruktiva sevärdheter, för att inöva nya arbeten eller för att åhöra korta föredrag; e) att anordna studieresor för småbrukare och deras hustrur till välskötta småbruk antingen i egen eller någon grannsocken.

2. Om vintern: att anordna kurser för småbrukare, särskilt en veekas med 2—3 timmar varje kväll. Instruktören bör uppgöra läroplanen för dessa kurser och insända den till fylkets lantbrukssällskap att godkännas samt i övrigt hava omsorg om allt det praktiska, som kursernas igångsättande kräver.

Därjämte åligger det honom, i den mån tid och förhållanden det medgiva, att även om vintern utöva praktisk undervisningsverksamhet bland småbrukarna.

I all synnerhet bör instruktören arbeta på främjandet av Kooperationen.

För att utöva kontroll över småbruksinstruktören väljer fylkets lantbrukssällskap på förslag av den lokala småbrukarföreningen ett 3-mannautskott, som det bl. a. åligger att vara läraren behjälplig vid kursernas anordnande och vid reseplanernas uppgörande. Även bör utskottet hjälpa honom att anskaffa sig en egen småbrukslägenhet.

Dessa tjänstemäns verksamhet vitsordas i Norge på sakkunnigt håll på följande sätt: inom småbrukarkretsar är man, där sådana småbruksinstruktörer finnas, synnerligen tillfredsställd med deras verksamhet, och det förefaller ock som om

de skulle funnit det rätta sättet att väcka småbrukarna till insikt om betydelsen av intensivt jordbruk och rationell kreatursskötsel.

Emellertid finnes tillsvidare endast ett tiotal småbruksinstruktörer. Som orsak härtill framhålles, att de lokala småbrukarföreningarna hava svårt att anskaffa den andra hälften av småbruksinstruktörens lön, som utöver statsanslaget erfordras. Därför torde också dessa tjänster komma att indragas i närmaste framtid.

I stället har anställandet av s. k. »herreds» eller »kommunala agronomer» i pekuniärt hänseende varit lättare, emedan man för dem erhållit den för statsanslaget erforderliga andra hälften av medlen såväl av kommunerna ($\frac{1}{4}$) som av fylket ($\frac{1}{4}$). Därför hava också från år 1916, då de första anställdes, oavbrutet nya sådana anställts, så att deras antal år 1920 redan torde varit 100, och avsikten är att tillsätta en sådan gemensamt för 2—4 kommuner av Norges 634 kommuner.

Det är meningen, att dessa »kommunala agronomer» skola hava samma uppgift som lantbruksministeriet i sin instruktion år 1916 fastställde för småbruksinstruktörerna.

Om dessa »kommunalagronomer» säges i lantbruksministeriets årsberättelse för år 1919: Det måste anses önskvärt, att man vid antagandet av »kommunala agronomer» fordrar av dem en tillräcklig fackutbildning i småbruks skötsel och i de s. k. »smånäringarna» — — —. Ifall ieke åt denna synpunkt gives tillräcklig betydelse, komma förutsättningarna för de ambulerande instruktörernas verksamhet att i större eller mindre grad slå fel, till skada för småbruket.

Om de »kommunala agronomernas» hittillsvarande verksamhet uppgives det, att den på ett synnerligen intensivt sätt åren 1918—1920 bidrog till att öka sädesodlingen och nyodlingen.

För att undvika missförstånd i de länder, där benämningen agronom har en annan betydelse än i Norge, torde det vara skäl att tillägga, att Norges »kommunala agronomer» i regeln ej hava agronomie-, utan endast en bildningsgrad motsvarande våra lantbruksinstruktörers; meningen är att småningom för

dessa tjänster anställa personer, som genomgått statens småbrukslärarskola.

Såsom av det nu redogjorda framgår, fästes såväl i Norra Sveriges som i Norges glest befolkade och jämförelsevis outvecklade landsdelar en mycket stor vikt vid de lägre lantbruksinstruktörernas verksamhet och kan det konstateras en påtaglig strävan att utvidga och utveckla densamma.

V. Studieresor för småbrukare.

A. Danmark.

I Danmark anses studieresorna vara ett mycket betydelsefullt medel till höjande av den lantbrukande befolkningens fackutbildning. Såsom en exponent härpå må anföras, att i Köpenhamn år 1912 inrättades en s. k. Lantbruks-resebyrå, som övervakas av ett av särskilda lantbruksorganisationer tillsatt och av auktoritativa fackmän sammansatt utskott. Byrån ledes av en person, som äger lantbrukshögskolebildning. Denna byrå har till uppgift att utan avgift biträda vid planerandet och anordnandet av studieresor för lantbrukare. Denna hjälp erbjuder den såväl åt danskar, vilka önska göra studieresor antingen i eget land eller i utlandet, som åt utlänningar, vilka önska lära känna Danmarks lantbruk.

Vad särskilt småbrukarnas studieresor vidkommer, så har idén till dem liksom också till småbrukarskolorna utgått från helt annat håll än från lantbruksfackmannakretsar, nämligen från Danmarks folkhögskola, vilken på så många sätt varit med om att höja lantbruket i Danmark.

Initiativtagaren till Danmarks småbrukarstudieresor är Hög folkhögskolas föreståndare, förre folkskolläraren *Anders Jørgensen*. Han blev redan tidigt en intresserad småbrukare, som började mönstergillt sköta det till folkhögskolan hörande lantbruket. Men han nöjde sig icke enbart med att själv visa ett gott exempel åt de jämförelsevis få småbrukare, som voro i tillfälle att lära känna hans lantbruk; hans intresse och inverkan sträckte sig längre. Han har författat handboken »Småbrukarnas bok». Åt den har man visserligen skrattat mycket, naivt skriven som den är av en icke-fackman och emedan i densamma ingå praktiska råd för de mest olika levnadsområden

men småbrukarna hava älskat den så, att den sålts i många upplagor och har den helt säkert inverkat mycket mera för höjande av småbrukarnas ekonomi än man på fackmannahåll är böjd att medgiva.

Ännu större betydelse hava dock de av Jörgensen »uppfunna» studieresorerna för småbrukare haft. Denna »uppfinning» föddes mycket naturligt och hade en helt liten början. För att få sin på Själland liggande skolas lilla jordbruk i möjligast gott skick reste han ofta för att bese andra småbrukares odlingar och kreatursskötsel. Isynnerhet kom han underfund med att han fick mycket goda initiativ genom att besöka släktingar på Fyen. Småningom tog han med sig på dessa resor sina småbrukargrannar; detta inträffade redan på 1880-talet. Snart började Fyens småbrukare komma på återbesök till sina nya bekanta på Själland. Anders Jörgensen skriver om dessa sina studieresor på 1880-talet bl. a. följande: »På dessa resor lärde jag mig visserligen ett och annat, som var nyttigt för vårt eget småbruk, men snart fann jag även, att nästan alla våra husmän, också de mest framstående, endast osäkert trevade fram och att envar experimenterade på sitt sätt; men ingen hade en ordentlig plan för sin stävan eller en riktig föreställning om, på vilket sätt jordbruket i framtiden egentligen borde skötas.»

Ur detta Jörgensens initiativ utvecklade sig småningom denna numera så omfattande rörelse. Den har understötts av många småbrukarvänner, vilka varit ledare vid dylika studieresor i sin hemtrakt. Som sådana fungerade under de första tiderna särskilt folkskollärare. Rörelsen fick ny fart sedan lantbruksorganisationerna började giva små reseunderstöd för dylika resor. Från år 1917 hava i statens budget för dessa resor ävensom för premieringar av småbruk intagits följande utgiftsposter:

- | | |
|---|-------------|
| 1. Till premieringar och reseunderstöd | 150,000 kr. |
| 2. För att ordna och leda ovannämnda premieringar och resor | 30,000 » |
| 3. För att täcka utgifterna för småbrukarnas resor på järnvägarna | 30,000 » |

Handhavandet av dessa medel samt ordnandet och ledningen av studieresorna har anförtrotts åt småbrukarnas egna centralorganisationer.

Medlen utdelas åt de skilda landskapens centralorganisationer enligt det i senaste statistik upptagna antalet småbruk.

Beträffande medlens användning till understöd hava från lantbruksministeriet utfärdats allmänna regler, av vilka här meddelas följande:

1. $\frac{3}{4}$ av resekostnaderna kunna erläggas ur statsmedel;
2. rätten att erhålla reseunderstöd är icke beroende av, om sökanden tillhör organisationen eller icke;
3. reseunderstöd gives icke åt person, som erhåller sådant från annan organisation;
4. reseunderstöd gives icke åt jordbrukare, som håller mera än 1 stor eller 2 mindre hästar.

Två slags resor anordnas: längre (3—2 dagars), som utsträckas utanför de närmaste orterna, samt korta (1 dags) till grannskapet. De förra anordnas dels särskilt för män och kvinnor, dels gemensamt för såväl män som kvinnor.

År 1920 sökte i Danmark sammanlagt 2,179 småbrukare och deras hustrur reseunderstöd för långvariga resor, och sådana erhöles av 1,562 personer.

Själlands småbrukares centralorganisation berättar om de på dess område år 1919 anordnade studieresorna följande: Sammanlagt anordnades nämnda år 20 längre resor, 12 för män och 8 för kvinnor. Inalles deltog i dem 242 män och 140 kvinnor, eller i männens resor i medeltal 20 och i kvinnornas 17—18. Från andra landsdelar anslöto sig till dessa resor 30 från Jylland, 25 från Fyen och 30 från de övriga öarna. Därjämte deltog småbrukare från Själland i de av andra landsdelars centralorganisationer föranstaltade resorna till följande antal: till Jylland 34, till Fyen 24 och till andra landsdelar 10.

I reseunderstöd utdelades, förutom järnvägsbiljettens pris i III klass, 25—37 kronor åt envar. Sammanlagt åtgick c. 14,000 kr.

At varje grupp deltagare utser småbrukarnas centralorganisation en särskild färdledare, vilken numera vanligen utgöres

av en framstående småbrukare, som redan tidigare företagit resor. Exkursionerna anordnas alla vid samma tid, så att de kunna samtidigt avslutas å någon bemärkt ort. Där föranstaltas gemensam avslutningsmiddag eller ett gemensamt aftonsamkväm med föredrag, deklamationer, sång m. m. s. Till sådana samlingsorter utses någon historiskt minnesrik stad, någon lantbruksläroinrättning, något välskött storbruk o. a. d.

De kortare studieresorna företagas på en enda dag till närmaste grannskap antingen med egna hästar i långa följen eller per järnväg. På dessa färder resa män och hustrur tillsammans. Målet för resorna är vanligen något välskött småbruk, någon lantbruksskola, några småbrukares försöksfält. Under färden beses allt sevärt och vanligtvis åhöres även något föredrag.

Sådana små resor föranstaltade Själlands småbrukares lokalföreningar år 1919 sammanlagt 83, vari deltog nära 9,000 personer eller sammanlagt c. 100 i varje. För dessa åtgäingo sammanlagt nära 19,400 kr., eller c. 2 kr. per person, av vilken summa av allmänna medel erhöles c. 3,300 kr., medan det övriga tillskots av deltagarna själva.

Från Jyllands småbrukares centralorganisations årsberättelse för år 1919—1920 intaga vi här följande uppgifter om de av densamma föranstaltade studieresorna: Inalles anordnades 92 endagsresor, i vilka deltog nära 9,000 personer, eller således i varje nära 100, samt 43 tvådagars resor med 1,200 deltagare, eller i medeltal 30 i varje. Längre resor (3 dagars) anordnades 24 st. för män och 13 för kvinnor. I de förstnämnda deltog 700 personer, i de senare 233, eller således i de förra i medeltal c. 30, i de senare c. 18.

Till stipendier användes vid dessa resor nära 50,000 kronor, för erläggande av järnvägsbiljetterna nära 42,000 kr. samt därejämte för resornas föranstaltande och ledarnas avlönande en mindre summa, således sammanlagt nära 100,000 kronor. Allt detta i en enda landsdel i en stat, där man i allmänhet icke slösar med statsmedel!

Beträffande de längre studieresorna ingå i årsberättelsen korta reseprogram. Av dem framgår, att exkurrenterna nästan

på varje resa besett även annat än välskötta småbruk. Sålunda omfattade ett program även en gammal kyrka, ett andels-slakteri, ett utsiktsberg, en folkhögskola, ett boktryckeri. Ett annat omfattade bl. a. en försöksstation, en uppfostringsanstalt, ett utsiktsberg, en lustresa med ångbåt samt en folkhögskola. En tredje resa omfattade: ett elektricitetsverk, en herrgård, där särskilt trädgården och skogen besågos, ett försöksfält, ett museum, en havshamn med alla dess inrättningar. En fjärde reseplan omfattade: ruinerna av ett gammalt slott, vid vilket tillfälle hölls föredrag om slottets historia, en domkyrka, ett museum och en lantbruksskola, som är inrymd i ett f. d. kloster. Det torde icke behöva tilläggas, att huvuddelen av programmen likväl utgjordes av besök på välskötta småbruk.

Dessa studieresor anses i Danmark vara en av de viktigaste hävstänger, varigenom småbruket och småbrukarklassen höjts under detta århundrade. Vid en för Själlands resor gemensam avslutningsfest för något år sedan berättade ledaren för en grupp, som varit på Bornholm, om sina intryck därifrån. Han omnämnde bl. a. skämtsamt, att någon på Bornholm sagt om resenärerna, att de voro mycket vackrare än deltagarna i den första småbrukargruppen, som gästade ön vid århundradets början. Med anledning härav hade på talarestraden uppstigit en person, som i tiden anordnat de första av dessa resor, och yttrat ungefär följande: Den föregående talaren nämnde på skämt att invånarna på Bornholm ansett deltagarna i årets resa vara vackrare än de småbrukare, vilka kommo hit i början av århundradet. Men jag skulle vilja påstå, att i denna jämförelse ligger mycken sanning. Ty de danska småbrukare, som man nu träffar på studieresor, se i verkligheten annorlunda ut än de dåvarande: de hava rakare rygg, säkrare hållning och rörelser, blicken mera öppen och manlig än vad Danmarks småbrukare i allmänhet för ett par tiotal år sedan hade. Med andra ord, de hava mera självkänsla, mera bildning, större insikt därom, att de utgöra en talrik, i Danmarks samhälle viktig folkklass. Och till allt detta hava till stor del dessa gemensamma studieresor uppfostrat dem. — Så har talet beskrivits för mig; för egen del

tror jag, att man härtill skulle kunnat tillägga, att Danmarks småbrukare, sedan de under denna tidsperiod även i ekonomiskt avseende blivit välmående, icke mera se så ansträngda och utslitna ut och icke håller äro så illa klädda som på 1890-talet, då de ännu fingo sin huvudsakliga utkomst genom dagsverken hos andra.

Särskilt anses i Danmark den omständigheten vara av stor betydelse, att småbrukarna själva genom sina egna organisationer få anordna resorna och att deras ledare numera mestadels främst utgöras av utvecklade småbrukare och icke av konsulenter.

B. Sverige.

Studieresor för småbrukare hava i Sverige med statsmedel anordnats från år 1902, alltså kort efter det man börjat med dylika i Danmark. Den förutnämnda kommittén för den lägre lantbruksundervisningens reorganisation anser i sitt betänkande av år 1909 denna undervisningsform väl värd att med statsanslag understödvas och föreslår, att för dessa studieresor från statens sida skulle beviljas, förutom den ersättning för järnvägsresor i III kl., som dittills utgått, även bidrag till skjuts pengar och att för sistnämnda ändamål skulle utanordnas 6,000 kr., alltså en obetydlighet emot vad i Danmark för samma ändamål upppoffras. Därjämte förordar kommittén anställandet av en särskild statskonsulent för det mindre jordbruket med uppgift bl. a. att ändamålsenligt anordna ifrågavarande studieresor, enär enligt kommitténs åsikt eljest icke ernås avsett resultat av resorna.

Uti den ofta nämnda författningen av år 1911 angående det mindre jordbrukets främjande bestämmes om studieresorna bl. a., att de böra ordnas så, att de erbjuda åt deltagarna tillfälle att under sakkunnig ledning vid besök å välskötta lägenheter skaffa sig så mycken kunskap som möjligt angående skötseln av ett småbruk och vad därtill hör. De kunna arrangeras endera såsom hembygdsresor eller till avlägsnare orter. Till deltagare få antagas endast män, vilka få sin utkomst av lantbruk eller lantbruksarbete, och får deras lägenhet omfatta

högst 15 ha för hembygdsresa och högst 40 ha för längre resa. Angående kvinnors deltagande i resorna äga hushållningssällskapen utfärda närmare bestämmelser.

Med stöd av den erfarenhet man av dessa studieresor under åren 1902—1910 erhållit har statskonsulenten för det mindre jordbruket uppgjort värdefulla praktiska anvisningar för dessa resors ordnande. Ur dessa anvisningar är det skäl att i detta sammanhang i korthet meddela följande:¹⁾

Först och främst anser statskonsulenten det vara önskligt, att studieresor anordnas även för kvinnor, ehuru sådana enligt hans åsikt av praktiska skäl böra anordnas för sig och under kvinnlig ledning.

Studieresorna inom hembygden böra enligt hans åsikt i Sverige helst räkka 2 à 3 dagar, om också emellanåt till och med en endags resa kan vara ändamålsenlig.

Beträffande de längre studieresorna anser han det viktigt, att de främst av klimatologiska skäl utsträckas till trakter av sådan beskaffenhet, att vad man under resan sett hemma kan tagas i användning och att verkligt förstklassigt skötta lägenheter besökas, så att deltagarna få en uppfattning om lantbrukets utvecklingsmöjligheter. Samtidigt böra de även komma i tillfälle att lära känna försöks- och förädlingsverksamheten samt särskilt framstående trädgårdsodling, kreaturskötsel o. s. v. ävensom framstående kooperativa företag. För dylika resor hade använts före år 1910 ibland endast 3 dagar, ibland t. o. m. 3 veckor. De förra anser konsulenten vara alltför korta för svenska förhållanden, de senare åter så långa, att de bliva tröttande för deltagarna. Enligt hans åsikt äro 6-dagars resor de kortaste, som kunna förordas, och de lämpligaste anser han 8—10—12 dagars resor vara.

Vad deltagarnas antal beträffar anser han 10—12—15 vara ett lämpligt antal.

Till ledare föreslår han främst hushållningssällskapens

¹⁾ *Aug. Östergren, Resdagsplaner till studieresor för i mindre jordbruk deltagande män och kvinnor. Första häftet Stockholm 1911. Andra häftet 1920.*

jordbrukskonsulenter eller någon inom sällskapetets distrikt verkande lantbruksskollärare.

Studieresan bör, säger Östergren, noggrannt och detaljerat förberedas och planläggas. Då nämligen 12 småbrukare skola besöka flera i olika trakter belägna småbruk, vilkas ägare i tid böra få säker uppgift om besöket, måste man nödvändigt hava klart för sig, var man skall övernatta och äta, varifrån skjutsar skola erhållas o. s. v. Såvitt möjligt bör reseplanen även innehålla statistiska uppgifter om de lägenheter, som skola besökas, på det man på förhand må kunna få klart för sig de främsta faktorerna i resp. lägenheters ekonomi. Avdenna noggranna reseplan, som måste uppgöras med tillhjälp av tidtabell och karta, bör åt varje deltagare vid avresan lämnas ett exemplar.

Såväl vid uppgörandet av reseplanen som under själva resan måste det hållas i minnet, att resan skall bliva en lantbrukskurs med levande undervisningsmaterial från det praktiska livet. För att uppnå detta resultat, får man ej nöja sig med ytliga studier. Det duger icke, att deltagarna skynda att bese så många lägenheter som möjligt, utan de böra noggrannt studera, vad de se, och gå till grunden av frågorna. Framför allt böra de söka få en överblick av riktningen av egendomens ekonomiska skötsel och av de huvudfaktorer, som åstadkommit det goda ekonomiska resultat, för vars skull man besöker gården.

Östergren råder ock, att det må tillses, att deltagarna få tillräckligt med mat och vila, att alla deltagare göra regelbundna anteckningar samt att man vinnlägger sig om att resan medför tillräcklig nytta icke allenast för deltagarna själva utan för hela den trakt, där de höra hemma. I detta avseende tillråder han publicerandet av reseberättelser i ortstidningarna och stiftande av en resestipendiaternas förening. Sådana, säger han, förekomma i flera län, och anser han dem särdeles nyttiga, tack vare de möten de arrangera för att diskutera erfarenheter från studiererna.

Till slut giver han följande mycket viktiga råd: För omväxlings skull bör man, där detta är möjligt, besöka någon fabrik, något museum, utsiktstorn samt överhuvud taga del

av allt sevärt man råkar på, »så att deltagarna från sin resa genom gamla Sverige kunna föra med sig många goda minnen».

Till dessa svenska studieresor har det från första början (år 1902) anmälts många flera sökande än man ansett sig kunna medtaga. Åren 1902—1910 har antalet sökande varit c. 10,000, men endast 3,657 hava fått vara med om studieresorna, under de första åren c. 200, sedermera 300—400 och under de senaste åren över 500 per år. År 1917 var antalet sökande 1,262, varav endast 683 kunde emottagas. Sex hushållningssällskap anordnade ingen studieresa, många endast en eller 2 och endast 9 flera; ganska många voro anordnade för kvinnor. För resorna användes nära 22,000 kr. av statsmedel och nära 30,000 kr. av hushållningssällskapens medel, sammanlagt 51,719: 85 kr. År 1918 stod denna verksamhet ganska stilla. Endast 12 sällskap anordnade resor och endast 296 sökande togos emot; för detta ändamål användes c. 16,300 kr. av statens och omkring 14,600 kr. av sällskapens medel, eller sammanlagt omkring 30,900 kr. Orsaken till denna tillbakagång var i främsta rummet hushållningssällskapens svaga ekonomi.

År 1920 anordnades studieresor av 16 sällskap. Sökandena uppgingo till 1,149, varav 510 utsågos till deltagare. Kostnaderna för resorna uppgingo till sammanlagt c. 72,100 kr.

Under år 1921 stodo 19 hushållningssällskap som anordnare av dylika resor. C. 1,300 ansökningar inkommo, varav endast 664 kunde bifallas. Kostnaderna uppgingo till nära 88,000 kr.

C. Norge.

Från och med räkenskapsåret 1916—1917 har statsmedel i Norge på initiativ av det tidigare nämnda Småbrukarförbundet beviljats för småbrukares¹⁾ studieresor samt för de i det föregående omnämnda småbrukarkurserna till sammanlagt följande belopp:

¹⁾ I Norge har beviljats ett särskilt mindre anslag att genom lantbrukssällskapen utdelas till resemedel åt större lantbrukare. Det utgjorde år 1918 endast 10,000 kr.

år 1916—17	6,000 kronor.
» 1917—18	20,000 »
» 1918—19	20,000 »
» 1919—20	32,000 »

Dessa medel hava överlämnats till Småbrukarförbundets förvaltning. Under de två första åren gavs åt småbrukarna full ersättning för resekostnaderna och därtill 10 kr. i dagtraktamente samt dessutom även ersättning för vad de under sin frånvaro förlorade i dagspenningar. Detta fann man dock snart vara för mycket, och från år 1920 hava beviljats så små stipendier, att de endast delvis täcka utgifterna. Nya bestämmelser sades då vara under utarbetande. Följande antal studieresor hava under skilda år anordnats:

År	Studieresor				Deltagare i				Resemedel kronor
	hem- bygds-	läns-	lands-	samman- lagt	hem- bygds-	läns- resor	lands-	samman- lagt	
1916—17	—	—	1	1	—	—	96	96	6,265
1917—18	1	—	1	2	40	—	157	197	13,410
1918—19	1	1	1	3	34	47	102	183	10,963
1919—20	2	5	2	9	75	115	105	295	9,732
Summa	4	6	5	15	149	162	460	771	40,370

Härav framgår, att småbrukarnas studieresor i Norge till- vidare äro i en anspråkslös början. Såsom nämnts, slösades för ändamålet onaturligt med reseunderstöd under de första åren. Likaså måste man anse det som slöseri, att landsexkursioner anordnats för så stort antal deltagare som 100—150, i stället för att man med samma medel kunde hava fått till stånd flera och mera givande länsresor. Det förefaller som om de norska studieresorna icke varit så omsorgsfullt och praktiskt anordnade som i Danmark och särskilt i Sverige.

Från och med året 1920—1921 har Småbrukarförbundet erhållit för detta ändamål endast 11,000 kr. årligen och lantbruks- sällskapen tillsammans nämnda år 37,000, följande år 39,000 samt år 1922—1923 29,000 kronor.

III Kapitlet.

Åtgärder för höjande av småbrukens produktion.

I. Allmänna åtgärder till fromma för småbruket.

1. »Småbruksrådet» i Norge.

År 1916 grundades det s. k. »Småbruksrådet», som subordinerade under Norges lantbruksministerium och vars uppgift var att med råd och initiativ biträda ministeriet i alla småbruket och »smånäringarna» rörande angelägenheter. Det tillsattes av ministeriet, som utnämnde 5 medlemmar, av vilka en redaktör (och tillika småbrukare), en kvinna, en småbrukare och en stortingsman, antagligen innehavare av medelstor lägenhet. Rådet har till en början åtnjutit 1,000, senare 3,000 kr. i årligt statsanslag till resekostnader och dagtraktamenten för medlemmarna. Detta råd har sammanträtt 2—3 gånger årligen för att rådslå om sådana frågor som stadgar för maskinandelslag, hemindustrikommitténs betänkande, statsanslag till förmån för småbruket o. s. v. Sedan man i Norge år 1919 grundat ett allmänt lantbruksråd, vari Småbrukarförbundet även har 4 representanter, torde Småbruksrådet hava upphört.

I stället har det varit fråga om att grunda en ständig centralkommitté för de s. k. smånäringarna inom lantbruket för att driva propaganda för dessa näringar, i vilken kommitté skulle inväljas representanter för alla de organisationer, vilka arbeta för de s. k. smånäringarna.

2. Särskild statskonsulent för det mindre jordbruket.

A. Sverige.

I denna Del II Kap. I hava vi sett, hurusom i Danmark uppstått en stor speciell organisation för småbrukarna, vilken tagit sig an arbetet och propagandan för småbruket och i vilken småbrukarna själva äro de ledande, och att även i Norge en liknande småbrukarnas egen organisation arbetar livskraftigt och med goda resultat för samma mål, medan i Sverige icke finns någon motsvarande, hela landet omfattande organisation. Lokala småbrukarföreningar hava förekommit och finnas fortfarande, såsom i annat sammanhang beröres, men deras verksamhet är av huvudsakligen ideell natur och arbetet för »det mindre jordbrukets» (däribland småbrukets) tekniska och ekonomiska höjande omhänderhaves därför huvudsakligen av staten och hushållningssällskapen. Statens intresse för det mindre jordbruket daterar sig i Sverige egentligen från år 1902, då *premiering av mindre jordbruk och studieresor för i det mindre jordbruket deltagande män och kvinnor* begynte anordnas med statsunderstöd. Bland dem, som togo initiativ härtill och omhänderhade ledningen, äro främst att nämna professorn vid Centralanstalten för jordbruksförsök *Nils Hansson* och den år 1920 bortgångna chefen för Lantbruksstyrelsen, överdirektören *Wilhelm Flach*. Nils Hansson hade i sin bemärkta ställning såsom lärare vid Hvilans folkhög- och lantmannaskola i Skåne, tack vare särskilt sitt intresse för husdjursutfodringen och den kontrollföreningsverksamhet, som av honom introducerades i Sverige från och med år 1898, kommit i livlig kontakt med det danska lantbruket och dess ledande män. Han ledde ett flertal studieresor av mindre jordbrukare till Danmark, innan ännu något statsbidrag var anslaget till dylika resor, och idén om premiering av småbruk blev en av vinsterna från denna beröring med dansk verksamhet på hithörande område. Överdirektör Flach hade, innan han år 1900 kallades till en krävande post inom det då nyinrättade jordbruksdepartementet, varit sekreterare dels i Sveriges Utsädesförening

i Svalöf och dels i Malmöhus läns hushållningssällskap. Han medförde därför till sin centrala förvaltningstjänst de nya impulserna från Danmark och Skåne, och då Hansson och Flaeh stodo i livlig kontakt med varandra samt gärna samverkade, kommo de att i högre grad än andra föra fram och giva form åt det mångsidiga arbete för det mindre jordbrukets höjande, som under det nya seklets första år begynte i Sverige. Genom sin inflytelserika ställning inom lantbruksförvaltningen och tack vare sitt varma intresse för saken kom överdirektör Flaeh att göra en mycket betydelsefull insats på ifrågavarande område.

Sedan de av staten vidtagna åtgärderna sålunda blivit allt flera och bl. a. olika slag av kurser för mindre jordbrukare kommit till stånd, uppstod hos de ledande på området en önskan om en viss central övervakning och ledning av de skilda åtgärderna. Resultatet av strävandena härvidlag blev, att på Lantbruksstyrelsens av regeringen godtagna förslag från och med år 1910 tillsattes en *statskonsulent för det mindre jordbruket* med tjänstgöring i Lantbruksstyrelsen. Denna statskonsulent skulle, enligt reglementet för tjänsten av den 15 oktober 1909, hava till uppgift att arbeta för det mindre jordbrukets förkovran inom landet och särskilt bl. a. att:

- a. med uppmärksamhet följa verkningarna av de med statsmedel vidtagna åtgärderna för småbrukets höjande;
- b. tillhandagå med biträde, råd och upplysningar rörande åtgärder för småbrukets främjande, såsom ifråga om premiering av småbruk, studieresor och undervisningskurser ävensom nybildning av småbruk;
- c. på grund av vunnen erfarenhet lämna Lantbruksstyrelsen meddelanden om verkningarna av dessa åtgärder samt för styrelsen föreslå de åtgärder, som han anser böra ytterligare vidtagas i detta syfte.

För dessa uppgifters fullgörande åligger statskonsulenten att:

- a. närvara vid premieringar av småbruk, vid undervisningskurser för småbrukare o. s. v.;

- b. på anmodan av hushållningssällskapen biträda dem, då de önska planlägga och vidtaga åtgärder till fromma för småbruket (premieringar, studieresor, kurser, anskaffande av undervisningsmaterial, anskaffande av lämplig litteratur åt småbrukare o. s. v.);
- c. vad särskilt beträffar studieresorna insamla upplysningar om lämpliga lägenheter oeh andra för besök ägnade platser samt söka åstadkomma ordning uti dessa resor;
- d. vid lämpliga tillfällen hålla föredrag för spridande av intresse för småbrukets utveckling samt lämna anvisningar angående lämpligaste sätten härför;
- e. på begäran biträda enskilda större lantbrukare, då de önska höja till deras egendomar hörande småbruk;
- f. vid sina resor besöka med hjälp av egnahemslån nyinrättade småbruk för att iakttaga deras utveckling samt att verka för att nybildningen av jordbruksegnahem går i sund riktning;
- g. i den mån tjänsteresorna det tillåta vara under tjänstetiden tillstädes inom Lantbruksstyrelsen oeh där stå till styrelsens oeh allmänhetens förfogande i angelägenheter rörande småbruket.

För den sålunda inrättade befattningen erhöles i *August Östergren* en ovanligt intresserad och sakkunnig man, som i denna tjänst utfört ett mångsidigt oeh intensivt arbete oeh genomfört, att småbrukspremieringarna, studieresorna oeh småbrukarkurserna blivt regelbundna över hela landet, såsom här av tidigare oeh senare redogörelser framgår. Särskilt har han nedlagt mycket fruktbringande arbete på att få premieringarna, studieresorna samt kurserna ändamålsenliga, ävensom därpå att, såvitt olika förhållanden det tillåta, vid resor oeh kurser skola följas likartade, rationella oeh på erfarenhet grundade principer.¹⁾ Av allt att döma har hans arbete i denna

¹⁾ Synliga bevis härför äro bl. a., utom det i noten å sid. 262 omnämnda arbetet »Resdagsplaner», de av honom utgivna värdefulla publikationerna: Protokoll, hållet vid möte inför Kungl. Lantbrukstyrelsen med ordförandena i nämnderna för premiering av mindre jord-

tjänst varit av synnerligen stort värde icke allenast för höjandet av Sveriges småbruk utan synbarligen även för sanima arbete i grannländerna. Från och med år 1920 är denna befattning omlagd till en tjänst såsom statskonsulent för egnahemsväsendet och förlagd till jordbruksdepartementets då organiserade egnahemsavdelning. Statskonsulenten Östergren är numera därför främst sysselsatt med frågor rörande egnahems- och jordbruksnybildning, men han ägnar därjämte som förr sitt arbete åt det mindre jordbrukets höjande.

B. Norge.

En liknande småbrukskonsulenttjänst inrättades år 1919 även i Norge, synbarligen efter exempel från Sverige, men utan att man närmare berett saken eller ens uppgjort någon instruktion för tjänsten. Till konsulentens åligganden har hört: 1) att vara lantbruksministeriets sakkunniga rådgivare i alla frågor, som beröra småbruket och de s. k. smånäringarna; 2) att inspektera och övervaka alla statens åtgärder på landsbygden för småbrukets och smånäringarnas främjande (småbrukarskolor och annan småbruksundervisning, maskinandelslag, avels- och kontrollstationer för fjäderfäskötselns främjande o. s. v.); ävensom 3) att hjälpa landskommuner vid grundandet av småbrukarskolor, avelscentra m. m.

En kort erfarenhet har dock redan hunnit utvisa, att en dylik tjänst icke motsvarar sitt ändamål, i trots av att man för densamma som konsulent fick *I. Five*, enligt min övertygelse en energisk och för småbrukarsaken varmt intresserad person. Därför har numera åt konsulent *Five* givits i uppdrag att främst verka för fjäderfäskötselns främjande, enär den för närvarande anses särdeles viktig, ehuru han fortfarande officiellt kallas småbrukskonsulent.

bruk den 10—11 april. 1911. Stockholm 1911. — De 52 pristagarna vid tävlan mellan välskötta mindre jordbruk. Stockholm 1911. — Jordbruket och egnahemsfrågan samt nybildningen av mindre jordbruk. Stockholm 1919.

3. Premiering av småbrukares lantbruk:

A. Danmark.

För premiering av småbrukares lantbruk användes i Danmark en del av det i II Kapitlets V avdelning omnämnda statsanslaget. Handhavandet därav är ordnat på följande sätt.

För att leda premieringen tillsättes i samband med husmännens centralorganisationer i varje landskap ett 7-manna utskott. Uti utskottet för Själland t. ex. hade år 1919—1920 valts 5 småbrukare, en murare och en lärare och till dess sekreterare en person med endast vanlig husmansbildning. Detta utskott indelade Själland i 24 kretsar och uppmanade husmännens lokalföreningar att tillsätta lokala prisnämnder för dem. I de flesta av dessa prisnämnder var år 1920 en småbrukare ordförande, i andra en handlande, trädgårdsmästare, mjölnare, timmerman eller smed.

Premieringen kan ske på tvänne sätt: endera genom att tilldela *pris* åt lägenheter, som befunnits framstående, eller genom att på ansökan bevilja *premielån* åt småbrukare, som icke ännu hunnit få sin lägenhet i sådant skick, att den kunde premieras, men vilka visat goda föresatser och behöva lånet för att sätta någon speciell gren av sin ekonomi i mönstergillt skick.

Vid utdelandet av prisen böra främst följande omständigheter tagas i betraktande: odlingsplanen, jordbearbetningen, husdjursskötseln, handelsväxterna, gödselvården, binäringarna och bokföringen. Var och en av dessa huvudgrenar bedömas med siffrorna 0—10. Därjämte bedömes det helhetsintryck lägenheten giver med siffrorna 0—15.

Endast I och II pris utdelas. Småbrukare, vars medeltal blir minst 9 poäng och icke för något området fått lägre än 6, får I priset; den åter, som till medeltal får 7 eller 8 och icke för något mindre än 4, får II priset. At samma person kan endast en gång givas I och en gång II priset; den, som fått II priset, kan senare få I, och at den, som fått I priset och har en särdeles välskött lägenhet, kan den lokala prisnämnden föreslå erhållande av hederspris.

Premielånen åter beviljas på följande sätt: Sökanden bör angiva, för vilket ändamål han vill använda lånet. Lånet beviljas endast för igångsättande av sådana förbättringar inom lantbruket, varav man med säkerhet kan vänta nytta för ekonomin, såsom för byggande av gödselstad eller urinbehållare, till utvidgande av ladugård och till täckdikning. Premielån kan beviljas två gånger åt samma person. De kunna efterskänkas, sedan prisnämnden inspekterat arbetet och funnit, att det ändamål, för vilket lånet gavs, blivit ordentligt fullföljt.

Premieringsnämnderna sända sina förslag till centralutskottet. År 1920 hade till Själlands centralutskott insänts ansökningar från sammanlagt 590 personer, vilka alla hade förordats till erhållande av antingen pris eller premielån. Centralutskottet godkände förslagen och utdelade den till dess förfogande stående totalsumman 14,692 kr. mellan de olika kretsarna i förhållande till antalet pristagarekandidater i varje. Premieringsnämnderna utdelade endast 15 pris, men 575 premielån. I medeltal erhöll var och en således endast 25 kr.

Från de på Jylland försiggångna premieringarna år 1920 finnas följande uppgifter. Där utdelades sammanlagt 516 pris och 890 premielån. För de förra användes endast knappa 15,000 kr., eller i medeltal 30 kr., och för de senare över 33,000 kr., eller i medeltal 36 kr.

Dessutom reserverades en mindre summa att användas för tävling om benämningen »mönstergård», varvid utdelades diplom och silverpokaler, men icke penningpris. Som »mönstergård» vill man beteckna endast något enda småbruk i varje amt (län) årligen. År 1919 föreslogos till mönstergårdar 15 lägenheter.

Angående husmännens landskapsförbunds på Lolland-Falster sätt att premiera må nämnas följande. Där beviljas nästan inga premielån, utan utdelas huvudsakligen pris. För premieringarna hava år 1915 nya regler godkänts, vilka här i huvuddrag anföras, när de i någon mån skilja sig från andra.

De småbruk, som kunna premieras, indelas i: A. husmansbruk (småbruk), vilkas odlade jord är $\frac{1}{2}$ —4 ha, samt B. trädgårdsbruk, vilkas areal är helt liten.

De för A-lägenheterna avsedda prisen delas i 4 klasser, av vilka åt dem, som förts till 4:de klassen, utdelas endast uppmuntringspengar, medan de för B-lägenheterna avsedda prisen delas i 3 klasser (således I, II och III:dje pristagare).

Av första pristagarna fordras bl. a., att de föra en sådan bokföring, att ur densamma framgår de skilda driftgrenarnas räntabilitet. Om någon 4 år å rad har fått I priset, erhåller han diplom och kan icke mera tävla.

Har någon under 4 år fått ett lägre pris och icke kan erhålla ett högre, uteslutes han under de tre följande åren från premieringarna.

De huvudpunkter, som särskilt tagas i betraktande vid prisutdelningen, äro följande.

Lägenheten bör skötas så, att den icke allenast för tillfället lämnar goda resultat, utan att där användes sådan gödsel, som ett uthålligt jordbruk behöver. Den odlade jorden bör helt och hållet vara under odling, vadan å lägenheten således icke får hållas träda.

Vid granskning av kreatursbesättningen bör avscende fästas såväl vid kreaturens beskaffenhet som vid deras antal i förhållande till den odlade jordarealen.

Gödselstaden bör vara i rationellt skick.

Vid prisbedömningen får icke den på gården och i bostaden rådande ordningen lämnas utan avseende.

År 1919 beviljades för Lolland-Falsters husmanslägenheter 68 I, 55 II, 25 III pris och 4 uppmuntringspremier, samt för trädgårdsodlingarna 40 I, 29 II och 7 III pris, således sammanlagt 228 penningpris, varemot premielån beviljades åt endast 8; vid premieringen blevo endast 18 lägenheter utan pris. Därjämte utdelades 16 diplom.

Dessa tal äro anförda här för att framhålla egendomligheten i, att först och främst nästan alla i premieringarna anmälda lägenheter fått pris och att för det andra I pris utdelats i ett så stort antal.

En annan omständighet, som från denna landsdel bör beaktas, är penningprisens förvånansvärt små belopp. För husmanslägenheterna var I priset 16 kr., II 12 kr., III 10 kr. och

uppmuntringspremierna 8 kr., samt för trädgårdsodlingarna I priset 13 kr., II 8 kr. och III 6 kr.

B. Sverige.

Premiering av mindre jordbruk har i Sverige med hjälp av statsmedel försiggått från år 1902, då den första författningen angående statens åtgärder för det mindre jordbrukets främjande trädde i kraft.¹⁾ I denna författning gävos även bestämmelser och anvisningar, på vilket sätt premieringen skulle försiggå. Sedan den förut nämnda statskonsulenten för det mindre jordbruket hunnit arbeta en tid, fann han, att dessa anvisningar borde i vissa avseenden kompletteras, emedan man vid premieringarna i olika delar av landet börjat använda i många avseenden mycket olika förfaringssätt och understundom förfor mindre ändamålsenligt. På hans initiativ sammankallade Lantbruksstyrelsen år 1911 premieringsnämndernas ordförande till ett möte, vid vilket premieringen på grund av statskonsulentens synnerligen belysande inledningsanföranden diskuterades ur olika synpunkter. På grund av resultatet av detta möte utarbetades den del i den förutnämnda nya författningen av 19 oktober 1911 angående småbrukets främjande, som berör premiering. I det följande komma att anföras de detaljerade bestämmelser, som förekomma i denna författning; även skola omnämnas ur ovan anförda diskussionsmötes 80 trycksidor omfattande protokoll sådana punkter,

¹⁾ För premieringar beviljades då tillsammans med för de i II Kapitel momenten 1 och 3 beskrivna åtgärderna ävensom för kontrollföreningarna en mycket anspråkslös summa, 25,000 kr. Denna summa har sedermera flera gånger höjts, så att den uppgick:

år 1912	till 250,000 kronor	
• 1913—16	• 270,000	•
• 1919—23	• 400,000	• per år

allt på villkor, att hushållningssällskapen, genom vilkas försorg dessa åtgärder för framåtskridande skulle vidtagas, använda egna medel som tillskott för varje ändamål till i författningen angivet belopp.

vilka icke ingå i författningen, men vilkas iakttagande äro av betydelse för anordnande av ändamålsenliga premieringar.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott väljer ordförande och en medlem i premieringsnämnden; dessa arbeta inom sällskapets hela område; den tredje medlemmen väljes av lokalförening och verkar endast inom dess område. Vid särskilda tillfällen kan premieringsnämnden arbeta även utan den av lokalföreningen utsedda medlemmen.

Som premier utdelas diplom, penningpris eller premierlån (med andra ord ett villkorligt lån). Tidigare fingo till pris av statsmedel användas högst 50 kr., men från år 1920 få av dessa medel användas 150 kr. för I, 100 kr. för II och 50 kr. för III pris.

Tidigare hade uti författningen bestämts endast småbrukets maximiareal (12 ha), men ingen minimiareal. Vid mötet framgick, att de flesta hushållningssällskap hade fastställt en minimigräns, en del till $\frac{1}{2}$ ha, andra till 1 å 2 ha. Enligt diskussionen önskade man icke i den nya författningen intaga någon minimigräns, utan skulle de under olika förhållanden arbetande hushållningssällskapen få bestämma denna. I författningen inryktes endast den allmänna regeln, att endast sådana småbruk kunna premieras, som åt sin odlare giva antingen hans hela eller huvudsakliga utkomst. Beträffande den övre gränsen konstaterades vid mötet, att av de prisbelönade lägenheterna den ojämförligt största delen hittills hade varit under 9 ha.¹⁾ Det oaktat var mötet av den åsikten, att högsta gränsen med hänsyn till landets mellersta och nordliga delar borde höjas till 15 ha, och denna ändring blev också vidtagen. Denna högsta gräns äro hushållningssällskapen likväl berättigade att, om de så önska, underskrida.

De lägenheter, som deltaga i premieringen, uppdelas av de flesta hushållningssällskap enligt sin storlek i skilda klasser t. ex. på följande olika sätt: under 3 ha, 3—6 ha och 6—15 ha; under 6 ha och 6—15 ha; 2—6 ha och 6—15 ha; eller: under 3

¹⁾ De prisbelönade lägenheternas odlade areal hade under åren 1905—1909 varit under 3 ha å c. 1,900 lägenheter, 3—6 ha å c. 2,400, 6—9 ha å c. 1,300 och 9—12 ha å endast omkring 800 lägenheter.

oeh 3—15 ha. Härigenom kunna de jämnstarka lättare tävla med varandra, och i de störres klass har i regel utdelats något större pris.

Beträffande fördelningen av de olika prisen enades man om att diplom skulle givas enligt bestämmelserna i den gamla författningen, nämligen så, att de endast givas åt småbrukare, som tilldelats det högsta penningpris, som hushållnings-sällskapet i respektive klass kunnat utdela. Men då en del sällskap haft för vana att alltid låta diplom följa på I:a pris, så att samma person kunnat få flera diplom, godkändes för framtiden det tillvägagångssättet, att diplom borde utmärka de bästa lägenheter, som erhållit I:a pris oeh givas endast åt de bästa förstapristagarna antingen så, att för detsamma fordrades ett visst högre poängtal, eller så, att årligen utdelades endast ett begränsat antal diplom.

Angående beviljandet av olika stora penningpris var mötet allmänt av den åsikten, att man vid utdelande av III pris i primitiva förhållanden ieke borde vara alltför sträng, men i stället uppställa avsevärda fordringar redan för ernående av II pris samt att av I pris ett jämförelsevis litet antal borde utdelas.

Av diskussionen framgick, att de flesta ansågo rationell gödselvärd så viktig för höjandet av lantbruket, att dylik borde uppställas som minimifordran redan för erhållande av III pris, oeh det framhölls, att detta villkor under en lång tid uppställts av somliga sällskap samt att det haft ett mycket effektivt inflytande. Andra framhöll, att vid utdelandet av III pris hänsyn främst borde tagas till huruvida småbrukarens personliga egenskaper vore sådana, att det lönade sig försöka hjälpa fram honom. Därest så vore fallet, borde premierings-nämnden samtidigt med III pris till honom överlämna en promemoria över de förbättringsarbeten, som han borde utföra; vid nästa bedömning av gården borde dessa arbeten vara väsentligt påbörjade för att han skulle kunna få samma pris som första gången, oeh för ett högre borde förutsättas, att arbetena vore slutförda. I fall sedermera II pris kunnat utdelas, finge småbrukaren en ny promemoria, vari de ytterligare

förbättringsarbeten uppräknades, som borde utföras, ifall han önskade I pris.

Beträffande utdelandet av II pris uttalades på mötet den åsikten, att den prisbelönade lägenheten borde vara verkligt god, skött efter en rationell plan och icke längre behäftad med större bristfälligheter; gödselvården och dikningen borde vara oklanderliga, växtföljden lämplig och driften i huvudsak lagd efter riktiga principer, om också ännu under utveckling.

En lägenhet, som skall erhålla I pris, borde i alla avseenden vara i gott skick. Såväl jordbruk som kreatursskötsel borde vara förstklassiga, å hela lägenheten borde råda god ordning, även hemmets skötsel borde vara god och bokföringen uppvisa, att gården gäve ekonomiskt goda resultat.

Beträffande premieringsåtgärderna i övrigt uttalades den åsikten, att man visserligen borde premiera det goda, som redan vore gjort, men samtidigt medverka därhän, att det, som ännu vore ogjort, för att lägenheten verkligen skulle bliva förstklassig, bleve utfört. Fördenskull borde detta arbete ordnas så, att premieringsnämnden kunde besöka samma lägenheter vartannat år. Premieringen borde alltid hava gårdens ekonomi i dess helhet för ögonen och icke enbart någon eller några av driftens grenar. Premieringens huvuduppgift borde vara att tillse, att de prisbelönda lägenheterna bleve väl räntabla, således företag, som gäve ett gott nettoutbyte, och icke endast, att åkern och boskapen med stora uppoffringar lämnade vaekra skörde- och mjölmängder. Fördenskull borde vid premieringarna fasthållas vid den fordran, att på lägenheter, som prisbelönas, bokföringen föres i enlighet med av Lantbruksstyrelsen godkänt bokföringssystem. Slutligen borde särskild uppmärksamhet fästas vid hemmets trevnad och husmoderns arbete.

Med beaktande av dessa synpunkter uppgjorde mötet den på följande sida återgivna, för hela landet gemensamt avsedda poängskalan. Om någon av nedan uppräknade grupper icke får en enda poäng, kan lägenheten icke premieras. Om vid lägenheten fattas någon av de i nedanstående gruppering uppräknade driftgrenarna, bortfaller motsvarande poängtal.

	Poäng	
1. <i>Akerjordens hävd:</i> (Avdikning, brukning, grundförbättring).	0—10	} Lägsta medelvärde: För I pris 9 poäng. » II » 7 » » III » 5 »
2. <i>Växtodling:</i> (Växtföljder, rotfruktsodling, annan foderväxtodling).	0—10	
3. <i>Gödselvård:</i> (Gödselstad, urinens tillvaratagande, gödselns skötsel och användning).	0—10	
4. <i>Nötkreatursskötsel:</i> (Djurens beskaffenhet, utfodring, skötsel och mjölkavkastning).	0—10	
5. <i>Övrig kreaturskötsel:</i> (Svinskötsel, hönsskötsel o. s. v.).	0—10	} Lägsta medelvärde: För I pris 8 poäng. » II » 6 » » III » 4 »
6. <i>Ekonomi och bokföring:</i> (Driftsplan, ekonomiska resultat, bokföring).	0—10	
7. <i>Husmoderns arbetsområde:</i> (Hemmets skötsel (ordning, renlighet o.s.v.) samt hemslöjden).	0—10	
8. <i>Byggnader och arbetsredskap:</i> (Byggnaders och arbetsredskaps lämplighet, beskaffenhet och underhåll).	0—10	} Lägsta medelvärde: För I pris 6 poäng. » II » 5 » » III » 4 »
9. <i>Trädgårds- och markskötsel:</i> (Trädgårdsskötseln. Skogsskötseln — vård av äldre eller odling av ungskog. Ängsskötsel. Betesmarkens skötsel).	0—10	
10. <i>Allmänt omdöme:</i> (Här kan tagas i betraktande även sådant, som ej ingår i det föregående).	0—10	} Lägsta medelvärde: För I pris 9 poäng. » II » 7 » » III » 5 »

Beträffande beviljandet av penningpris intogos på grund av diskussionen följande bestämmelser i författningen: För samma lanthruk får icke åt samma brukare utdelas penningpris sammanlagt mer än 5 gånger och ej håller penningpris av samma grad, med undantag av högsta graden, mer än 3 gånger. För att erhålla penningpris andra gången bör odlaren efter föregående premiering göra bokföringsanteckningar enligt bestämda formulär om sitt jordbruk samt göra sig förtjänt av åtminstone samma pris som föregående gång.

Förutom nämnda pris utdelas även *premielån* eller villkorliga pris. Det förefaller som om dessa premielån skulle givas endast i samband med premieringen, nämligen antingen till brukare, som fått penningpris och äro villiga att enligt premieringsnämndens föreskrifter utföra något särskilt förbättringsarbete på sin lägenhet, men vilka själva icke hava tillräckliga medel härför, eller också för sådana lägenheter, som icke ännu kunnat erhålla pris, men beträffande vilka premieringsnämnden är övertygad om, att odlaren kunde förmå föra sitt lantbruk framåt, om han blott finge nödiga föreskrifter och någon penninghjälp. I den del, beträffande vilken premielånet avser åstadkomma förbättring, behöver lägenheten icke vara priggill för att lånet skall kunna beviljas.

Det är premieringsnämndens uppgift att bestämma, för vilket förbättringsarbete lånet skall beviljas, beräkna arbetskostnaderna, däri även inberäknat lägenhetsinnehavarens eget arbete, bestämma, inom vilken tid arbetet bör utföras, och efterse, att arbetet blir utfört samt på vilket sätt detta skett. När arbetet blivit avsynat och godkänt, anses lånet utan vidare betalt, varför reversen då återlämnas.

Om premieringarna för år 1921 lämnas här en del upplysningar. Antalet till premiering anmälda jordbruk uppgick till 1,746. Därav voro 441 under 3 ha, 668 mellan 3 och 6 ha, 34 mellan 6 och 9 ha och 296 mellan 9 och 15 ha. Av dessa premierades 841, varav 88 med I, 277 med II, 449 med III och 27 med extra pris. Till pris användes år 1921 av statsmedel 63,530 kr., av sällskapens medel 658 kr., sammanlagt 64,188 kr.

Premielånen varierade mellan 10 och 175 kr., och av de 1,059 utdelade lånen voro 555 130—105kr. stora. Med avseende på användning fördelade sig premielånen på följande sätt: för gödselstäder 637, för ny- och tillbyggnader 28, för inredning och reparation av uthus 180, för diknings- och odlingsarbeten 189 och för diverse andra ändamål 25 lån.

Till premielån användes år 1921 av statsmedel 130,182 kr., av hushållningssällskapens medel 400 kr., eller sammanlagt 130,582 kr.

Totalutgifterna för premieringen av mindre jordbruk år

1921 uppgingo till över 255,400 kr., varav mer än 57,000 kr, utgjorde resekostnader.

C. Norge.

Premiering av hela småbruk oeh utdelning av premielån åt dem har i Norge försiggått regelbundet under åren 1904—1910 inom 4 län (fylken) varje år. Från år 1911 har detta verkställts i 9 fylken per år, vadan således premieringar utförts vartannat år i varje fylke.

För detta ändamål hava åt lantbrukssällskapen av statsmedel beviljats följande belopp:

Under tidigare år	30,000 kr. per år.
Från år 1910	50,000 » » »
Åren 1914 oeh 1915	150,000 » » »
År 1916	200,000 » » »
» 1917	250,000 » » »
» 1918	300,000 » » »
» 1919	350,000 » » »

Vi se således, att detta sätt att främja småbruket i Norge under senaste tid blivit synnerligen uppmärksammat.

År 1910 ansöktes om 641 pris oeh 944 premielån, oeh av de förra utdelades 377 å sammanlagt 10,300 kronor samt av de senare 561 å sammanlagt 39,700 kronor. År 1914 utdelades 499 pris å sammanlagt 18,600 kronor och 1,456 premielån å sammanlagt 171,000 kronor. År 1917 utdelades 416 pris å sammanlagt 15,000 kr. och 1,936 premielån å sammanlagt 247,000 kronor.

Härav framgår således, att utvecklingen i Norge gått i annan riktning än i Danmark; de prisbelönade lägenheterna santal har nämligen minskats och antalet lägenheter, som erhållit premielån, har däremot ökats.

Prisens medelstorlek var år 1910 jämnt 30 kr., år 1914 c. 36 kr. och år 1917 omkring 40 kr.; prisen voro således här lik-som även i Danmark så små, att man icke skulle tro dem kunna locka till några som hälst ansträngningar.

Premielånens medelstorlek var år 1910 70 kr., år 1914 nära 120 kr. och år 1917 över 120 kr. Man kan härav förstå, varför till premiering av hela lägenheter år för år anmält sig ett allt mindre antal, medan antalet sökande till premielån hastigt vuxit.

4. Främjande av småbrukarnas kunskaper i bokföring.

A. Danmark.

För att främja bokföringen bland lantbrukarna i Danmark beviljas åt deras organisationer statsmedel till avlönande av en konsulent, vars uppgift är att lära lantbrukarna bokföring, insamla deras månadsrapporter och med stöd av dessa uppgöra deras bokslut samt sända dem förutom till lantbrukarna själva även till lantbrukets driftstatistiska byrå i Köpenhamn, som på grund av dem uppgör årlig statistik och publicerar denna.

Statsmedel beviljas enligt följande år 1915 stadfästa regler: Statsmedel få användas för konsulentens avlönande samt för hälften av utgifterna för hans resekostnader och kontorstillbehör på villkor:

att konsulenten antages i tjänst av en landboförening, husmansförening eller något av dessas förbund;

att hans befattning omfattar hela lantbruksekonomin;

att för bokföringen användes ett godkänt system; samt

att resultaten samlas, behandlas statistiskt och publiceras.

Den andra hälften av utgifterna bestrida de till bokföringsbyråerna anslutna större lantbrukarna själva enligt taxa, vanligen 0: 75—1: 50 kr. per ha åker, dock minst 50 kr. per år. Småbrukarna betala c. 12 kr. per lägenhet; återstoden erlägges av deras organisationer.

Arbetet fick sin början på Jylland, varest den tidigare nämnda, för småbrukarnas höjande hängivna *Jens Nielsen* lämnade Borris husmansskola för att bliva det jylländska husmansförbundets bokföringskonsulent år 1916. Verksamheten var i början helt anspråkslös. År 1917—1918 avslutades endast

20 småbruksräkenskaper, år 1918—1919 47, varav 37 på Jylland och 10 på Själland, men år 1920 voro redan över 100 småbruk anslutna till denna bokföringsbyrå. Årligen anordnas bokföringskurser för småbrukare för att de må lära sig att själva avsluta sina böcker. Från år 1920 anordnas bokföringstävlingar med premieringar. I senaste årsberättelse gives åt denna nybörjade verksamhet stort erkännande, och konsulenten, som leder arbetet, hoppas att den år för år snabbt skall utbreda sig.

En bokföringsbyrå arbetar på följande sätt. Konsulenten uppgör vid bokföringsårets början inventeringen samt lär småbrukarna att ifylla 4 små formulär. Enligt dessa översänder småbrukaren till konsulenten månadsrapporter, på grund av vilka denna uppgör bokslutet. Om hösten bör småbrukaren å fastställd blankett insända uppgifter angående åkerarealens användning och skörd. Bokslutet sändes i ett exemplar till småbrukarna själva och i ett annat till driftstatistiska byrån i Köpenhamn.

B. Sverige.

Från och med år 1912 har för främjande av ordnad bokföring hos småbrukare till förfogande stått ett anslag på 15,000 kronor av statsmedel, men ända till år 1917 hade av dessa medel använts endast helt obetydligt. Nämda år funnos endast inom 5 hushållningssällskapsområden bokföringsföreningar, som åtnjöto i statsanslag sammanlagt 6,100 kronor och i anslag från hushållningssällskapen något över 8,500 kronor. Under år 1921 utanordnades av statsmedel för ifrågavarande ändamål c. 6,600 kr. till 2 bokföringsföreningar och 3 hushållningssällskap. Av sällskapens medel utbetalades för ändamålet c. 5,400 kr.

C. Norge.

Från och med år 1911 har i Norge det »Selskapet for Norges Vel» benämnda centralsällskapet med bidrag av statsmedel såsom en särskild avdelning upprätthållit en byrå för lantbruksbokföring och räntabilitetsberäkning. Denna har huvudsakligen arbetat till förmån för sådana lägenheter, vilka

kunna hänföras till småbruk. Den började med att uppgöra 39 lägenheters bokslut, och dess arbete har långsamt vuxit till år 1916, då den avslutade 110 lägenheters räkenskaper, men härefter har arbetet icke utvidgats; år 1920 hade den endast 96 lägenheters böcker att avsluta, år 1921 111, år 1922 124 och år 1923 omkr. 150. Byråns upprätthållande kostade år 1920 56,000 kr.

II. Åtgärder för främjande av småbrukens åkerväxt- och trädgårdsodling.

A. Danmark.

Danmarks lantbrukare få såsom känt sin inkomst nästan uteslutande från exporten av kreatursprodukter och därför har ock utlänningarnas uppmärksamhet hittills i allmänhet koncentrerat sig på danska statens oeh lantbruksorganisationernas åtgärder för främjande av kreatursskötseln oeh exporten av dess produkter. Men i verkligheten hava dessa åtgärder, såvitt de angå småbruket, koncentrerat sig åtminstone i lika hög grad på åkerväxt- och trädgårdsodlingens främjande, såsom nedanstående framställning skall utvisa.

Åtgärderna på detta område och beviljandet av statsanslag för ändamålet åt småbrukarorganisationerna sträcka sig redan nära 20 år tillbaka i tiden, ehuru de blivit intensivare först under senaste årtionde. I dem inträffande visserligen under ett par års tid, åren 1915—1918, bakslag än på det ena än på det andra området, men efter denna tid hava åtgärderna på många områden varit mera kraftiga än någonsin förut. Detta är givetvis en följd av att åkerväxternas pris och försäljningsmöjligheter under de senare åren varit, relativt sett, mycket högre än ladugårdsprodukternas.

I det följande redogöres endast för Jyllands småbrukarorganisationens verksamhet under ifrågavarande tid, då dess berättelser på detta område äro synnerligen klara och detaljerade. Dock bör man hålla i minnet, att en i huvudsak liknande verksamhet utövas över hela Danmark.

a. Premiering av åkerväxt- och trädgårdsodlingar.

Först och främst har man på Jylland redan under en längre tid prisbelönat välskötta trädgårdar. Dylik verksamhet bedrevs år 1911 av 142 lokalföreningar, år 1915 av 179 och år 1920 av 247 föreningar. Sistnämnda år var antalet prissökande över 2,500 och 1,600 erhöilo pris. — Lika länge har man premierat välskötta rotfruktsodlingar. Denna verksamhet utövades år 1911 av 160 lokalföreningar, år 1915 av 153 och år 1920 av 212. Sistnämnda år var antalet prissökande 3,360 och pris utdelades åt nära 2,000. Från år 1912 hava prisbelönats välskötta hela åkerodlingar. Denna premiering utfördes år 1912 av 44 lokalföreningar, år 1915 av 108 och år 1920 av 145. Sistnämnda år söktes sådana pris av 2,300 och nära 1,400 erhöilo pris. Till alla dessa premieringar användes sammanlagt nära 80,000 kr. I förhållande till det stora antalet pristagare (5,000) är denna summa häpnadsväckande liten, ty därav förslår på varje pris i medeltal blott 16 kr. På ledande håll synes man också redan vara böjd för att kännbart minska pristagarnas antal och att hållre premiera hela åkerodlingar än delar därav. Det torde vara skäl att påpeka, att dessa premieringar äro någonting annat än de i det föregående beskrivna premieringarna av hela lägenheter.

b. Försöksverksamhet.

Lokala försök hava utförts redan länge. Sådana hava visserligen icke utförts av många lokala föreningar (c. 30—50 per år), men försökens antal har varit stort och tillväxer fortfarande. År 1911 voro 143 försök i gång, år 1916 423 och år 1920 469. Av 1920 års försök misslyekades 68. Av de återstående voro största delen (c. 280) gödslingsförsök och av dem de flesta för rotfrukter och potatis. Resten utgjordes främst av sortförsök. För denna verksamhet åtgick 15,000 kronor.

c. Demonstrationsfält och -trädgårdar.

Av de förstnämnda anordnades år 1912 20; år 1920 steg deras antal till 51. Fältens areal varierade från 2½ till 200 ar.

Antal besökande varierade från 10 till 5,000. För besökandena hava föredrag hållits vid de flesta fält. Demonstrationsträdgårdar anordnades första gången år 1918, då sådana funnos till ett antal av 28 st.; år 1920 fanns det 39. Deras areal varierade från $1\frac{1}{2}$ till 110 ar. Besökandenas antal varierade från 10 till 5,000. Föredrag för de besökande hava hållits vid de flesta trädgårdar. För anordnandet och skötseln av dessa demonstrationsfält och -trädgårdar hava år 1920 använts sammanlagt nära 33,000 kr., eller i medeltal e. 366 kr. för varje.

d. Utställningar av odlingsväxter

anordnades år 1912 30, år 1920 67. De flesta utställningar höllos i oktober, andra i september. I samband med de flesta höllos 1—6 föredrag, sammanlagt 143. Mest voro utställda foderrotfrukter och trädgårdsalster. Även hade utställts säd, potatis, frukter, konserver och honung. Besökandenas antal var 75—4,000, sammanlagt 26,000. Utställningarna kostade c. 29,000 kr. och de flesta lämnade pekuniär vinst. De lokala småbrukarföreningarna hade föranstaltat utställningarna.

c. Försöksodling av utsäde.

Till ovannämnda verksamhet skred man första gången år 1912 och då inom 12 föreningars områden; år 1920 bedrevs dylika försöksodlingar redan inom 77 föreningars områden av sammanlagt 107 småbrukare på en areal av omkring 100 ha. Försöksfältens areal varierade från 0,2 till 8 ha.

För att handleda småbrukarförbundets på Jylland i det föregående omnämnda olika åtgärder voro i småbrukarorganisationernas tjänst anställda sammanlagt 40 personer: konsulenter, assistenter och försöksledare, och det är meningen att antaga ännu flera i samma arbete. För deras avlönande användes år 1920 över 42,000 kr.

På Jylland användes sammanlagt för ovannämnda åtgärder år 1920 nära 210,111 kr., varav hälften eller nära 105,000 kronor erhöles i statsanslag.

*B. Sverige.***a. Fruktdlarsföreningar och fruktträds-skötare.**

Fruktdlarsföreningar med fruktträds-skötare hava i de gamla kulturländerna rätt allmänt funnits under längre tid. I Sverige grundades den första av dessa föreningar år 1901. År 1908 funnos sådana i 10 län, till antalet sammanlagt 180, år 1911 i 14 län 294 och år 1916 i 16 län sammanlagt 458 föreningar, som i sin tjänst hade 505 träds-skötare. År 1919 funnos inom 19 sällskaps områden sammanlagt 495 föreningar, år 1921 inom 21 hushållningssällskap 497 föreningar. Det framgår således, att på detta område utvecklingen fortskridit oavbrutet. Det är meningen att i framtiden få till stånd åtminstone en förening i flertalet av Sveriges c. 2,400 landskommuner. Som fruktträds-skötare fungerar någon hantverkare eller annan intresserad trädgårdsskötare, som tagit till sin uppgift att för ringa betalning ett par gånger om året besöka varje förenings-medlems trädgård för att utföra de arbeten, som äro behöfliga. Hittills har deras arbete varit bristfälligt. I det år 1918 publicerade kommittébetänkandet om åtgärderna för trädgårdsskötselns främjande främst bland småbrukare hoppas man i framtiden få mycken nytta för småbruket av dessa funktionärer. I detta syfte föreslås för träds-skötare undervisningskurser, som i avseende å såväl resekostnader och upphålle som undervisning borde vara avgiftsfria; de borde samtidigt lämna undervisning i köksväxtodling, så att träds-skötarna även häri kunde instruera småbrukarna. Jämväl har kommittén uppgjort förslag till formulär för kontrakt mellan träds-skötare och fruktdlarsförening, enligt vilket träds-skötaren bör åtnjuta dels fast lön av föreningen (hushållningssällskapet lämnar bidrag med viss del av lönen), dels timlön och ersättning för resekostnaderna av varje medlem. Träds-skötaren bör stå under kontroll av hushållningssällskapets trädgårdskonsulent, följa dennas föreskrifter och till honom ingiva rapport över sin verksamhet.

b. Ambulerande trädgårdsinstruktörer.

Enligt kommitténs åsikt kunna kvinnliga funktionärer på detta område åstadkomma rätt mycket, särskilt såsom ambulerande instruktriser i småbrukarhemmen. Kommittén är dock av den åsikt, att de i Sverige för närvarande arbetande instruktriserna («hemkonsulenterna»), som genomgått en lant-hushållningsskola, icke äga tillräckliga kunskaper i trädgårds-skötsel, och föreslår för dem 3 månaders teoretiska fortsättningskurser samt därtill praktisk övning.

e. Skolträdgårdar.

En särskilt verkningsfull form av undervisning i trädgårdsskötsel för småbrukare anser kommittén skolträdgårdarna vara och uppgör en hel del förslag för utvecklandet av denna undervisningsmetod.

d. Premiering av småbrukares trädgårdar.

Redan tidigare hade en del av Sveriges hushållningssällskap i mindre skala premierat välskötta trädgårdar och köksväxtland hos småbrukare. Denna idé har förutnämnda kommitté godkänt och föreslår, att den borde göras allmän, alltså antagas av alla sällskap och att staten skulle bidra med halva kostnaden för de penningpris, som genom hushållningssällskapen komme att utdelas vid premiering av trädgårdar. Som premier föreslår kommittén små belopp, nämligen (förutom diplom åt de bästa) 50 kr. som I, 30 kr. som II och 15 kr. som III pris.

Endast lantbrukare, vilkas hela odlade areal icke överstege 15 ha, skulle få delta i denna premiering.

Vid bedömandet av småbrukarnas trädgårdar bör enligt kommitténs förslag avseende särskilt fästas vid att de avkasta tillräckligt med köksväxter, bär och frukter för odlarens eget hushåll samt även vid trädgårdens prydlighet och förmåga att skänka trevnad och hägn åt hemmet. Bedömandet bör koncentreras på: I. Frukträdgården och bärbuskarna, II. Köks-trädgården jämte bänkodling, III. Prydnadsträdgården (skötsel och utseende) samt IV. Det allmänna intrycket.

Enligt kommitténs åsikt bör det ej komma i fråga att använda statsmedel för premiering av trädgårdar, som tillhöra lägenheter med större areal än 15 ha. Men då enligt kommitténs övertygelse även större lägenheters trädgårdar kunna, om de skötas väl, vara till stor nytta för omgivningen och således premieringen av dem under vissa förhållanden medföra nytta även för småbruket, framhåller kommittén önskvärdheten av att hushållningssällskapen använda egna medel för detta ändamål.

C. Norge.

a. Kommunala trädgårdsinstruktörer.

Även i Norge hava redan begynt anställas s. k. kommunala trädgårdsinstruktörer («herredsgartner»), ehuru namnet «kommunala» ieke får tagas alldeles bokstavligen, ty det har meddelats, att dessa instruktörers tjänstedistrikt kunna omfatta 2—3, t. o. m. 4 landskommuner. Sådana instruktörer trodde man det fanns i landet år 1921 endast 60, men det meddelades, att allt flera kommuner stodo i begrepp att anställa instruktörer.

Instruktörernas verksamhet och avlöning har naturligtvis ordnats på olika sätt på skilda orter. Enligt sakkunnigas åsikt är denna bäst ordnad på följande sätt.

Medlen till instruktörens lön, resekostnader m. m. anskaffas sålunda, att staten giver $\frac{1}{2}$, fylket $\frac{1}{4}$ och det distrikt, inom vilket instruktören arbetar, $\frac{1}{4}$. Det är skäl att lägga märke till, att instruktören av trädgårdsägarna får fordra varken skjuts eller fritt uppehälle.

Instruktörens närmaste ledare är det i hans tjänstedistrikt tillsatta 3-manna trädgårdsutskottet och främst dess ordförande. Denna bör biträda instruktören vid uppgörandet av hans arbetsplan. Men i verkligheten äro dessa kommunala instruktörer assistenter hos vederbörande lantbrukssällskaps trädgårdskonsulent, till vilken de böra vända sig i alla faekfrågor och för vilken de böra i dagboksform redogöra för sitt arbete.

Instruktörens uppgift är att i sitt distrikt giva trädgårdsägarna eller dem, som önska grunda en trädgård, alla till hans yrke hörande råd och upplysningar. Han bör resa icke allenast på begäran, men även utan sådan till småbrukarnas och arbetarnas hem, där han finner, att hjälp behöves. Själv är han icke skyldig utföra vanligt kroppsarbete i trädgården, utan endast att visa, huru arbetet bör utföras. Svårare, yrkeskunskap fordrande arbeten bör han däremot själv utföra. Därjämte bör han om kvällarna anordna demonstrationsarbeten för en större allmänhet, undervisningskurser, undervisning i folkskolor, trädgårdsutställningar, upprätta inköps- och försäljningsföreningar m. m.

Instruktörens antagande i tjänst försiggår på följande sätt. Trädgårdskonsulentens anslår tjänsten ledig till ansökan, mottager de skriftliga ansökningarna och uppgör på grund härav förslag, distriktets trädgårdsutskott väljer instruktören, valet stadfästes av lantbrukssällskapet. Utskottet kan ej entlediga instruktören, om lantbrukssällskapet icke godkänt hans avskedande.

Det meddelas, att man även i Norge ända till senaste tid haft svårt att erhålla dugande personer till dessa tjänster av den orsak, att lönerna varit dåliga, varför undervisningen på detta område varit i hög grad bristfällig. Numera anses det, att den kommunala trädgårdsinstruktörens villkor beträffande löne- o. a. förmåner ordnats på ett tillfredsställande sätt, och även trädgårdsundervisningen har nyligen blivit omorganiserad. Särskilt bör här framhållas, att statens tidigare omnämnda Småbrukslärarskola årligen uppfostrar unga män med bl. a. trädgårdsskolebildning och att även trädgårdsskolorna fått sin undervisning väsentligt utvidgad och förbättrad.

Vidare bör i detta sammanhang omnämnas att, såsom tidigare framgått, trädgårdsskötseln är ett av huvudläroämnena i alla Norges småbrukarskolor.

b. Statsanslag för småbrukares kooperativa maskinföreningar.

År 1916 framlade regeringen på Norges Småbrukarförbunds initiativ ett förslag till stortinget om beviljandet av statsmedel åt av småbrukare grundade lantbruksmaskinföreningar. Detta förslag vann stortingets godkännande och redan samma år började man grunda ifrågavarande föreningar och bevilja anslag åt dem. Med lantbruksmaskiner förstods följande: plog, harv, hästhacka, radsåningsmaskin, tröskverk, kastmaskin, hackelsemaskin samt frukt- eller ogrässprika. Senare kommo härtill även potatisupptagningsmaskin, torvströrivare samt stubbrytare. För inköp av dylika maskiner beviljades enligt år 1916 fastställda grunder $\frac{1}{4}$ av maskinernas pris, högst 200 kr. för varje förening, men enligt 1918 års föreskrifter $\frac{1}{3}$ av priset utan något högsta belopp. Anslaget beviljas, då en maskin inköpes första gången, och det beräknas enligt maskinens kontanta nettopris; inköp på kredit tillåtes således icke och icke håller att i priset inberäkna frakt- och andra merutgifter.

Till en maskinförening bör enligt 1916 års föreskrifter höra minst 5, men enligt 1918 års bestämmelser blott 3 medlemmar. Medlem fick icke enligt 1916 års föreskrifter vid senaste taxering äga större förmögenhet än 8,000 kronor; år 1918 höjdes denna summa till 25,000 kronor, år 1920 sänktes den igen till 10,000, emedan man funnit, att statsmedel för detta ändamål åtgick oproportionerligt mycket och att anordningen ledde till uppenbara oegentligheter.

Antalet kooperativa lantbruksmaskinföreningar och beloppet av åt dem under skilda år beviljade statsanslag hava varit följande:

År	inalles c.	300 föreningar och c.	40,000 kr. statsansl.
» 1917	» »	1,700	» » 110,000 » »
» 1918	» »	3,400	» » » 600,000 » »
» 1919	» »	7,700	» » » 2,000,000 » »
» 1920	» »	10,000	» » » 1,300,000 » »
» 1921	» »	12,300	» » » 400,000 » »

Av det föregående framgår orsaken, varför från år 1918 uppstodo så många maskinföreningar och åtgick så mycket statsmedel. Denna ansågs nämligen då såsom en av de många för staten dyra tillfälliga åtgärder, vilka statsmakterna år 1918 ansågo sig tvungna vidtaga för att stimulera brödsädsodlingen i eget land under en tid, då sädesbrist rådde. Sedan förmögenhetsgränsen år 1920 sänkts till 10,000 kronor, anses denna åtgärd numera tillhöra de ordinarie för småbrukets främjande.

Denna åtgärd bedömer norska statens småbrukskonsulent på följande sätt: Nyttan därav har varit storartad, ty under dessa år hava moderna och arbetsbesparande maskiner vunnit spridning till sådana trakter och sådana lägenheter, där de dittills varit okända eller mycket litet kända och där förden skull jordbearbetningen stått på en jämförelsevis primitiv ståndpunkt.

III. Åtgärder för främjande av småbrukens husdjurskötsel.

1. Nötkreatursskötseln.

A. Danmark.

I Danmark äro åtgärderna för nötkreatursskötselns främjande i allmänhet avsedda varken särskilt för små- eller för storbrukare, utan gemensamma. Likväl rikta sig dessa åtgärder kanske mera än i andra länder direkt på småbrukarna, ty till och med de minsta kreatursbesättningarnas ägare i Danmark deltaga t. ex. i utställningar och premieringar samt i kontrollföreningar. Dock har jag ansett, för att begränsa ämnet och särskilt av den orsak, att så icke i samma utsträckning är fallet i de övriga nordiska länderna, det vara skäl att här icke ingå på redogörelser för andra åtgärder för nötkreatursskötselns främjande än dem, som omfatta *tjurföreningarna*. Ty tjurföreningar anser danska statens kreaturskonsulent vara den allra verksamnaste av alla åtgärder för mjölkboskapens förbättrande hos småbrukarna. Han säger om dem i en publikation bl. a. följande: »Tjurföreningarna, som började med sin

verksamhet på 1880-talet samtidigt med andelsmejerierna och som spritt sig som en löpeld över hela landet, hava utgjort ett mycket viktigt medel för förbättrandet av Danmarks nötkreatursraser, ty genom tjurföreningarna hava de bästa kreaturstammarnas tjurar spritt sig överallt och kommit allmänt till användning». Men härtill kommer den omständigheten att, ehuru, såsom nämnts, de små kreatursbesättningarnas ägare i någon mån tillgripit även andra åtgärder för kreatursrasens förbättrande, såsom kreatursutställningar och -premieringar samt kontrollföreningar, så äro tjurföreningarna dock de, som i främsta rummet arbetat för förbättrande av de små besättningarna i Danmark.

Tjurföreningar begynte uppstå i Danmark särskilt efter det lagen av den 1 april 1888 om husdjursskötselns främjande trädde i kraft och staten på grund av denna åt dem började bevilja anslag. Denna lag förnyades den 8 juni 1912. Enligt denna beviljas statsanslag åt tjurförening för varje godkänd tjur, som föreningen äger och som fyllt $1\frac{1}{2}$ år samt blivit prisbelönad det år, då statsanslaget sökes. I statsbidrag gives, så länge tjuren är användbar, i medeltal 80 kr. per år, men om minst $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ av till föreningen hörande kreatursägares kor äro underkastade fullständig kontroll beträffande mjölkproduktion och foderförbrukning, höjes anslaget till 100—125 kronor per tjur. Till föreningen bör höra minst 10 medlemmar och böra dess ändamål och stadgar vara godkända av jordbruksministeren. För detta ändamål användes av statsmedel under räkenskapsåret 1918—1919 sammanlagt 91,080 kr. och följande år nära 99,000 kr.

Tjurföreningar funnos i Danmark år 1919 sammanlagt 1,116, eller i runt tal en i varje kommun, vilka i Danmark till sin areal äro så små som mindre byar i Finland och till sitt invånarantal motsvara folkskoldistriktet i Finland.

I tjurföreningarna utgjordes medlemsantalet sammanlagt av 26,800 kreatursägare, eller i medeltal 24 per förening, de flesta småbrukare. Nästan varje förening hade endast 1 tjur.

Föreningarnas uppgift är att »verka till fromma för rationell avel, skötsel och utveckling av ortens kreaturstam» genom att

inköpa en eller flera stamtjurar, som få användas för sådana av medlemmarnas kor, vilka befinnas lämpliga till stamkor. I detta avseende granskas korna av föreningens styrelse eller av ett härför valt utskott under medverkan av kreaturskonsulenten.

Till föreningens åligganden hör dessutom uppsikten över avelsdjuren samt undervisning i skötsel och bedömande av kreatur, deltagande i kreatursutställningar m. m.

Detta om Danmarks tjurföreningar i allmänhet.

I det följande meddelas närmare upplysningar om Fyens tjurföreningar.

På ön Fyen, vars ytareal är blott 3,000 km², eller ungefär lika mycket som ett halft härad i Finland, och där hela antalet kreatursägare är c. 12,000 samt koantalet c. 150,000, har tjurföreningsrörelsen utvecklats på följande sätt:

År	Antal föreningar	Medlems- antal	Samman- lagt antal kor	Antal till stamdjur godkända kor	Antal tjurar	God- kända kor per tjur	Tjurarnas pris i medeltal kr.	
							kontant	vill- korl.
1900—01	52	1302	—	4,710	57	83	581	—
1906—07	142	3,436	—	13,809	169	82	666	399
1913—14	109	2,737	25,230	10,630	131	81	806	732
1921—22	127	3,302	27,079	12,943	161	81	2,354	2,387

Av tabellen framgår, att tjurföreningarnas antal, efter att först hava stigit ända till år 1907, därpå gått väsentligt ned. Tillbakagången anse de ledande personerna beklaglig, men härleder den sig synbarligen däraf, att många kreatursägare från år 1903 ökat sitt koantal och fått hela sin besättning i sådant skiek, att de önska använda stambokstjur för alla sina kor och fördenskull förskaffat sig egen stambokstjur, som de uthyra åt sina småbrukargrannar. På dylika orter hava tjurföreningarna således redan fyllt sin uppgift. Medlemsantalet per förening har hela tiden varit c. 26—27 och dessa hade år 1914 envar i medeltal e. 11 kor, däraf omkring 4 till stamkor godkända. Under hela tiden hava i föreningarna funnits 80 god-

kända kor per tjur. En annan omständighet, som väcker uppmärksamhet, är den metod, som i Danmark småningom blivit alltmera allmän, nämligen att tjurens inköpspris erlägges i två eller flera rater. Den inköpes redan såsom ett år gammal oeh betalas då en del av priset kontant; återstoden av priset betalas villkorligt efter en eller flera utställningar, beroende på vilka pris tjuren å dessa fått. Fördenskull hade 13 föreningar år 1913—1914 tjurar, som voro födda år 1913, oeh 34 föreningar sådana, som voro födda år 1912. Det är även anmärkningsvärt att finna, att en förening hade en 11 år gammal oeh 4 föreningar 8 år gamla tjurar.

B. Sverige.

Redan år 1887 påpekade Lantbruksakademien i Sverige för hushållningssällskapen den stora betydelse, som tjurföreningarna i utlandet haft. På grund härav begynte redan från år 1888, eller samma år som i Danmark, taek vare hushållningssällskapen uppstå tjurföreningar. Sällskapen underlättade anskaffningen av avelstjurar åt tjurföreningar genom utlämnande av lån, för vilket ändamål de grundade en liten lånefond. Lånen hava inom skilda sällskap lämnats på olika villkor: en del har givit räntefria lån, andra hava tagit 3 å 4 % i ränta, somliga hava återfordrat lånet efter 3, några efter 4—5 års förlopp.

Därjämte hava tjurföreningarna blivit pekuniärt understödda på tvänne i samband med nötkreaturspremieringen stående sätt, nämligen:

1:o sålunda, att hushållningssällskapen från år 1891 förbundet sig att till ett bestämt pris inlösa alla de intyg över användningen av tjurföreningarnas vid premiering godkända tjurar, vilka föreningarna till inlösen framlämna. Dessa inlösenbelopp hava i allmänhet varit mycket låga åtminstone ända till år 1917, varierande i olika sällskap vanligtvis från 2 till 10 kronor, i en del doek uppgående ända till 25 oeh t. o. m. till 34 kronor. Genom denna åtgärd lära dock tjur-

föreningarna hava fått sina kostnader antingen helt och hållet eller till stor del täckta; och

2:o sålunda, att då år 1909 utgavs en ny förordning angående den med statsmedel understödda nötboskapspremieringen, i denna upptogs bestämmelser om s. k. tilläggspris för tjurföreningarnas tjurar. Dessa tilläggspris givas för sådana tjurar av ren ras, som blivit premierade och ägas av någon tjurförening. För sådana tilläggspris fingo av statsmedel användas enligt 1914 års förordning högst 75 kr. och enligt 1921 års förordning ända till 250 kr. per tjur. Prisens storlek har varierat mycket i olika sällskap. I en del hava de uppgått till endast 15—20 kr., i andra till 25—70 kr., i några till 50—100 kr., men i en del till 100—200 kr. Under de sista åren hava prisen i regel höjts och torde i flertalet fall ligga mellan 100 och 200 kr. Under år 1921 utgick lägsta tilläggspriset med 20 kr., högsta med 450 kr.

Som villkor för erhållande av dessa tilläggspris är fastställt:

att tjurföreningens stadgar äro av hushållningssällskapet godkända;

att i stadgarna finnes bestämt, att åtminstone hälften av föreningens kor tillhöra jordbrukare, vilkas odlade areal är under 40 ha (tidigare 50 ha) och för vilka jordbruket är antingen huvud- eller en viktig binäring;

att föreningen bör avgiva fullständig årsberättelse till hushållningssällskapet; samt

att tilläggspris utdelas årligen, tilldess på orten en ny premiering av tjurar anordnas, därest det kan styrkas, att tjuren skötts väl och att i övrigt föreskrivna villkor för erhållande av priset blivit uppfyllda.

För dessa tilläggspris hava beviljats av statsmedel under olika tider följande belopp per år:

år 1910—1913	30,000 kr.
» 1914—1918	70,000 »
» 1919—1920	110,000 »
från år 1921	150,000 »

Som tillskott till statsmedlen hava för detta ändamål använts även hushållningssällskapens egna medel: t. ex. år 1911 21,500 kr., år 1912 27,300 kr., år 1914 47,500 kr., år 1917 42,400 kr., år 1919 37,890 kr., år 1920 42,500 kr. och år 1921 63,000 kr.

Om de resultat man i Sverige genom dessa åtgärder ernått är det omöjligt att få fullständiga uppgifter från äldre tider.

Från och med år 1909 finnas följande uppgifter att tillgå:

År	Tjurföreningar	Föreningsmedlemmar	Tjurar		Föreningsmedlemmar tillhöriga kor	Med föreningstjur betäckta kor	
			summa	premierade		tillhör. medlemmarna	tillhöriga andra pers.
1909	1,115	—	—	—	—	—	—
1913	1,367	11,987	1,576	897	52,676	36,415	9,069
1914	1,355	—	1,439	1,025	—	—	—
1915	1,486	—	1,573	1,182	—	—	—
1916	1,491	29,111	1,576	1,151	—	—	—
1917	1,370	23,016	1,412	1,140	100,698	77,469	17,000
1918	1,218	20,740	1,208	913	87,733	—	—
1919	985	23,568	1,019	810	77,773	63,830	20,095
1920	1,036	20,458	1,050	924	83,238	65,226	18,872
1921	1,142	22,138	1,184	1,085	94,150	72,859	16,698

Av tabellen se vi, att utvecklingen på detta område gått jämnt, om också långsamt framåt ända till år 1915 eller 1916, men att det härefter uppstår en märkbar stagnation, beroende därpå, att tjurens underhåll mot slutet av kriget och efter detsamma blivit alltför dyrt. Denna stagnation framkallade från statens sida de nya åtgärder åren 1919 och 1921, vilka tidigare omnämnts och vilka jämväl synas åstadkomma ett nytt uppsving.

Av tabellen kunna vi räkna ut, att tjurföreningarna haft i medeltal 11—17 medlemmar och de flesta endast en tjur. Det är egendomligt att se, att det år 1913 fanns över 600 tjurar av 1,576, vilka icke blivit premierade, samt att detta tal år 1917 ännu steg till nära 300.

Antalet kor per förening var år 1917 i medeltal 70 och 4—5 per medlem; härav kan man således sluta sig till, att Sveriges tjurföreningar verkligen omfatta huvudsakligen ägare av små besättningar. Det är anmärkningsvärt, att ett jämfö-

relsevis stort antal av föreningsmedlemmarnas egna kor icke betäckas med föreningens tjur, utan att i stället ett avsevärt antal utomståendes kor föras till denna för att betäckas.

C. Norge.

At tjurföreningar beviljar norska staten anslag genom lantbrukssällskapen på det villkor, att dessa anskaffa från annat håll i tillskott samma belopp.

Jag har icke blivit i tillfälle att få uppgifter över huru mycket statsmedel härför stod till buds tidigare, men år 1910 utgjorde anslaget 50,000 kr., år 1915 60,000, år 1916 126,000, år 1917 oeh år 1918 170,000, år 1919 220,000 samt år 1922 260,000 kronor. Det framgår således, att staten särskilt de senaste åren, då uppmärksamheten mera riktats på småbruket, mycket rikligare än förut börjat understöda tjurföreningarna; dessutom må ihågkommas, att lantbrukssällskapen från annat håll anskaffat lika stora belopp.

Trots det jämförelsevis obetydliga statsanslaget funnos år 1910 redan 998 tjurföreningar oeh hos dessa 1,027 tjurar. Härefter har tjurföreningarnas antal icke tillvuxit synnerligen snabbt. Sådana funnos år 1918 endast 1,228, år 1919 1,287, men år 1922 redan 1,506.

Enligt gällande föreskrifter beviljas åt tjurföreningarna statsmedel:

a) för inköp av tjur $\frac{1}{2}$ av inköpspriset ända till 500 kronor per tjur; samt

b) för tjurens underhåll årligen:

för	2-årig	tjur	200	kronor.
»	3	»	235	»
»	4	»	270	»
»	5	»	300	»
»	6	»	340	»

Doek får detta understöd icke utgå med större belopp än högst hälften av underhållskostnaderna.

2. Svinskötseln.

A. Danmark.

Huru av svinskötseln i Danmark på kort tid uppstått en synnerligen viktig industri, hava vi i det föregående sett (se sid. 138). Att den i Danmark för närvarande är mycket mera omfattande än annorstädes, framgår av nedanstående.

Svinstammens storlek och dess ökning eller minskning åren 1890—1914 var i nedannämnda länder följande:

Danmark	(1893)	829,000	(1914)	2,497,000.	Ökning	1,668,000	(200%)
Tyskland	(1892)	12,174,000	(1907)	22,147,000.	•	9,973,000	(83%)
Sverige	(1890)	645,000	(1914)	1,015,000.	•	370,000	(57%)
Norge	(1890)	273,000	(1914)	228,000.	Minskning	45,000	(16%)
Finland	(1890)	c. 520,000	(1910)	422,000.	•	c. 100,000	(c.20%)

Antalet svin per 1,000 invånare var i:

Danmark	(1893)	315	(1914)	870
Tyskland	(1892)	243	(1907)	357
Sverige	(1890)	134	(1914)	178
Norge	(1890)	136	(1914)	93
Finland	(1890)	c.219	(1910)	135

Den viktigaste orsaken till att svinskötseln utvecklats till en så mäktig faktor i den danska lantbrukarens och isynnerhet i småbrukarens ekonomi, anse alla sakkunniga i Danmark vara den, att där kunnat fås till stånd ett så tätt nät av kooperativa svinslakterier, att varje t. o. m. den minsta kreatursägare kan i dem ingå som medlem samt utan främmande mellanhänder få sina slaktdjur transporterade till dem och på så sätt ernå för dem fullt pris. Emellertid är det icke enbart de förmånliga försäljningsmöjligheterna, vilka erbjudas av andelsslakterierna, som främja denna utveckling av svinskötseln i Danmark, utan hava härtill till stor del medverkat de vetenskapligt ledda åtgärder, vilka staten och särskilda, delvis för detta ändamål grundade organisationer med gemensamma krafter vidtagit.

För dessa åtgärder skall här i korthet redogöras.

a. Av särskilt stor betydelse för främjandet av Danmarks svinskötsel hava de s. k. svinavelscentra varit.

Statens anpart i dem ordnades genom förordningarna, av den 23 januari år 1902 samt 8 juni år 1912.

Den senare bestämmer bl. a. följande.

Med svinavelscentra förstås sådana samlingar avelsdjur av välkänd ras och god typ, medels vilka idkas rationell och väl lyckad reavel med uppgift att sprida de på detta sätt erhållna avelsdjuren på landsbygden.

En gårds avelsdjur böra vara antingen av ren dansk lant- eller av ren engelsk Yorkshireras för att densamma av staten skall kunna bliva erkänd såsom ett svinavelscentrum och åtnjuta därför statsanslag.

Landet är i förevarande avseende indelat i 9 distrikt. Uti varje distrikt har statskonsulenten i svinavel en assistent, vars speciella uppgift är att hava tillsyn över de av staten erkända svinavelscentra. För samma ändamål finnes i varje distrikt ett svinavelsutskott, bestående av assistenten och 2 av andelsslakterierna valda medlemmar. De lantbrukare, som önska få sin svinbesättning förklarad såsom avelscentrum, hava att anmäla sig för detta utskott. Ifall utskottet finner besättningen härför lämplig, ställes den under utskottets tillsyn under ett år såsom ett »prövecentrum». Först härefter kommer ett särskilt utskott och undersöker, huruvida besättningen kan förklaras såsom av staten erkänt avelscentrum. Men detta sker blott för ett år i sänder.

Såsom centrum godkännes endast en sådan svinstam, inom vilken finnes åtminstone en godkänd galt och 3 godkända modersuggor.

Ägaren av ett sådant centrum åligger bl. a. att till avelsdjur sälja endast godkända djurs avkomma, att uppgöra och avlämna stamtavla över varje från hans centrum utgående avelsdjur samt att årligen för vederbörande försöksstations räkning avstå till vanligt marknadspris 2 grisar per godkänd modersugga.

Av staten erkända svinavelscentra funnos år 1922 för

lantras inalles 151, varav 14 upprättade åren 1896—1900, 26 under åren 1901—1910, 37 i perioden 1911—1915 och hela 74 från år 1916 till år 1922. Samtidigt fanns det endast 32 avelscentra för Yorkshireras, varav 6 upprättade under åren 1890—1900, 9 under åren 1901—1910, 5 under tiden 1911—1915 samt 12 under perioden 1916—1922.

Från dessa av staten godkända svinavelsecentra hava under skilda år försållts följande antal avelsdjur:

	Lantras		Yorkshireras	
	Galtar	Suggor	Galtar	Suggor
År 1898	221	1,239		
» 1899	287	1,303		
» 1900	257	1,487		
» 1901	435	2,131		
» 1902	419	2,474		
» 1903	451	2,516		
» 1904	637	2,480	426	57
» 1905	713	2,476	335	67
» 1906	955	2,620	402	77
» 1907	1,052	2,875	555	177
» 1908	653	1,743	378	141
» 1909	559	1,794	375	109
» 1910	825	2,005	457	151
» 1911	1,059	2,340	564	165
» 1912	806	1,934	488	124
» 1913	1,173	2,478	651	219
» 1914	1,369	2,828	581	225
» 1915	1,319	2,762	488	211
» 1916	1,782	3,322	515	319
» 1917	1,067	1,668	298	115
» 1918	906	2,361	243	201
» 1919	1,040	2,371	353	277
» 1920	1,082	2,159	379	274
» 1921	1,547	2,900	522	344
» 1922	2,221	3,580	715	340
Summa	22,835	57,846	8,725	3,613

Man märker, huru kriget hämmade verksamheten något under de 4 åren 1917—20, men huru den kraftigt återhämtat sig oeh utveeklats speciellt inom lantrasen.

År 1922 funnos i de tidigare omnämnda 151 av staten godkända lantrasavelseentra 216 godkända galtar och 1,056 modersuggor. Dessa centra voro således i allmänhet så små, att i dem funnos i medeltal endast en galt och 6 modersuggor. I dem hade under årets lopp fötts sammanlagt 1,905 gris-kullar, således nära 2 kullar per modersugga. Antalet födda grisar utgjorde under årets lopp 20,212, eller i medeltal 10,6 grisar per kull och c. 20 per sugga.

Under avvänjningstiden, eller således de $2\frac{1}{2}$ —3 första månaderna, funnos vid liv 15,227 grisar eller 75,3 % av antalet födda, således 8,0 per kull.

Avelsgrisarna säljas i regel vid 3—4 månaders ålder. Före kriget togs för sådana grisar 50 kr., på senare tider c. 100 kr.

För svinavelscentra beviljas årligen 25,000 kronor i statsbidrag på villkor, att andelsslakterierna tillskjuta lika mycket. Sålunda erhålla 183 centra sammanlagt 50,000 kronor, som endast utgör 270 kronor per centrum. Denna summa tillfaller emellertid icke helt oeh hållet dessa centra, ty med samma anslag bekostas även annat. Men anslaget anses vara tillräckligt av den orsak, att dessa centra, emedan de äro godkända av staten oeh underkastade kontroll, få bättre pris än andra för sina djur.

Svinavelscentra hava sammanslutit sig till tre landsförbund, nämligen ett för Jylland, som grundades redan år 1900, ett annat för Fyens stift, grundat år 1904, oeh ett tredje för Själland oeh en del andra öar, som är grundat år 1917. Dessas uppgift är att med gemensamma krafter på allt sätt främja svinskötseln i allmänhet samt isynnerhet gott samförstånd mellan de skilda svinavelseentra samt mellan dessa oeh de i förbundets distrikt verkande svinslakterierna. Till sina årsmöten kalla förbunden därför också alltid representanter för andelsslakterierna. Förbunden publicera till facket hörande litteratur. Förbundens utgifter täckas dels genom avgifter av de till dem hörande medlemmarna, dels genom medel beviljade av andelsslakterierna.

b. **F ö r s ö k s v e r k s a m h e t.** I det föregående nämndes, att varje ägare av svinavelscentrum, som åtnjuter statsbidrag, bör enligt granskningsutskottets bestämmelse till marknadspris avstå i medeltal 2 grisar av varje utvald stamsugga åt vederbörande försöksstation för svinskötsel. Dylika försöksstationer för svinskötsel finnas i Danmark 3, nämligen på Sjælland, Fyen och Jylland. Ledningen av dessa tre försöksstationer handhaves av Veterinär- och Lantbrukshögskolans år 1883 grundade laboratorium för lantbruksekonomiska försök. Försöksstationerna få nämligen alla sina direktiv av laboratoriets vederbörande avdelning, och den av denna utsedda assistenten leder djurens utfodring och skötsel vid stationerna. Från försöksstationerna insändas alla observationer till laboratoriet, som granskar dem och på grund härav utarbetar sina vetenskapliga utredningar om försöksresultaten.

Försöksstationen subordinerar lokalt under det s. k. försöksrådet. I detta försöksråd inväljer laboratoriet en och Danmarks andelsslakteriers förbund tvänne medlemmar. Rådet träffar överenskommelse med ägaren till någon privat svingård angående de villkor, på vilka han överlåter sin svingård till försök.

Föremål för försök äro främst de från ovannämnda svinavelscentra erhållna grisarna, men för ändamålet kunna emellanåt också tagas andra djur på laboratoriets anhållan. Då svinen uppnått slaktålder, försäljas de till andelsslakterierna, där veterinär undersöker dem i enlighet med särskilda bestämmelser såväl i levande som i slaktat tillstånd och insänder sin detaljerade berättelse till laboratoriet.

De för försöksstationerna erforderliga kostnaderna erläggas av andelsslakterierna.

Genom försöken har man bl. a. sökt utreda, hurudana avelsdjurs grisar på kortaste tid och med minsta kostnader giva de bästa slaktdjur av det slag, som röner största efterfrågan på marknaden.

Resultaten av sina undersökningar har laboratoriet utgivit i en serie vetenskapligt värdefulla publikationer, och på så

sätt har laboratoriet blivit det ledande organet för hela Danmarks svinskötsel samt av sitt lands svinavel gjort »en tillämpad vetenskap».

Av försöken har bl. a. framgått, att hittills, så länge Danmarks lantras ännu icke varit fullt utbildad, korsningsaveln mellan danska lant- och Yorkshiredjur givit de ekonomiskt bästa resultaten.

c. Vidare finnas i Danmark s. k. svinavelsföreningar; den första grundades redan år 1894, och särskilt på grund av förordningen av år 1902 har av dem ett stort antal grundats. Enligt senaste underrättelser fanns det 240 st. sådana. Dessa skulle i Finland kallas galtföreningar. Enligt stadgarna är deras uppgift att producera sådana gödsvin, vilka tillfredsställa de av andelsslakterierna ställda fordringarna på prima fläsk och lantbrukets fordringar på rasens uthållighet. Detta mål försöka föreningarna nå 1) genom att inköpa en eller flera galtar av antingen ren Yorkshire- eller ren lantras, vilka medlemmarna få använda endast för utvalda modersuggor; 2) genom att inspektera medlemmarnas svingårdar; 3) genom att lämna råd beträffande djurens utfodring och annan skötsel. Föreningarna hava således inriktat sitt arbete mot målet att på bästa möjliga sätt för svinskötseln utnyttja de resultat, till vilka man i svinavelscentra och i försöksstationerna kommit angående förbättrande av svinaveln och fläskproduktionen.

Enligt förordningen av år 1902 har åt dessa föreningar under åren 1902—1912 givits 50 kr. årligen i understöd för varje galt. Som villkor har uppställts, att galten antingen blivit premierad eller av vederbörande fått intyg däröver, att den är värd pris, och anslaget har åtnjutits så länge galten varit fullt avelsduglig. Ett villkor har även varit, att föreningens stadgar äro av lantbruksministeriet fastställda och att i dem uttryckligen finnes bestämt, att medlemmarnas modersuggor undersökas och godkännas av ett därför tillsatt utskott. Efter år 1912 beviljas icke längre statsanslag för den nu redogjorda föreningsverksamheten, när svinskötseln i Danmark redan anses blivit så stark, att den icke är i behov av statsunderstöd.

Men detta beklagas av sakkunniga, ty med stöd av det i och för sig ringa statsanslaget höllos likväl dessa nyttiga föreningar uppe; sedan anslaget upphört, hava många av dem upplösts.

På nu beskrivet sätt har man i Danmark redan långa tider arbetat på svinskötselns främjande. Och av tidigare uppgifter har framgått, att verksamheten medfört storartade resultat. Särskilt är den omständigheten ägnad att väcka uppmärksamhet, att så mycket fåtts till stånd med jämförelsevis små statsmedel. Detta beror delvis därpå, att andelsslakterierna på ett verksamt sätt lämna sitt bistånd i arbetet, men delvis även därpå, att hela verksamheten kunnat ordnas på ett i ekonomiskt avseende särdeles praktiskt sätt och att danskarna i allmänhet vant sig att vinna goda resultat med anspråkslösa medel.

B. Sverige.

a. Den första mera betydande åtgärden för svinskötselns främjande i Sverige var den, att år 1906 tillsattes en särskild statskonsulent i svinskötsel. Till en början bestod hans verksamhet i främsta rummet och nästan uteslutande i att göra propaganda, enär såväl intresset som ock sakkännedomen då föreföllo att på detta område i Sverige stå ganska lågt. Resultaten av hans arbete voro dock jämförelsevis små ända till år 1911. Men sedan energiska åtgärder nämnda år begynte vidtagas för svinskötselns främjande, har hans arbete burit god frukt. Han reste över hela riket och fick till stånd upprättande av svinavelscentra och isynnerhet av svinavelsföreningar, anordnade tävlingar och premieringar samt började upplägga en riksstambok. Numera hava de flesta hushållningssällskap åtagit sig det huvudsakliga av detta propagandaarbete, i det de överlämnat detsamma åt sina konsulenter, varförutom de ovannämnda inrättningarna redan genom sitt exempel verka väckande för saken. Fördenskull har statskonsulentens arbete mera blivit över-

vakarens och lärarens, varjämte han börjat arbeta på förbättrandet av svinens utfodring och hälsovård.

Statens åtgärder för främjande av svinskötseln fingo ny fart år 1911 till följd av en riksdagsmotion. Denna resulterade i tvänne kungörelser, den ena av den 19 oktober 1911 angående statsanslag till åtgärder för höjande av landets svinavel, och den andra av samma dag angående den med statsmedel understödda svinpremieringen. Dessa kungörelser hava ändrats genom föreskrifter av den 16 mars och 7 september 1917 rörande svinpremiering samt av den 16 mars 1917 angående statsanslag till åtgärder för höjande av svinaveln. Dessutom har Sveriges lantbruksstyrelse i ett cirkulär av den 31 maj 1919 givit nya föreskrifter angående förande av stambok över såväl Yorkshirc- som förädlade lantrassvin.

Av dessa handlingar framgår i huvudsak följande.

Av statsmedel beviljades för detta ändamål för året 1912 30,000 kronor. Detta anslag har dock höjts många gånger, så att det utgjorde:

år	1916	40,000	kr.
	»	1919	65,000 »
	»	1921	75,000 »

Detta är dock på långt när icke allt, som i Sverige för detta ändamål användes, ty hushållningssällskapen använda härför ännu större summor. Så utbetalade de för ändamålet redan år 1916 81,000 kr. av egna medel. Med sällskapens egna medel förstås dem tillkommande allmänt statsanslag, bidrag av landstingen, räntor på donationer m. m.

Av detta framgår således, hurusom uppmärksamheten i Sverige under de senaste åren i allt högre grad blivit fästad på svinskötseln.

Statsbidrag utgå för följande ändamål:

- 1) för premiering av svin;
- 2) för bildande och underhåll av svinavelsstationer; samt
- 3) för bildande av svinavelsföreningar.

För dessa ändamål erhålles statsbidrag på villkor, att vederbörande hushållningssällskap beviljar minst lika stort belopp som det beviljade statsbidraget.

b. Angående premiering av svin finnas särdeles noggranna bestämmelser i ovannämnda kungörelse. Premieras kunna sådana galtar och modersuggor, vilka ägas av medlemmar i de svinavelsföreningar, som uppfylla de bestämda villkoren och vilkas stadgar hava godkänts av hushållningssällskapets förvaltningsutskott.

Premieringsnämnden består av en ordförande, som väljes av lantbruksstyrelsen, en ledamot, som utses av hushållningssällskapets förvaltningsutskott, samt en annan medlem, som svinavelsföreningen själv utser utanför sin egen medlemskrets.

Under år 1921 deltog i premieringen 626 svinavelsföreningar med sammanlagt nära 16,000 medlemmar, vilka voro ägare till 699 handjur och över 22,700 hondjur. I och för premiering uppvisades 692 handjur och 833 hondjur, av vilka 688 handjur och 759 hondjur premierades eller godkändes. Prisen varierade mellan 10 och 125 kr. Under år 1921 utbetalades i pris nära 42,000 kr. och som ersättning för resekostnader 31,300 kr.

Då jag hos sakkunniga personer förfrågade mig angående deras åsikt om detta sätt att använda statsmedel, voro de ganska eniga därom, att det icke varit så effektivt som man hoppats, varför man vore betänkt på att göra vissa inskränkningar. Först och främst torde det vara meningen att i framtiden upphöra med premieringen av modersuggor, och för det andra anser man, att en premieringsnämnd av 3 ledamöter är alltför tung och dyr, varför man bör låta sig åtnöjas med en enda prisdomare, som staten utser.

c. Beträffande svinavelsstationer gälla i Sverige i huvudsak samma bestämmelser som i Danmark. Enligt kungörelsen utbetalas högst 250 kronors bidrag åt högst 2 stationer inom varje hushållningssällskaps område, med villkor att sällskapet bidrager med lika stort belopp.

År 1921 funnos 13 svinavelsstationer för lantras och 26 för engelsk ras. Vid dessa stationer höllos sammanlagt 118 han-

djur (3—4 vid varje) och 597 hondjur (c. 15 vid varje). Från stationerna försåldes under året 372 handjur och 455 hondjur.

Kostnaderna för svinavelsstationerna uppgingo till c. 7,900 kr. för lantras och c. 19,100 kr. för engelsk ras eller nära 700 kr. i medeltal för varje avelsstation.

På detta område har Sverige således ännu icke hunnit långt och dock är denna verksamhet ägnad att giva de pålitligaste resultaten. Allmänna meningen är, att man från statens sida varit alltför sparsam, då det fastställts, att statsunderstöd utgår till högst 2 avelscentra inom varje hushållningssällskaps område. Men å andra sidan framgår, att år 1921 inom 3 sällskaps områden icke ännu någon enda avelsstation finnes och att inom 9 andra sällskaps områden blott en enda finnes, oaktat statsbidraget i Sverige är mycket större än i Danmark.

d. På sakkunnigt håll är man i Sverige av den åsikten, att bidragen till svinavelsföreningarna hava visat sig vara det allra verksammaste medlet för svinskötselns främjande och isynnerhet för svinstammens bevarande under svåra kristider. Här ställer man således i första rummet det arbete, vilket man i Danmark frångick år 1912. Särskilt anses denna understödsform vara den, som bäst förmår direkt främja småbrukarnas svinskötsel.

Enligt utfärdad kungörelse fordras i Sverige för erhållande av statsbidrag, att till en svinavelsförening skola höra åtminstone 8 medlemmar och dessa tillsammans äga minst 20 godkända modersuggor, att föreningens stadgar äro godkända av hushållningssällskapets förvaltningsutskott och att hushållningssällskapet anvisar minst lika stort belopp som det beviljade statsbidraget. Vidare fordras, att minst 75 % av de modersuggor, som äro anmälda i föreningen, tillhöra medlemmar, vilkas odlade jordareal är högst 50 ha och vilka icke i större omfattning driva svinskötsel för tillgodogörande av avfall från industri- eller fabriksrörelse. Därjämte fordras, att den av föreningen använda galten uppfyller de villkor, som äro uppställda för intagning i riksstamboken över avelssvin. En sådan förening erhåller i organisationsanslag av staten ett lika stort

belopp som vederbörande hushållningssällskap för ändamålet anvisat, dock ej utöver 50 kronor.

Svinavels- (eller galt-)föreningar funnos i Sverige år 1916 till ett antal av 774. Av sådana grundades år 1912 148, år 1913 145, år 1914 170, år 1915 127 och år 1916 164; åt dessa 164 utbetalades i organisationsanslag 14,800 kr. De vid 1916 års slut förefintliga 774 föreningarna hade 891 galtar och 25,055 godkända modersuggor, eller således 28 modersuggor för varje galt. Härefter har föreningarnas antal nedgått, så att vid 1921 års slut funnos endast 635.

De vid 1921 års slut existerande 635 föreningarna höllo sammanlagt 703 handjur och 22,900 hondjur.

Under år 1921 drog svinpremieringen en sammanlagd kostnad av nära 89,000 kr., varav över 31,300 kr. belöpa sig på resekostnader. Kostnaderna för svinavelsstationerna uppgingo till 27,000 kr.; i organisationsanslag till avelsföreningar utbetalades endast 2,525 kr.

Vid jämförelse mellan de för ovannämnda olika ändamål använda beloppen finner man, att år 1916 till premiering åtgått nära 82,000 kr., men för svinavelsföreningar blott 14,800 kr. och att således den verksamhetsform, vars intensitet man mest lovordade, blivit billigast. Likaså har för premieringsnämndernas resor åtgått mera än vad som utgivits till såväl svinavelsstationer som svinavelsföreningar.

e. Redan från år 1912 har i förening med premiering av svin förts en r i k s s t a m b o k över avelssvin. Rörande stamboksföringen hava år 1919 nya bestämnelser utfärdats. För att få sina djur införda i stamboken skall ägaren till staten erlägga en avgift av 5 kr. för galt och 2 kr. för sugga, med vilka medel stamboken bekostas.

Ovan har redogjorts för åtgärderna för svinskötselns främjande i Sverige. Vi se, att de från år 1911 varit både mångsidiga och energiska och att till fromma för saken år för år offrats allt större summor. Och svenskarna kunna redan nu med stor tillfredsställelse visa avsevärda resultat. Till det som i det

föregående anförts om dessa resultat, må läggas några statistiska uppgifter om import och export av fläsk åren 1900—1916.

Under nedan angivna år översteg importen av fläsk exporten med följande kvantiteter:

år 1900	c.	9,600,000	kg.
» 1901	»	9,000,000	»
» 1906	»	6,900,000	»
» 1907	»	5,200,000	»
» 1908	»	1,600,000	»
» 1918	»	750,000	»
» 1919	»	25,800,000	»
» 1920	»	6,800,000	»

Exportöverskott har förefunnits under nedan angivna år och varit av följande storlek:

år 1909	c.	1,100,000	kg.
» 1910	»	1,900,000	»
» 1911	»	4,400,000	»
» 1912	»	10,000,000	»
» 1913	»	5,300,000	»
» 1914	»	12,800,000	»
» 1915	»	16,100,000	»
» 1916	»	12,400,000	»
» 1921	»	9,800,000	»

Det är tydligt, att till den för Sverige glädjande utveckling, som framgår av dessa siffror, bidragit även annat än statens ovannämnda åtgärder för svinskötselns främjande. Men det torde icke kunna förnekas, att även de å sin sida under de senaste åren kraftigt inverkat på resultatet.

C. Norge.

För svinskötselns främjande har den norska staten verkat, förutom genom sina konsulenter, av vilka det finnes fem i olika delar av landet gemensamt för nötkreaturs- och svinskötselns, huvudsakligen på följande sätt.

a. Genom att understödja svinavelsföreningar. Detta har gjorts alltsedan år 1911, och funnos sådana föreningar i Norge år 1916 till ett antal av 135 och år 1922 153. Statsbidragen utdelas på följande villkor. Till föreningen böra höra minst 5 medlemmar, som alla hålla renrasiga svin, antingen Yorkshire- eller norsk lantras. Galten, som skall inköpas, bör vara renrasig, minst ett år gammal och godkänd av distriktets statskonsulent eller av hans befullmäktigade. I statsbidrag gives för inköp av galt $\frac{1}{2}$ av dess pris, högst 150 kronor, samt till dess underhåll 100 kr. per år. Föreningens styrelse bör godkänna modersuggorna, vilka icke få användas till avel förrän de äro 8 månader gamla, minst en gång om året inspektera medlemmarnas svin samt se till, att galten skötes väl och att dess innehavare för betäckningsförteckningar.

b. Genom att understödja svinavelstationer. År 1916 funnos i Norge 20 svinavelstationer för lantras och 29 för Yorkshireras. År 1922 funnos av de föregående 30 och av de senare 35. Av vartdera slaget fanns minst ett i vart och ett av landets 18 län, med undantag av två, i vilka icke förekom avclsstationer för lantras. I varje centrum fanns endast 1 galt, suggor i medeltal blott 5 i varje, i många endast 2—3. De voro således jämförelsevis små. Dock framhålles från sakkunnigt håll, att de i det föregående nämnda åtgärderna bägge varit till stor nytta för avelsmaterialets förbättrande.

Av statsmedel har för dessa ändamål stått till förfogande år 1916 35,000, år 1918 40,000, åren 1919 och 1920 50,000 samt åren 1921 och 1922 60,000 kr., men på villkor, att från (fylket) länet anskaffas ett lika stort belopp.

c. En tillfällig åtgärd för svinskötselns främjande. År 1918 kungjorde staten, att den i premie utdelade 10 kr. för varje gris, som hölls hos suggan i 4 veckor och såldes för ett pris av högst 50 kr. Över denna åtgärd har fällts det stränga omdömet, att den tillhörde de många s. k. kristidsåtgärder, vilka man tillgrep under denna tid för att rädda folket från hungersnöd och som slukade stora summor av statsmedel, men att man storligen måste betvivla nyttan härav. Fördenskull har densamma icke håller fortsatts.

3. Får- och getskötseln.

A. Danmark.

Såsom av den tidigare anförda statistiken framgår (se sid. 138), har fårskötseln i Danmark oavbrutet minskats i den mån svinskötseln ökats. Vad särskilt småbrukarna beträffar, synas de också på detta område gå i främsta ledet av utvecklingen. Så t. ex. höllo 8 av de 10 välskötta småbruk, från vilka jag för denna undersökning införskaffat upplysningar, alls inga får.

Det oaktat arbetar man även här på fårskötselns främjande.

a. År 1903 grundades den första *få r a v e l s f ö r e n i n g e n* och enligt senaste uppgifter finnas nu 104 sådana. Dessa föreningar äro organiserade och arbeta på samma sätt som tjurföreningarna. År 1907 grundades ett förbund för fåravelsföreningarna i Fyens stift. Verksamheten torde dock vara något matt, ty några flera uppgifter hava icke erhållits och de senaste härstamma från år 1911.

b. Ännu mindre betydelse synes getaveln hava i Danmark. För främjandet av denna gren av lantbruket synes man dock på senare tider hava börjat arbeta mera och intensivare än för fårskötseln. Så hava från år 1909 grundats om tjurföreningarna påminnande *g e t a v e l s f ö r e n i n g a r*, vilkas antal år 1919 uppgick till 74. De åtnjuta i statsanslag per år 15 kr. för underhåll av en förädlad avelsbock. År 1912 grundades ett särskilt Centralutskott för främjande av getaveln, som omorganiserades år 1919. Uti detta inväljas representanter från envar av följande organisationer: 1) Kgl. Lantbrukssällskapet, 2) Landboföreningarnas centralförbund och 3) Husmansföreningarnas centralförbund. Utskottet har till uppgift att omhändervärd de av staten för getskötselns främjande beviljade medlen (för året 1920—1921 25,000 kr.).

c. Detta utskott har bl.a. grundat *g e t a v e l s c e n t r a* i olika delar av landet. År 1920 funnos följande centra: För Saanenras på Jylland 2, på Fyen 1 och på ön Falster 1; för dansk lantras på Jylland 1 och på Fyen 2, samt för norsk ras på Själland 1.

I statsanslag åtnjuta dessa centra 40 kronor för varje bock och 10 kronor för varje get eller sammanlagt c. 1,000 kr.

B. Sverige.

Fårskötseln i Sverige har efter år 1870 icke på långt när gått lika hastigt tillbaka som i Danmark. Likväl har fårstammen minskats från år 1871 till tiden för världskrigets utbrott. Som orsak till denna tillbakagång nämnes bl. a. den omständigheten, att från utlandet begynte införas finare ull till ylleva- varufabrikerna och att skyddstullarna för den inhemska ullen och ylleva- varorna avskaffades, men den huvudsakliga orsaken torde dock få anses vara den, att uppmärksamheten alltmera riktades på nötkreatursskötseln och skogshushållningen. Under världskriget upplivades dock intresset för fårskötseln på nytt och blev så livligt, att år 1916 en kommitté tillsattes, som fick sig ålagt att uppgöra förslag till åtgärder, som vore behövlige för fårskötselns främjande i landet.

Enligt kommitténs tanke bör fårskötseln anses förenlig även med det nutida lantbruket och detta icke allenast under den för densamma lämpliga konjunktur, som kriget tillfälligtvis skapat, utan även senare, då normala förhållanden inträda. Den anser, att i Sverige på de flesta såväl större som mindre lägenheter tillfälle finnes till betesgång för får om sommaren, då alla möjligheter utnyttjas, och att om vintern tillgång finnes till billigt och lämpligt foder i halm av baljväxter och i rotfrukter. Till denna ljusare syn på fårskötselns framtid bidrager enligt kommitténs åsikt å ena sidan den omständigheten, att fårskötseln under senare tider gått tillbaka i de länder (Australien, Nya Zeeland och Sydamerika), vilka under senaste tider fyllt Europas ull- och fårkötsbehov, och att Förenta Staterna redan före kriget avskaffade importtullarna på ull, av vilken orsak prisen på ull och fårkött på den europeiska marknaden komma att hålla sig jämförelsevis höga, samt å den andra sidan även den omständigheten, att förbättrandet av fårstammarna och av själva skötseln även-

som den inhemska ullförsäljningens ordnande helt säkert även komme att göra fårskötseln mera räntabel än under senaste årtionden.

För att förbättra fåraveln föreslår kommittén främst anordnande av fårpremiering och bildandet av fåravelsföreningar och avelsstationer samt dessas understödande med statsmedel; därjämte inrättandet av en statskonsulentbefattning i fårskötsel samt användning i största möjliga utsträckning av inhemsk ull för statens behov, såsom för militärens, järnvägens, postens och telegrafens tjänstedräkter samt för hospitalens och fångelsernas behov.

På förslag av kommittén hava följande åtgärder vidtagits.

För främjande av fåraveln beviljade riksdagen för år 1918 35,000 kr. och samma belopp har anslagits för åren 1919—1921.

Beträffande dessa medels användande utfärdades den 31 december 1917 tvänne kungörelser, av vilkas innehåll här intagas följande punkter:

a. För premiering av får beviljas åt hushållningssällskapen statsbidrag till högst samma belopp, som de själva eller vederbörande landsting för detta ändamål beslutat använda. Premieringen bör ordnas på följande sätt:

Föremål för premiering äro:

- 1) baggar, som tillhöra någon fåravelsförening;
- 2) modertackor, som tillhöra en sådan förenings medlemmar; samt
- 3) baggar, som tillhöra enskilda.

Endast djur, som tillhöra av lantbruksstyrelsen godkänd ras, kunna premieras; djuren böra vara minst ett år gamla och fullt avelsdugliga; baggar böra fylla de villkor, som äro föreskrivna för intagning i riksstamboken. Baggar böra årligen kunna erhålla penningpris, av statsmedel dock icke till högre belopp än 25 kr.; för modertackor få icke utdelas pris av statsmedel, utan kan hushållningssällskapet endast med ett visst belopp inlösa betäckningsintyg, som fåravelsföreningen utfärdar vid betäckning av tackan med föreningen tillhörig premierad bagge; betäckningsintyg få icke inlösas för djur, tillhöriga andra med

lemmar i avelsföreningen än sådana, som driva jordbruk som huvud- eller väsentlig binäring och vilkas odlade areal icke är större än 40 ha.

Premiering anordnades första gången år 1918 och kunde då premieras 14 baggar, tillhöriga avelsföreningar, och 172 baggar hos enskilda personer samt 96 föreningsmedlemmar tillhöriga modertackor. År 1921 godkändes eller premierades sammanlagt 109 handjur och 946 hondjur, tillhöriga fåravelsföreningar, samt 458 baggar, tillhöriga enskilda personer. Prisen växlade från 10 till 80 kr.

b. För **få r a v e l s s t a t i o n e r** beviljas av statsmedel högst hälften av det belopp, som hushållningssällskapet utbetalat, dock icke mera än 500 kronor, på följande villkor:

1) att till fårbesättningen höra förutom lamm minst 20 modertackor samt för varje påbörjat 40-tal modertackor minst 1 bagge, alla av samma ras, välskötta och inrymda i sunda och rymliga stallar;

2) att alla baggar och av tackorna minst 80 procent och i varje fall minst 20 djur äro av sådan beskaffenhet, att de kunna godkännas till införande i riksstamboken; samt

3) att innehavare av avelsstation ställer sig till efterrättelse lantbruksstyrelsens bestämmelser och underkastar sig av densamma anordnad inspektion.

Dylika avelsstationer funnos år 1920 inom 5 hushållningssällskaps områden. Deras antal var 10 och vid dem funnos sammanlagt 63 handjur och 584 hondjur. Antalet avelsstationer uppgick år 1921 till 8, vid vilka höllos sammanlagt 46 handjur och 527 hondjur. Intresset synes alltså vara i avtagande.

c. För bildande av **f å r a v e l s f ö r e n i n g a r** beviljas i statsanslag högst samma belopp, som hushållningssällskapet för ändamålet erlagt, dock icke mera än 50 kr. för varje förening, på huvudsakligen följande villkor:

1) att föreningen består av minst 8 medlemmar, som tillsammans hava minst 20 hos föreningen inregistrerade modertackor och för varje påbörjat 40-tal modertackor minst 1 bagge, som uppfyller de villkor, som fastställts för intagning i riksstamboken;

2) att minst 75 % av hos föreningen inregistrerade moder-tackor tillhöra sådana medlemmar, som idka lantbruk antingen som huvud- eller väsentlig binäring och vilkas odlade areal icke är större än 40 ha; samt

3) att föreningens stadgar äro av vederbörande hushållningssällskaps förvaltningsutskott godkända.

Sådana föreningar funnos i Sverige år 1918 till ett antal av 35 och år 1920 98; i dem funnos 804 medlemmar (år 1920). Vid slutet av år 1921 uppgick föreningarnas antal till 139 med c. 1,130 medlemmar. På detta område ses alltså framsteg.

d. För förande och utgivande av s t a m b o k över lant-rasfår beviljas av statsmedel samma belopp som hushållnings-sällskap eller landsting för samma ändamål anvisar.

e. För anordnande av u l l u t s t ä l l n i n g a r beviljas av statsmedel högst hälften av det belopp, som hushållnings-sällskapet av egna eller från annat håll erhållna medel använder, på villkor, att utställningen anordnas särskilt i syfte att främja avsättningen av svensk ull och enligt av lantbruksstyrelsen givna närmare föreskrifter.

f. I det föregående har upprepade gånger nämnts »r i k s - s t a m b o k e n»; därmed förstås den stambok, däri inregistreras får av Cheviot-, Shropshire- och Oxforddownras. För lantrasfår kan inom olika hushållningssällskap föras särskild stambok enligt i det föregående nämnda bestämmelser. Denna riksstambok föres inom lantbruksstyrelsen av statskonsulenten i får- och getskötsel. Däri intagas: 1) avelsdjur vid hushållningssällskapens fåravelscentra; 2) avelsdjur från sådana enskilda besättningar, som lantbruksstyrelsen funnit vara av den betydelse, att avelsdjur från desamma kunna intagas i riksstamboken; 3) fåravelsföreningarnas premierade baggar; 4) premierade baggar, tillhörande enskilda personer; samt 5) på vissa villkor avelstackor, tillhörande medlemmar av fåravelsförening, inom vars område med statsmedel understödd fårpremiering äger rum.

Denna riksstambok påbörjades år 1918.

g. Från början av år 1919 har i statens tjänst antagits en s t a t s k o n s u l e n t i f å r - o c h g e t s k ö t s e l. Hans

åligganden äro desamma som statskonsulenternas i boskapskötsel, för vilka senast utfärdats en instruktion av den 8 oktober 1918. Han har med energi gripit sig an med sitt arbete, och till hans åligganden hör även arbetet för getskötselns främjande, vilket dock ännu ligger i sin linda.

I samband med denna statens verksamhet arbetar i Sverige även en specialförening för *fårskötselns främjande*.

»Svenska fåravelsföreningen» stiftades i slutet av år 1917. Den bildades dels av en del större fårbesättnings ägare, dels av representanter för några yllevarufabriker, dels ock av några för saken intresserade lantbrukstjänstemän.

Föreningens uppgift är den svenska fåravelns höjande främst genom att föra elitregister över de bästa i stambok intagna avelsdjuren.

I föreningens styrelse sitta storgodsägare och fabriksdirektörer, men medlemmarna utgöras till största delen av ägare till medelstora lägenheter. Medlemsantalet var år 1918 530, år 1919 687 samt år 1920 690, men sistnämnda år hade redan över 60 medlemmar utgått ur föreningen. Den $\frac{1}{1}$ 1922 var medlemsantalet 693.

Föreningens verksamhet har rört sig på följande områden. Den har påbörjat det förutnämnda elitregistret, vari intill slutet av år 1920 hade intagits 45 baggar och 160 moder-tackor. Den anordnar årligen auktioner på baggar för att sprida goda avelsdjur. För att få sådana djur spridda också bland småbrukare beviljades år 1918 på auktionerna 20 % rabatt åt köpare, som icke hade större odlad areal än 20 ha, på villkor, att tackan tillhörde av föreningen godkänd ras. Men detta ledde icke till nämnvärda resultat. Föreningen har därjämte med för ändamålet donerade medel redan år 1918 förskaffat sig ett eget avelscentrum för får av Cheviotras (stamschäferi) på en i klimatologiskt och vegetativt avseende synnerligen lämplig havsö i Halland. Detta har under de följande åren utvecklats och man ställer stora förhoppningar på detsamma. Enligt donators uttalade önskningar kommer man att från detta schäferi

bland småbrukare sprida goda avelsdjur till nedsatt pris. Föreningen har dessutom fått till stånd en förmånlig överenskommelse med ett kreatursförsäkringsbolag om försäkring av medlemmars får genom föreningens förmedling. Den har börjat till landet införa goda fårklippningsmaskiner och spritt meddelanden om de lämpligaste klippningstiderna och det bästa klippningssättet. Den har hos regeringen petitionerat om förbättrande av veterinärers utbildning på fårsjukdomarnas område. Den har hos lantbruksstyrelsen framställt förslag om anordnande av kurser i fårskötsel på statens bekostnad. Den har uppgjort mönsterstadgar för fåravelsföreningar. Den har börjat utgiva serien »Svenska fårstammar», däri i ord och bild beskrivas framstående fårbesättningar och deras ägare; härav utkom I häftet år 1920.

Föreningens finanser äro ordnade på följande sätt: Den uppbär i statsanslag 5,000 kr., av hushållningssällskapen c. 4,000 kr., i medlemsavgifter omkring 1,000 kr., c. 3,000 kr. i räntor på donerade medel. I donationer har den erhållit nära 50,000 kr., det mesta från fabriksägare.

Föreningens sekreterare är statskonsulenten *Nils Insulander*.

Såsom av det föregående synes, är föreningens ledning i händerna på storbrukare, men har föreningen vidtagit anstalter även för främjande av småbrukares fårskötsel.

Dock har jag fått den uppfattningen, att det pånyttfödda intresse för fårskötseln i Sverige, som framgår av allt det föregående, tillsvidare har berört främst storbrukarna. Det har framhållits, att man speciellt å storbruk i Södra Sverige under senare år fått se stora nya fårbesättningar och att man där särdeles intensivt ivrar för fåravelsarbetet.

C. Norge.

Såsom av förut framlagda (sid. 153) statistik framgår, har får- och getskötseln i Norge en jämförelsevis mycket större betydelse än i andra skandinaviska länder. Fördenskull äro också statens åtgärder för främjande av denna gren av lant-

hushållningen mycket äldre och mera betydelsefulla än i andra länder.

a. **Fåravelsgårdar och fåravelsstationer samt getavelscentra.** Norska staten äger och omhänderhar själv skötseln av tre gårdar i olika delar av landet för främjande av fåraveln. Den första av dessa togs i anspråk för detta ändamål redan år 1889, den andra år 1891 och den tredje år 1907. Gårdarna löna sig väl.

Därjämte underhåller staten tvänne år 1912 grundade fåravelsstationer, bägge på privata lägenheter, som erhålla 1,000 kr. i årligt statsbidrag för anskaffande och underhåll av en god fårstam.

För getskötselns främjande åter grundades år 1909 3 och ytterligare år 1919 2 avelsstationer, alla på privata lägenheter. Staten understöder dessa i samma avsikt som tidigare nämnda fåravelsstationer med 25 kr. per djur och år samt bekostar därjämte veterinär och medicin vid behov ävensom dessa stationers inspektion. Härtill åtgår omkring 10,000 kr.

Alla här omnämnda åtgärder hava till uppgift att uppföda förstklassiga avelsdjur och få dessa genom försäljning spridda på landsbygden.

Statens egna gårdar hava fyllt denna uppgift väl samt därjämte gjort stor nytta genom de utfodrings- och avelsförsök, som på dem under årtal bedrivits. Däremot ser det ut som om de på privata lägenheter varande avelscentra skulle hava verkat jämförelsevis litet. Därför torde det vara meningen att upphöra med dem i den mån kontrakten med ägarna utgå.

I stället för dem planeras stora avels- och kontrollföreningar i landets främsta får- och getavelstrakter. Initiativet härtill har utgått från Norges Småbrukarförbund.

b. **Get- och fåravelsföreningar.** Från och med år 1913 hava grundats getavelsföreningar, och sådana funnos år 1917 29, år 1918 42 och år 1919 75. Från år 1916 har man grundat fåravelsföreningar, och deras antal utgjorde vid slutet av år 1917 190, år 1918 356 samt år 1919 517. De understödas med statsmedel, varav år 1920 hade anslagits 40,000,

år 1921 50,000 samt år 1922 75,000 kr, allt på villkor, att lika stora belopp anskaffas på annan väg.

Statsbidrag beviljas på följande villkor.

Till föreningen skola höra minst 5 medlemmar, vilka sammanlagt hava minst 20 avelsdjur. Den bagge, som föreningen ämnar med statsmedel inköpa, bör vara minst ett år och en boek minst 1½ år gammal samt av vederbörande konsulent godkända. För inköp av varje bagge eller boek gives i statsanslag hälften av dess inköpspris, doek högst 75 kr., samt högst 50 kr. per år i underhåll.

e. Tillfälligt understöd för inköp av get eller får. Av extra statsmedel för främjande av lantbruksproduktionen under kriget oeh tiden efter detsamma har åt Norges Småbrukarförbund beviljats medel som bidrag till anskaffande av goda getter oeh får åt mindre bemedlade. Följande belopp gävos:

Ar	1916	1,000	kr.
»	1917	10,000	»
»	1918	40,000	»
»	1919	20,000	»
»	1920	10,000	»

Medlen hade ända till juni 1920 använts på så sätt, att föreningen genom sin egen konsulent inköpt sammanlagt 923 getter oeh 286 får oeh sålt dem till ½ priset åt enskilda småbrukare oeh arbetare i sådana trakter, där dessa djur dittills hållits jämförelsevis litet. Denna åtgärd var i början mycket populär oeh säges hava främjat getaveln hos småbrukare oeh arbetare i hög grad. Men statsmedel för ändamålet torde ieke längre komma att beviljas; redan av anslaget för år 1920 var en avsevärd del oanvänd.

d. Statskonsulent i får- oeh getavel. En särskild statskonsulent i får- oeh getavel tillsattes i Norge år 1918.

Dennas uppgift är att övervaka alla statens åtgärder för får- oeh getskötselns främjande, såsom fåravelsgårdar, får-

och getavelsstationer, att utvälja och godkänna avelsdjur, som till dem anskaffas, att anordna får- och getutställningar o. s. v.

4. Fjäderfäskötseln.

A. Danmark.

I det föregående (sid. 142) har framhållits, att hönsskötseln i Danmark kraftigt tillväxte isynnerhet under detta århundrade. Även har tidigare påvisats, huru snabbt äggexporten ökades i detta land vid samma tid. Man erkänner där allmänt, att den starka ökningen av antalet höns främst föranletts av de år 1895—1896 grundade kooperativa äggexportaffärerna och de av dem grundade lokala äggförsäljningsföreningarna.

Men vid sidan härav har pågått ett energiskt och väl planlagt arbete för hönsskötselns höjande i Danmark.

Detta synnerligen mångsidiga och intensiva arbete kan indelas i tvänne grupper, nämligen: 1) de åtgärder, vilka staten direkt vidtagit; och 2) de, vilka enskilda organisationer vidtagit.

Om statens verksamhet anföres här följande.

a. År 1913 tillsattes en särskild statskonsulent i fjäderfäavel. Denna tjänst besattes med hr W. A. Kock, vilken först var anställd i »Landhusholdningsselskabets» tjänst, men år 1920 blev statskonsulent: han har verkat som föredragshållare, varit prisdomare och inspektör av avelscentra o. s. v. Sakkunniga personer anse hans verksamhet hava varit mycket fruktbringande. Han har dessutom utgivit en handbok i fjäderfäskötsel, vars tredje förbättrade upplaga utkom år 1919 och fick ett så stort statsbidrag, att den kunnat spridas för ett pris av 1 kr. bland småbrukarna. Ett särskilt värdefullt arbete utför han som sekreterare i nedan nämnda centralutskott för fjäderfäaveln.

b. År 1903 inrättades en fjäderfä klinik vid Veterinärhögskolan, vars elever undervisas i fjäderfäsjukdomar och deras behandling. För detta ändamål mottages här med sjukdom behäftat fjäderfä till kostnadsfri behandling.

c. År 1915 inrättade Lantbrukshögskolans i Danmark försökslaboratorium en särskild avdelning för försök med fjäderfä. Denna utvidgades år 1920 till en självständig storartad försöksanstalt på den staten tillhöriga stora egendomen Trollesminde nära Hilleröd. Här verkställas försök såväl med utfodring av höns som även avelsförsök.

I Danmark hava redan tidigt funnits flera *organisationer för fjäderfäavel*, vilka förut arbetade envar för sig, men vilka år 1912 förenades till »Danmarks förening för fjäderfäavel». I dennas ledning finnas en läns greve, en kammarherre, en generalkonsul o. s. v. Till den höra 15,000 medlemmar, som i medlemsavgift erlägga 6 kr. per år; därjämte har den stora donationer. Något statsanslag uppbär den icke. Den har organiserats på så sätt, att den har en underavdelning i varje län. I sin tjänst har den en enda konsulent; föreningen utger en förträfflig tidskrift, som utdelas gratis åt alla medlemmar, och anordnar årligen allmänna utställningar turvis i olika delar av landet.

År 1911 grundades en särskild »Förening för fjäderfä-, kanin- och biavel». Den är helt liten med endast c. 1,200 medlemmar, främst arbetare i Köpenhamns omgivning. Även den utger en liten tidskrift, men i övrigt har dess verksamhet varit mycket anspråkslös.

År 1914 grundades en ny organisation, som för närvarande är den viktigaste av alla, nämligen *centralutskottet för fjäderfäaveln* (Faellesudvalget for Fjerkraeavl.)

Denna organisation är sammansatt av följande på lantbrukets område verkande centralorganisationer: 1) Kgl. Lantbrukssällskapet, 2) Landboföreningarnas centralförbund 3) Husmansföreningarnas centralförbund samt 4) Dansk andelsäggexportaffär, vadan den sålunda representerar hela den lantbrukande befolkningen och kan bevaka intressena hos dess olika lager. Var och en av dessa fyra organisationer är berättigad att insätta en representant i centralutskottet. Den första och andra organisationen har var och en insatt en

storbrukare, den tredje en husman och den fjärde chefen för sin affär. Denna nya organisation har i uppdrag att förvalta statens anslag för fjäderfäskötselns främjande. Nämnda statsbidrag — det enda i sitt slag — är icke stort, 12,000 kr., och det har givits på sådant villkor, att de organisationer, som ingått i utskottet, såsom tillskott härtill erlægga 4,000 kr. tillsammans.

Organisationen har börjat med en mycket energisk verksamhet, som utövas i följande former:

a. **Premiering av välskötta hönsgårdar.** Redan en längre tid hade Danmarks andelsäggexportaffär premierat hönsgårdar, om också i liten skala, men den avstod därifrån år 1914, då centralutskottet grundades. Centralutskottet tillägger denna verksamhet stor betydelse och har avsevärt utvidgat densamma.

Prisen (förutom hedersprisen) hava varit följande:

	I	priset	först	100,	senare	150	kr.
	II	»	»	60	»	90	»
	III	»	»	40	»	60	»
	IV	»	»	20	»	30	»

Alla, som erhållit I pris, godkännas såsom avelscentra för ett år framåt, varav de haft en stor ekonomisk fördel. Så hava från höns gårdar, som erhållit pris, försålts 40,000—65,000 ruvägg, 2,000—6,000 kycklingar och 600—800—1,100 avelsdjur.

I en del av de prisbelönade höns gårdarna funnos endast 14—24, men i de största 100—200 höns. Hönsens medelproduktion varierar i dem mellan 100—170 ägg, medan hela landets medeltal utgör c. 90. Bland första pristagare finner man alltid småbrukare, och i de flesta fall äro pristagarna mindre bemedlade, såsom arbetare, hantverkare o. s. v.

b. **Ansaffande av billiga ruvägg åt småbrukare.** Ansökningar om erhållande av billiga ruvägg kunna småbrukare göra antingen genom lantmannaför-

ening, husmansförening eller äggförsäljningsförening. Centralutskottet anskaffar billiga ägg på så sätt, att det inköper dem från kända hönsgårdar och betalar gångbart pris, men avstår dem till billigt pris åt hönsägare, som anhålla härom. År 1915—1916 betalades 15 öre per ägg och togs 10 öre; år 1917—1918 betalades 40 öre och togs 15; år 1919—1920 erlades 50 öre och togs 25.

Äggen avstås på bestämda villkor: den som önskar erhålla sådana, får endast köpa ägg av en och samma ras, och mottagaren bör i sitt hönshus därefter hålla denna ras oblandad. Om utkläckningen och om kycklingarnas utveckling bör berättelse avgivas åt utskottet.

På detta sätt hava årligen spritts omkring 12,000—40,000 ruvägg och det framhålles, att härav erhållits mycket goda resultat. Särskilt framhålles i en av utskottets årsberättelser, att Jyllands husmansorganisation på detta sätt utfört ett värdefullt arbete för spridande av framstående hönsstammar.

På samma sätt har man även spritt avelstuppar av god ras.

c. Föredrag och kurser i lönande fjäderfäskötsel. Förutnämnda statskonsulent har på centralutskottets försorg hållit föredrag landet runt, huvudsakligen i husmansföreningarna. Ibland har utskottet avlönat praktiska hönsskötare för att resa omkring som föredragare.

I dessa sina föredrag har konsulenten särskilt framhållit följande omständigheter:

- 1) att hönsskötsel utan jordbruk i allmänhet ej må idkas och att hönsgårdens storlek bör stå i förhållande till lägenhetens areal, på det att hönsens utfodring huvudsakligen måtte kunna grundas på från lantbruket erhållet, i pekuniärt avseende mindervärdigt foder; 2) att hönshuset bör byggas så, att det har ett stort antal fönster, alla vettande åt söder; 3) att hönshuset bör hava ett stort sparkgolv; 4) att hönsen böra ruva redan i april—maj, så att kycklingarna börja värpa redan i november och december, då äggprisen äro höga; samt 5) att hönsen böra slaktas om hösten vid $2\frac{1}{2}$ års ålder.

Därjämte har centralutskottet anordnat endagars kurser i fjäderfäskötsel. Sålunda avhölls ett år en kurs på en fjäderfä-

avelsstation för 250 deltagare och en annan å Borris husmanskola på Jylland för 300 deltagare samt en å Odense husmanskola. Vid sistnämnda kurs höllos föredrag av statskonsulenten om hönsavel och hönsskötsel, av en professor vid Veterinärhögskolan om hönsens sjukdomar och deras hälsovård samt av Danmarks andelsäggexportaffärs direktör om ägghandeln.

d. Grundande av stora hönserier vid småbrukarskolorna. På centralutskottets initiativ hava vid sagda skolor upprättats tidsenliga hönserier och har utskottet för detta ändamål anskaffat ritningar och beviljat tillskottsmedel. Detta har det gjort för att husmännen och deras hustrur, som samlas på dessa skolor till korta husmanskurser, skola kunna få praktisk demonstrationsundervisning, samt för att hönsgårdarna skola kunna användas även vid den regelbundna skolundervisningen såsom demonstrationsmaterial.

Dessa hönsgårdar äro verkligen storartade. Till den på Jylland grundade hönsgården hade under första året (1915) anskaffats över 300 höns. Dessa härbärgeras i 3 skilda hönshus, vart och ett indelat i 5 avdelningar, vilka rymma 50 höns varje, samt i 6 andra avdelningar, i vilka i var och en få rum 12 hönor och 1 tupp. Därjämte finnes en stor byggnad för kycklingar. Det största av de 3 hönshusen är 28 m långt och 4 m brett. Dess höjd åt söder är 1,9 m och åt norr 1,3 m. Alla fönster äro på södra väggen; de äro 1 m höga och 2,5 m breda samt ligga på 2,5 meters avstånd från varandra. De framför hönshusen belägna löpgårdarna äro så stora, att i den finnes 8—9 m² yta för varje djur.

B. Sverige.

Åtgärderna för fjäderfäskötselns höjande i Sverige hava till största delen vidtagits av *Sveriges allmänna fjäderfäavelsförening*. Denna bildades år 1898 och utgav år 1918 en återblick på sin 20-åriga verksamhet. På grund härav kan följande framställning givas.

5. Biskötsel.

A. Danmark.

Redan år 1866 grundades Danmarks *Biavlerforening*. Den är en centralförening, vars medlemmar utgöras av 84 lokalföreningar, vilka vanligen omfatta ett av Danmarks små län eller ett härad. De hade sammanlagt år 1914 blott 8,000 medlemmar, år 1921 17,000. Medlemsavgiften är antingen 2 kr. per år eller 50 kr. en gång för alla. År 1919 stego inkomsterna av medlemsavgifterna till sammanlagt 32,000 kr., medan statsanslaget utgjorde 3,000 kr. Detta höjdes år 1920 till 5,000 kr., varjämte för motarbetande av pest i bisamhällena beviljades 12,000 kr. per år.

Föreningen har till uppgift att verka »för biavelns främjande och försäljning av dess produkter på möjligast fördelaktiga sätt». Den publicerar »Tidskrift for Biavl». I dess ledning stå en folkskollärare och en pensionerad sergeant. Organisationen är således helt och hållet i händerna på småfolk. För närvarande, säger man i Danmark, utgöras biodlarna till största delen av hantverkare, järnvägsbetjänter och folkskollärare. Bland småbrukare anses man det där emot finnas jämförelsevis få biodlare, och det säges, att man icke håller för mycket för att få dem intresserade härför. Det oaktat skall biaveln under de senaste åren alltmera hava vunnit fotfäste även bland småbrukarna.

B. Sverige.

I Sverige hava tidigare funnits tvänne skilda organisationer för biskötselns främjande; den ena av dem torde vara omkring ett par tiotal år gammal. De fingo långa tider arbeta med egna medel, vilka de samlade genom donationer, fester m. m. I den mån de ledande männen på lantbrukets område blevo övertygade om, att biskötseln medför även den stora indirekta nytta, att bina befrukta viktiga kulturväxter, hava hushållningssällskapen småningom börjat bevilja små bidrag för biskötselns främjande. Dessa sägas för närvarande uppgå till

Föreningen arbetade de första åren som en hela landet omfattande förening, i vilken som medlemmar ingått främst storbrukare. Dess funktionärer utgjordes till en början endast av oavlönade, för saken intresserade personer, som offrade år av arbete till fromma för föreningen. Verksamheten bestod i början nästan uteslutande av agitationsarbete, vilket bedrevs dels genom utgivande av en tidskrift, dels genom utställningar och föredrag. Det lyckades även föreningen att i hög grad väcka intresset landet runt. Men detta tillfredsställde icke i längden. På initiativ från landsorten omorganiserades föreningen helt och hållet år 1902. Dess medlemmar sammanfördes därvid länsvis till s. k. länsföreningar, vilka tillsammans bildade en allmän riksförening. Denna nya organisationsform visade sig särdeles lyckad. Från denna tid har medlemsantalet börjat tillväxa och detsamma uppgives redan till hälften utgöras av småbrukare. Länsföreningarna hava erhållit såväl penningbidrag som annat verksamt understöd från sitt läns hushållningssällskap. Och från länsföreningarna hava utgått nyttiga initiativ även för höjande av livaktigheten hos riksföreningen.

Efter denna omorganisation har agitationsarbetet lämnats huvudsakligen åt länsföreningarna, medan riksföreningen fått ägna sig åt en mera djupgående verksamhet.

a. I början sköttes, såsom nämnts, sekreterarens, kassörens och även konsulentens tjänster i många år utan lön. Först år 1904 antogs den första avlönade konsulenten och år 1907 tvänne biträdande konsulenter. Dessa tjänstemäns verksamhet har varit mycket effektiv. Den har främst omfattat föredrag vid länsföreningarnas möten och vid småbrukarkurser, men samtidigt även inspektion av avelscentra, prisdomarskap vid utställningar samt undervisning i fjäderfäsköterskolor ävensom privat rådgivning.

b. En annan verksamhetsgren hos riksföreningen, som även anses ha varit synnerligen värdefull isynnerhet under dess första tioårsperiod, bildas utställningarna, dels allmänna, anordnade av riksföreningen, dels länsutställningar, understödda av densamma. Utställningarna sägas i hög grad hava

spritt intresset för fjäderfäskötseln, vilket framgår bl. a. därav, att det på varje följande utställning alltid funnits flera utställningsföremål än på den närmast föregående. Men samtidigt har man även funnit, att hönsstammarna förbättras i förhållande till föregående utställning. Utställningar höllos nästan varje år ända till år 1912. År 1911 deltog Sverige i den nordiska utställningen för fjäderfäavel i Köpenhamn, såsom det uppgives, med god framgång.

c. Från år 1907 har riksföreningen utgivit en t i d s k r i f t i fjäderfäskötsel; i samband med denna har föreningen utgivit och gratis utdelat små flygskrifter. År 1913 utgavs och utdelades bland medlemmarna gratis en av föreningens konsulent författad handbok i hönsskötsel, som vunnit mycket erkännande; den utkom då i en upplaga om 15,000 exemplar samt år 1914 i 10,000 exemplar. År 1914 utkom en handbok i gåsavel, författad av föreningens biträdande konsulent. Upplagan var 15,000 exemplar och även denna bok utdelades gratis åt medlemmarna. Därefter har ytterligare utkommit en liknande handbok i ankavel.

d. Tack vare det snabbt ökade intresset för fjäderfäskötseln, som i Sverige kom till synes i början av 1900-talet, upprättades talrika stora hönsgårdar, och för dessa behövdes särskilda fackutbildade hönsskötare, för vilka detta arbete blev en huvuduppgift. På grund härav väcktes hos riksföreningen redan tidigt tanken att få till stånd tidsenlig utbildning för fjäderfäskötare. Sålunda anordnades redan år 1900 på tvänne egendomar i Södra Sverige anspråkslösa fjäderfäskötarskolor, vilka till en början erhöles många elever, men torde skolorna efter några års förlopp hava upphört. På samma sätt gick det med en år 1904 bildad liknande skola. År 1908 grundades åter en ny fjäderfäskötarskola, denna gång på Åtvidabergs egendom. I denna meddelade föreningens konsulenter teoretisk och föreståndaren för egendomens hönseri praktisk undervisning. Härifrån överfördes skolan år 1910 till en hönsgård, tillhörande en av föreningens konsulenter, och lät föreningen här uppföra moderna byggnader och anordnade flera 3 månaders kurser årligen. Men även denna skola led liksom

alla de föregående brist på elever; sålunda kom man till den övertygelsen, att det icke för eleverna lönade sig att besöka särskilda kurser i fjäderfäskötsel, utan att undervisningen i stället borde anordnas vid någon lantmannaskola i samband med lantbruks- och hemhushållningsundervisningen. Förden-
skull förflyttades fjäderfäskötarskolan år 1917 till Osby lantmannaskola för att kombineras med denna, sedan Osby kommun donerat en vidsträckt tomt i närheten av skolan och där byggts ett tidsenligt höns-
hus. Undervisningen meddelas här av lantmannaskolans föreståndare, som själv är en intresserad hönsskötare, samt riksföreningens överkonsulent. Här har elev-
antalet vid alla kurser varit mycket stort, ty eleverna hava samtidigt erhållit undervisning i trädgårdsskötsel o. d.

e. Så snart det genom utställningarna blivit konstaterat, var goda hönsstammar funnos, grep man sig an med att skapa av föreningen erkända fjäderfä avelscentra. Härtill togs initiativet redan år 1904, då 23 hönsgårdar godkändes såsom sådana, och år 1906 tillkommo ytterligare 10. Sistnämnda år beslöt föreningen fordra, att vid dem varje enskilt avelsdjurs värpningsförmåga skulle kontrolleras, varjämte dessa avelscentra grupperades i två grupper, nämligen i kontrollstationer och exteriöravelscentra. De sistnämnda nedlades år 1910. Senare uppställdes den fordran, att kontrollavelstationerna skulle delta i värptävlingar, för vilka år 1916 uppgjordes regler. Dessa stora fordringar torde emellertid haft till följd, att antalet avelscentra märkbart minskats.

f. För förbättrande av hönsstammen har riksföreningen år 1909 gjort ett försök att importera goda avelsdjur från England och Tyskland, men dessa strävanden drabbades av många motgångar, bl. a. på grund av en långvarig karantän. Många försök hava gjorts att undslippa denna, men utan resultat, enär medicinalstyrelsen motsatt sig detta.

g. Riksföreningen har även arbetat på främjandet av handeln med fjäderfä produkter. Den har uppgjort mönsterstadgar för lokala äggförsäljningsföreningar och genom sina konsulenter och tidskrifter arbetat på åstadkommande av sådana. Den har dessutom tagit

initiativ till grundande av kooperativa äggexportaffärer, i vilka de lokala föreningarna ingå såsom medlemmar. I dessa sina strävanden har föreningen lyckats så, att i Sverige för närvarande torde finnas 3 mindre äggexportaffärer. Men till dess program hörde, att sammanlagt ett 10-tal dylika äggexportaffärer skulle grundas och för dem en gemensam, hela landet omfattande centralaffär, som skulle använda ett gemensamt, inregistrerat varumärke. Dessa planer avstannade dock på grund av kriget och dess följder, vilka hämmade hönskötseln och äggexporten.

Såsom av det föregående framgår, var denna förenings verksamhet i början mycket famlande, men den har småningom funnit de rätta linjerna och arbetar numera målmedvetet och säkert på att främja fjäderfäskötseln i sitt land.

Föreningens räkenskaper äro på sätt och vis ägnade att belysa dess vidsträckta verksamhet. I det följande framställas därför dess sammanräknade inkomster och utgifter för åren 1902—1917.

I statsbidrag erhöll föreningen första gången år 1903 blott 1,850 kr. Statsbidraget har härefter småningom höjts, så att det år 1907 steg till 10,500 kronor, och har det från år 1909 utgjort 20,000 kr. per år.

Medlemsavgiften var i början 4 kr., men då föreningen år 1902 omorganiserades, tilldelades hälften härav länsföreningarna, vadan riksföreningen erhöll 2 kr.; från år 1903 minskades denna riksföreningens andel till 0:50 kr. och år 1905 till 0: 25 kr. Härefter har den åter höjts år 1908 till 0: 50 kr., år 1917 till 0: 70 och år 1918 till 1 krona.

För denna avgift har riksföreningen utdelat sin tidskrift kostnadsfritt åt alla länsföreningarnas medlemmar samt därtill även de i det föregående omnämnda handböckerna.

Vid en granskning av föreningens räkenskaper måste det erkännas, att utgifterna varit mycket anspråkslösa, då det tages i betraktande, att däri ingå 16 års sammanräknade utgifter. Man måste förvåna sig över, att föreningen med så obetydliga medel kunnat utöva en så mångsidig verksamhet.

Inkomster	Kr.	Utgifter	Kr.
Saldo	2,335:—	Transport	12,185:—
Statsbidrag	213,350:—	Avlöningar	82,572:—
Medlemsavgifter	52,046:—	Resekostnader	51,360:—
Räntor	509:—	Tidskriften	85,419:—
Andra inkomster	8,303:—	Hönsskötarskolan	8,700:—
Överskott	17,643:—	Utställningarna	13,800:—
		Värptävlingarna	4,062:—
		Försöksverksamheten ...	678:—
		Resestipendier	1,045:—
		Litteratur	2,965:—
		Porto och telefon	3,611:—
		Tryckn.-kostn. o. annon.	10,732:—
		Andra utgifter	8,226:—
		Avskrivningar m. m. ...	6,496:—
		Saldo	2,335:—
Summa	294,186:—	Summa	294,186:—

h. Då föreningen omorganiserades år 1902, hade den endast något tusental medlemmar och endast 2 länsföreningar kunde upprättas. Sedan dess har länsföreningarnas antal och medlemsantal ökats på följande sätt:

År	Antal länsföreningar	Länsföreningarnas medlemsantal
1902	2	1,428
1907	15	5,083
1912	23	6,701
1917	23	10,482

Länsföreningarna hava, såsom ovan redan framhållits, fortsatt det agitationsarbete, som riksföreningen de första åren igångsatte. Detta hava de sålunda bl. a. gjort genom att gratis utdela fjäderfäskötseln belysande litteratur, anordna utställningar, hålla föreläsningar. Den allra viktigaste av länsföreningarnas åtgärder har troligen dock varit gratisutdelningen av ruvägg och avelsdjur åt småbrukare, vilket synes hava skett ganska rundligt.

För denna sin verksamhet hava länsföreningarna fått medel till c. $\frac{1}{3}$ av länens hushållningssällskap, till c. $\frac{1}{6}$ genom med-

lemsavgifter och återstoden på annat sätt. Sammanlagt hava de av hushållningssällskapen från och med sitt grundande till slutet av år 1917 uppburit över 180,000 kr. och i medlemsavgifter och andra inkomster hava de under samma tid erhållit över 317,000 kr., vadan de i inkomster haft sammanlagt 500,000 kr. eller nära 2 gånger så mycket som riksföreningen.

Tyvärr kan resultatet av denna organisations 20-åriga verksamhet icke mätas med tillhjälp av fjäderfästistik, ty i Sverige har man först på initiativ av den ovan omtalade föreningen år 1917 första gången medtagit fjäderfä i den allmänna kreatursstatistiken. Däremot finnes i Sverige en noggrann statistik över äggexport och -import ända från år 1871. Därav framgår, att importen av ägg tillvuxit någorlunda jämnt från 35,000 st. år 1871 till 3,700,000 st. år 1891 och till 84,000,000 år 1904, men från denna tid börjar en ganska jämn nedgång till år 1914, då importen var 31,000,000 st.

I jämbredd med detta utvisar äggexporten från Sverige följande växlingar. År 1871 utfördes omkr. 2,000,000 st., vilken mängd ökas år för år ända till år 1891, då utförseln var över 18,000,000 st. Härefter nedgår utförseln ända till år 1900, då den utgjorde endast knappa 3,000,000 st. Denna skarpa nedgång i exporten föranledde den ovan beskrivna föreningens grundande år 1898. Och synbarligen måste man anse det till stor del vara föreningens förtjänst, att en jämn stegring vidtager från år 1902. Exporten utgjorde år 1904 nära 23,000,000, år 1911 48,000,000, år 1914 nära 56,000,000 och år 1915 82,000,000 st. Åren 1913, 1914, 1915 voro de första, under vilka äggexporten var större än -importen. Under krigstiden gick exporten alldeles ner, men redan år 1920 exporterades c. 10 milj. och år 1921 c. 12 milj. ägg. Likväl var importen samtidigt mycket större: år 1920 26 och år 1921 32 milj. st.

C. Norge.

Norges *Förening för fjäderfäavel* grundades för 20 år tillbaka. Den hade år 1922 c. 98 lokalföreningar med omkr. 11,000

medlemmar. Till en början fick den åtnjuta ett helt litet statsbidrag, vilket år 1914 steg till 8,000, åren 1917 och 1918 till 10,000, år 1919 och år 1920 till 22,000 samt år 1922 till 42,000 kr. årligen. Den verkar för sitt ändamål på följande sätt.

Den utger en egen tidskrift; den sänder kring landet tillfälliga instruktörer, och som sådana hava verkat t. ex. sådana skollärare under sommarferierna och underofficerare under fritiderna, vilka äro kända som framstående fjäderfäskötare; den anordnar fjäderfäutställningar; föranstaltar tävlingar och utdelar pris åt ägare av goda hönsrier; den har grundat små privata fjäderfäavelscentra.

Men genom dessa centra har föreningen icke fått tillfredsställande resultat. Fördenskull upprättade den år 1922 11 s. k. kontrollavelsstationer, vilka åtnjuta i statsbidrag tillsammans 25,000 kr.

År 1919 tilldelades föreningen 20,000 kr. såsom extra statsbidrag till förbättrande av hönsrasen genom inköp från välkända danska hönsgårdar av ruvägg, som gratis utdelades genom lokala fjäderfäskötsel- och andra föreningar. Detta försök lyckades dock icke och orsaken härtill säges vara den, att åtgärden måste genomföras så hastigt, att tillräcklig kontroll vid äggens inköp, förpackning och transport icke kunde utövas, av vilken orsak en del av äggen vid framkomsten voro ruttna eller söndriga. Sedan ännu år 1920 gjorts ett försök, upprepades förtaget icke mera.

Föregående framställning visar således först och främst att, ehuru fjäderfäskötseln i Danmark redan nu står på en utomordentligt hög ståndpunkt, jämförd med andra nordiska länder, därstädes dock arbetas mera mångsidigt och grundligt än någon annorstädes för dess ytteligare utvecklande.

För det andra framgår härav, huru arbetet för fjäderfäskötselns främjande såväl i Danmark som i Sverige till en väsentlig del koncentrerar sig direkt på småbrukarna.

c. 10,000 kronor sammanlagt. Den 9 oktober 1917 utfärdades en kungörelse angående statsbidrag för åtgärder för biavelns främjande. Enligt denna utbetalas i statsbidrag för ifrågasvarande ändamål högst ett lika stort belopp som hushållnings-sällskapen härför anvisat. För år 1918 hade av riksdagen till biavelns främjande beviljats ett anslag av 6,000 kr. Detta anslag höjdes från år 1920 till 12,000 kr. Vid sidan härav har redan i flera år med statsmedel lämnats understöd för kurser för biskötare, till en början med 500, från år 1918 med 1,000 kronor per år. År 1919 sammanslogos de ovannämnda tvänne biskötarföreningarna till en, som antog namnet *Sveriges biodlares riksförbund*. Detta har 24 länsförbund och 543 lokalföreningar med sammanlagt över 21,000 medlemmar. Då det enligt jordbruksstatistiken för år 1919 i landet fanns inalles över 44,000 biodlare (hos dem över 125,000 bisamhällen), se vi, att nära hälften av biodlarna tillhör organisationen. På min förfrågan, från vilka samhällsklasser medlemmarna i denna organisation rekryteras, fick jag av förbundets sekreterare en detaljerad statistik från ett länsförbund, varur jag uträknat, att av dess 242 medlemmar 33 voro storbrukare, 74 ägare till medelstora lägenheter, 17 småbrukare, 5 villaägare, 12 trädgårdsmästare, 34 hantverkare, 30 arbetare, 17 tjänstemän och 12 särskilda andra personer.

Medlemsavgiften är 5 kr., mot vilken erhålles organisationens tidskrift »Bitidningen», som utkommer i 15 häften om året.

Denna organisation erhåller intet statsunderstöd, men arbetar dock livaktigt. Förutom att den utger en tidskrift, understöder den biskötarkurser årligen med 2,000 kr. samt har använt samma summa per år för motarbetande av bipesten.

Pesten har skadat biaveln i Sverige så svårt, att biodlarnas antal starkt antages hava nedgått. Till denna nedgång har troligen orsaken delvis även varit den, att många, som under kristiden till följd av knapphet på socker börjat experimentera med biskötsel, nedslagits av de första motgångarna. Fördenskull antages det, att honungsproduktionen, som år 1919 uppskattades till omkring 600,000 kg, icke

minskats ens närmelsevis i samma proportion som biodlarnas antal. Tvärtom antager man, att biskötseln, sedan en kraftig organisation fåtts till stånd på området, med stora steg skall börja gå framåt, ehuru den redan nu i Sverige anses stå betydligt högre än i de sydligare länderna Danmark och Tyskland. Dessa framtidsförhoppningar synas bl. a. hava framkallats därav, att man i Sverige är på god väg att uppfinna en för landets klimat mera lämplig form på bikupa än de hittills använda, från södern lånade modellerna.

De av respektive organisationer för biskötselns främjande vidtagna åtgärderna kunna sammanfattas sålunda, att de huvudsakligen omfattat anordnande av biskötarskolor och undervisningskurser i rationell biskötsel, hållande av föredrag och lämnande av anvisningar och råd, bekämpande av bipesten, premiering av bigårdar, anordnande av utställningar, försäljning till nedsatt pris av facklitteratur, bisamhällen, drottningar, kupor, redskap o. dyl.

C. Norge.

Norges *Biavlsforening* bildades redan för 25 år sedan, men har länge arbetat jämförelsevis anspråkslöst; den hade år 1922 2,500 medlemmar. I statsanslag åtnjöt den år 1910 endast 1,000 kr., år 1914 3,500 kr., år 1916 6,000 kr., år 1919 10,500 kr., år 1920 11,500 samt år 1922 13,500 kr. Av bidraget skulle från och med år 1919 6,000 kr. användas för bipestens bekämpande. Därjämte grundade man genom statens försorg år 1921 en större avelsstation för drottningar, vilken placerades vid Småbrukslärarskolan och underställdes dennas ledning.

Slutord till andra delen.

Framställningen av de skandinaviska ländernas energiska, mångsidiga och ofta systematiska ansträngningar för småbrukarklassens och småbrukets höjande och om de jämförelsevis höga penningbelopp, som där för detta ändamål offrats, kan icke underlåta att på oss i Finland göra ett starkt intryck. Särskilt fästes vår uppmärksamhet vid det faktum, att dessa ansträngningar och dessa uppoffringar i hög grad ökats under de senaste åren.

Vid en detaljerad jämförelse emellan Finland och de skandinaviska länderna finner man, att Finland i lika förvånansvärd grad blivit efter de skandinaviska länderna i detta avseende som i de avscenden jämförelserna i Del I visat. Och såsom slutledning härav torde vi hava rätt att påstå, att också häruti är att finna en viktig orsak till den allmänna efterblivenhet för Finland, som framgick ur Del I.

Det är därför att hoppas, att exemplen från grannländerna skola vara ägnade att rycka med sig de fosterlandsvänner, vilka vilja medverka till höjandet av vårt folks ekonomiska och samhällliga välstånd och vilka förmå inse, att arbetet för höjandet av produktionen på våra redan förefintliga, för det mesta svaga småbruk i detta vårt till så stor del jordägarproletariatland är ur fosterländsk synpunkt mycket mera brådskande och maktpåliggande än ett artificiellt ökande av detta lantbruksproletariat genom att med statens bistånd skapa nya småbruk, som föra en tynande tillvaro. De här framställda exemplen från våra grannländer måste få dem att fordra upptagandet även hos oss av ett lika mångsidigt, målmedvetet och intensivt arbete samt på att staten bör ikläda sig förhållandevis lika stora uppoffringar för höjandet av vår småbrukarklass som i de skandinaviska länderna.

Småbrukssakens främjare.



JOHAN SKJOLDBORG,
Skiftställare.



VILH. LASSEN.
Tidningsman, minister, † 1908.



JENS och FRIDA NIELSEN,
Borris husmannsskolas förre föreståndare och föreståndarinnor.



ANDERS JÖRGENSEN.
Folklögskoleföreståndare, initia-
tivtagare till husmännens studie-
resor.



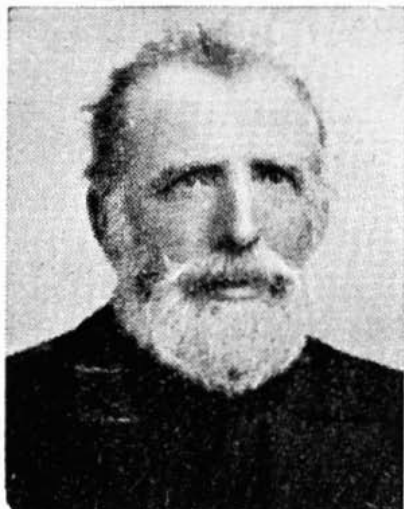
H. P. NIELSEN,
Husmansorganisationens konsu-
lent på Själland.

DANMARK

Ledande män bland småbrukarna.



NIELS FREDERIKSEN,
Småbrukare och husmännens ledare i riksdagen.



JENS CLAUSEN,
Initiativtagare till husmansorganisationen år 1896.



JÖRGEN NIELSEN,
Småbrukare och husmansorganisationens främsta man, dess erkända ledare till sin död år 1914.



CARL HANSEN,
En av husmansrörelsens kraftigaste banbrytare.



JENS THORSEN,
En av Danmarks genom självstudier tekniskt mest utvecklade småbrukare; antagen till lokal konsulent på Jylland.



VILHELM FLACH,
Överdirektör vid Lantbruks-
styrelsen. † 1920.



AUG. ÖSTERGREN,
Statskonsulent för egna-
hems-
väsendet.



NILS HANSSON,
Tidigare konsulent, numera
professor.

Prisbelönade småbrukare:



C. W. SALOMONSSON,
Tidigare torparson, nu-
mera ägare av Gustafs-
bergs småbruk.



FREDRIK JERLIN,
Erhållit tre gånger första
pris; en av Sveriges
främsta småbrukare.



OTTO JOHANSSON,
Ägare av Ringseröd, erhö-
ll 1908 tredje, 1909 andra och
1910 första pris.



AUG. ANDERSSON,
Ägare av småbruk vid
Eslöf, erhållit 2 första pris.



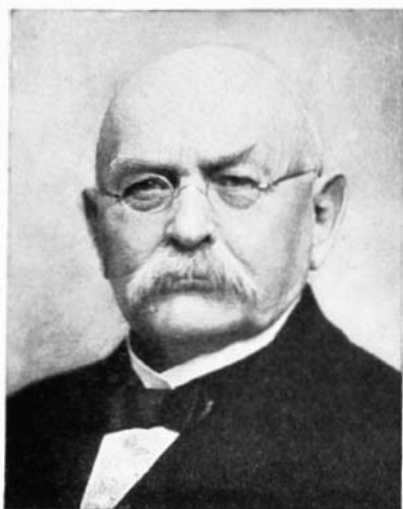
ANDERS HEDBERG,
Ägare av Arby, erhållit
1903 andra samt 1906 och
1909 första pris och
diplom.



ERIK ERSSON,
Ägare av Risselås, erhållit
första pris och diplom.

NORGE

Småbrukarsakens främjare.



GUNNAR KNUDSEN,
Tidigare stats- och lantbruks-
minister.



M. F. NIELSEN,
Föreståndare för Statens små-
brukslärarskola.



Norges Småbrukarförbunds stiftare:

H. EGEBERG

O. M. LAPPEN

H. COCK-JENSEN

NORGE

Framstående småbrukare.



IVER A. JÖRSTAD,
Ägare av Jörstadmo i
Norra Norge.



ANTON HAUGBERG,
Ägare av Haugberg i
Norra Norge.



OLE A. SOLHEIM,
Ägare av Solheim i
Västra Norge.



WERNER LUND,
Ägare av Prestviken i
Södra Norge.



NIKOLAI G. JAKOBSEN,
Ägare av Songvik i
Södra Norge.

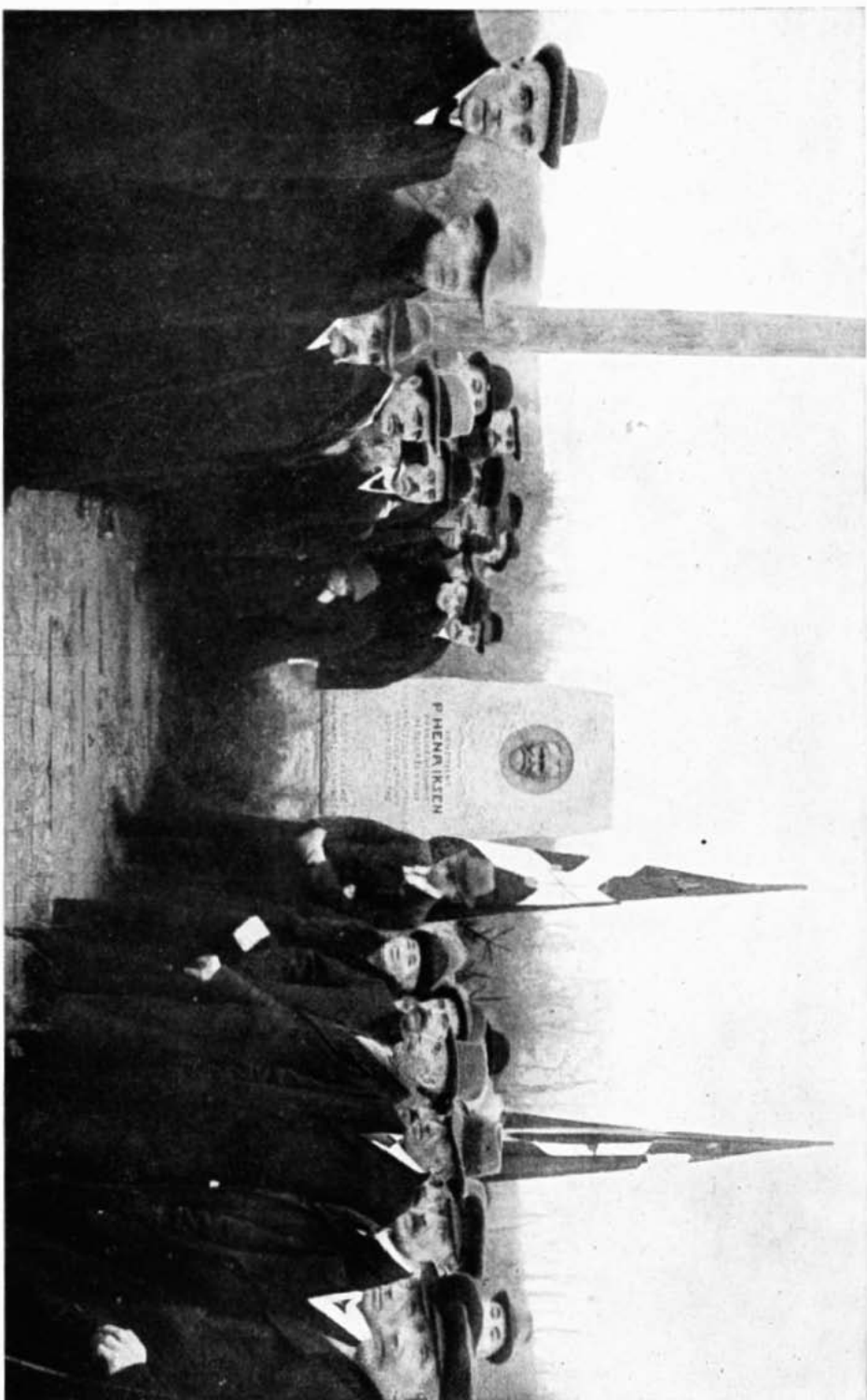


AND. GUNDERSEN VATNELI,
Ägare av Vatneli i
Södra Norge.



OLE TORSTEINS RÖDNINGEN,
Ägare av Hovi i
Södra Norge.

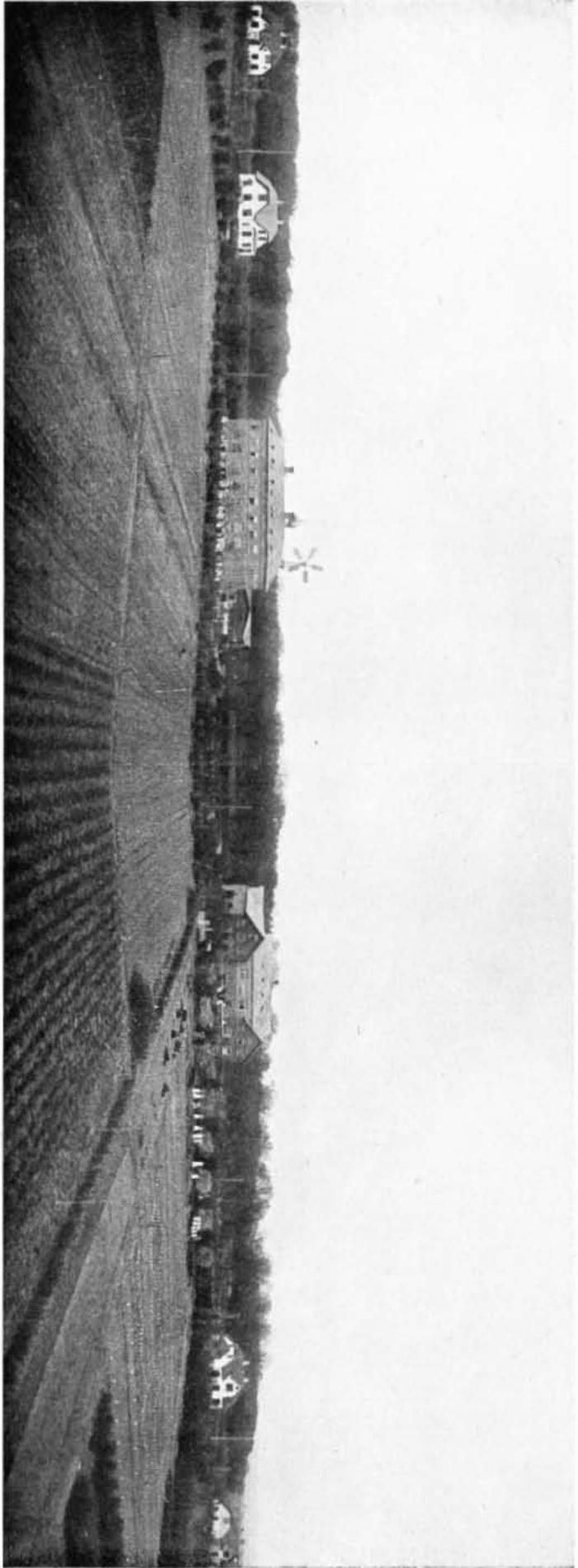
DANMARK



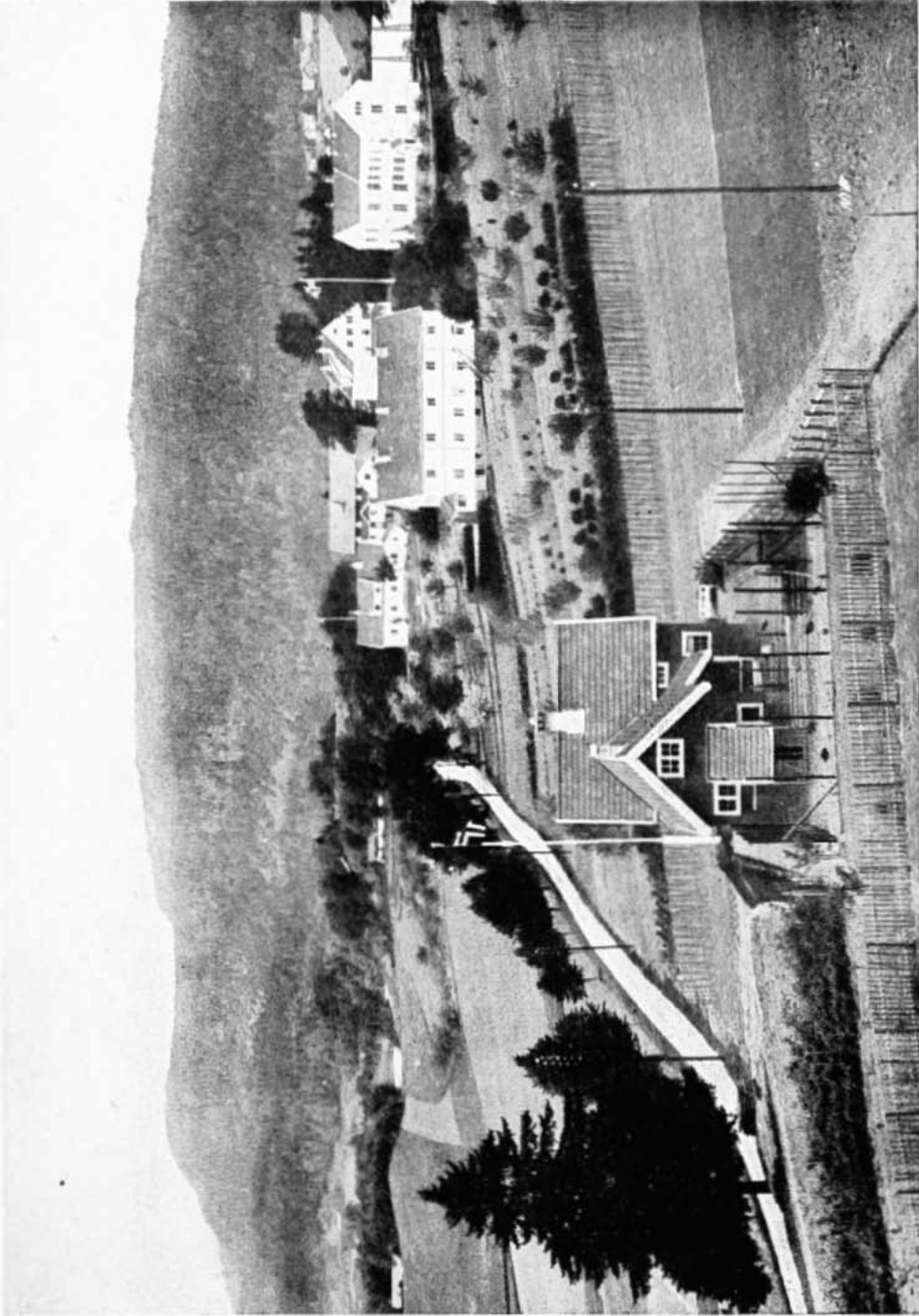
Avtäckningen av den över husmansförelsens banbrytare Peder Hansen resta minnestenen vid Kærehave skola.



Borris husmanskola på Jylland.

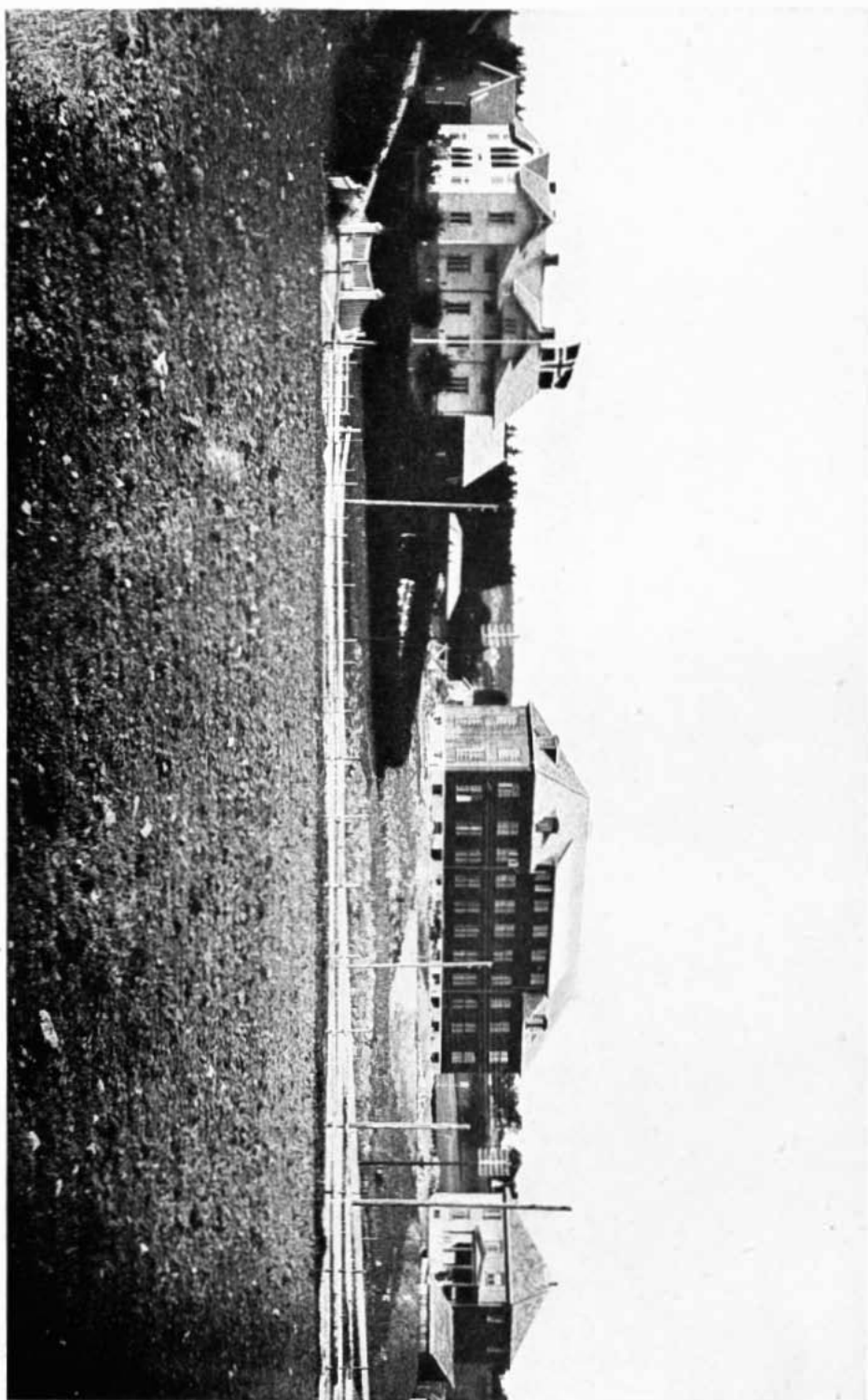


Skolbyggnaden. Elevehjemmet.
Kærhave husmannsskola på Sjælland.



Småbrukslærskolan nära Kristiania.

NORGE



Totens småbrukarskola.